Rashi on Leviticus
רש"י על ויקרא
merged
https://www.sefaria.org/Rashi_on_Leviticus
This file contains merged sections from the following text versions:
-On Your Way
-http://mobile.tora.ws/
-Pentateuch with Rashi's commentary by M. Rosenbaum and A.M. Silbermann, 1929-1934
-https://www.nli.org.il/he/books/NNL_ALEPH001969084
-Rashi Chumash, Metsudah Publications, 2009
-https://www.nli.org.il/he/books/NNL_ALEPH002691623

רש"י על ויקרא

Chapter 1

Verse 1

ויקרא אל משה. לְכָל דִּבּרוֹת וּלְכָל אֲמִירוֹת וּלְכָל צִוּוּיִים קָדְמָה קְרִיאָה, לְשׁוֹן חִבָּה, לָשׁוֹן שֶׁמַּלְאָכֵי הַשָּׁרֵת מִשְׁתַּמְּשִׁין בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר וְקָרָא זֶה אֶל זֶה (ישעיהו ו'), אֲבָל לִנְבִיאֵי אֻמּוֹת הָעוֹלָם נִגְלָה עֲלֵיהֶן בִּלְשׁוֹן עֲרַאי וְטֻמְאָה, שֶׁנֶּאֱמַר וַיִּקַּר אֱלֹהִים אֶל בִּלְעָם (במדבר כ"ג):

ויקרא אל משה. הַקּוֹל הוֹלֵךְ וּמַגִּיעַ לְאָזְנָיו וְכָל יִשְׂרָאֵל לֹא שׁוֹמְעִין; יָכוֹל אַף לְהַפְסָקוֹת הָיְתָה קְרִיאָה, תַּ"ל וַיְדַבֵּר — לְדִבּוּר הָיְתָה קְרִיאָה וְלֹא לְהַפְסָקוֹת, וּמָה הָיוּ הַפְסָקוֹת מְשַׁמְּשׁוֹת? לִתֵּן רֶוַח לְמֹשֶׁה לְהִתְבּוֹנֵן בֵּין פָּרָשָׁה לְפָרָשָׁה וּבֵין עִנְיָן לְעִנְיָן; קַ"וָ לְהֶדְיוֹט הַלּוֹמֵד מִן הַהֶדְיוֹט:

אליו. לְמַעֵט אֶת אַהֲרֹן; רַ' יְהוּדָה אוֹמֵר י"ג דִּבּרוֹת נֶאֶמְרוּ בַּתּוֹרָה לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן וּכְנֶגְדָּן נֶאֶמְרוּ י"ג מְעוּטִין, לְלַמֶּדְךָ שֶׁלֹּא לְאַהֲרֹן נֶאֶמְרוּ אֶלָּא לְמֹשֶׁה שֶׁיֹּאמַר לְאַהֲרֹן, וְאֵלּוּ הֵן י"ג מְעוּטִין: לְדַבֵּר אִתּוֹ, מִדַּבֵּר אֵלָיו, וַיְדַבֵּר אֵלָיו (במדבר ז'), וְנוֹעַדְתִּי לְךָ (שמות כ"ה) — כֻּלָּן בְּתוֹרַת כֹּהֲנִים. יָכוֹל יִשְׁמְעוּ אֶת קוֹל הַדִּבּוּר תַּ"ל קוֹל לוֹ, קוֹל אֵלָיו, מֹשֶׁה שׁוֹמֵעַ וְכָל יִשְׂרָאֵל לֹא שָׁמְעוּ:

מאהל מועד. מְלַמֵּד שֶׁהָיָה הַקּוֹל נִפְסָק וְלֹא הָיָה יוֹצֵא חוּץ לָאֹהֶל; יָכוֹל מִפְּנֵי שֶׁהַקּוֹל נָמוּךְ, תַּ"ל אֶת הַקּוֹל, מַהוּ הַקּוֹל? הוּא הַקּוֹל הַמְפֹרָשׁ בְּתְהִלִּים קוֹל ה' בַּכֹּחַ קוֹל ה' בֶּהָדָר קוֹל ה' שֹׁבֵר אֲרָזִים (תהילים כ"ט), אִם כֵּן לָמָּה נֶאֱמַר מֵאֹהֶל מוֹעֵד? מְלַמֵּד שֶׁהָיָה הַקּוֹל נִפְסָק. כֵּיוֹצֵא בּוֹ וְקוֹל כַּנְפֵי הַכְּרוּבִים נִשְׁמַע עַד הֶחָצֵר הַחִיצֹנָה (יחזקאל י'), יָכוֹל שֶׁהַקּוֹל נָמוּךְ תַּ"ל כְּקוֹל אֵל שַׁדַּי בְּדַבְּרוֹ, אִם כֵּן לָמָּה נֶאֱמַר עַד הֶחָצֵר הַחִיצֹנָה? שֶׁכֵּוָן שֶׁמַּגִּיעַ שָׁם הָיָה נִפְסָק:

מאהל מועד לאמר. יָכוֹל מִכָּל הַבַּיִת, תַּ"ל מֵעַל הַכַּפֹּרֶת, יָכוֹל מֵעַל הַכַּפֹּרֶת כֻּלָּהּ, תַּ"ל מִבֵּין שְׁנֵי הַכְּרֻבִים:

לאמר. צֵא וֶאֱמֹר לָהֶם דִּבְרֵי כִבּוּשִׁין — בְּשָׁבִילְכֶם הוּא נִדְבָּר עִמִּי; שֶׁכֵּן מָצִינוּ שֶׁכָּל ל"ח שָׁנָה שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר כְּמֻנָּדִים, מִן הַמַּרְגְּלִים וָאֵילַךְ, לֹא נִתְיַחֵד הַדִּבּוּר עִם מֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר וַיְהִי כַּאֲשֶׁר תַּמּוּ כָּל אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה לָמוּת … וַיְדַבֵּר ה' אֵלַי לֵאמֹר (דברים ב'), אֵלַי הָיָה הַדִּבּוּר. דָּ"אַ צֵא וֶאֱמֹר לָהֶן דְּבָרַי וַהֲשִׁיבֵנִי אִם יְקַבְּלוּם, כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר וַיָּשֶׁב מֹשֶׁה אֶת דִּבְרֵי הָעָם וְגוֹ' (שמות י"ט):

Verse 2

אדם כי יקריב מכם. כְּשֶׁיַּקְרִיב; בְּקָרְבָּנוֹת נִדְבָה דִּבֵּר הָעִנְיָן:

אדם. לָמָּה נֶאֱמַר? מָה אָדָם הָרִאשׁוֹן לֹא הִקְרִיב מִן הַגָּזֵל — שֶׁהַכֹּל הָיָה שֶׁלּוֹ — אַף אַתֶּם לֹא תַּקְרִיבוּ מִן הַגָּזֵל (ויקרא רבה):

הבהמה. יָכוֹל אַף חַיָּה בִּכְלָל, תַּ"ל בָּקָר וָצֹאן:

מן הבהמה. וְלֹא כֻּלָּהּ — לְהוֹצִיא אֶת הָרוֹבֵעַ וְאֶת הַנִּרְבָּע:

מן הבקר. לְהוֹצִיא אֶת הַנֶּעֱבָד:

מן הצאן. לְהוֹצִיא אֶת הַמֻּקְצֶה:

ומן הצאן. לְהוֹצִיא אֶת הַנּוֹגֵחַ שֶׁהֻמְּית; כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר לְמַטָּה מִן הָעִנְיָן מִן הַבָּקָר — שֶׁאֵין
תַּ"ל — לְהוֹצִיא אֶת הַטְּרֵפָה (ספרא):
תקריבו. מְלַמֵּד שֶׁשָּׁנִים מִתְנַדְּבִים עוֹלָה בְּשֶׁתָּפוּת:
קרבנכם. מְלַמֵּד שֶׁהִיא בָּאָה נִדְבַת צִבּוּר, הִיא עוֹלַת קַיִץ הַמִּזְבֵּחַ, הַבָּאָה מִן הַמּוֹתָרוֹת
(שבועות י"ב):

Verse 3

זכר. וְלֹא נְקֵבָה; כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר זָכָר לְמַטָּה — שֶׁאֵין תַּ"ל — זָכָר וְלֹא טֻמְטוּם
וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס:
תמים. בְּלֹא מוּם:
אל פתח אהל מועד. מְטַפֵּל בַּהֲבָאָתוֹ עַד הָעֲזָרָה; מַהוּ אוֹמֵר יַקְרִיב יַקְרִיב? אֶפְלוּ נִתְעָרְבָה
עוֹלַת רְאוּבֵן בְּעוֹלַת שִׁמְעוֹן יַקְרִיב כָּל אֶחָד לְשֵׁם מִי שֶׁהוּא, וְכֵן עוֹלָה בְּחֻלִּין, יְמָכְרוּ
הַחֻלִּין לְצָרְכֵי עוֹלוֹת, וַהֲרֵי הֵן כֻּלָּן עוֹלוֹת, וְתִקְרַב כָּל אֶחָד לְשֵׁם מִי שֶׁהוּא; יָכוֹל אֶפְלוּ
נִתְעָרְבָה בִּפְסוּלִין אוֹ בְּשֶׁאֵינוֹ מִינוֹ, תַּלְמוּד לוֹמַר "יַקְרִיבֶנּוּ" (ספרא):
יקריב אתו. מְלַמֵּד שֶׁכּוֹפִין אוֹתוֹ, יָכוֹל בְּעַל כָּרְחוֹ, תַּלְמוּד לוֹמַר "לִרְצוֹנוֹ", הָא כֵּיצַד?
כּוֹפִין אוֹתוֹ עַד שֶׁיֹּאמַר רוֹצֶה אֲנִי (שם)
לפני ה' וסמך. אֵין סְמִיכָה בְּבָמָה (שם):

Verse 4

על ראש העלה. לְהָבִיא עוֹלַת חוֹבָה לִסְמִיכָה וּלְהָבִיא עוֹלַת הַצֹּאן (שם):
העלה. פָּרַט לְעוֹלַת הָעוֹף (שם):
ונרצה לו. עַל מָה הוּא מְרֻצֶּה לוֹ? אִם תֹּאמַר עַל כָּרֵתוֹת וּמִיתוֹת בֵּית דִּין אוֹ מִיתָה בִּידֵי
שָׁמַיִם אוֹ מַלְקוּת, הֲרֵי עָנְשָׁן אָמוּר, הָא אֵינוֹ מְרֻצֶּה אֶלָּא עַל עֲשֵׂה וְעַל לָאו שֶׁנִּתַּק לַעֲשֵׂה
(שם):

Verse 5

ושחט והקריבו, הכהנים. מְקֻבָּלָה וְאֵילַךְ מִצְוַת כְּהֻנָּה — לְמֵד עַל הַשְּׁחִיטָה שֶׁכְּשֵׁרָה בְּזָר
(שם):
לפני ה'. בַּעֲזָרָה:
והקריבו. זוֹ קַבָּלָה, שֶׁהִיא הָרִאשׁוֹנָה, וּמַשְׁמָעָהּ לְשׁוֹן הוֹלָכָה, לָמַדְנוּ שְׁתֵּיהֶן
בני אהרן. יָכוֹל חֻלָּיִם, תַּ"ל הַכֹּהֲנִים:
את הדם וזרקו את הדם. מַה תַּ"ל דָּם דָּם שֶׁנִּי פְּעָמִים? לְהָבִיא אֶת שֶׁנִּתְעָרֵב בְּמִינוֹ אוֹ
בְּשֶׁאֵינוֹ מִינוֹ, יָכוֹל אַף בִּפְסוּלִים אוֹ בְּחַטָּאוֹת הַפְּנִימִיּוֹת אוֹ בְּחַטָּאוֹת הַחִיצוֹנִיּוֹת, שֶׁאֵלּוּ
לְמַעְלָה וְהֵיא לְמַטָּה, תַּ"ל בְּמָקוֹם אַחֵר דָּמוֹ (זבחים פ"א):
וזרקו. עוֹמֵד לְמַטָּה וְזוֹרֵק מִן הַכְּלִי לְכֹתֶל הַמִּזְבֵּחַ לְמַטָּה מֵחוּט הַסִּקְרָא כְּנֶגֶד הַזָּוִיּוֹת,
לְכָךְ נֶאֱמַר סָבִיב — שֶׁיְּהֵא הַדָּם נָתוּן בְּאַרְבַּע רוּחוֹת הַמִּזְבֵּחַ; אוֹ יָכוֹל יַקִּיפֶנּוּ כְּחוּט, תַּ"ל
וְזָרְקוּ וְאִי אֶפְשָׁר לְהַקִּיף בִּזְרִיקָה, אִי וְזָרְקוּ יָכוֹל בִּזְרִיקָה אַחַת, תַּ"ל סָבִיב, הָא כֵּיצַד?
נוֹתֵן שְׁתֵּי מַתָּנוֹת שֶׁהֵן אַרְבַּע (ספרא)
אשר פתח אהל מועד. וְלֹא בִּזְמַן שֶׁהוּא מְפֹרָק (שם):

Verse 6

והפשיט וגו'. מַה תַּלְמוּד לוֹמַר הָעוֹלָה? לְרַבּוֹת אֶת כָּל הָעוֹלוֹת לְהֶפְשֵׁט וְנִתּוּחַ:
אתה לנתחיה. וְלֹא נְתָחֶיהָ לְנָתְחִים (ספרא)

Verse 7

ונתנו … אש. אַע"פִּי שֶׁהָאֵשׁ יוֹרֶדֶת מִן הַשָּׁמַיִם מִצְוָה לְהָבִיא מִן הַהֶדְיוֹט (שם):
בני אהרן הכהן. כְּשֶׁהוּא בְּכִהוּנָתוֹ, הָא אִם עָבַד בִּבְגְדֵי כֹהֵן הֶדְיוֹט עֲבוֹדָתוֹ פְּסוּלָה:

Verse 8

בני אהרן הכהנים. כְּשֶׁהֵם בְּכִהוּנָתָם, הָא כֹהֵן הֶדְיוֹט שֶׁעָבַד בִּשְׁמוֹנָה בְּגָדִים עֲבוֹדָתוֹ פְּסוּלָה
(זבחים י"ח):
את הנתחים את הראש. לְפִי שֶׁאֵין הָרֹאשׁ בִּכְלַל הֶפְשֵׁט, שֶׁכְּבָר הֻתַּז בִּשְׁחִיטָה, לְפִיכָךְ הֻצְרַךְ
לְמְנוֹתוֹ לְעַצְמוֹ (חולין כ"ז):

ואת הפדר. לָמָּה נֶאֱמַר? לְלַמֶּדְךָ שֶׁמַּעֲלֶהוּ עִם הָרֹאשׁ וּמְכַסֶּה בּוֹ אֶת בֵּית הַשְּׁחִיטָה, וְזֶהוּ דֶּרֶךְ כָּבוֹד שֶׁל מַעְלָה (שם)
אשר על המזבח. שֶׁלֹּא יְהֵיוּ הַגְּזִירִין יוֹצְאִין חוּץ לַמַּעֲרָכָה (ספרא):

Verse 9

עלה. לְשֵׁם עוֹלָה יַקְטִירֶנּוּ:
אשה. כְּשֶׁשְּׁחָטָנוּ יְהֵי שׁוֹחֲטוֹ לְשֵׁם הָאֵשׁ; וְכָל אִשֶּׁה לְשׁוֹן אֵשׁ, פוש"יי"ר בְּלַעַז (שם)
ניחוח. נַחַת רוּחַ לְפָנַי, שֶׁאָמַרְתִּי וְנַעֲשָׂה רְצוֹנִי:

Verse 10

ואם מן הצאן. וי"ו מוֹסִיף עַל עִנְיָן רִאשׁוֹן, וְלָמָּה הֻפְסַק? לִתֵּן רֶוַח לְמֹשֶׁה לְהִתְבּוֹנֵן בֵּין פָּרָשָׁה לְפָרָשָׁה (שם)
מן הצאן, מן הכשבים, מן העזים. הֲרֵי אֵלּוּ ג' מִעוּטִין — פָּרָט לְזָקֵן וּלְחוֹלֶה וְלִמְזֹהָם (שם):

Verse 11

על ירך המזבח. עַל צַד הַמִּזְבֵּחַ:
צפנה לפני ה'. וְאֵין צָפוֹן בְּבָמָה (שם):

Verse 12

Verse 13

Verse 14

מן העוף. וְלֹא כָּל הָעוֹף; לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר תְּמִים זָכָר בַּבָּקָר בַּכְּשָׂבִים וּבָעִזִּים — תְּמִימוֹת וְזִכְרִיוֹת בִּבְהֵמָה וְאֵין תְּמִימוֹת וְזִכְרִיוֹת בְּעוֹפוֹת — יָכוֹל אַף מְחֻסַּר אֵבָר, תַּ"ל מִן הָעוֹף (שם)
תרים. גְּדוֹלִים וְלֹא קְטַנִּים:
בני יונה. קְטַנִּים וְלֹא גְּדוֹלִים:
מן התרים או מן בני היונה. פָּרָט לְתוֹחֶלֶת הַצְּהוּב שֶׁבָּזֶה וְשֶׁבָּזֶה שֶׁהוּא פָסוּל, שֶׁגָּדוֹל הוּא אֵצֶל בְּנֵי יוֹנָה וְקָטָן אֵצֶל תּוֹרִים (חולין כ"ב):

Verse 15

והקריבו. אֲפִלּוּ פְּרֵדָה אַחַת יָבִיא (ספרא):
הכהן, ומלק. אֵין מְלִיקָה בִּכְלִי אֶלָּא בְּעַצְמוֹ שֶׁל כֹּהֵן, קוֹצֵץ בְּצִפָּרְנוֹ מִמּוּל הָעֹרֶף וְחוֹתֵךְ מַפְרֶקֶתּוֹ עַד שֶׁמַּגִּיעַ לַסִּימָנִין וְקוֹצְצָן (שם)
ונמצה דמו. לְשׁוֹן מִיץ אֲפָיִם (משלי ל'), כִּי אָפֵס הַמֵּץ (ישעיהו ט"ז), כּוֹבֵשׁ בֵּית הַשְּׁחִיטָה עַל קִיר הַמִּזְבֵּחַ וְהַדָּם מִתְמַצֶּה וְיוֹרֵד (זבחים ס"ה):
ומלק, והקטיר, ונמצה. אֶ"לֹ כֵּן מֵאַחַר שֶׁהוּא מַקְטִיר הוּא מוֹצֶה? אֶלָּא מַה הַקְּטָרָה הָרֹאשׁ בְּעַצְמוֹ וְהַגּוּף בְּעַצְמוֹ, אַף מְלִיקָה כֵּן. וּפְשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא מְסֹרָס הוּא — וּמָלַק וְהִקְטִיר, וְקֹדֶם הַקְּטָרָה וְנִמְצָה דָּמוֹ כְּבָר:

Verse 16

מראתו. מְקוֹם הָרְעִי, זֶה הַזֶּפֶק (ספרא):
בנצתה. עִם בְּנֵי מֵעֶיהָ, וְנוֹצָה לְשׁוֹן דָּבָר הַמָּאוּס, כְּמוֹ כִּי נָצוּ גַּם נָעוּ (איכה ד'),
וְזֶהוּ שֶׁתִּרְגֵּם אֶנְקְלוֹס בְּאוּכְלֵיהּ; וְזֶהוּ מִדְרָשׁוֹ שֶׁל אַבָּא יוֹסֵי בֶּן חָנָן שֶׁאָמַר נוֹטֵל אֶת הַקֻּרְקֶבָן עִמָּהּ; וְרַבּוֹתֵינוּ זִ"לְ אָמְרוּ קוֹדֶר סְבִיב הַזֶּפֶק בְּסַכִּין כְּעֵין אַרְבָּה וְנוֹטְלוֹ עִם הַנּוֹצָה שֶׁעַל הָעוֹר (ספרא); בְּעוֹלַת בְּהֵמָה שֶׁאֵינָהּ אוֹכֶלֶת אֶלָּא בְּאֵבוּס בְּעָלֶיהָ, נֶאֱמַר וְהַקֵּרֶב וְהַכְּרָעַיִם יִרְחַץ בַּמַּיִם וְהִקְטִיר, וּבָעוֹף שֶׁנָּזוֹל מִן הַגָּזַל, נֶאֱמַר וְהִשְׁלִיךְ אֶת הַמֹּעַיִם, שֶׁאָכַל מִן הַגָּזַל (ויקרא רבה ג'):
אצל המזבח קדמה. בְּמִזְרָחוֹ שֶׁל כֶּבֶשׁ (ספרא):

אל מקום הדשן. מָקוֹם שֶׁנּוֹתְנִין שָׁם תְּרוּמַת הַדֶּשֶׁן בְּכָל בֹּקֶר וְדִשּׁוּן מִזְבֵּחַ הַפְּנִימִי
וְהַמְּנוֹרָה, וְכֻלָּם נִבְלָעִים שָׁם בְּמָקוֹם:

Verse 17

וגו' ושסע. אֵין שִׁסּוּעַ אֶלָּא בַּיָּד, וְכֵן הוּא אוֹמֵר בְּשִׁמְשׁוֹן וַיְשַׁסְּעֵהוּ כְּשַׁסַּע הַגְּדִי
(שופטים י"ד):
בכנפיו. עִם כְּנָפָיו — אֵינוֹ צָרִיךְ לִמְרֹט כַּנְפֵי נוֹצָתוֹ:
בכנפיו. נוֹצָה מַמָּשׁ; וַהֲלֹא אֵין לְךָ הֶדְיוֹט שֶׁמֵּרִיחַ רֵיחַ כְּנָפַיִם נִשְׁרָפִים וְאֵין נַפְשׁוֹ קָצָה
בָּהֶן, וְלָמָּה אָמַר הַכָּתוּב יַקְרִיב? כְּדֵי שֶׁיְּהֵא הַמִּזְבֵּחַ שָׂבֵעַ וּמְהֻדָּר בְּקָרְבָּנוֹ שֶׁל עָנִי (ויק"ר
ג'):
לא יבדיל. אֵינוֹ מְפָרְקוֹ לְגַמְרֵי, לִשְׁתֵּי חֲתִיכוֹת, אֶלָּא קוֹרְעוֹ מִגַּבּוֹ; נֶאֱמַר בָּעוֹף רֵיחַ
נִיחוֹחַ וְנֶאֱמַר בַּבְּהֵמָה רֵיחַ נִיחוֹחַ, לוֹמַר לְךָ אֶחָד הַמַּרְבֶּה וְאֶחָד הַמַּמְעִיט וּבִלְבַד שֶׁיְּכַוֵּן אֶת
לִבּוֹ לַשָּׁמַיִם (ספרא):

Chapter 2

Verse 1

ונפש כי תקריב. לֹא נֶאֱמַר נֶפֶשׁ בְּכָל קָרְבָּנוֹת נְדָבָה אֶלָּא בַּמִּנְחָה, מִי דַּרְכּוֹ לְהִתְנַדֵּב
מִנְחָה? עָנִי. אָמַר הַקָּבָּ"ה, מַעֲלֶה אֲנִי עָלָיו כְּאִלּוּ הִקְרִיב נַפְשׁוֹ (מנחות ק"ד)
סלת יהיה קרבנו. הָאוֹמֵר הֲרֵי עָלַי מִנְחָה סְתָם, מֵבִיא מִנְחַת סֹלֶת, שֶׁהִיא הָרִאשׁוֹנָה
שֶׁבַּמְּנָחוֹת וְנִקְמֶצֶת כְּשֶׁהִיא סֹלֶת, כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ בָּעִנְיָן; לְפִי שֶׁנֶּאֶמְרוּ כָּאן חֲמִשָּׁה מִינֵי
מְנָחוֹת, וְכֻלָּן בָּאוֹת אֲפוּיוֹת קֹדֶם קְמִיצָה חוּץ מִזּוֹ, לְכָךְ קְרוּיָה מִנְחַת סֹלֶת
סלת. אֵין סֹלֶת מִן הַחִטִּין, שֶׁנֶּאֱמַר סֹלֶת חִטִּים (שמות כ"ט), וְאֵין מִנְחָה פְּחוּתָה
מֵעֶשְׂרוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר וְעִשָּׂרוֹן סֹלֶת … לְמִנְחָה (ויקרא י"ד) — עִשָּׂרוֹן לְכָל מִנְחָה
ויצק עליה שמן. עַל כֶּלַּה:
ונתן עליה לבנה. עַל מִקְצָתָהּ — מַגִּיעַ קֹמֶץ לְבוֹנָה עָלֶיהָ לְצַד אֶחָד. וּמָה רָאִיתָ לוֹמַר כֵּן?
שֶׁאֵין רִבּוּי אַחַר רִבּוּי בַּתּוֹרָה אֶלָּא לְמַעֵט; דָּ"א: שֶׁמָּן עַל כֻּלָּהּ, מִפְּנֵי שֶׁהוּא נִבְלָע עִמָּהּ
וְנִקְמָץ עִמָּהּ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר מִסָּלְתָּהּ וּמִשַּׁמְנָהּ, וּלְבוֹנָה עַל מִקְצָתָהּ, שֶׁאֵינָהּ נִבְלֶלֶת עִמָּהּ וְלֹא
נִקְמֶצֶת עִמָּהּ, שֶׁנֶּאֱמַר עַל כָּל לְבֹנָתָהּ, שֶׁלְּאַחַר שֶׁקָּמַץ מְלַקֵּט אֶת הַלְּבוֹנָה כֻּלָּהּ מֵעָלֶיהָ וּמַקְטִירָהּ
(ספרא):
ויצק, ונתן, והביאה. מְלַמֵּד שֶׁיְּצִיקָה וּבְלִילָה כְּשֵׁרִים בְּזָר (שם):

Verse 2

הכהנים וקמץ. מִקְמִיצָה וָאֵילָךְ מִצְוַת כְּהֻנָּה (שם):
וקמץ משם. מִמָּקוֹם שֶׁרָגְלֵי הַזָּר עוֹמְדוֹת; לְמֶדְךָ שֶׁהַקְמִיצָה כְּשֵׁרָה בְּכָל מָקוֹם בָּעֲזָרָה, אַף
בְּי"א אַמָּה שֶׁל מָקוֹם דְּרִיסַת רַגְלֵי יִשְׂרָאֵל (יומא ט"ז):
מלא קמצו. יָכוֹל מְבֻרָּץ — מְבַצְּבֵץ וְיוֹצֵא לְכָל צַד, תַּ"ל בְּמָקוֹם אַחֵר וְהֵרִים מִמֶּנּוּ בְּקֻמְצוֹ
(ויקרא ו') — לֹא יְהֵא כָּשֵׁר אֶלָּא מַה שְּׁבְתוֹךְ הַקֹּמֶץ, אִי בְּקֻמְצוֹ יָכוֹל חָסֵר, תַּ"ל מְלֹא, הָא
כֵּיצַד? חוֹפֶה שְׁלוֹשׁ אֶצְבְּעוֹתָיו עַל פֵּס יָדוֹ, וְזֶהוּ קֹמֶץ בְּמַשְׁמָע לָשׁוֹן הָעִבְרִית (מנחות
י"א):
על כל לבנתה. לְבַד כָּל הַלְּבוֹנָה יְהֵא הַקֹּמֶץ מָלֵא:
לבנתה והקטיר. אַף הַלְּבוֹנָה בְּהַקְטָרָה:
מלא קמצו מסלתה ומשמנה. הָא אִם קָמַץ וְעָלָה בְּיָדוֹ גַּרְגֵּר מֶלַח אוֹ קֹרֶט לְבוֹנָה פְּסוּלָה
(שם ו'):
אזכרתה. הַקֹּמֶץ הָעוֹלֶה לְגָבוֹהַּ הוּא זִכָּרוֹן הַמִּנְחָה — שֶׁבּוֹ נִזְכָּר בְּעָלֶיהָ לְטוֹבָה וּלְנַחַת
רוּחַ:

Verse 3

לאהרן ולבניו. כֹּהֵן גָּדוֹל נוֹטֵל חֵלֶק בָּרִאשׁ שֶׁלֹּא בְּמַחֲלֹקֶת וְהֶהְדְּיוֹט בְּמַחֲלֹקֶת (ספרא):
קדש קדשים. הִיא לָהֶם:
מאשי ה'. אֵין לָהֶם חֵלֶק בָּהּ אֶלָּא לְאַחַר מַתְּנוֹת הָאִשִּׁים (שם):

Verse 4

וכי תקריב וגו'. שֶׁאָמַר הֲרֵי עָלַי מִנְחַת מַאֲפֵה תַּנּוּר; וְלִמֵּד הַכָּתוּב שֶׁיָּבִיא אוֹ חַלּוֹת אוֹ רְקִיקִין, חַלּוֹת בְּלוּלוֹת וְהָרְקִיקִין מְשׁוּחִין; וְנֶחְלְקוּ רַבּוֹתֵינוּ בְּמִשְׁחָתָן, יֵשׁ אוֹמְרִים מוֹשְׁחָן וְחוֹזֵר וּמוֹשְׁחָן עַד שֶׁכָּלָה כָּל הַשֶּׁמֶן שֶׁבַּלֹּג — שֶׁכָּל הַמְּנָחוֹת טְעוּנוֹת לֹג שֶׁמֶן — וְיֵשׁ אוֹמְרִים מוֹשְׁחָן כְּמִין "כִּי" וּשְׁאָר הַשֶּׁמֶן נֶאֱכָל בְּפְנֵי עַצְמוֹ לַכֹּהֲנִים (מנחות ע"ה); מַה תַּ"ל בַּשֶּׁמֶן בַּשֶּׁמֶן שְׁנֵי פְּעָמִים? לְהַכְשִׁיר שֶׁמֶן שֵׁנִי וּשְׁלִישִׁי הַיּוֹצֵא מִן הַזֵּיתִים, וְאֵין צָרִיךְ שֶׁמֶן רִאשׁוֹן אֶלָּא לַמְּנוֹרָה שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ זָךְ (שמות כ"ז), וְשָׁנִינוּ בְּמָנָחוֹת כָּל הַמְּנָחוֹת הָאֲפוּיוֹת לִפְנֵי קְמִיצָתָן וְנִקְמָצוֹת עַל יְדֵי פְּתִיתָה, כֵּלָן בָּאוֹת עֶשֶׂר עֶשֶׂר חַלּוֹת, וְהָאָמוּר בָּהּ רְקִיקִין בָּאָה עֶשְׂרָה רְקִיקִין (מנחות ע"ו):

Verse 5

וְאִם מִנְחָה עַל הַמַּחֲבַת. שֶׁאָמַר הֲרֵי עָלַי מִנְחַת מַחֲבַת; וּכְלִי הוּא שֶׁהָיָה בַּמִּקְדָּשׁ, שֶׁאוֹפִין בּוֹ מִנְחָה זוֹ עַל הָאוּר בְּשֶׁמֶן, וְהַכְּלִי אֵינוֹ עָמֹק אֶלָּא צָף, וּמַעֲשֵׂי הַמִּנְחָה שֶׁבְּתוֹכוֹ קָשִׁין, שֶׁמִּתּוֹךְ שֶׁהִיא צָפָה, הָאוּר שׁוֹרֵף אֶת הַשֶּׁמֶן. וְכֵלָן טְעוּנוֹת שָׁלוֹשׁ מַתָּנוֹת שֶׁמֶן — יְצִיקָה וּבְלִילָה וּמַתַּן שֶׁמֶן בִּכְלִי קֹדֶם לַעֲשָׂיָתָן (שם ע"ד):
סלת בלולה בשמן. מְלַמֵּד שֶׁבּוֹלְלָן בְּעוֹדָן סֹלֶת (מנחות ע"ד):

Verse 6

פתות אתה פתים. לְרַבּוֹת כָּל הַמְּנָחוֹת הַנֶּאֱפוֹת קֹדֶם קְמִיצָה לִפְתִיתָה (שם ע"ה):
ויצקת עליה שמן מנחה הוא. לְרַבּוֹת כָּל הַמְּנָחוֹת לִיצִיקָה; יָכוֹל אַף מִנְחָה מַאֲפֵה תַּנּוּר כֵּן, תַּ"ל עָלֶיהָ; אוֹצִיא אֶת הַחַלּוֹת וְלֹא אוֹצִיא אֶת הָרְקִיקִין, תַּ"ל הִוא (שם):

Verse 7

מרחשת. כְּלִי הוּא שֶׁהָיָה בַּמִּקְדָּשׁ, עָמֹק, וּמִתּוֹךְ שֶׁהִיא עֲמֻקָּה, שַׁמְנָהּ צָבוּר וְאֵין הָאוּר שׁוֹרְפוֹ, לְפִיכָךְ מַעֲשֵׂי מִנְחָה הָעֲשׂוּיִין לְתוֹכָהּ רוֹחֲשִׁין; כָּל דָּבָר רַךְ עַל יְדֵי מַשְׁקֶה נִרְאֶה כִּרוּחֵשׁ וּמְנַעֲנֵעַ (ספרא):

Verse 8

אשר יעשה מאלה. מֵאֶחָד מִן הַמִּינִים הַלָּלוּ:
והקריבה. בְּעָלֶיהָ אל הכהן :
והגישה. לַכֹּהֵן:
והגישה אל המזבח. מַגִּישָׁהּ לְקֶרֶן דְּרוֹמִית מַעֲרָבִית שֶׁל מִזְבֵּחַ (זבחים ס"ג):

Verse 9

את אזכרתה. הִיא הַקֹּמֶץ:

Verse 10

Verse 11

וכל דבש. כָּל מְתִיקַת פְּרִי קְרוּיָה דְּבַשׁ:

Verse 12

קרבן ראשית תקריבו אתם. מַה יֵּשׁ לְךָ לְהָבִיא מִן הַשְּׂאוֹר וּמִן הַדְּבַשׁ? קָרְבַּן רֵאשִׁית — שְׁתֵּי הַלֶּחֶם שֶׁל עֲצֶרֶת הַבָּאִים מִן הַשְּׂאוֹר, שֶׁנֶּאֱמַר תָּמֵץ תֵּאָפֶינָה (ויקרא כ"ג), וּבְכוּרִים מִן הַדְּבַשׁ, כְּמוֹ בִּכּוּרֵי תְאֵנִים וּתְמָרִים (מנחות נ"ח):

Verse 13

מלח ברית. שֶׁהַבְּרִית כְּרוּתָה לְמֶלַח מִשֵּׁשֶׁת יְמֵי בְּרֵאשִׁית, שֶׁהֻבְטְחוּ הַמַּיִם הַתַּחְתּוֹנִים לְקָרֵב בַּמִּזְבֵּחַ בְּמֶלַח וְנִסּוּךְ הַמַּיִם בֶּחָג:
על כל קרבנך. עַל עוֹלַת בְּהֵמָה וָעוֹף וְאִמּוּרֵי כָּל הַקָּדָשִׁים כֵּלָּן (מנחות כ'):

Verse 14

ואם תקריב. הֲרֵי אִם מְשַׁמֵּשׁ בִּלְשׁוֹן כִּי, שֶׁהֲרֵי אֵין זֶה רִשּׁוּת, שֶׁהֲרֵי בְּמִנְחַת הָעֹמֶר הַכָּתוּב
מְדַבֵּר שֶׁהִיא חוֹבָה, וְכֵן וְאִם יִהְיֶה הַיּוֹבֵל וְגו' (במדבר ל"ו):
מנחת בכורים. בְּמִנְחַת הָעֹמֶר הַכָּתוּב מְדַבֵּר שֶׁהִיא בָּאָה אָבִיב — בִּשְׁעַת בִּשּׁוּל הַתְּבוּאָה, וּמִן
הַשְּׁעוֹרִים הִיא בָּאָה, נֶאֱמַר כָּאן אָבִיב וְנֶאֱמַר לְהַלָּן (שמות ט'), הַשְּׁעֹרָה אָבִיב:
קלוי באש. שֶׁמְּיַבְּשִׁין אוֹתָהּ עַל הָאוּר בְּאַבּוּב שֶׁל קַלָּאִים, שֶׁאִלּוּלֵי כֵן אֵינָהּ נִטְחֶנֶת
בָּרַחַיִם, לְפִי שֶׁהִיא לַחָה:
גרש כרמל. גְּרוּסָה בְּעוֹדָהּ לַחָה:
גרש. גֶּרֶשׁ לְשׁוֹן שְׁבִירָה וּטְחִינָה, גוֹרְסָהּ בְּרֵחַיִם שֶׁל גָּרוֹסוֹת, כְּמוֹ וַיִּגְרֹס בָּהֶצֶץ (איכה
ג'), וְכֵן גָּרְסָה נַפְשִׁי (תהילים קי"ט):
כרמל. בְּעוֹד הַכַּר מָלֵא, שֶׁהַתְּבוּאָה לַחָה וּמְלֵאָה בְּקַשִּׁין שֶׁלָּהּ, וְעַל כֵּן נִקְרָאִים הַמְּלִילוֹת
כַּרְמֶל, וְכֵן כַּרְמֶל בְּצִקְלוֹנוֹ (מלכים ב ד'):

Chapter 3

Verse 1

שלמים. שֶׁמְּטִילִים שָׁלוֹם בָּעוֹלָם; ד"א: שְׁלֵמִים שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם שָׁלוֹם לַמִּזְבֵּחַ וְלַכֹּהֲנִים וְלַבְּעָלִים
(ספרא):

Verse 2

Verse 3

ואת כל החלב וגו'. לְהָבִיא חֵלֶב שֶׁעַל הַקֵּבָה דִּבְרֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר
לְהָבִיא חֵלֶב שֶׁעַל הַדַּקִּין (שם):

Verse 4

הכסלים. פלנק"ש בְּלַעַז; שֶׁהַחֵלֶב שֶׁעַל הַכְּלָיוֹת כְּשֶׁהַבְּהֵמָה חַיָּה הוּא בְּגֹבַהּ הַכְּסָלִים מִלְּמַטָּה,
וְזֶה הַחֵלֶב שֶׁתַּחַת הַמָּתְנַיִם — שֶׁקּוֹרִין בְּלַעַז לונבי"לוש — לֹבֶן הַנִּרְאֶה לְמַעְלָה בְּגֹבַהּ
הַכְּסָלִים, וּבְתַחְתִּיתוֹ הַבָּשָׂר חוֹפֵהוּ:
היתרת. הוּא דֹּפֶן הַמָּסָךְ שֶׁקּוֹרִין איברי"ש, וּבְלָשׁוֹן אֲרַמִּי חִצְרָא דְּכַבְדָּא:
על הכבד. שֶׁיִּטֹּל מִן הַכָּבֵד עִמָּהּ מְעַט, וּבְמָקוֹם אַחֵר הוּא אוֹמֵר וְאֶת הַיֹּתֶרֶת מִן הַכָּבֵד
(ויקרא ט'):
על הכבד על הכליות. לְבַד מִן הַכָּבֵד וּלְבַד מִן הַכְּלָיוֹת יְסִירֶנָּה לְזוֹ:

Verse 5

על העלה. מִלְּבַד הָעוֹלָה; לְמָדְנוּ שֶׁתְּקֻדֵּם עוֹלַת תָּמִיד לְכָל קָרְבָּן עַל הַמַּעֲרָכָה (זבחים
פ"ט):

Verse 6

Verse 7

אם כשב. לְפִי שֶׁיֵּשׁ בְּאֵמוּרֵי הַכֶּשֶׂב מַה שֶּׁאֵין בְּאֵמוּרֵי הָעֵז, שֶׁהַכֶּשֶׂב אַלְיָתוֹ קְרֵבָה, לְכָךְ
נֶחְלְקוּ לִשְׁתֵּי פָּרָשִׁיוֹת (ספרא):

Verse 8

וזרקו. שְׁתֵּי מַתָּנוֹת שֶׁהֵן אַרְבַּע; וְעַל יְדֵי הַכְּלִי הוּא זוֹרֵק, וְאֵינוֹ נוֹתֵן בָּאֲצָבַע אֶלָּא
חַטָּאת (זבחים נ"ה):

Verse 9

חלבו. הַמֻּבְחָר שֶׁבּוֹ, ומַהוּ? זֶה הָאַלְיָה תְּמִימָה:
לעמת העצה. לְמַעְלָה מִן הַכְּלָיוֹת הַיּוֹעֲצוֹת:

Verse 10

Verse 11

לחם אשה לה'. לַחְמוֹ שֶׁל אֵשׁ לְשֵׁם גָּבוֹהַּ:
לחם. לְשׁוֹן מַאֲכָל, וְכֵן נִשְׁחִיתָה עֵץ בְּלַחְמוֹ (ירמיהו י"א), עֲבַד לְחֶם רַב (דניאל ה'), לִשְׁחוֹק עֹשִׂים לֶחֶם (קהלת י'):

Verse 12

Verse 13

Verse 14

Verse 15

Verse 16

Verse 17

חקת עולם. יָפֶה מְפֹרָשׁ בְּתוֹרַת כֹּהֲנִים כָּל הַפָּסוּק הַזֶּה:

Chapter 4

Verse 1

Verse 2

מכל מצות ה'. פֵּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ אֵין חַטָּאת בָּאָה אֶלָּא עַל דָּבָר שֶׁזְּדוֹנוֹ לָאו וְכָרֵת (ספרא) מאחת מהנה. מִמְּקֹצָת אַחַת מֵהֶן, כְּגוֹן הַכּוֹתֵב בְּשַׁבָּת שם מִשְּׁמְעוֹן, נח מְנָחוֹר, דן מְדָנִיֵּאל (שם):

Verse 3

אם הכהן המשיח יחטא לאשמת העם. מִדְרָשׁוֹ: אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא בְּהֶעְלֵם דָּבָר עִם שְׁגִגַת מַעֲשֶׂה, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר לְאַשְׁמַת הָעָם וְנֶעְלַם דָּבָר מֵעֵינֵי הַקָּהָל וְעָשׂוּ (שם); וּפְשׁוּטוֹ לְפִי אַגָּדָה: כְּשֶׁכֹּהֵן גָּדוֹל חוֹטֵא, אַשְׁמַת הָעָם הוּא זֶה, שֶׁהֵן תְּלוּיִין בּוֹ לְכַפֵּר עֲלֵיהֶם וּלְהִתְפַּלֵּל בַּעֲדָם, וְנַעֲשֶׂה מְקֻלְקָל:

פר. יָכוֹל זָקֵן, תַּלְמוּד לוֹמַר בֶּן, אִי בֶּן יָכוֹל קָטָן, תַּלְמוּד לוֹמַר פַּר, הָא כֵּיצַד? זֶה
(שם) פַּר בֶּן שָׁלוֹשׁ:

Verse 4

Verse 5

אל אהל מועד. לַמִּשְׁכָּן, וּבְבֵית עוֹלָמִים לַהֵיכָל:

Verse 6

את פני פרכת הקדש. כְּנֶגֶד מְקוֹם קְדֻשָּׁתָהּ — מְכֻוָּן כְּנֶגֶד בֵּין הַבַּדִּים, וְלֹא הָיוּ נוֹגְעִים
דָּמִים בַּפָּרֹכֶת, וְאִם נָגְעוּ נָגְעוּ:

Verse 7

ואת כל דם. שְׁיָרֵי הַדָּם (זבחים כ"ה):

Verse 8

ואת כל חלב פר. חֶלְבּוֹ הָיָה לוֹ לוֹמַר, מַה תַּלְמוּד לוֹמַר פַּר? לְרַבּוֹת פַּר שֶׁל יוֹם
הַכִּפּוּרִים לִכְלָיוֹת וְלַחֲלָבִים וְיוֹתֶרֶת (ספרא)
החטאת. לְהָבִיא שְׁעִירֵי עֲ"ז לִכְלָיוֹת וְלַחֲלָבִים וּלְיוֹתֶרֶת (שם):
ירים ממנו. מִן הַמֻּחֱבָּר — שֶׁלֹּא יְנַתְּחֶנּוּ קֹדֶם הֶטָּרַת חֶלְבּוֹ, תּוֹרַת כֹּהֲנִים:

Verse 9

Verse 10

כאשר יורם. מֵאוֹתָן אֵמוּרִין הַמְּפֹרָשִׁין בְּשׁוֹר זֶבַח הַשְּׁלָמִים; וְכִי מָה פֵּרַשׁ בְּזֶבַח הַשְּׁלָמִים
שֶׁלֹּא פֵּרַשׁ כָּאן? אֶלָּא לְהַקִּישׁוֹ לִשְׁלָמִים, מָה שְׁלָמִים לִשְׁמָן אַף זֶה לִשְׁמוֹ, וּמָה שְׁלָמִים שָׁלוֹם
לָעוֹלָם, אַף זֶה שָׁלוֹם לָעוֹלָם; וּבְשְׁחִיטַת קָדָשִׁים מַצְרִיכוֹ לִלְמֹד הֵימֶנּוּ שֶׁאֵין לְמֵדִין לָמֵד
מִן הַלָּמֵד בָּקָדָשִׁים, בְּפֶרֶק אֵיזֶהוּ מְקוֹמָן (זבחים מ"ט)
על הכבד על הכליות. על ראשו ועל כרעיו. כֻּלָּן לְשׁוֹן תּוֹסֶפֶת הֵן, כְּמוֹ מִלְבַד:

Verse 11

Verse 12

אל מקום טהור. לְפִי שֶׁיֵּשׁ מְחוּץ לָעִיר מָקוֹם מוּכָן לְטֻמְאָה — לְהַשְׁלִיךְ אֲבָנִים מְנֻגָּעוֹת
וּלְבֵית הַקְּבָרוֹת — הֻצְרַךְ לוֹמַר מְחוּץ לַמַּחֲנֶה זֶה — שֶׁהוּא חוּץ לָעִיר — שֶׁיְּהֵא הַמָּקוֹם טָהוֹר:
מחוץ למחנה. חוּץ לְשָׁלוֹשׁ מַחֲנוֹת; וּבֵית עוֹלָמִים חוּץ לָעִיר, כְּמוֹ שֶׁפֵּרְשׁוּהוּ רַבּוֹתֵינוּ
בְּמַסֶּכֶת יוֹמָא (דף ס"ח) וּבְסַנְהֶדְרִין (דף מ"ב)
אל שפך הדשן. מָקוֹם שֶׁשּׁוֹפְכִין בּוֹ הַדֶּשֶׁן הַמְסֻלָּק מִן הַמִּזְבֵּחַ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר וְהוֹצִיא אֶת
הַדֶּשֶׁן אֶל מִחוּץ לַמַּחֲנֶה (ויקרא ו'):
על שפך הדשן ישרף. שֶׁאֵין תַּלְמוּד לוֹמַר, אֶלָּא לְלַמֵּד שֶׁאֲפִלּוּ אֵין שָׁם דֶּשֶׁן (ספרא):

Verse 13

עדת ישראל. אֵלּוּ סַנְהֶדְרִין (שם):
ונעלם דבר. טָעוּ לְהוֹרוֹת בְּאַחַת מִכָּל כֶּרֶת שֶׁבַּתּוֹרָה שֶׁהוּא מֵתָר (הוריות ח'):
הקהל ועשו. שֶׁעָשׂוּ צִבּוּר עַל פִּיהֶם:

Verse 14

Verse 15

Verse 16

Verse 17

את פני הפרכת. וּלְמַעְלָה הוּא אוֹמֵר אֶת פְּנֵי פָּרֹכֶת הַקֹּדֶשׁ מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁפָּרְחָה עָלָיו מְדִינָה,
אִם מִעוּטָהּ פָּרְחָה, פָּמַלְיָא שֶׁלּוֹ מִתְקַיֶּמֶת וְאִם כֻּלָּהּ פָּרְחָה, אֵין פָּמַלְיָא שֶׁלּוֹ מִתְקַיֶּמֶת, אַף
כָּאן, כְּשֶׁחָטָא כֹּהֵן מָשִׁיחַ עֲדַיִן שֵׁם קְדֻשַּׁת הַמָּקוֹם עַל הַמִּקְדָּשׁ, מִשֶּׁחָטְאוּ כֻּלָּם, חַס וְשָׁלוֹם
נִסְתַּלְּקָה הַקְּדֻשָּׁה (זבחים מ"א):

Verse 18

יסוד מזבח העלה אשר פתח אהל מועד. זֶה יְסוֹד מַעֲרָבִי שֶׁהוּא כְּנֶגֶד הַפֶּתַח (שם נ"א):

Verse 19

ואת כל חלבו ירים. אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא פֵּרַשׁ כָּאן יוֹתֶרֶת וּשְׁתֵּי כְלָיוֹת, לְמֵדִין הֵם מִוּעָשָׂה
לַפָּר כַּאֲשֶׁר עָשָׂה וְגו' וּמִפְּנֵי מָה לֹא נִתְפָּרְשׁוּ בוֹ? תָּנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁזָּעַם
עַל אוֹהֲבוֹ וּמֵעֵט בְּסִרְחוֹנוֹ מִפְּנֵי חִבָּתוֹ (שם מ"א):

Verse 20

ועשה לפר זֶה כאשר עשה לפר החטאת. כְּמוֹ שֶׁמִּפֹּרָשׁ בְּפַר כֹּהֵן מָשִׁיחַ — לְהָבִיא יוֹתֶרֶת וּשְׁתֵּי
כְלָיוֹת שֶׁפֵּרַשׁ שָׁם, מַה שֶּׁלֹּא פֵּרַשׁ כָּאן, וְלִכְפֹּל בְּמִצְוַת הָעֲבוֹדוֹת, לְלַמֵּד שֶׁאִם חִסֵּר אַחַת מִכָּל
הַמַּתָּנוֹת פָּסוּל; לְפִי שֶׁמָּצִינוּ בַּנְּתָנִין עַל הַמִּזְבֵּחַ הַחִיצוֹן שֶׁנְּתָנָן בְּמַתָּנָה אַחַת כִּפֵּר, הֶצְרֵךְ
לוֹמַר כָּאן שֶׁמַּתָּנָה אַחַת מֵהֶן מְעַכֶּבֶת (שם ל"ט):

Verse 21

Verse 22

אשר נשיא יחטא. לְשׁוֹן אַשְׁרֵי — אַשְׁרֵי הַדּוֹר שֶׁהַנָּשִׂיא שֶׁלּוֹ נוֹתֵן לֵב לְהָבִיא כַּפָּרָה עַל
שְׁגְגָתוֹ, קַל וָחֹמֶר שֶׁמִּתְחָרֵט עַל זְדוֹנוֹתָיו (ספרא):

Verse 23

או הודע. כְּמוֹ אִם הוֹדַע הַדָּבָר; הַרְבֵּה אוֹ יֵשׁ שֶׁמְּשַׁמְּשִׁין בְּלְשׁוֹן אִם, וְאִם בְּמָקוֹם אוֹ, וְכֵן
אוֹ נוֹדַע כִּי שׁוֹר נַגָּח הוּא (שמות כ"א):
הודע אליו. כְּשֶׁחָטָא הָיָה סָבוּר שֶׁהוּא הֶתֵּר, וּלְאַחַר מִכָּאן נוֹדַע לוֹ שֶׁאִסּוּר הָיָה:

Verse 24

במקום אשר ישחט את העלה. בַּצָּפוֹן שֶׁהוּא מְפֹרָשׁ בָּעוֹלָה:
חטאת הוא. לִשְׁמוֹ כָּשֵׁר, שֶׁלֹּא לִשְׁמוֹ פָּסוּל (ספרא):

Verse 25

ואת דמו. שְׁיָרֵי הַדָּם:

Verse 26

כחלב זבח השלמים. כְּאוֹתָן אֵמוּרִין הַמְפֹרָשִׁים בְּעֵז הָאָמוּר אֵצֶל שְׁלָמִים:

Verse 27

Verse 28

Verse 29

Verse 30

Verse 31

כאשר הוסר חלב מעל זבח השלמים. כְּאֵמוּרֵי עֵז הָאֲמוּרִים בַּשְּׁלָמִים:

Verse 32

Verse 33

ושחט אתה לחטאת. שֶׁתְּהֵא שְׁחִיטָתָהּ לְשֵׁם חַטָּאת (זבחים ז'):

Verse 34

Verse 35

כאשר יוסר חלב הכשב. שֶׁנִּתְרַבּוּ אֵמוּרָיו בָּאַלְיָה, אַף חַטָּאת כְּשֶׁהִיא בָּאָה כִּבְשָׂה טְעוּנָה אַלְיָה עִם הָאֵמוּרִין:
על אשי ה'. עַל מְדוּרוֹת הָאֵשׁ הָעֲשׂוּיוֹת לַשֵּׁם, פוא"יליש בְּלַעַז:

Chapter 5

Verse 1

ושמעה קול אלה. בְּדָבָר שֶׁהוּא עֵד בּוֹ — שֶׁהִשְׁבִּיעוּהוּ שְׁבוּעָה, שֶׁאִם יוֹדֵעַ לוֹ בְּעֵדוּת, שֶׁיָּעִיד לוֹ (ספרא):

Verse 2

או נפש אשר תגע וגו'. וּלְאַחַר הַטֻּמְאָה הַזּוֹ יֹאכַל קָדָשִׁים אוֹ יִכָּנֵס לַמִּקְדָּשׁ, שֶׁהוּא דָּבָר שֶׁזְּדוֹנוֹ כָּרֵת; בְּמַסֶּכֶת שְׁבוּעוֹת (דף י"ד) נִדְרַשׁ כֵּן:
ונעלם ממנו. הַטֻּמְאָה:
ואשם. בַּאֲכִילַת קֹדֶשׁ אוֹ בְּבִיאַת מִקְדָּשׁ:

Verse 3

בטמאת אדם. זוֹ טֻמְאַת מֵת:

לכל טמאתו. לְרַבּוֹת טֻמְאַת מַגַּע זָבִין וְזָבוֹת:
אשר יטמא. לְרַבּוֹת הַנּוֹגֵעַ בְּבוֹעֵל נִדָּה:
(ספרא) בה. לְרַבּוֹת בּוֹלֵעַ נִבְלַת עוֹף טָהוֹר:
ונעלם. וְלֹא יָדַע שֶׁשָּׁכַח הַטֻּמְאָה:
ואשם. בַּאֲכִילַת קֹדֶשׁ אוֹ בְּבִיאַת מִקְדָּשׁ:

Verse 4

(שם) בשפתים. וְלֹא בַּלֵּב:
להרע. לְעַצְמוֹ:
(שבועות כ"ז) או להיטיב. לְעַצְמוֹ, כְּגוֹן אֹכַל וְלֹא אֹכַל, אִישַׁן וְלֹא אִישַׁן
לכל אשר יבטא. לְרַבּוֹת לְשָׁעָבַר:
ונעלם ממנו. וְעָבַר עַל שְׁבוּעָתוֹ, כָּל אֵלֶּה בְּקָרְבָּן עוֹלֶה וְיוֹרֵד, כַּמְּפֹרָשׁ כָּאן, אֲבָל שְׁבוּעָה
שֶׁיֵּשׁ בָּהּ כְּפִירַת מָמוֹן אֵינָהּ בְּקָרְבָּן זוֹ אֶלָּא בְּאָשָׁם:

Verse 5

Verse 6

Verse 7

Verse 8

והקריב את אשר לחטאת ראשונה. חַטָּאת קוֹדֶמֶת לָעוֹלָה (ספרא); לָמָּה הַדָּבָר דּוֹמֶה?
לִפְרַקְלִיט שֶׁנִּכְנָס לְרַצּוֹת, רְצָה פְּרַקְלִיט, נִכְנָס דּוֹרוֹן אַחֲרָיו (זבחים ז'):
ולא יבדיל. אֵינוֹ מוֹלֵק אֶלָּא סִימָן אֶחָד (חולין כ"א):
ערף. הוּא גֹּבַהּ הָרֹאשׁ הַמַּשְׁפִּיעַ לְצַד הַצָּוָאר:
(שם י"ט) ממול ערפו. מוּל הָרוֹאֶה אֶת הָעֹרֶף, וְהוּא אֹרֶךְ כָּל אֲחוֹרֵי הַצָּוָאר:

Verse 9

והזה מדם החטאת. בָּעוֹלָה לֹא הִטְעִין אֶלָּא מִצִּוּי, וּבַחַטָּאת הַזָּאָה וּמִצּוּי, אוֹחֵז בָּעֹרֶף
וּמַתִּיז, וְהַדָּם נִתָּז וְהוֹלֵךְ לַמִּזְבֵּחַ:
(ספרא) חטאת הוא. לִשְׁמָהּ כְּשֵׁרָה, שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ פְּסוּלָה:

Verse 10

כמשפט. כַּדָּת הָאָמוּר בְּעוֹלַת הָעוֹף שֶׁל נְדָבָה בְּרֹאשׁ הַפָּרָשָׁה:

Verse 11

(מנחות ו') כי חטאת הוא. וְאֵין בַּדִּין שֶׁיְּהֵא קָרְבָּנוֹ מְהֻדָּר:

Verse 12

חטאת הוא. נִקְמְצָה וְנִקְטְרָה לִשְׁמָהּ כְּשֵׁרָה, שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ פְּסוּלָה:

Verse 13

על חטאתו אשר חטא. כָּאן שִׁנָּה הַכָּתוּב, שֶׁהֲרֵי בַּעֲשִׂירוּת וּבְדַלּוּת נֶאֱמַר מֵחַטָּאתוֹ, וְכָאן
בְּדַלֵּי דַלּוּת נֶאֱמַר עַל חַטָּאתוֹ, דִּקְדְּקוּ רַבּוֹתֵינוּ מִכָּאן, שֶׁאִם חָטָא כְּשֶׁהוּא עָשִׁיר וְהִפְרִישׁ
מָעוֹת לְכִשְׁבָּה אוֹ שְׁעִירָה וְהֶעֱנִי, יָבִיא מִמִּקְצָתָן שְׁתֵּי תּוֹרִים, הִפְרִישׁ מָעוֹת לִשְׁתֵּי תּוֹרִים
וְהֶעֱנִי, יָבִיא מִמִּקְצָתָן עֲשִׂירִית הָאֵפָה, הִפְרִישׁ מָעוֹת לַעֲשִׂירִית הָאֵפָה וְהֶעֱשִׁיר, יוֹסִיף
עֲלֵיהֶן וְיָבִיא קָרְבַּן עָשִׁיר, לְכָךְ נֶאֱמַר כָּאן עַל חַטָּאתוֹ:

מאחת מאלה. מֵאַחַת מִשָּׁלוֹשׁ כַּפָּרוֹת הָאֲמוּרו�ֹת בָּעִנְיָן — אוֹ בַּעֲשִׁירוּת אוֹ בְּדַלּוּת אוֹ בְּדַלּוּת דַּלּוּת; וּמָה תַּלְמוּד לוֹמַר? שֶׁיָּכוֹל הַחֲמוּרִים שֶׁבָּהֶם יִהְיוּ בְּכִשְׁבָּה אוֹ שְׂעִירָה, וְהַקַּלִּין יִהְיוּ בְּעוֹף, וְהַקַּלִּין שֶׁבְּקַלִּין יִהְיוּ בַּעֲשִׁירִית הָאֵפָה, תַּלְמוּד לוֹמַר מֵאַחַת מֵאֵלֶּה, לְהַשְׁוֹת קַלִּין לַחֲמוּרִין לְכִשְׁבָּה וּשְׂעִירָה אִם חִשְּׂגָה יָדוֹ, וְאֶת הַחֲמוּרִין לַקַּלִּין לַעֲשִׁירִית הָאֵפָה בְּדַלּוּת (ספרא) דַּלּוּת:
והיתה לכהן כמנחה. לְלַמֵּד עַל מִנְחַת חוֹטֵא שֶׁיִּהְיוּ שְׁיָרֶיהָ נֶאֱכָלִין, זֶהוּ לְפִי פְּשׁוּטוֹ; וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ: "וְהָיְתָה לַכֹּהֵן" — וְאִם חוֹטֵא זֶה כֹּהֵן הוּא, תְּהֵא כְּשֶׁאָר מִנְחַת נִדְבַת כֹּהֵן, שֶׁהִיא בְּכָלִיל תִּהְיֶה לֹא תֵאָכֵל (ספרא):

Verse 14

Verse 15

כי תמעל מעל. אֵין מְעִילָה בְּכָל מָקוֹם אֶלָּא שִׁנּוּי, וְכֵן הוּא אוֹמֵר וַיִּמְעֲלוּ בֵּאלֹהֵי אֲבוֹתֵיהֶם וַיִּזְנוּ אַחֲרֵי אֱלֹהֵי עַמֵּי הָאָרֶץ (דהי"א ה'), וְכֵן הוּא אוֹמֵר בְּסוֹטָה וּמָעֲלָה בוֹ מָעַל (במדבר ה'):
וחטאה בשגגה מקדשי ה'. שֶׁנֶּהֱנָה מִן הַהֶקְדֵּשׁ; וְהֵיכָן הֻזְהַר? נֶאֱמַר כָּאן חֵטְא, וְנֶאֱמַר לְהַלָּן חֵטְא בִּתְרוּמָה, וְלֹא יִשְׂאוּ עָלָיו חֵטְא (ויקרא כ"ב), מַה לְּהַלָּן הֻזְהַר, אַף כָּאן הֻזְהַר; אִי מַה לְּהַלָּן לֹא הֻזְהַר אֶלָּא עַל הָאוֹכֵל, אַף כָּאן לֹא הֻזְהַר אֶלָּא עַל הָאוֹכֵל, תַּ"ל תִּמְעֹל מַעַל — רַבָּה (ספרא):
מקדשי ה'. הַמֻּחְדָּשִׁים לַשֵּׁם, יָצְאוּ קָדָשִׁים קַלִּים (שם):
איל. לְשׁוֹן קָשֶׁה, כְּמוֹ וְאֶת אֵילֵי הָאָרֶץ לָקָח (יחזקאל י"ז), אַף כָּאן קָשֶׁה — בֶּן שְׁתֵּי שָׁנִים (ספרא):
בערכך כסף שקלים. שֶׁיְּהֵא שָׁוֶה שְׁתֵּי סְלָעִים:

Verse 16

ואת אשר חטא מן הקדש ישלם. קֶרֶן וְחֹמֶשׁ לַהֶקְדֵּשׁ:

Verse 17

ולא ידע ואשם, והביא. הָעִנְיָן הַזֶּה מְדֻבָּר בְּמִי שֶׁבָּא סְפֵק כָּרֵת לְיָדוֹ וְלֹא יָדַע אִם עָבַר עָלָיו אִם לָאו, כְּגוֹן חֵלֶב וְשֻׁמָּן לְפָנָיו, וּכְשֶׁבּוּר שְׁתֵּיהֶן הֶחֵר וְאָכַל אֶת הָאֶחָד, אָמְרוּ לוֹ אַחַת שֶׁל חֵלֶב הָיְתָה, וְלֹא יָדַע אִם זוֹ שֶׁל חֵלֶב אָכַל, הֲרֵי זֶה מֵבִיא אָשָׁם תָּלוּי, וּמֵגֵן עָלָיו כָּל זְמַן שֶׁלֹּא נוֹדַע לוֹ שֶׁוַּדַּאי חָטָא, וְאִם נוֹדַע לוֹ לְאַחַר זְמַן, יָבִיא חַטָּאת (כריתות כ"ב):
ולא ידע ואשם ונשא עונו. רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר, הֲרֵי הַכָּתוּב עָנַשׁ אֶת מִי שֶׁלֹּא יָדַע, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה שֶׁיֵּעָנֵישׁ אֶת מִי שֶׁיָּדַע, רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, אִם נַפְשֵׁךְ לֵידַע מַתַּן שְׂכָרָן שֶׁל צַדִּיקִים, צֵא וּלְמַד מֵאָדָם הָרִאשׁוֹן שֶׁלֹּא נִצְטַוָּה אֶלָּא עַל מִצְוַת לֹא תַעֲשֶׂה וְעָבַר עָלֶיהָ, רְאֵה כַּמָּה מִיתוֹת נִקְנְסוּ עָלָיו וּלְדוֹרוֹתָיו. וְכִי אֵיזוֹ מִדָּה מְרֻבָּה שֶׁל טוֹבָה אוֹ שֶׁל פֻּרְעָנוּת? הֱוֵי אוֹמֵר מִדָּה טוֹבָה, אִם מִדַּת פֻּרְעָנוּת מְעוּטָה, רְאֵה כַּמָּה מִיתוֹת נִקְנְסוּ לוֹ וּלְדוֹרוֹתָיו, מִדָּה טוֹבָה הַמְרֻבָּה הַיּוֹשֵׁב לוֹ מִן הַפִּגּוּלִין וְהַנּוֹתָרוֹת וְהַמִּתְעַנֶּה בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים — עַאַכַּ"וֹ שֶׁיְּזֻכֶּה לוֹ וּלְדוֹרוֹתָיו וּלְדוֹרוֹת דּוֹרוֹתָיו עַד סוֹף כָּל הַדּוֹרוֹת; רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, הֲרֵי הוּא אוֹמֵר עַל פִּי שְׁנַיִם עֵדִים אוֹ שְׁלֹשָׁה וְגוֹ' (דברים י"ז), אִם מִתְקַיֶּמֶת הָעֵדוּת בִּשְׁנַיִם, לָמָּה פֵּרַט לְךָ הַכָּתוּב ג'? אֶלָּא לְהָבִיא שְׁלִישִׁי לְהַחֲמִיר עָלָיו וְלַעֲשׂוֹת דִּינוֹ כְּיוֹצֵא בָּאֵלּוּ לְעִנְיַן עֹנֶשׁ בַּהֲזָמָה; אִם כְּךָ עָנַשׁ הַכָּתוּב לַנִּטְפָּל לְעוֹבְרֵי עֲבֵרָה כְּעוֹבְרֵי עֲבֵרָה, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה שֶׁיְּשַׁלֵּם שָׁכָר טוֹב לַנִּטְפָּל לְעוֹשֵׂי מִצְוָה כְּעוֹשֵׂי מִצְוָה (סנהדרין ט'); רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה אוֹמֵר, כִּי תִקְצֹר קְצִירְךָ בְּשָׂדֶךָ וְשָׁכַחְתָּ עֹמֶר בַּשָּׂדֶה הַרֵי הוּא אוֹמֵר לְמַעַן יְבָרֶכְךָ וְגוֹ' (דברים כ"ד) — קָבַע הַכָּתוּב בְּרָכָה לִמְי שֶׁבָּאת עַל יָדוֹ מִצְוָה בְּלֹא יָדַע — אֻמַּר מֵעַתָּה, הָיְתָה סָלַע צְרוּרָה בְּכְנָפָיו וְנָפְלָה הֵימֶנּוּ וּמְצָאָהּ הֶעָנִי וְנִתְפָּרְנֵס בָּהּ, הֲרֵי הַקָּבָּ"ה קוֹבֵעַ לוֹ בְּרָכָה (ספרא):

Verse 18

בערכך לאשם. בָּעֵרֶךְ הָאָמוּר לְמַעְלָה:
אשר שגג והוא לא ידע. הָא אִם יָדַע לְאַחַר זְמַן, לֹא נִתְכַּפֵּר לוֹ בְּאָשָׁם זֶה עַד שֶׁיָּבִיא חַטָּאת, הָא לָמָּה זֶה דּוֹמֶה? לְעֻגְלָה עֲרוּפָה שֶׁנִּתְעָרְפָה וְאַחַר כָּךְ נִמְצָא הַהוֹרֵג, הֲרֵי זֶה יֵהָרֵג (שם):

Verse 19

אשם הוא אשם אשם. הָרִאשׁוֹן כֻּלּוֹ קָמוּץ, שֶׁהוּא שֵׁם דָּבָר, וְהָאַחֲרוֹן חֶצְיוֹ קָמָץ וְחֶצְיוֹ פַּתָּח שֶׁהוּא לְשׁוֹן פָּעַל; וְאִם תֹּאמַר מִקְרָא שֶׁלֹּא לְצֹרֶךְ הוּא, כְּבָר דָּרוּשׁ הוּא בְּתוֹרַת כֹּהֲנִים, אשם אשם — לְהָבִיא אֲשַׁם שִׁפְחָה חֲרוּפָה שֶׁיְּהֵא אַיִל בֶּן שְׁתֵּי סְלָעִים, יָכוֹל שֶׁאֲנִי מְרַבֶּה אֲשַׁם נָזִיר וַאֲשַׁם מְצֹרָע, תַּלְמוּד לוֹמַר הוּא (שם):

Verse 20

Verse 21

נפש כי תחטא. אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא, מַה תַּ"ל וּמָעֲלָה מַעַל בַּה'? לְפִי שֶׁכָּל הַמַּלְוֶה וְהַלֹּוֶה וְהַנּוֹשֶׂא וְהַנּוֹתֵן אֵינוֹ עוֹשֶׂה אֶלָּא בְּעֵדִים וּבְשָׁטָר, לְפִיכָךְ בִּזְמַן שֶׁהוּא מְכַחֵשׁ, מְכַחֵשׁ בָּעֵדִים וּבַשָּׁטָר, אֲבָל הַמַּפְקִיד אֵצֶל חֲבֵרוֹ אֵינוֹ רוֹצֶה שֶׁתֵּדַע בּוֹ נְשָׁמָה אֶלָּא שְׁלִישִׁי שֶׁבֵּינֵיהֶם, לְפִיכָךְ כְּשֶׁהוּא מְכַחֵשׁ מְכַחֵשׁ בַּשְּׁלִישִׁי שֶׁבֵּינֵיהֶם (שם):
בתשומת יד. שֶׁשָּׂם בְּיָדוֹ מָמוֹן לְהִתְעַסֵּק אוֹ בְּמִלְוֶה:
או בגזל. שֶׁגָּזַל מִיָּדוֹ כְּלוּם:
או עשק. הוּא שְׂכַר שָׂכִיר (שם):

Verse 22

וכחש בה. שֶׁכָּפַר על אחת מכל אֵלֶּה אשר יעשה האדם לחטא וּלְהִשָּׁבַע עַל שֶׁקֶר לְכִפְּרַת מָמוֹן:

Verse 23

כי יחטא ואשם. כְּשֶׁיַּכִּיר בְּעַצְמוֹ לָשׁוּב בִּתְשׁוּבָה, וּבְדַעְתּוֹ לְהִתְוַדּוֹת כִּי חָטָא וְאָשַׁם:

Verse 24

בראשו. הוּא הַקֶּרֶן, רֹאשׁ הַמָּמוֹן:
וחמשתיו. רְבָתָה הַתּוֹרָה חֲמִישִׁיּוֹת הַרְבֵּה לְקֶרֶן אַחַת, שֶׁאִם כָּפַר בַּחֹמֶשׁ וְנִשְׁבַּע וְהוֹדָה, חוֹזֵר וּמֵבִיא חֹמֶשׁ עַל אוֹתוֹ חֹמֶשׁ, וְכֵן מוֹסִיף וְהוֹלֵךְ עַד שֶׁיִּתְמַעֵט הַקֶּרֶן הַנִּשְׁבָּע לוֹ פָּחוֹת מְשָׁוֶה פְּרוּטָה (בבא קמא ק"ג):
לאשר הוא לו. לְמִי שֶׁהַמָּמוֹן שֶׁלּוֹ (שם):

Chapter 6

Verse 1

Verse 2

צו את אהרן. אֵין צַו אֶלָּא לְשׁוֹן זְרִיזוּת מִיָּד וּלְדוֹרוֹת; אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן, בְּיוֹתֵר צָרִיךְ הַכָּתוּב לְזָרֵז בְּמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חֶסְרוֹן כִּיס (ספרא):
זאת תורת העלה וגו'. הֲרֵי הָעִנְיָן הַזֶּה בָּא לְלַמֵּד עַל הֶקְטֵר חֲלָבִים וְאֵבָרִים שֶׁיְּהֵא כָּשֵׁר כָּל הַלַּיְלָה, וּלְלַמֵּד עַל הַפְּסוּלִין אִי זֶה אִם עָלָה יֵרֵד, וְאִי זֶה אִם עָלָה לֹא יֵרֵד, שֶׁכָּל תּוֹרָה לְרַבּוֹת הוּא בָּא, לוֹמַר — תּוֹרָה אַחַת לְכָל הָעוֹלִים, וַאֲפִלּוּ פְּסוּלִין, שֶׁאִם עָלוּ לֹא יֵרְדוּ (שם):
הוא העלה. לְמַעֵט אֶת הָרוֹבֵעַ וְאֶת הַנִּרְבָּע וְכֵיוֹצֵא בָּהֶן, שֶׁלֹּא הָיָה פְּסוּלָן בַּקֹּדֶשׁ, שֶׁנִּפְסְלוּ קֹדֶם שֶׁבָּאוּ לָעֲזָרָה (שם ח):

Verse 3

(שם) מדו בד. הִיא הַכֻּתֹּנֶת, וּמָה תַּ"ל מִדּוֹ? שֶׁתְּהֵא כְּמִדָּתוֹ:
(ט"ז) על בשרו. שֶׁלֹּא יְהֵא דָּבָר חוֹצֵץ בֵּינָתַיִם (זבחים י"ט):
והרים את הדשן. הָיָה חוֹתֶה מִלֹּא מַחְתָּה מִן הַמְּאֻכָּלוֹת הַפְּנִימִיּוֹת וְנוֹתְנָן בְּמִזְרָחוֹ שֶׁל כֶּבֶשׁ
(תמיד כ"ח):
הדשן אשר תאכל האש את העלה. וַעֲשָׂאַתָּה דֶּשֶׁן, מֵאוֹתוֹ דֶּשֶׁן יָרִים תְּרוּמָה ושמו אצל
המזבח :
[על המזבח. מָצָא אֵבָרִים שֶׁעֲדַיִן לֹא נִתְאַכְּלוּ, מַחֲזִירָן עַל מִזְבֵּחַ לְאַחַר שֶׁחָתָה גֶּחָלִים
:אֵילָךְ וְאֵילָךְ וְנָטַל מִן הַפְּנִימִיּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר אֶת הָעֹלָה עַל הַמִּזְבֵּחַ]

Verse 4

ופשט את בגדיו. אֵין זוֹ חוֹבָה אֶלָּא דֶּרֶךְ אֶרֶץ, שֶׁלֹּא יְלַכְלֵךְ בְּהוֹצָאַת הַדֶּשֶׁן בְּגָדִים שֶׁהוּא
מְשַׁמֵּשׁ בָּהֶן תָּמִיד — בְּגָדִים שֶׁבִּשֵּׁל בָּהֶן קְדֵרָה לְרַבּוֹ, אַל יְמַזֵּג בָּהֶן כּוֹס לְרַבּוֹ, לְכָךְ וְלָבַשׁ
(ספרא) בְּגָדִים אֲחֵרִים פְּחוּתִין מֵהֶם:
והוציא את הדשן. הַצָּבוּר בַּתַּפּוּחַ, כְּשֶׁהוּא הַרְבֵּה וְאֵין מָקוֹם לַמַּעֲרָכָה, מוֹצִיאוֹ מִשָּׁם;
(תמיד כ"ח) וְאֵין זֶה חוֹבָה לְכָל יוֹם, אֲבָל הַתְּרוּמָה חוֹבָה בְּכָל יוֹם:

Verse 5

והאש על המזבח תוקד בו. רַבָּה כָּאן יְקִידוֹת הַרְבֵּה — על מוקדה, ואש המזבח תוקד בו,
(דף מ"ה) והאש על המזבח תוקד בו, אש תמיד תוקד על המזבח, כֵּיצַד נִדְרַשׁ בְּמַסֶּכֶת יוֹמָא
:שֶׁנִּתְלְקוּ רַבּוֹתֵינוּ בְּמִנְיַן הַמַּעֲרָכוֹת שֶׁהָיוּ שָׁם
(מנחות מ"ט) וערך עליה העלה. עוֹלַת תָּמִיד הִיא תִּקְדֹּם:
חלבי השלמים. אִם יָבִיאוּ שָׁם שְׁלָמִים, וְרַבּוֹתֵינוּ לָמְדוּ מִכָּאן "עָלֶיהָ" — עַל עוֹלַת הַבֹּקֶר
(ספרא) הַשְּׁלֵם כָּל הַקָּרְבָּנוֹת כֻּלָּם, מִכָּאן שֶׁלֹּא יְהֵא דָּבָר מְאֻחָר לְתָמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבָּיִם
:

Verse 6

אש תמיד. אֵשׁ שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ תָּמִיד, הִיא שֶׁמַּדְלִיקִין בָּהּ אֶת הַנֵּרוֹת שֶׁנֶּאֱמַר בָּהּ לְהַעֲלֹת נֵר
(שמות כ"ז), אַף הִיא מֵעַל מִזְבֵּחַ הַחִיצוֹן תּוּקַד (יומא מ"ה) תָּמִיד:
לא תכבה. הַמְכַבֶּה אֵשׁ עַל הַמִּזְבֵּחַ עוֹבֵר בְּשֶׁנֵּי לָאוִין:

Verse 7

וזאת תורת המנחה. תּוֹרָה אַחַת לְכֻלָּן — לְהַטְעִינָן שֶׁמֶן וּלְבוֹנָה הָאֲמוּרִין בָּעִנְיָן, שֶׁיְּכוֹל
אֵין לִי טְעוּנוֹת שֶׁמֶן וּלְבוֹנָה אֶלָּא מִנְחַת יִשְׂרָאֵל שֶׁהִיא נִקְמֶצֶת, מִנְחַת כֹּהֲנִים שֶׁהִיא כָּלִיל
(ספרא) מְנַיִן? תַּ"ל תּוֹרַת:
(שם) הקרב אתה. הִיא הַגָּשָׁה בְּקֶרֶן דְּרוֹמִית מַעֲרָבִית:
לפני ה'. הוּא מַעֲרָב שֶׁהוּא לְצַד אֹהֶל מוֹעֵד:
(סוטה י"ד) אל פני המזבח. הוּא הַדָּרוֹם, שֶׁהוּא פָּנָיו שֶׁל מִזְבֵּחַ, שֶׁהַכֶּבֶשׁ נָתוּן לְאוֹתוֹ הָרוּחַ
:

Verse 8

(ספרא) והרים ממנו. מִן הַמֻּחְבָּר — שֶׁיְּהֵא עִשָּׂרוֹן שָׁלֵם בְּבַת אַחַת בִּשְׁעַת קֻמִיצָה
(שם) בקמצו. שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה מִדָּה לַקֹּמֶץ:
(סוטה י"ד) מסלת המנחה ומשמנה. מִכָּאן שֶׁקּוֹמֶץ מְמָקוֹם שֶׁנִּתְרַבָּה שַׁמְנָהּ
(ספרא) המנחה. שֶׁלֹּא תְּהֵא מְעֹרֶבֶת בְּאַחֶרֶת:
ואת כל הלבנה אשר על המנחה והקטיר. מְלַקֵּט אֶת לְבוֹנָתָהּ לְאַחַר קֻמִיצָה וּמַקְטִירוֹ; וּלְפִי
שֶׁלֹּא פֵּרַשׁ כֵּן אֶלָּא בְּאַחַת מִן הַמְּנָחוֹת בְּוַיִּקְרָא, הֻצְרַךְ לִשְׁנוֹת פָּרָשָׁה זוֹ, לְכְלֹל כָּל הַמְּנָחוֹת
:כְּמִשְׁפָּטָן

Verse 9

במקום קדש. וְאֵיזֶהוּ? בַּחֲצַר אֹהֶל מוֹעֵד:

Verse 10

(מנחות נ"ה) לא תאפה חמץ חלקם. אַף הַשְּׁיָרִים אֲסוּרִים בְּחָמֵץ:

כחטאת וכאשם. מִנְחַת חוֹטֵא הֲרֵי הִיא כְּחַטָּאת, לְפִיכָךְ קֻמְצָהּ שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ פְּסוּלָה, מִנְחַת
נְדָבָה הֲרֵי הִיא כְּאָשָׁם, לְפִיכָךְ קֻמְצָהּ שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ כְּשֵׁרָה (ספרא) (ספרא):

Verse 11

כל זכר. אֲפִלּוּ בַּעַל מוּם; לָמָּה נֶאֱמַר? אִם לַאֲכִילָה הֲרֵי כְּבָר אָמוּר, לָחֶם אֱלֹהָיו מִקָּדְשֵׁי
הַקֳּדָשִׁים וְגו' (ויקרא כ"א), אֶלָּא לְרַבּוֹת בַּעֲלֵי מוּמִין לְמַחֲלֹקֶת (ספרא) (ספרא):
כל אשר יגע וגו'. קָדָשִׁים קַלִּים אוֹ חֻלִּין שֶׁיִּגְּעוּ בָּהּ וְיִבָּלְעוּ מִמֶּנָּה
יקדש. לִהְיוֹת כָּמוֹהָ, שֶׁאִם פְּסוּלָה יִפָּסְלוּ, וְאִם כְּשֵׁרָה יֵאָכְלוּ כְּחֹמֶר הַמִּנְחָה (שם) (שם):

Verse 12

Verse 13

זה קרבן אהרן ובניו. אַף הַהֶדְיוֹטוֹת מַקְרִיבִין עֶשְׂירִית הָאֵפָה בְּיוֹם שֶׁהֻן מִתְנַנְּכִין
לָעֲבוֹדָה, אֲבָל כֹּהֵן גָּדוֹל בְּכָל יוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר מִנְחָה תָּמִיד וְגו' וְהַכֹּהֵן הַמָּשִׁיחַ תַּחְתָּיו
מִבָּנָיו וְגו' חָק עוֹלָם

Verse 14

מרבכת. חֲלוּטָה בְּרוֹתְחִין כָּל צָרְכָּהּ (שם) (שם):
תפיני. אֲפוּיָה אֲפִיּוֹת הַרְבֵּה — אַחַר חֲלִיטָתָהּ אוֹפָהּ בַּתַּנּוּר וְחוֹזֵר וּמְטַגְּנָהּ בַּמַּחֲבַת (מנחות
נ'):
מנחת פתים. מְלַמֵּד שֶׁטְּעוּנָה פְּתִיתָה:

Verse 15

המשיח תחתיו מבניו. הַמָּשִׁיחַ מִבָּנָיו תַּחְתָּיו:
כליל תקטר. אֵין נִקְמֶצֶת לִהְיוֹת שְׁיָרֶיהָ נֶאֱכָלִין אֶלָּא כֻּלָּהּ כָּלִיל, וְכֵן כָּל מִנְחַת כֹּהֵן שֶׁל
נְדָבָה כָּלִיל תִּהְיֶה:

Verse 16

כליל. כֻּלָּהּ שָׁוָה לְגָבוֹהַּ:

Verse 17

Verse 18

Verse 19

המחטא אתה. הָעוֹבֵד עֲבוֹדוֹתֶיהָ — שֶׁהִיא נַעֲשֵׂית חַטָּאת עַל יָדוֹ:
המחטא אתה יאכלנה. הָרָאוּי לַעֲבוֹדָה; יָצָא טָמֵא בְּשָׁעַת זְרִיקַת דָּמִים, שֶׁאֵינוֹ חוֹלֵק בַּבָּשָׂר;
וְאִי אֶפְשָׁר לוֹמַר שֶׁאוֹסֵר שְׁאָר כֹּהֲנִים בַּאֲכִילָתָהּ חוּץ מִן הַזּוֹרֵק דָּמָהּ, שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר לְמַטָּה כָּל
זָכָר בַּכֹּהֲנִים יֹאכַל אֹתָהּ (זבחים צ"ט) (זבחים צ"ט):

Verse 20

כל אשר יגע בבשרה. כָּל דָּבָר אֹכֶל אֲשֶׁר יִגַּע וְיִבָּלַע מִמֶּנָּה:
יקדש. לִהְיוֹת כָּמוֹהָ — אִם פְּסוּלָה תִּפָּסֵל, וְאִם הִיא כְּשֵׁרָה, תֵּאָכֵל כַּחֹמֶר שֶׁבָּהּ:
ואשר יזה מדמה על הבגד. וְאִם הֶזָּה מִדָּמָהּ עַל הַבֶּגֶד, אוֹתוֹ מָקוֹם הַדָּם שֶׁבַּבֶּגֶד אֲשֶׁר יִזֶּה
עָלָיו, תְּכַבֵּס בְּתוֹךְ הֶעָזָרָה:
אשר יזה. יְהֵא נִזֶּה, כְּמוֹ וְלֹא יִזֶּה לָאָרֶץ מִנֻּלָּם (איוב ט"ו) — יְהֵא נָטוּי:

Verse 21

יִשבר. לְפִי שֶׁהַבְּלִיעָה שֶׁנִּבְלַעַת בּוֹ נַעֲשֶׂה נוֹתֵר, וְהוּא הַדִּין לְכָל הַקָּדָשִׁים:
ומרק. לְשׁוֹן תַּמְרוּקֵי הַנָּשִׁים (אסתר ב'), אשקוו"מנט בְּלַעַז:
ומרק ושטף. לִפְלֹט אֶת בְּלִיעָתוֹ, אֲבָל כְּלֵי חֶרֶס לְמֶדֶךְ הַכָּתוּב כָּאן שֶׁאֵינוֹ יוֹצֵא מִידֵי
דָּפְיוֹ לְעוֹלָם (עבודה זרה ל"ד):

Verse 22

כל זכר בכהנים יאכל אתה. הָא לָמַדְתָּ שֶׁהַמְחַטֵּא אוֹתָהּ הָאָמוּר לְמַעְלָה לֹא לְהוֹצִיא שֶׁאֵר
הַכֹּהֲנִים, אֶלָּא לְהוֹצִיא אֶת שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לְחִטּוּי:

Verse 23

וכל חטאת וגו'. שֶׁאִם הִכְנִיס מִדַּם חַטָּאת הַחִיצוֹנָה לִפְנִים פְּסוּלָה:
וכל. לְרַבּוֹת שְׁאָר קָדָשִׁים (ספרא):

Chapter 7

Verse 1

קדש קדשים הוא. הוּא קָרֵב וְאֵין תְּמוּרָתוֹ קְרֵבָה (ספרא):

Verse 2

ישחטו. רִבָּה לָנוּ שְׁחִיטוֹת הַרְבֵּה; לְפִי שֶׁמָּצִינוּ אָשָׁם בְּצִבּוּר, נֶאֱמַר "וְשָׁחֲטוּ" — רַבִּים,
וּתְלָאוֹ בְּעוֹלָה, לְהָבִיא עוֹלַת צִבּוּר לַצָּפוֹן:

Verse 3

ואת כל חלבו וגו'. עַד כָּאן לֹא נִתְפָּרְשׁוּ אֲמוּרִין בָּאָשָׁם, לְכָךְ הֻצְרַךְ לְפָרְשָׁם כָּאן, אֲבָל
חַטָּאת כְּבָר נִתְפָּרְשָׁה בָּהּ בְּפָרָשַׁת וְיִקְרָא:
את האליה. לְפִי שֶׁאָשָׁם אֵינוֹ בָּא אֶלָּא אַיִל אוֹ כֶּבֶשׂ, וְאַיִל וְכֶבֶשׂ נִתְרַבּוּ בְּאַלְיָה:

Verse 4

Verse 5

אשם הוא. עַד שֶׁיִּנָּתֵק שְׁמוֹ מִמֶּנּוּ, לְמֵד עַל אָשָׁם שֶׁמֵּתוּ בְּעָלָיו אוֹ שֶׁנִּתְכַּפְּרוּ בְּעָלָיו, אַע"פִּי
שֶׁעוֹמֵד לִהְיוֹת דָּמָיו עוֹלָה לְקֶרֶן הַמִּזְבֵּחַ, אִם שְׁחָטוֹ סְתָם, אֵינוֹ כָּשֵׁר לְעוֹלָה קֹדֶם שֶׁנִּתַּק
לִרְעָיָה; וְאֵינוֹ בָּא לְלַמֵּד עַל הָאָשָׁם שֶׁיְּהֵא פָּסוּל שֶׁלֹּא לִשְׁמוֹ — כְּמוֹ שֶׁדָּרְשׁוּ הוּא הַכָּתוּב
בַּחַטָּאת — לְפִי שֶׁאָשָׁם לֹא נֶאֱמַר בּוֹ אָשָׁם הוּא אֶלָּא לְאַחַר הַקְטָרַת אֲמוּרִין, וְהוּא עַצְמוֹ שֶׁלֹּא
הֻקְטְרוּ אֲמוּרָיו כָּשֵׁר (זבחים ה'):

Verse 6

קדש קדשים הוא. בְּתוֹרַת כֹּהֲנִים הוּא נִדְרָשׁ:

Verse 7

תורה אחת להם. בְּדָבָר זֶה:
הכהן אשר יכפר בו. הָרָאוּי לְכַפָּרָה חוֹלֵק בּוֹ, פָּרָט לְטָבוּל יוֹם וּמְחֻסַּר כִּפּוּרִים וְאוֹנֵן
(ספרא):

Verse 8

עור העלה אשר הקריב לכהן לו יהיה. פֶּרֶט לְטָבוּל יוֹם וּמְחֻסָּר כִּפּוּרִים וְאוֹנֵן שֶׁאֵין
חוֹלְקִים בָּעוֹרוֹת (שם):

Verse 9

לכהן המקריב אתה וגו'. יָכוֹל לוֹ לְבַדּוֹ, תַּ"ל לכל בני אהרן תהיה, יָכוֹל לְכֻלָּן, תַּ"ל
לכהן המקריב, הָא כֵּיצַד? לְבֵית אָב שֶׁל יוֹם שֶׁמַּקְרִיבִין אוֹתָהּ (שם):

Verse 10

בלולה בשמן. זוֹ מִנְחַת נְדָבָה:
וחרבה. זוֹ מִנְחַת חוֹטֵא וּמִנְחַת קְנָאוֹת שֶׁאֵין בָּהֶן שֶׁמֶן:

Verse 11

Verse 12

אם על תודה יקריבנו. אִם עַל דְּבַר הוֹדָאָה עַל נֵס שֶׁנַּעֲשָׂה לוֹ, כְּגוֹן יוֹרְדֵי הַיָּם וְהוֹלְכֵי
מִדְבָּרוֹת וַחֲבוּשֵׁי בֵּית הָאֲסוּרִים וְחוֹלֶה שֶׁנִּתְרַפֵּא — שֶׁהֵן צְרִיכִין לְהוֹדוֹת, שֶׁכָּתוּב בָּהֶן
יודוּ לַה' חַסְדּוֹ וְנִפְלְאוֹתָיו לִבְנֵי אָדָם וְיִזְבְּחוּ זִבְחֵי תוֹדָה (תהילים ק"ז) — אִם עַל
אַחַת מֵאֵלֶּה נָדַר שְׁלָמִים הַלָּלוּ, שַׁלְמֵי תוֹדָה הֵן, וּטְעוּנוֹת לֶחֶם הָאָמוּר בָּעִנְיָן, וְאֵין
נֶאֱכָלִין אֶלָּא לְיוֹם וְלַיְלָה, כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ כָּאן:
והקריב על זבח התודה. אַרְבָּעָה מִינֵי לֶחֶם — חַלּוֹת וּרְקִיקִין וּרְבוּכָה, שְׁלוֹשָׁה מִינֵי
מַצָּה, וּכְתִיב עַל חַלַּת לֶחֶם חָמֵץ וְגוֹ'; וְכָל מִין וָמִין עֶשֶׂר חַלּוֹת, כָּךְ מְפֹרָשׁ בְּמָנָחוֹת,
וְשִׁעוּרָן חֲמֵשׁ סְאִין יְרוּשַׁלְמִיּוֹת, שֶׁהֵן ו' מִדְבָּרִיּוֹת, כ' עִשָּׂרוֹן (מנחות ע"ו)
מרבכת. לֶחֶם חָלוּט בְּרוֹתְחִין כָּל צָרְכּוֹ:

Verse 13

יקריב קרבנו על זבח. מַגִּיד שֶׁאֵין הַלֶּחֶם קָדוֹשׁ קְדֻשַּׁת הַגּוּף — לְפָסֵל בְּיוֹצֵא וּטְבוּל יוֹם
וּמְלָצַאת לְחֻלִּין בְּפִדְיוֹן — עַד שֶׁיִּשָּׁחֵט הַזֶּבַח (ספרא):

Verse 14

אחד מכל קרבן. לֶחֶם אֶחָד מִכָּל מִין וָמִין יִטֹּל תְּרוּמָה לַכֹּהֵן הָעוֹבֵד עֲבוֹדָתוֹ, וְהַשְּׁאָר
נֶאֱכָל לַבְּעָלִים (מנחות ע"ז); וּבָשָׂר לַבְּעָלִים חוּץ מֵחָזֶה וְשׁוֹק שֶׁבָּהּ, כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ לְמַטָּה
תְּנוּפַת חָזֶה וְשׁוֹק בִּשְׁלָמִים, וְהַתּוֹדָה קְרוּיָה שְׁלָמִים:

Verse 15

ובשר זבח תודת שלמיו. יֵשׁ כָּאן רִבּוּיִין הַרְבֵּה, לְרַבּוֹת חַטָּאת וְאָשָׁם וְאֵיל נָזִיר וַחֲגִיגַת
אַרְבָּעָה עָשָׂר שֶׁיִּהְיוּ נֶאֱכָלִין לְיוֹם וְלַיְלָה (ספרא):
ביום קרבנו יאכל. וְכִזְמַן בְּשָׂרָהּ זְמַן לַחְמָהּ:
לא ינית ממנו עד בקר. אֲבָל אוֹכֵל הוּא כָּל הַלַּיְלָה, אִם כֵּן לָמָּה אָמְרוּ עַד חֲצוֹת? כְּדֵי
לְהַרְחִיק אָדָם מִן הָעֲבֵרָה (שם):

Verse 16

ואם נדר או נדבה. שְׁלֹא הֵבִיאָהּ עַל הוֹדָאָה שֶׁל נֵס, אֵינָהּ טְעוּנָה לֶחֶם, וְנֶאֱכֶלֶת לִשְׁנֵי
יָמִים כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ בָּעִנְיָן:
וממחרת והנותר ממנו בָּראשׁוֹן יאכל. וי"ו זוֹ יִתֵּרָה הִיא, וְיֵשׁ כָּמוֹהָ הַרְבֵּה בַּמִּקְרָא,
כְּגוֹן וְאֵלֶּה בְּנֵי צִבְעוֹן וְאַיָּה וַעֲנָה (בראשית ל"ו), תֹּת וְקֹדֶשׁ וְצָבָא מִרְמָס (דניאל ח'):

Verse 17

Verse 18

ואם האכל יאכל וגו'. בְּמֻחָשָׁב בַּשְּׁחִיטָה לְאָכְלוֹ בַּשְּׁלִישִׁי הַכָּתוּב מְדַבֵּר; יָכוֹל אִם אָכַל
מִמֶּנּוּ בַּשְּׁלִישִׁי יִפָּסֵל לְמַפְרֵעַ, תַּלְמוּד לוֹמַר הַמַּקְרִיב אֹתוֹ לֹא יֵחָשֵׁב — בִּשְׁעַת הַקְרָבָה הוּא
נִפְסָל וְאֵינוֹ נִפְסָל בַּשְּׁלִישִׁי; וְכֵן פֵּרוּשׁוֹ: בִּשְׁעַת הַקְרָבָתוֹ לֹא תַּעֲלֶה זֹאת בְּמַחֲשָׁבָה, וְאִם
חֻשַּׁב פִּגּוּל יִהְיֶה (זבחים כ"ט)
: והנפש האכלת ממנו. אֲפִלּוּ בְּתוֹךְ הַזְּמַן עונה תשא

Verse 19

: והבשר. שֶׁל קֹדֶשׁ שְׁלָמִים אשר יגע בכל טמא לא יאכל
והבשר. לְרַבּוֹת אֵבֶר שֶׁיָּצָא מִקְצָתוֹ — שֶׁהַפְּנִימִי מֻתָּר (ספרא)
כל טהור יאכל בשר. מַה תַּ"ל? לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר וְדַם זְבָחֶיךָ יִשָּׁפֵךְ וְגוֹ' וְהַבָּשָׂר תֹּאכַל (דברים
:י"ב), יָכוֹל לֹא יֹאכְלוּ שְׁלָמִים אֶלָּא הַבְּעָלִים, לְכָךְ נֶאֱמַר כָּל טָהוֹר יֹאכַל בָּשָׂר (ספרא)
והבשר כל טהור יאכל בשר. כְּלוֹמַר, כָּל מַה שֶּׁאָסַרְתִּי לְךָ בְּחַטָּאת וְאָשָׁם, שֶׁאִם יָצְאוּ)
חוּץ לַקְּלָעִים אֲסוּרִין — כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּחֲצַר אֹהֶל מוֹעֵד יֹאכְלוּהָ (ויקרא ו') — בְּבָשָׂר זֶה
:(אֲנִי אוֹמֵר לְךָ כָּל טָהוֹר יֹאכַל בָּשָׂר אֲפִלּוּ בְּכָל הָעִיר

Verse 20

וטמאתו עליו. בְּטֻמְאַת הַגּוּף הַכָּתוּב מְדַבֵּר, אֲבָל טָהוֹר שֶׁאָכַל אֶת הַטָּמֵא אֵינוֹ עָנוּשׁ כָּרֵת
אֶלָּא אַזְהָרַת והבשר אשר יגע בכל טמא וגו'; וְאַזְהָרַת טָמֵא שֶׁאָכַל אֶת הַטָּהוֹר אֵינָהּ מְפֹרֶשֶׁת
בַּתּוֹרָה, אֶלָּא חֲכָמִים לְמָדוּהָ בִּגְזֵרָה שָׁוָה; שָׁלוֹשׁ כָּרֵתוֹת אֲמוּרוֹת בְּאוֹכְלֵי קָדָשִׁים בְּטֻמְאַת
הַגּוּף, וּדְרָשׁוּם רַבּוֹתֵינוּ בִּשְׁבוּעוֹת אַחַת לִכְלָל, וְאַחַת לִפְרָט, וְאַחַת לְלַמֵּד עַל קָרְבָּן עוֹלֶה
:וְיוֹרֵד שֶׁלֹּא נֶאֱמַר אֶלָּא עַל טֻמְאַת מִקְדָּשׁ וְקָדָשָׁיו

Verse 21

Verse 22

Verse 23

Verse 24

:יעשה לכל מלאכה. בָּא וְלִמֵּד עַל הַחֵלֶב שֶׁאֵינוֹ מִטַּמֵּא טֻמְאַת נְבֵלוֹת
ואכל לא תאכלהו. אָמְרָה תּוֹרָה, יָבֹא אִסּוּר נְבֵלָה וּטְרֵפָה וְיָחוֹל עַל אִסּוּר חֵלֶב, שֶׁאִם
:אֲכָלוֹ יִתְחַיֵּב אַף עַל גַּב שֶׁל נְבֵלָה, וְלֹא תֹּאמַר אֵין אִסּוּר חָל עַל אִסּוּר (זבחים ע')

Verse 25

Verse 26

בכל מושבתיכם. לְפִי שֶׁהִיא חוֹבַת הַגּוּף וְאֵינָהּ חוֹבַת קַרְקַע נוֹהֶגֶת בְּכָל מוֹשָׁבוֹת, וּבְמַסֶּכֶת
:קִדּוּשִׁין בְּפֶרֶק א' מְפֹרָשׁ לָמָּה הֻצְרַךְ לוֹמַר
:לעוף ולבהמה. פֶּרֶט לְדַם דָּגִים וַחֲגָבִים (כריתות כ')

Verse 27

Verse 28

Verse 29

Verse 30

ידיו תביאינה וגו'. שֶׁתְּהֵא יַד הַבָּעֲלִים מִלְּמַעְלָה, וְהַחֵלֶב וְהָאַזְּוֹת נְתוּנִין בָּהּ, וְיַד כֹּהֵן מִלְּמַטָּה וּמְנִיפָן (מנחות ס"א):
את אשי ה'. וּמָה הֵן הָאִשִּׁים?
את החלב על החזה יביאנו. כְּשֶׁמְּבִיאוֹ מִבֵּית הַמִּטְבָּחַיִם נוֹתֵן חֵלֶב עַל הָאַזְּוָה, וּכְשֶׁנּוֹתְנוֹ לְיַד הַכֹּהֵן הַמְּנִיף נִמְצָא הָאַזְּוָה לְמַעְלָה וְהַחֵלֶב לְמַטָּה, וְזֶהוּ הָאָמוּר בְּמָקוֹם אַחֵר שׁוֹק הַתְּרוּמָה וְאַזְּוַת הַתְּנוּפָה עַל אִשֵּׁי הַחֲלָבִים יָבִיאוּ לְהָנִיף וְגוֹ' (ויקרא י'), וּלְאַחַר הַתְּנוּפָה נוֹתְנוֹ לַכֹּהֵן הַמַּקְטִיר, וְנִמְצָא הָאַזְּוָה לְמַטָּה, וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר וְיָשִׂימוּ אֶת הַחֲלָבִים עַל הָאַזְּוֹת וְיַקְטֵר הַחֲלָבִים הַמִּזְבֵּחָה (שם ט'), לִמְּדָנוּ שֶׁשְּׁלוּשָׁה כֹּהֲנִים זְקוּקִין לָהּ, כָּךְ מְפֹרָשׁ בְּמָנָחוֹת:
את החלב על החזה יביאנו. וְאֶת הָאַזְּוָה לָמָּה מֵבִיא? לְהָנִיף אוֹתוֹ הוּא מְבִיאוֹ וְלֹא שְׁיָרֵא הוּא מֵהָאִשִּׁים: לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר את אשי ה' את החלב על החזה יָכוֹל שְׁיָרֵא אַף הָאַזְּוָה לָאִשִּׁים, לְכָךְ נֶאֱמַר את החזה להניף וגו' :

Verse 31

והקטיר הכהן את החלב. וְאַתָּ"כַ והיה החזה לאהרן, לִמְּדָנוּ שֶׁאֵין הַבָּשָׂר נֶאֱכָל בְּעוֹד שֶׁהָאֵמוּרִים לְמַטָּה מִן הַמִּזְבֵּחַ (ספרא):

Verse 32

שוק. מִן הַפֶּרֶק שֶׁל אַרְכֻּבָּה הַנִּמְכֶּרֶת עִם הָרֹאשׁ עַד הַפֶּרֶק הָאֶמְצָעִי שֶׁהוּא סֹבֶךְ שֶׁל רֶגֶל (חולין קל"ד):

Verse 33

המקריב את דם השלמים וגו'. מִי שֶׁהוּא רָאוּי לְזָרְקָתוֹ וּלְהַקְטִיר חֶלְבָּיו, יָצָא טָמֵא בְּשָׁעַת זְרִיקַת דָּמִים אוֹ בְּשָׁעַת הַקְטֵר חֲלָבִים שֶׁאֵינוֹ חוֹלֵק בַּבָּשָׂר (ספרא):

Verse 34

תנופה, תרומה. מוֹלִיךְ וּמֵבִיא מַעֲלֶה וּמוֹרִיד (מנחות ס"ב):

Verse 35

Verse 36

Verse 37

ולמלואים. לְיוֹם חֲנוּכַּת הַכְּהֻנָּה:

Chapter 8

Verse 1

Verse 2

קח את אהרן. פָּרָשָׁה זוֹ נֶאֱמְרָה שִׁבְעַת יָמִים קֹדֶם הֲקָמַת הַמִּשְׁכָּן, שֶׁאֵין מֻקְדָּם וּמְאֻחָר בַּתּוֹרָה:
קח את אהרן. קָחֵנוּ בִדְבָרִים וּמָשְׁכֵהוּ:
ואת פר החטאת וגו'. אֵלּוּ הָאֲמוּרִים בְּעִנְיַן צָוְאַת הַמִּלּוּאִים בְּוַאֲתָּה תְּצַוֶּה, וְעַכְשָׁיו בְּיוֹם רִאשׁוֹן לַמִּלּוּאִים חָזַר וְזֵרְזוֹ בִּשְׁעַת מַעֲשֶׂה:

Verse 3

הקהל אל פתח אהל מועד. זֶה אֶחָד מִן הַמְּקוֹמוֹת שֶׁהֶחֱזִיק מֹשֶׁה אֶת הַמְּרֻבֶּה (ויקרא רבה י'):

Verse 4

Verse 5

זה הדבר. דְּבָרִים שֶׁתִּרְאוּ שֶׁאֲנִי עוֹשֶׂה לְפָנֵיכֶם, צִוַּנִי הַקָּבָּ"ה לַעֲשׂוֹת, וְאַל תֹּאמְרוּ לִכְבוֹדִי וְלִכְבוֹד אָחִי אֲנִי עוֹשֶׂה; כָּל הָעִנְיָן הַזֶּה פֵּרַשְׁתִּי בְּ"וְאַתָּה תְּצַוֶּה":

Verse 6

Verse 7

Verse 8

את האורים. כְּתָב שֶׁל שֵׁם הַמְפֹרָשׁ:

Verse 9

וישם על המצנפת. פְּתִילֵי תְּכֵלֶת הַקְּבוּעִים בַּצִּיץ נָתַן עַל הַמִּצְנֶפֶת, נִמְצָא הַצִּיץ תָּלוּי בַּמִּצְנֶפֶת:

Verse 10

Verse 11

ויז ממנו על המזבח. לֹא יָדַעְתִּי הֵיכָן נִצְטַוָּה בַּהַזָּאוֹת הַלָּלוּ:

Verse 12

ויצק, וימשח. בַּתְּחִלָּה יוֹצֵק עַל רֹאשׁוֹ וְאַחַר כָּךְ נוֹתֵן בֵּין רִיסֵי עֵינָיו וּמוֹשֵׁךְ בְּאֶצְבָּעוֹ מִזֶּה לָזֶה (הוריות י"ב):

Verse 13

ויחבש לְשׁוֹן קְשִׁירָה:

Verse 14

Verse 15

וישחט את המזבח. חִטְּאוֹ וְטַהֲרוֹ מְזָרוּת לְכַנֵּס לִקְדֻשָּׁה:
ויקדשהו. בַּעֲבוֹדָה זוֹ:
לכפר עליו. מֵעַתָּה כָּל הַכַּפָּרוֹת:

Verse 16

הכבד. לְבַד הַכָּבֵד, שֶׁהָיָה נוֹטֵל מִעַט מִן הַכָּבֵד עִמָּהּ:

Verse 17

Verse 18

Verse 19

Verse 20

Verse 21

Verse 22

איל המלאים. אֵיל הַשְּׁלָמִים, שֶׁמִּלּוּאִים לְשׁוֹן שְׁלָמִים, שֶׁמְּמַלְּאִין וּמַשְׁלִימִין אֶת הַכֹּהֲנִים בִּכְהֻנָּתָם:

Verse 23

Verse 24

Verse 25

Verse 26

וחלת לחם שמן. הִיא רְבוּכָה שֶׁהָיָה מַרְבֶּה בָּהּ שֶׁמֶן כְּנֶגֶד הַחַלּוֹת וְהָרְקִיקִין, כָּךְ מִפֹּרָשׁ בִּמְנָחוֹת (דף פ"ט):

Verse 27

Verse 28

ויקטר המזבחה. מֹשֶׁה שִׁמֵּשׁ כָּל שִׁבְעַת יְמֵי הַמִּלּוּאִים בְּחָלוּק לָבָן (עבודה זרה ל"ד) על העלה. אַחַר הָעוֹלָה, וְלֹא מָצִינוּ שׁוֹק שֶׁל שְׁלָמִים קָרֵב בְּכָל מָקוֹם חוּץ מִזֶּה:

Verse 29

Verse 30

Verse 31

Verse 32

Verse 33

Verse 34

צוה ה' לעשת. כָּל שִׁבְעַת הַיָּמִים; וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ, לעשת — זֶה מַעֲשֵׂה פָּרָה, לכפר — זֶה מַעֲשֵׂה יוֹם הַכִּפּוּרִים, וּלְלַמֵּד שֶׁכֹּהֵן גָּדוֹל טָעוּן פְּרִישָׁה קֹדֶם יוֹם הַכִּפּוּרִים שִׁבְעַת יָמִים, וְכֵן הַכֹּהֵן הַשּׂוֹרֵף אֶת הַפָּרָה (ספרא):

Verse 35

ולא תמותו. הָא אִם לֹא תַעֲשׂוּ כֵּן הֲרֵי אַתֶּם חַיָּבִים מִיתָה:

Verse 36

ויעש אהרן ובניו. לְהַגִּיד שִׁבְחָן, שֶׁלֹּא הִטּוּ יָמִין וּשְׂמֹאל:

Chapter 9

Verse 1

ויהי ביום השמיני. לַמִּלּוּאִים; הוּא רֹאשׁ חֹדֶשׁ נִיסָן שֶׁהוּקַם הַמִּשְׁכָּן בּוֹ בַּיּוֹם וְנָטַל עֶשֶׂר עֲטָרוֹת הַשְּׁנוּיוֹת בְּסֵדֶר עוֹלָם:
ולזקני ישראל. לְהַשְׁמִיעָם שֶׁעַל פִּי הַדִּבּוּר אַהֲרֹן נִכְנָס וּמְשַׁמֵּשׁ בְּכֹהֲנָה גְּדוֹלָה וְלֹא יֹאמְרוּ מֵאֵלָיו נִכְנָס (תנחומא):

Verse 2

קח לך עגל. לְהוֹדִיעַ שֶׁכִּפֵּר לוֹ הַקָּבָ"ה עַל יְדֵי עֵגֶל זֶה עַל מַעֲשֵׂה הָעֵגֶל שֶׁעָשָׂה (שם):

Verse 3

Verse 4

כי היום ה' נראה אליכם. לְהַשְׁרוֹת שְׁכִינָתוֹ בְּמַעֲשֵׂה יְדֵיכֶם, לְכָךְ קָרְבָּנוֹת הַלָּלוּ בָּאִין חוֹבָה לְיוֹם זֶה:

Verse 5

Verse 6

Verse 7

קרב אל המזבח. שֶׁהָיָה אַהֲרֹן בּוֹשׁ וְיָרֵא לָגֶשֶׁת, אָמַר לוֹ מֹשֶׁה, לָמָּה אַתָּה בוֹשׁ? לְכָךְ נִבְחַרְתָּ (ספרא):
את חטאתך. עֵגֶל בֶּן בָּקָר:
ואת עלתך. הָאָיִל:
קרבן העם. שְׂעִיר עִזִּים וְעֵגֶל וְכֶבֶשׂ; כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר "עֵגֶל" בֶּן שָׁנָה הוּא וּמִכָּאן אַתָּה לָמֵד (שם):

Verse 8

Verse 9

Verse 10

Verse 11

ואת הבשר ואת העור וגו'. לֹא מָצִינוּ חַטָּאת חִיצוֹנָה נִשְׂרֶפֶת אֶלָּא זוֹ וְשֶׁל מִלּוּאִים, וְכֵלָּן עַל פִּי הַדִּבּוּר:

Verse 12

וימצאו. לְשׁוֹן הוֹשָׁטָה וְהַזָּמָנָה:

Verse 13

Verse 14

Verse 15

ויחטאהו. עָשָׂהוּ כְּמִשְׁפַּט חַטָּאת:
כראשון. כָּעֵגֶל שֶׁלּוֹ:

Verse 16

ויעשה כמשפט. הַמְפֹרָשׁ בְּעוֹלַת נְדָבָה בְּוַיִּקְרָא:

Verse 17

וימלא כפו. הִיא קֻמִּיצָה (שם):
מלבד עלת הבקר. כָּל אֵלֶּה עָשָׂה אַחַר עוֹלַת הַתָּמִיד:

Verse 18

Verse 19

והמכסה. חֵלֶב הַמְכַסֶּה אֶת הַקֶּרֶב:

Verse 20

וישימו את החלבים על החזות. לְאַחַר הַתְּנוּפָה נְתָנָן כֹּהֵן הַמֵּנִיף לְכֹהֵן אַחֵר לְהַקְטִירָם, נִמְצְאוּ הָעֶלְיוֹנִים לְמַטָּה (מנחות ס"ב):

Verse 21

Verse 22

ויברכם. בִּרְכַּת כֹּהֲנִים — יְבָרֶכְךָ, יָאֵר, יִשָּׂא (סוטה ל"ח):
וירד. מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ:

Verse 23

ויבא משה ואהרן וגו'. מָצָאתִי בְּפָרָשַׁת מִלּוּאִים, בְּבָרַיְתָא הַנּוֹסֶפֶת עַל תּוֹרַת כֹּהֲנִים שֶׁלָּנוּ, מָה נִכְנַס מֹשֶׁה עִם אַהֲרֹן? לְלַמְּדוֹ עַל מַעֲשֵׂה הַקְּטֹרֶת, אוֹ לֹא נִכְנַס אֶלָּא לְדָבָר אַחֵר? הֲרֵינִי דָן, יְרִידָה וּבִיאָה טְעוּנָה בְרָכָה, מַה יְרִידָה מֵעִין עֲבוֹדָה אַף בִּיאָה מֵעִין עֲבוֹדָה, הָא לָמַדְתָּ מָה נִכְנַס מֹשֶׁה עִם אַהֲרֹן לְלַמְּדוֹ עַל מַעֲשֵׂה הַקְּטֹרֶת; דָּ"אַ כֵּיוָן שֶׁרָאָה אַהֲרֹן שֶׁקָּרְבוּ כָּל הַקָּרְבָּנוֹת וְנַעֲשׂוּ כָּל הַמַּעֲשִׂים וְלֹא יָרְדָה שְׁכִינָה לְיִשְׂרָאֵל, הָיָה מִצְטַעֵר וְאוֹמֵר, יוֹדֵעַ אֲנִי שֶׁכָּעַס הַקָּבָ"ה עָלַי וּבִשְׁבִילִי לֹא יָרְדָה שְׁכִינָה לְיִשְׂרָאֵל, אָמַר לוֹ מִיַּד נִכְנַס מֹשֶׁה עִמּוֹ וּבִקְּשׁוּ רַחֲמִים ?לְמֹשֶׁה, מֹשֶׁה אָחִי, כָּךְ עָשִׂיתָ לִי שֶׁנִּכְנַסְתִּי וְנִתְבַּיַּשְׁתִּי וְיָרְדָה שְׁכִינָה לְיִשְׂרָאֵל (ספרא):
ויצאו ויברכו את העם. אָמְרוּ וְיהִי נֹעַם ה' אֱלֹהֵינוּ עָלֵינוּ, יְהִי רָצוֹן שֶׁתִּשְׁרֶה שְׁכִינָה בְּמַעֲשֵׂה יְדֵיכֶם; לְפִי שֶׁכָּל שִׁבְעַת יְמֵי הַמִּלּוּאִים שֶׁהָעֱמִידוּ מֹשֶׁה לַמִּשְׁכָּן וְשִׁמֵּשׁ בּוֹ וּפֵרְקוֹ בְּכָל יוֹם לֹא שָׁרְתָה בּוֹ שְׁכִינָה, וְהָיוּ יִשְׂרָאֵל נִכְלָמִים וְאוֹמְרִים לְמֹשֶׁה, מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, כָּל הַטֹּרַח שֶׁטָּרַחְנוּ שֶׁתִּשְׁרֶה שְׁכִינָה בֵּינֵינוּ וְנֵדַע שֶׁנִּתְכַּפֵּר לָנוּ עֵוֶל הָעֵגֶל, לְכָךְ אָמַר לָהֶם זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר צִוָּה ה' תַּעֲשׂוּ וְיֵרָא אֲלֵיכֶם כְּבוֹד ה' — אַהֲרֹן אָחִי כְּדַאי וְחָשׁוּב מִמֶּנִּי, שֶׁעַל יְדֵי קָרְבְּנוֹתָיו וַעֲבוֹדָתוֹ תִּשְׁרֶה שְׁכִינָה בָּכֶם וְתֵדְעוּ שֶׁהַמָּקוֹם בָּחַר בּוֹ:

Verse 24

וירנו. כְּתַרְגּוּמוֹ:

Chapter 10

Verse 1

Verse 2

ותצא אש. רַ' אֶלְיעֶזֶר אוֹמֵר לֹא מֵתוּ בְּנֵי אַהֲרֹן אֶלָּא עַל יְדֵי שֶׁהוֹרוּ הֲלָכָה בִּפְנֵי מֹשֶׁה רַבָּן, רַבִּי יְשָׁמָעֵאל אוֹמֵר שְׁתוּיֵי יַיִן נִכְנְסוּ לַמִּקְדָּשׁ, תֵּדַע, שֶׁאַחַר מִיתָתָן הִזְהִיר הַנּוֹתָרִים שֶׁלֹּא יִכָּנְסוּ שְׁתוּיֵי יַיִן לַמִּקְדָּשׁ, מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁהָיָה לוֹ בֶּן בַּיִת וְכוּ', כִּדְאִיתָא בְּוַיִּקְרָא רַבָּה:

Verse 3

הוא אשר דבר וגו'. הֵיכָן דִּבֶּר? וְנֹעַדְתִּי שָׁמָּה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְנִקְדַּשׁ בִּכְבֹדִי (שמות כ"ט), אַל תִּקְרֵי בִּכְבֹדִי אֶלָּא בִּמְכֻבָּדַי; אָמַר לוֹ מֹשֶׁה לְאַהֲרֹן, אַהֲרֹן אָחִי, יוֹדֵעַ הָיִיתִי שֶׁיִּתְקַדֵּשׁ

הַבַּיִת בְּמְיֻדָּעָיו שֶׁל מָקוֹם, וְהָיִיתִי סָבוּר אוֹ בִי אוֹ בְךָ, עַכְשָׁיו רוֹאֶה אֲנִי שֶׁהֵם גְּדוֹלִים
מִמֶּנִּי וּמִמְּךָ (ספרא):
וידם אהרן. קִבֵּל עָכָר עַל שְׁתִיקָתוֹ, וּמַה עָכָר קִבֵּל? שֶׁנִּתְיַחֵד עִמּוֹ הַדִּבּוּר — שֶׁנֶּאֱמָרָה לוֹ
לְבַדּוֹ פָּרָשַׁת שְׁתוּיֵי יַיִן (ויקרא רבה י"ב)
בקרבי. בְּבְחִירַי:
ועל פני כל העם אכבד. כְּשֶׁהַקָּבָ"ה עוֹשֶׂה דִּין בַּצַּדִּיקִים מִתְיָרֵא וּמִתְעַלֶּה וּמִתְקַדֵּשׁ, אִם כֵּן
בְּאֵלּוּ, כָּל שֶׁכֵּן בָּרְשָׁעִים; וְכֵן הוּא אוֹמֵר נוֹרָא אֱלֹהִים מִמִּקְדָּשֶׁיךָ (תהלים ס"ח), אַל תִּקְרֵי
מִמִּקְדָּשֶׁיךָ אֶלָּא מִמְּקַדָּשֶׁיךָ:

Verse 4

דד אהרן. עֻזִּיאֵל אֲחִי עַמְרָם הָיָה שֶׁנֶּאֱמַר וּבְנֵי קְהָת וְגוֹ' (שמות ו')
שאו את אחיכם וגו'. כְּאָדָם הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ, הַעֲבֵר אֶת הַמֵּת מִלְּפָנַי הַכַּלָּה שֶׁלֹּא לְעַרְבֵּב אֶת
הַשִּׂמְחָה:

Verse 5

בכתנתם. שֶׁל מֵתִים; מְלַמֵּד שֶׁלֹּא נִשְׂרְפוּ בִּגְדֵיהֶם אֶלָּא נִשְׁמָתָם, כְּמִין שְׁנֵי חוּטִין שֶׁל אֵשׁ
נִכְנְסוּ לְתוֹךְ חָטְמֵיהֶם (ספרא):

Verse 6

אל תפרעו. אַל תְּגַדְּלוּ שֵׂעָר, מִכָּאן שֶׁאָבֵל אָסוּר בְּתִסְפֹּרֶת, אֲבָל אַתֶּם אַל תְּעַרְבְּבוּ שִׂמְחָתוֹ שֶׁל
מָקוֹם (מועד קטן י"ד)
ולא תמתו. הָא אִם תַּעֲשׂוּ תָּמוּתוּ (ספרא):
ואחיכם כל בית ישראל. מִכָּאן שֶׁצָּרְתָן שֶׁל תַּלְמִידֵי חֲכָמִים מֻטֶּלֶת עַל הַכֹּל לְהִתְאַבֵּל בָּהּ
(מועד קטן כ"ח):

Verse 7

Verse 8

Verse 9

יין ושכר. יַיִן דֶּרֶךְ שְׁכִרוּתוֹ (ספרא):
בבאכם אל אהל מועד. אֵין לִי אֶלָּא בְּבֹאָכֶם לַהֵיכָל, בְּגִשְׁתָּם לַמִּזְבֵּחַ מִנַּיִן? נֶאֱמַר כָּאן
בִּיאַת אֹהֶל מוֹעֵד וְנֶאֱמַר בְּקִדּוּשׁ יָדַיִם וְרַגְלַיִם בִּיאַת אֹהֶל מוֹעֵד, מַה לְּהַלָּן עָשָׂה גִּישַׁת
מִזְבֵּחַ כְּבִיאַת אֹהֶל מוֹעֵד, אַף כָּאן עָשָׂה גִּישַׁת מִזְבֵּחַ כְּבִיאַת אֹהֶל מוֹעֵד (שם):

Verse 10

ולהבדיל. כְּדֵי שֶׁתַּבְדִּילוּ בֵּין עֲבוֹדָה קְדוֹשָׁה לִמְחֻלֶּלֶת, הָא לָמַדְתָּ שֶׁאִם עָבַד עֲבוֹדָתוֹ פְּסוּלָה
(שם):

Verse 11

ולהורת. לְמֵד שֶׁאָסוּר שִׁכּוֹר בְּהוֹרָאָה, יָכוֹל יְהֵא חַיָּב מִיתָה, תַּ"ל אַתָּה וּבָנֶיךָ אִתָּךְ, וְלֹא
תָמֻתוּ, כֹּהֲנִים בַּעֲבוֹדָתָם בְּמִיתָה, וְאֵין חֲכָמִים בְּהוֹרָאָתָן בְּמִיתָה (שם):

Verse 12

הנותרים. מִן הַמִּיתָה, מְלַמֵּד שֶׁאַף עֲלֵיהֶן נִקְנָסָה מִיתָה עַל עָוֹן הָעֵגֶל, הוּא שֶׁנֶּאֱמַר
(דברים ט'), וּבְאַהֲרֹן הִתְאַנַּף ה' מְאֹד לְהַשְׁמִידוֹ, וְאֵין הַשְׁמָדָה אֶלָּא כִּלּוּי בָּנִים, שֶׁנֶּאֱמַר
(עמוס ב'), וָאַשְׁמִיד פְּרִיוֹ מִמַּעַל, וּתְפִלָּתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה בִּטְלָה מֵחֶצְיָה, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ט'),
וָאֶתְפַּלֵּל גַּם בָּעֵת הַהִיא:
קחו את המנחה. אַף עַל פִּי שֶׁאַתֶּם אוֹנְנִין וְקָדָשִׁים אֲסוּרִים לְאוֹנֵן:

(ספרא) את המנחה. זו מִנְחַת שְׁמִינִי וּמִנְחַת נָחְשׁוֹן
ואכלוה מצות. מַה תַּ"ל? לְפִי שֶׁהִיא מִנְחַת צִבּוּר וּמִנְחַת שָׁעָה וְאֵין כַּיּוֹצֵא בָּהּ לְדוֹרוֹת,
(שם) הֶצְרֵךְ לְפָרֵשׁ בָּהּ דִּין שְׁאָר מְנָחוֹת:

Verse 13

(שם) וחק בניך. אֵין לַבָּנוֹת חֹק בַּקָּדָשִׁים
(שם; זבחים ק"א) כי כן צויתי. בַּאֲנִינוּת יֹאכְלוּהָ:

Verse 14

ואת חזה התנופה. שֶׁל שַׁלְמֵי צִבּוּר.
תאכלו במקום טהור. וְכִי אֶת הָרִאשׁוֹנִים אָכְלוּ בְּמָקוֹם טָמֵא? אֶלָּא הָרִאשׁוֹנִים שֶׁהֵם קָדְשֵׁי
קָדָשִׁים הֻזְּקְקָה אֲכִילָתָם בְּמָקוֹם קָדוֹשׁ, אֲבָל אֵלּוּ אֵין צְרִיכִים תּוֹךְ הַקְּלָעִים אֲבָל צְרִיכִים
הֵם לֶאֱכֹל תּוֹךְ מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל שֶׁהוּא טָהוֹר מִלְּכָנֵס שָׁם מְצֹרָעִים; מִכָּאן שֶׁקָּדָשִׁים קַלִּים נֶאֱכָלִין
(שם נ"ה) בְּכָל הָעִיר:
אתה ובניך ובנתיך. אַתָּה וּבָנֶיךָ בְּחֵלֶק אֲבָל בְּנוֹתֶיךָ לֹא בְּחֵלֶק, אֶלָּא אִם תִּתְּנוּ לָהֶם
מַתָּנוֹת רַשָּׁאוֹת הֵן לֶאֱכֹל בְּחֵזֶה וְשׁוֹק, אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא אַף הַבָּנוֹת בְּחֵלֶק? תַּלְמוּד לוֹמַר כִּי
(ספרא) חָקְךָ וְחֹק בָּנֶיךָ נִתְּנוּ — חֹק לַבָּנִים וְאֵין חֹק לַבָּנוֹת:

Verse 15

שוק התרומה וחזה התנופה. לשון אשר הונף ואשר הורם. תנופה מוליך ומביא תרומה
מעלה ומוריד. ולמה חלקן הכתוב תרומה בשוק ותנופה בחזה. לא ידענו. ששניהם
בהרמה והנפה:
על אשי החלבים. מִכָּאן שֶׁהַחֲלָבִים לְמַטָּה בְּשָׁעַת תְּנוּפָה, וְיִשּׁוּב הַמִּקְרָאוֹת שֶׁלֹּא יַכְחִישׁוּ זֶה
אֶת זֶה כְּבָר פֵּרַשְׁתִּי אֶת שִׁלְשָׁתָן בְּצַו אֶת אַהֲרֹן:

Verse 16

שעיר החטאת. שְׂעִיר מוּסָפֵי רֹאשׁ חֹדֶשׁ; וּשְׁלֹשָׁה שְׂעִירֵי חַטָּאוֹת קָרְבוּ בוֹ בַּיּוֹם, שְׂעִיר עִזִּים
וּשְׂעִיר נַחְשׁוֹן וּשְׂעִיר רֹאשׁ חֹדֶשׁ, וּמִכֻּלָּן לֹא נִשְׂרַף אֶלָּא זֶה; וְנֶחְלְקוּ בַּדָּבָר חֲכְמֵי יִשְׂרָאֵל,
יֵשׁ אוֹמְרִים מִפְּנֵי הַטֻּמְאָה שֶׁנָּגְעָה בּוֹ נִשְׂרַף, וְיֵשׁ אוֹמְרִים מִפְּנֵי אֲנִינוּת נִשְׂרַף, לְפִי שֶׁהוּא
(ספרא; זבחים ק"א) קָדְשֵׁי דוֹרוֹת, אֲבָל בְּקָדְשֵׁי שָׁעָה סָמְכוּ עַל מֹשֶׁה שֶׁאָמַר לָהֶם בַּמִּנְחָה וְאִכְלוּהָ מַצּוֹת
דרש דרש. שְׁתֵּי דְּרִישׁוֹת: מִפְּנֵי מָה נִשְׂרַף זֶה? וּמִפְּנֵי מָה נֶאֱכְלוּ אֵלּוּ? כָּךְ הִיא בְּתוֹרַת
כֹּהֲנִים:
על אלעזר ועל איתמר. בִּשְׁבִיל כְּבוֹדוֹ שֶׁל אַהֲרֹן הָפַךְ פָּנָיו כְּנֶגֶד הַבָּנִים וְכָעַס
(שם) לאמר. אָמַר לָהֶם הַשִּׁיבוּנִי עַל דְּבָרַי:

Verse 17

מדוע לא אכלתם את החטאת במקום הקדש. וְכִי חוּץ לַקֹּדֶשׁ אֲכָלוּהָ, וַהֲלֹא שְׁרָפוּהָ, וּמַה
הוּא אוֹמֵר בַּמָּקוֹם הַקֹּדֶשׁ, אֶלָּא אָמַר לָהֶם שָׁמָּא חוּץ לַקְּלָעִים יָצְאָה וְנִפְסְלָה:
כי קדש קדשים הוא. וְנִפְסֶלֶת בְּיוֹצֵא, וְהֵם אָמְרוּ לוֹ לָאו. אָמַר לָהֶם הוֹאִיל וּבְמָקוֹם
הַקֹּדֶשׁ הָיְתָה, מַדּוּעַ לֹא אֲכַלְתֶּם אוֹתָהּ:
ואתה נתן לכם לשאת וגו'. שֶׁהַכֹּהֲנִים אוֹכְלִים וּבְעָלִים מִתְכַּפְּרִים:
לשאת את עון העדה. מִכָּאן לָמַדְנוּ שֶׁשְּׂעִיר רֹאשׁ חֹדֶשׁ הָיָה, שֶׁהוּא מְכַפֵּר עַל עֲוֹן טֻמְאַת
מִקְדָּשׁ וְקָדָשָׁיו, שֶׁחַטַּאת שְׁמִינִי וְחַטַּאת נָחְשׁוֹן לֹא לְכַפָּרָה בָּאוּ:

Verse 18

הן לא הובא וגו'. שֶׁאִלּוּ הוּבָא, הָיָה לָכֶם לְשָׂרְפָהּ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא ו'), וְכָל חַטָּאת
(פסחים פ"ב) אֲשֶׁר יוּבָא מִדָּמָהּ וְגו':
אכל תאכלו אתה. הָיָה לָכֶם לֶאֱכָלָהּ אַף עַל פִּי שֶׁאַתֶּם אוֹנְנִים:
כאשר צויתי. לָכֶם בַּמִּנְחָה:

Verse 19

וידבר אהרן. אֵין לְשׁוֹן דִּבּוּר אֶלָּא לְשׁוֹן עַז, שֶׁנֶּאֱמַר וַיְדַבֵּר הָעָם וְגו' (במדבר כ"א),
אֶפְשָׁר מֹשֶׁה קָצַף עַל אֶלְעָזָר וְעַל אִיתָמָר וְאַהֲרֹן מְדַבֵּר? הָא יָדַעְתָּ שֶׁלֹּא הָיְתָה אֶלָּא מְדֻרָּךְ
כָּבוֹד; אָמְרוּ: אֵינוֹ בַּדִּין שֶׁיְּהֵא אָבִינוּ יוֹשֵׁב וְאָנוּ מְדַבְּרִים לְפָנָיו, וְאֵינוֹ בַּדִּין שֶׁיְּהֵא
תַלְמִיד מֵשִׁיב אֶת רַבּוֹ; יָכוֹל מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הָיָה בְּאֶלְעָזָר לְהָשִׁיב? תַּ"ל וַיֹּאמֶר אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן
אֶל אַנְשֵׁי הַצָּבָא וְגוֹמֵר (שם ל"א), הֲרֵי כְּשֶׁרָצָה, דִּבֵּר לִפְנֵי מֹשֶׁה וְלִפְנֵי הַנְּשִׂיאִים, זוֹ
מָצָאתִי בְּסִפְרֵי שֶׁל פָּנִים שֶׁנִּ:
הֵן הִיוֹם הקריבו. מַהוּ אוֹמֵר? אֶלָּא אָמַר לוֹ מֹשֶׁה: שֶׁמָּא זְרָקְתֶּם דָּמָהּ אוֹנְנִין, שֶׁאוֹנֵן
שֶׁעָבַד חֹלֶל? אָמַר לוֹ אַהֲרֹן וְכִי הֵם הִקְרִיבוּ שֶׁהֵם הֶדְיוֹטוֹת? אֲנִי הִקְרַבְתִּי שֶׁאֲנִי כֹּהֵן גָּדוֹל
וּמַקְרִיב אוֹנֵן (זבחים ק"א)
ותקראנה אתי כאלה. אֲפִלּוּ לֹא הָיוּ הַמֻּתִּים בָּנַי, אֶלָּא שְׁאָר קְרוֹבִים שֶׁאֲנִי חַיָּב לִהְיוֹת
אוֹנֵן עֲלֵיהֶם כְּאִלּוּ, כְּגוֹן כָּל הָאֲמוּרִים בְּפָרָשַׁת כֹּהֲנִים שֶׁהַכֹּהֵן מִטַּמֵּא לָהֶם (ספרא)
: 'ואכלתי חטאת. וְאִם אָכַלְתִּי הייטב וגו
הִיוֹם. אֲבָל אֲנִינוּת לַיְלָה מֻתָּר, שֶׁאֵין אוֹנֵן אֶלָּא יוֹם קְבוּרָה (ספרא; זבחים ק')
הייטב בעיני ה'. אִם שָׁמַעְתָּ בְּקָדְשֵׁי שָׁעָה אֵין לְךָ לְהָקֵל בְּקָדְשֵׁי דוֹרוֹת

Verse 20

וייטב בעיניו. הוֹדָה וְלֹא בוֹשׁ לוֹמַר לֹא שָׁמַעְתִּי (זבחים ק"א)

Chapter 11

Verse 1

אל משה ואל אהרן. לְמֹשֶׁה אָמַר שֶׁיֹּאמַר לְאַהֲרֹן
לאמר אלהם. אָמַר שֶׁיֹּאמַר לְאֶלְעָזָר וּלְאִיתָמָר; אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא לֵאמֹר לְיִשְׂרָאֵל? כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר
דַּבֵּרוּ אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הֲרֵי דִּבּוּר אָמוּר לְיִשְׂרָאֵל, הָא מָה אֲנִי מְקַיֵּם לֵאמֹר אֲלֵהֶם? לַבָּנִים —
לְאֶלְעָזָר וּלְאִיתָמָר (ספרא)

Verse 2

דברו אל בני ישראל. אֶת כֻּלָּם הִשְׁוָה לִהְיוֹת שְׁלוּחִים בְּדִבּוּר זֶה, לְפִי שֶׁהֻשְׁווּ בַּדְּמִימָה
וְקִבְּלוּ עֲלֵיהֶם גְּזֵרַת הַמָּקוֹם מֵאַהֲבָה:
זאת החיה. לְשׁוֹן חַיִּים, לְפִי שֶׁיִּשְׂרָאֵל דְּבוּקִים בַּמָּקוֹם וּרְאוּיִין לִהְיוֹת חַיִּים, לְפִיכָךְ
הִבְדִּילָם מִן הַטֻּמְאָה וְגָזַר עֲלֵיהֶם מִצְוֹת, וְלָאֻמּוֹת לֹא אָסַר כְּלוּם, מָשָׁל לְרוֹפֵא שֶׁנִּכְנַס לְבֵקֵר
אֶת הַחוֹלֶה כו' כִּדְאִיתָא בְּמִדְרַשׁ רַבִּי תַּנְחוּמָא
זאת החיה. מְלַמֵּד שֶׁהָיָה מֹשֶׁה אוֹחֵז בַּחַיָּה וּמַרְאֶה אוֹתָהּ לְיִשְׂרָאֵל זֹאת תֹּאכְלוּ וְזֹאת לֹא
תֹאכְלוּ (חולין מ"ב), אֶת זֶה תֹּאכְלוּ וְגו' (פסוק ט'), אַף בְּשִׂרְצֵי הַמַּיִם אָמַר מִכָּל מִין
וָמִין וְהֶרְאָה לָהֶם, וְכֵן בָּעוֹף וְאֶת אֵלֶּה תְּשַׁקְּצוּ מִן הָעוֹף (פסוק י"ג), וְכֵן בַּשְּׂרָצִים וְזֶה
לָכֶם הַטָּמֵא (פסוק כ"ט)
זאת החיה … מכל הבהמה. מְלַמֵּד שֶׁהַבְּהֵמָה בִּכְלַל חַיָּה (ספרא; חולין ע')

Verse 3

מפרסת. כְּתַרְגּוּמוֹ סְדִיקָא:
פרסה. פלנט"א בְּלַעַז:
ושסעת שסע. שֶׁמֻּבְדֶּלֶת מִלְמַעְלָה וּמִלְמַטָּה בִּשְׁתֵּי צִפָּרְנַיִן, כְּתַרְגּוּמוֹ וּמַטְלְפָן טְלִפִּין, שֶׁיֵּשׁ
שֶׁפְּרוּסוֹתָיו סְדוּקוֹת מִלְמַעְלָה וְאֵין שְׁסוּעוֹת וּמֻבְדָּלוֹת לְגַמְרֵי, שֶׁמִּלְמַטָּה מְחֻבָּרוֹת:
מעלת גרה. מַעֲלָה וּמְקִיאָה הָאֹכֶל מִמֵּעֶיהָ וּמַלֶּזֶת אוֹתוֹ לְתוֹךְ פִּיהָ לְכָתְשׁוֹ וּלְטָחֲנוֹ הֵדֶק
גרה. כָּךְ שְׁמוֹ; וְיֶתֶר הַחַיּוֹת מַגְזֶרֶת מַיִם הַנִּגָּרִים (שמואל ב י"ד), שֶׁהוּא נִגָּר אַחַר
הַפֶּה; וְתַרְגּוּמוֹ פִּשְׁרָא, שֶׁעַל יְדֵי הַגֵּרָה הָאֹכֶל נִפְשָׁר וְנִמּוֹחַ
בבהמה. תֵּיבָה יְתֵרָה הִיא לְדָרְשָׁה — לְהָתִיר אֶת הַשְּׁלִיל הַנִּמְצָא בְּמֵעֵי אִמּוֹ (ספרא; חולין
ס"ט):
אתה תאכלו. וְלֹא בְּהֵמָה טְמֵאָה, וַהֲלֹא בְּאַזְהָרָה הִיא? אֶלָּא לַעֲבֹר עָלֶיהָ בַּעֲשֵׂה וְלֹא תַעֲשֶׂה
(ספרא; זבחים ל"ד):

Verse 4

Verse 5

Verse 6

Verse 7

Verse 8

מבשרם לא תאכלו. אֵין לִי אֶלָּא אֵלּוּ, שְׁאָר בְּהֵמָה טְמֵאָה שֶׁאֵין לָהּ שׁוּם סִימָן טָהֳרָה מִנַּיִן?
אָמַרְתָּ קַל וָחֹמֶר, וּמָה אֵלּוּ שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן קְצָת סִימָנֵי טָהֳרָה אֲסוּרוֹת וְכוּ' (ספרא)
מבשרם. עַל בְּשָׂרָם בְּאַזְהָרָה וְלֹא עַל עֲצָמוֹת וְגִידִין וְקַרְנַיִם וּטְלָפַיִם (שם)
ובנבלתם לא תגעו. יָכוֹל יְהוּ יִשְׂרָאֵל מֻזְהָרִים עַל מַגַּע נְבֵלָה, תַּ"ל אֱמֹר אֶל הַכֹּהֲנִים
וְגוֹ' — כֹּהֲנִים מֻזְהָרִין וְאֵין יִשְׂרָאֵל מֻזְהָרִין — קַל וָחֹמֶר מֵעַתָּה: וּמָה טֻמְאַת מֵת חֲמוּרָה
לֹא הִזְהִיר בָּהּ אֶלָּא כֹּהֲנִים, טֻמְאַת נְבֵלָה קַלָּה לֹא כָל שֶׁכֵּן, וּמָה תַּלְמוּד לוֹמַר לֹא תִגָּעוּ?
בָּרֶגֶל (שם; ראש השנה ט"ז):

Verse 9

סנפיר. אֵלּוּ שֶׁשָּׁט בָּהֶם (חולין נ"ט):
קשקשת. אֵלּוּ קְלִפִּין הַקְּבוּעִים בּוֹ (כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (שמואל א י"ז), וְשִׁרְיוֹן קַשְׂקַשִּׂים הוּא
(שָׁבוּשׁ):

Verse 10

שרץ. בְּכָל מָקוֹם מַשְׁמָעוֹ דָּבָר נָמוּךְ שֶׁרוֹחֵשׁ וְנָד עַל הָאָרֶץ:

Verse 11

ושקץ יהיו. לֶאֱסֹר אֶת עֲרוּבֵיהֶן אִם יֵשׁ בָּהֶם בְּנוֹתֵן טַעַם (ספרא):
מבשרם. אֵינוֹ מוּזְהָר עַל הַסְּנַפִּירִים וְעַל הָעֲצָמוֹת (שם):
ואת נבלתם תשקצו. לְרַבּוֹת יַבְחוּשִׁין שֶׁסְּנָנָן; יַבְחוּשִׁין מושיירונ"ש בלע"ז (חולין
ס"ז):

Verse 12

כל אשר אין לו וגו'. מַה תַּ"ל? שֶׁיָּכוֹל אֵין לִי שֶׁיְּהֵא מֻתָּר אֶלָּא הַמַּעֲלֶה סִימָנִין שֶׁלּוֹ
לַיַּבָּשָׁה, הִשְׁרָן בַּמַּיִם מִנַּיִן? תַּ"ל כֹּל אֲשֶׁר אֵין לוֹ סְנַפִּיר וְקַשְׂקֶשֶׂת בַּמַּיִם, הָא אִם הָיוּ לוֹ
בַּמַּיִם אַף עַל פִּי שֶׁהִשְׁרָן בַּעֲלִיָּתוֹ מֻתָּר (ספרא):

Verse 13

לא יאכלו. לְחַיֵּב אֶת הַמַּאֲכִילָן לְקַטֵּנִּים, שֶׁכָּךְ מַשְׁמָעוֹ לֹא יְהוּ נֶאֱכָלִין עַל יָדָךְ, אוֹ אֵינוֹ
אֶלָּא לְאָסְרָן בַּהֲנָאָה? תַּ"ל לֹא תֹאכְלוּם — בַּאֲכִילָה אֲסוּרִין בַּהֲנָאָה מֻתָּרִין; כָּל עוֹף שֶׁנֶּאֱמַר
בּוֹ לְמִינָהּ, לְמִינוֹ, לְמִינֵהוּ, יֵשׁ בְּאוֹתוֹ הַמִּין שֶׁאֵין דּוֹמִין זֶה לָזֶה לֹא בְּמַרְאֵיהֶם וְלֹא
בִּשְׁמוֹתָם וְכֻלָּן מִין אֶחָד:

Verse 14

Verse 15

Verse 16

הנץ. אשפר"ויר:

Verse 17

שלך. פֵּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ זֶה הַשּׁוֹלֶה דָּגִים מִן הַיָּם, וְזֶה שֶׁתִּרְגֵּם אֶנְקְלוֹס וְשָׁלֵי נוּנָא (חולין
(ס"ג)
כוס וינשוף. הֵם צואי"טש הַצּוֹעֲקִים בַּלַּיְלָה, וְיֵשׁ לָהֶם לְסָתוֹת כְּאָדָם, וְעוֹד אַחֵר דּוֹמֶה
לוֹ שֶׁקּוֹרִין יי"בו:

Verse 18

תנשמת. הִיא קלב"א ש"וריץ, וְדוֹמָה לְעַכְבָּר הַפּוֹרַחַת בַּלַּיְלָה, וְתִנְשֶׁמֶת הָאֲמוּרָה בַּשְּׁרָצִים
הִיא דּוֹמָה לָהּ וְאֵין לָהּ עֵינַיִם, וְקוֹרִין לָהּ טלפ"א:

Verse 19

החסידה. זוֹ דַיָּה לְבָנָה, ציגוני"א, וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמָהּ חֲסִידָה? שֶׁעוֹשָׂה חֲסִידוּת עִם
חֲבֵרוֹתֶיהָ בְּמָזוֹנוֹת (שם):
האנפה. הִיא דַּיָּה רַגְזָנִית, וְנִרְאֶה לִי שֶׁקּוֹרִין אוֹתוֹ הי"רון:
הדוכיפת. תַּרְנְגוֹל הַבָּר, וְכַרְבָּלְתּוֹ כְּפוּלָה, וּבְלַעַז הרופ"א, וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ דּוּכִיפַת?
שֶׁ"הוֹדוֹ כָּפוּת" וְזוֹ הִיא כַּרְבָּלְתּוֹ, וְנִגַּר טוּרָא נִקְרָא עַל שֵׁם מַעֲשָׂיו, כְּמוֹ שֶׁפֵּרְשׁוּ
רַבּוֹתֵינוּ בְּמַסֶּכֶת גִּטִּין בְּפֶרֶק מִי שֶׁאָחָזוֹ (גיטין דף ס"ח):

Verse 20

שרץ העוף. הֵם הַדַּקִּים הַנְּמוּכִים הָרוֹחֲשִׁין עַל הָאָרֶץ, כְּגוֹן זְבוּבִים וּצְרָעִין וְיַתּוּשִׁין
וַחֲגָבִים:

Verse 21

על ארבע. עַל אַרְבַּע רַגְלַיִם:
ממעל לרגליו. סָמוּךְ לְצַוָּארוֹ יֵשׁ לוֹ כְּמִין שְׁתֵּי רַגְלַיִם לְבַד אַרְבַּע רַגְלָיו, וּכְשֶׁרוֹצֶה
לָעוּף וְלִקְפֹּץ מִן הָאָרֶץ מִתְחַזֵּק בְּאוֹתָן שְׁנֵי כְרָעַיִם וּפוֹרֵחַ, וְיֵשׁ הַרְבֵּה — כְּאוֹתָן שֶׁקּוֹרִין
לנגו"שטא — אֲבָל אֵין אָנוּ בְּקִיאִין בָּהֶן, שֶׁאַרְבָּעָה סִימָנֵי טָהֳרָה נֶאֶמְרוּ בָהֶם אַרְבַּע רַגְלַיִם
וְאַרְבַּע כְּנָפַיִם וְקַרְסוּלַיִן — אֶלּוּ כְרָעַיִם הַכְּתוּבִים כָּאן — וּכְנָפָיו חוֹפִין אֶת רֻבּוֹ, וְכָל
סִימָנִין הַלָּלוּ מְצוּיִים בְּאוֹתָן שֶׁבֵּינוֹתֵינוּ, אֲבָל יֵשׁ שֶׁרֹאשָׁן אָרֹךְ וְיֵשׁ שֶׁאֵין לָהֶם זָנָב,
וְצֵרִיךְ שֶׁיְּהֵא שְׁמוֹ חָגָב, וּבָזֶה אֵין אָנוּ יוֹדְעִים לְהַבְדִּיל בֵּינֵיהֶן:

Verse 22

Verse 23

וכל שרץ העוף וגו'. בָּא וְלִמֵּד שֶׁאִם יֵשׁ לוֹ חָמֵשׁ טָהוֹר (ספרא):

Verse 24

ולאלה. הָעֲתִידִין לֵאָמֵר בָּעִנְיָן לְמַטָּה.
תטמאו. כְּלוֹמַר בִּנְגִיעָתָם יֵשׁ טֻמְאָה:

Verse 25

וכל הנשא מנבלתם. כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמְרָה טֻמְאַת מַשָּׂא, חֲמוּרָה מִטֻּמְאַת מַגָּע, שֶׁהִיא טְעוּנָה
כִּבּוּס בְּגָדִים (ספרא):

Verse 26

מפרסת פרסה ושסע איננה שסעת. כְּגוֹן גָּמָל, שֶׁפַּרְסָתוֹ סְדוּקָה לְמַעְלָה אֲבָל לְמַטָּה הִיא
מְחֻבֶּרֶת, כָּאן לְמֶדְךָ שֶׁנִּבְלַת בְּהֵמָה טְמֵאָה מְטַמְּאָה, וּבָעִנְיָן שֶׁבְּסוֹף הַפָּרָשָׁה פֵּרֵשׁ עַל בְּהֵמָה
טְהוֹרָה:

Verse 27

על כפיו. כְּגוֹן כֶּלֶב וְדֹב וְחָתוּל:
טמאים הם לכם. לְמַגָּע:

Verse 28

Verse 29

וזה לכם הטמא. כָּל טֻמְאוֹת הַלָּלוּ אֵינָן לְאִסּוּר אֲכִילָה אֶלָּא לְטֻמְאָה מַמָּשׁ — לִהְיוֹת טָמֵא
בְּמַגָּעָן, וְנֶאֱסָר לֶאֱכֹל תְּרוּמָה וְקָדָשִׁים וְלִכָּנֵס בַּמִּקְדָּשׁ:
החלד. מוש"טילא:
והצב. פויי"ט שְׁדוֹמֶה לִצְפַרְדֵּעַ:

Verse 30

אנקה. הרי"ון:
הלטאה. לישרד"ה:
חמט. לימצ"א:
תנשמת. טל"פא:

Verse 31

Verse 32

במים יובא. וְאַף לְאַחַר טְבִילָתוֹ טָמֵא הוּא לִתְרוּמָה:
עד הערב. וְאַחַ"כ וטהר בְּהַעֲרֵב הַשָּׁמֶשׁ:

Verse 33

אל תוכו. אֵין כְּלִי חֶרֶס מִטַּמֵּא אֶלָּא מֵאֲוִירוֹ (חולין כ"ד):
כל אשר בתוכו יטמא. הַכְּלִי חוֹזֵר וּמְטַמֵּא מַה שֶּׁבַּאֲוִירוֹ:
ואתו תשברו. לְמֵד שֶׁאֵין לוֹ טָהֳרָה בַּמִּקְוֶה:

Verse 34

מכל האכל אשר יאכל. מוֹסָב עַל מִקְרָא הָעֶלְיוֹן: "כל אשר בתוכו יטמא מִכָּל הָאֹכֶל אֲשֶׁר
יֵאָכֵל" אֲשֶׁר בָּאוּ עָלָיו מַיִם וְהוּא בְּתוֹךְ כְּלִי חֶרֶס הַטָּמֵא יִטְמָא (וְכֵן כָּל מַשְׁקֶה אֲשֶׁר יִשָּׁתֶה
בְּכָל כְּלִי וְהוּא בְּתוֹךְ כְּלִי חֶרֶס הַטָּמֵא יִטְמָא). לָמַדְנוּ מִכָּאן דְּבָרִים הַרְבֵּה, לָמַדְנוּ שֶׁאֵין
אֹכֶל מֵחְזִיק לְקַבֵּל טֻמְאָה עַד שֶׁיָּבְאוּ עָלָיו מַיִם פַּעַם אַחַת, וּמִשֶּׁבָּאוּ עָלָיו מַיִם פַּעַם
אַחַת מְקַבֵּל טֻמְאָה לְעוֹלָם וַאֲפִלּוּ נָגוּב, וְהַיְינוּ וְהַשְּׁמָן וְכָל הַנִּקְרָא מַשְׁקֶה מַכְשִׁיר זְרָעִים
לְטֻמְאָה כַּמַּיִם, שֶׁכָּךְ יֵשׁ לִדְרֹשׁ הַמִּקְרָא: אֲשֶׁר יָבֹא עָלָיו מַיִם או כָּל מַשְׁקֶה אֲשֶׁר יִשָּׁתֶה בְּכָל
כְּלִי, יִטְמָא הָאֹכֶל, וְעוֹד לָמְדוּ רַבּוֹתֵינוּ מִכָּאן שֶׁאֵין וְלַד הַטֻּמְאָה מִטַּמֵּא כֵּלִים שֶׁכָּךְ שָׁנִינוּ
(פסחים פ'), יָכוֹל יְהוּ כָּל הַכֵּלִים מִטַּמְּאִין מֵאֲוִיר כְּלִי חֶרֶס תַּ"ל כֹּל אֲשֶׁר בְּתוֹכוֹ יִטְמָא
מִכָּל הָאֹכֶל — אֹכֶל (וּמַשְׁקֶה) מִטַּמֵּא מֵאֲוִיר כְּלִי חֶרֶס וְאֵין כָּל הַכֵּלִים מִטַּמְּאִין מֵאֲוִיר כְּלִי
חֶרֶס — לְפִי שֶׁהַשֶּׁרֶץ אַב הַטֻּמְאָה וְהַכְּלִי שֶׁנִּטְמָא מְמֻנּוּ וְלַד הַטֻּמְאָה, לְפִיכָךְ אֵינוֹ חוֹזֵר
וּמְטַמֵּא כֵּלִים שֶׁבְּתוֹכוֹ, וְלָמַדְנוּ עוֹד שֶׁהַשֶּׁרֶץ שֶׁנָּפַל לַאֲוִיר הַתַּנּוּר וְהַפַּת בְּתוֹכוֹ וְלֹא נָגַע
הַשֶּׁרֶץ בַּפַּת, הַתַּנּוּר רִאשׁוֹן וְהַפַּת שְׁנִיָּה, וְלֹא נֹאמַר רוֹאִין אֶת הַתַּנּוּר כְּאִלּוּ מֻלָּא טֻמְאָה
וּתְהֵא הַפַּת תְּחִלָּה, שֶׁאִם אַתָּה אוֹמֵר כֵּן, לֹא נִתְמַעֲטוּ כָּל הַכֵּלִים מִלְּטַמֵּא מֵאֲוִיר כְּלִי חֶרֶס,
עַצְמָהּ נָגְעָה בָּהֶן מִגַּבָּן, וְלָמַדְנוּ עוֹד עַל בֵּיאַת מַיִם שֶׁאֵינָהּ מַכְשֶׁרֶת זְרָעִים שֶׁהֲרֵי טֻמְאָה
אֶלָּא אִם כֵּן נָפְלוּ עֲלֵיהֶן מִשֶּׁנִּתְלַשּׁוּ, שֶׁאִם אַתָּה אוֹמֵר מְקַבְּלִין הֶכְשֵׁר בִּמְחֻבָּר, אֵין לְךָ שֶׁלֹּא

בָּאוּ עָלָיו מַיִם, וּמַהוּ אוֹמֵר אֲשֶׁר יָבֹא עָלָיו מַיִם? וְלָמַדְנוּ עוֹד שֶׁאֵין אֹכֶל מְטַמֵּא אֲחֵרִים אֶלָּא אִם כֵּן יֵשׁ בּוֹ כַּבֵּיצָה, שֶׁנֶּאֱמַר אֲשֶׁר "יֵאָכֵל" — אֹכֶל הַנֶּאֱכָל בְּבַת אֶחָת, וְשִׁעֲרוּ חֲכָמִים אֶלָּא אִם כֵּן יֵשׁ בּוֹ כַּבֵּיצָה, שֶׁנֶּאֱמַר אֲשֶׁר "יֵאָכֵל" — אֹכֶל הַנֶּאֱכָל בְּבַת אֶחָת, וְשִׁעֲרוּ חֲכָמִים אֵין בֵּית הַבְּלִיעָה מַחֲזִיק יוֹתֵר מִבֵּיצַת תַּרְנְגֹלֶת (ספרא; יומא פ')

Verse 35

תנור וכירים. כֵּלִים הַמִּטַּלְטְלִין הֵם, וְהֵן שֶׁל חֶרֶס וְיֵשׁ לָהֶן תָּוֶךְ, וְשׂוֹפֶת עַל נֶקֶב הֶחָלָל אֶת הַקְּדֵרָה, וּשְׁנֵיהֶם פִּיהֶם לְמַעְלָה:
יתץ. שֶׁאֵין לִכְלֵי חֶרֶס טָהֳרָה בִּטְבִילָה:
וטמאים יהיו לכם. שֶׁלֹּא תֹאמַר מִצְוָה אֲנִי לְנָתְצָם, תַּלְמוּד לוֹמַר וְטֻמְּאִים יִהְיוּ לָכֶם — אִם רָצָה לְקַיְּמָן בְּטֻמְאָתָן רַשַּׁאי:

Verse 36

אך מעין ובור מקוה מים. הַמְחֻבָּרִים לַקַּרְקַע אֵין מְקַבְּלִין טֻמְאָה, וְעוֹד יֵשׁ לְךָ לִלְמֹד, יהיה טהור — הַטּוֹבֵל בָּהֶם מְטֻמְאָתוֹ:
ונגע בנבלתם יטמא. אֲפִלּוּ הוּא בְּתוֹךְ מַעְיָן וּבוֹר וְנוֹגֵעַ בְּטֻמְאָתָם יִטְמָא; שֶׁלֹּא תֹאמַר קַל וָחֹמֶר: אִם מְטַהֵר אֶת הַטְּמֵאִים מְטֻמְאָתָם קַל וָחֹמֶר שֶׁיְּצִיל אֶת הַטָּהוֹר מִלִּטַּמֵּא לְכָךְ נֶאֱמַר וְנֹגֵעַ בְּנִבְלָתָם יִטְמָא (נדרים ע"ה):

Verse 37

זרע זרוע. זְרִיעָה שֶׁל מִינֵי זְרָעוֹנִין; זֶרַע שָׁם דָּבָר הוּא, כְּמוֹ וְיִתְּנוּ לָנוּ מִן הַזֶּרַע (דניאל א'):
טהור הוא. לְמֶדְךָ הַכָּתוּב שֶׁלֹּא הֶכְשֵׁר וְנִתְקַן לִקָּרוֹת אֹכֶל לְקַבֵּל טֻמְאָה עַד שֶׁיָּבֹאוּ עָלָיו מָיִם:

Verse 38

וכי יתן מים על זרע. לְאַחַר שֶׁנִּתְלַשׁ, שֶׁאִם תֹּאמַר יֵשׁ הֶכְשֵׁר בִּמְחֻבָּר, אֵין לְךָ זֶרַע שֶׁלֹּא הֶכְשֵׁר (חולין קי"ח):
מים על זרע. בֵּין מַיִם בֵּין שְׁאָר מַשְׁקִין, בֵּין הֵם עַל הַזֶּרַע בֵּין זֶרַע נוֹפֵל לְתוֹכָן, הַכֹּל נִדְרָשׁ בְּתוֹרַת כֹּהֲנִים:
ונפל מנבלתם עליו. אַף מְשֻׁנֶּגֶב מִן הַמַּיִם, שֶׁלֹּא הִקְפִּידָה תוֹרָה אֶלָּא לִהְיוֹת עָלָיו שֵׁם אֹכֶל, וּמְשֻׁיָּרַד לוֹ הֶכְשֵׁר קַבָּלַת טֻמְאָה פַּעַם אַחַת, שׁוּב אֵינוֹ נֶעֱקָר הֵימֶנּוּ:

Verse 39

בנבלתה. וְלֹא בָּעֲצָמוֹת וְגִידִין וְלֹא בַּקְּרָנַיִם וּטְלָפַיִם וְלֹא בָּעוֹר (ספרא):

Verse 40

והנשא את נבלתה. חֲמוּרָה טֻמְאַת מַשָּׂא מִשְּׁאָר מַגָּע, שֶׁהַנּוֹשֵׂא מְטַמֵּא בְּגָדִים, וְהַנּוֹגֵעַ אֵין בְּגָדָיו טְמֵאִין, שֶׁלֹּא נֶאֱמַר בּוֹ יְכַבֵּס בְּגָדָיו:
והאכל מנבלתה. יָכוֹל תְּטַמְּאֶנּוּ אֲכִילָתוֹ? כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר בְּנִבְלַת עוֹף טָהוֹר (ויקרא כ"ב) "נְבֵלָה וּטְרֵפָה לֹא יֹאכַל לְטָמְאָה בָהּ", בָּהּ — אוֹתָהּ מְטַמֵּא בְּגָדִים בַּאֲכִילָתָהּ וְאֵין נִבְלַת בְּהֵמָה מְטַמֵּא בְּגָדִים בַּאֲכִילָתָהּ בְּלֹא מַשָּׂא, כְּגוֹן אִם תְּחָבָהּ לוֹ חֲבֵרוֹ בְּבֵית הַבְּלִיעָה, אִם כֵּן מַה תַּ"ל הָאֹכֵל? לִתֵּן שִׁעוּר לַנּוֹשֵׂא וְלַנּוֹגֵעַ כְּדֵי אֲכִילָה, וְהוּא כַּזַּיִת (ספרא; נדה מ"ב):
וטמא עד הערב. אַף עַל פִּי שֶׁטָּבַל צָרִיךְ הַעֲרֵב שֶׁמֶשׁ:

Verse 41

השרץ על הארץ. לְהוֹצִיא אֶת הַיַּתּוּשִׁין שֶׁבַּכְּלִיסִין וְשֶׁבַּפּוֹלִין, וְאֶת הַזִּיזִין שֶׁבָּעֲדָשִׁים, שֶׁהֲרֵי לֹא שָׁרְצוּ עַל הָאָרֶץ אֶלָּא בְּתוֹךְ הָאֹכֶל, אֲבָל מִשֶּׁיָּצְאוּ לָאֲוִיר וְשָׁרְצוּ הֲרֵי נֶאֱסְרוּ (ספרא; חולין ס"ז):
לא יאכל. לְחַיֵּב עַל הַמַּאֲכִיל כָּאוֹכֵל; וְאֵין קָרוּי שֶׁרֶץ אֶלָּא דָּבָר נָמוּךְ, קְצַר רַגְלַיִם, שֶׁאֵינוֹ נִרְאֶה אֶלָּא כְּרוֹחֵשׁ וְנָד:

Verse 42

הולך על גחון. זֶה נָּחָשׁ, וּלְשׁוֹן גָּחוֹן שְׁחִיָה, שֶׁהוֹלֵךְ שָׁם וְנוֹפֵל עַל מֵעָיו:
כל הולך. לְהָבִיא הַשְּׁלְשׁוּלִין וְאֶת הַדּוֹמֶה לַדּוֹמֶה:
הולך על ארבע. זֶה עַקְרָב:
כל. לְהָבִיא אֶת הַחִפּוּשִׁית, אשקר"בוט בְּלַעַז, וְאֶת הַדּוֹמֶה לַדּוֹמֶה
מרבה רגלים. זֶה נָּדָל, שֶׁרֹץ שֶׁיֵּשׁ לוֹ רַגְלַיִם מֵרֹאשׁוֹ וְעַד זְנָבוֹ לְכָאן וּלְכָאן, וְקוֹרִין
צינטפי"דש (ספרא):

Verse 43

אל תשקצו. בַּאֲכִילָתָן, שֶׁהֲרֵי כְּתִיב נַפְשֹׁתֵיכֶם וְאֵין שְׁקוּץ נֶפֶשׁ בְּמַגָּע, וְכֵן וְלֹא תְטַמְּאוּ
בַּאֲכִילָתָם:
ונטמתם בם. אִם אַתֶּם מִטַּמְּאִין בָּהֶם בָּאָרֶץ, אַף אֲנִי מְטַמֵּא אֶתְכֶם בָּעוֹלָם הַבָּא וּבִישִׁיבַת
מַעְלָה (יומא ל"ט):

Verse 44

כי אני ה' אלהיכם. כְּשֵׁם שֶׁאֲנִי קָדוֹשׁ שֶׁאֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם, כָּךְ וְהִתְקַדִּשְׁתֶּם — קַדְּשׁוּ עַצְמְכֶם
לְמַטָּה:
והייתם קדשים. לְפִי שֶׁאֲנִי אֲקַדֵּשׁ אֶתְכֶם לְמַעְלָה וּבָעוֹלָם הַבָּא
ולא תטמאו וגו'. לַעֲבֹר עֲלֵיהֶם בְּלָאוִין הַרְבֵּה, וְכָל לָאו מַלְקוּת, וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ בַּתַּלְמוּד
(מכות ט"ז:), אֲכַל פּוּטְיָתָא לוֹקֶה אַרְבַּע, נְמָלָה לוֹקֶה חָמֵשׁ, צְרָעָה לוֹקֶה שֵׁשׁ:

Verse 45

כי אני ה' המעלה אתכם. עַל מְנָת שֶׁתְּקַבְּלוּ מִצְוֹתַי הֶעֱלֵיתִי אֶתְכֶם; דָּבָר אַחֵר, כִּי אֲנִי ה'
הַמַּעֲלֶה אֶתְכֶם: בְּכֻלָּן כְּתִיב "הוֹצֵאתִי" וְכָאן כְּתִיב "הַמַּעֲלֶה", תָּנָא דְּבֵי רַ' יִשְׁמָעֵאל אִלְמָלֵי
לֹא הֶעֱלֵיתִי אֶת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם אֶלָּא בְּשְׁבִיל שֶׁאֵין מִטַּמְּאִין בְּשָׂרָצִים כְּשֶׁאָר אֻמּוֹת דַּיָּם,
וּמַעֲלִיוֹתָא הִיא גַּבַּיְהוּ, זֶהוּ לְשׁוֹן מַעֲלָה:

Verse 46

Verse 47

להבדיל. לֹא בְּלָבַד הַשּׁוֹנֶה, אֶלָּא שֶׁתְּהֵא יוֹדֵעַ וּמַכִּיר וּבָקִי בָּהֶן (ספרא)
בין הטמא ובין הטהור. צָרִיךְ לוֹמַר בֵּין חֲמוֹר לְפָרָה, וַהֲלֹא כְּבָר מְפֹרָשִׁים הֵם? אֶלָּא בֵּין
טְמֵאָה לְךָ לְטַהוֹרָה לְךָ — בֵּין נִשְׁחָט חֶצְיוֹ שֶׁל קָנֶה לְנִשְׁחָט רֻבּוֹ
ובין החיה הנאכלת. צָרִיךְ לוֹמַר בֵּין עִבְרִי לְעָרוֹד וַהֲלֹא כְּבָר מְפֹרָשִׁים הֵם? אֶלָּא בֵּין
שֶׁנּוֹלְדוּ בָהּ סִימָנֵי טְרֵפָה כְּשֵׁרָה לְנוֹלְדוּ בָהּ סִימָנֵי טְרֵפָה פְּסוּלָה (ספרא)

Chapter 12

Verse 1

Verse 2

אשה כי תזריע. אָ"ר שְׁמְלַאי: כְּשֵׁם שֶׁיְּצִירָתוֹ שֶׁל אָדָם אַחַר כָּל בְּהֵמָה חַיָּה וָעוֹף בְּמַעֲשֶׂה
בְרֵאשִׁית, כָּךְ תּוֹרָתוֹ נִתְפָּרְשָׁה אַחַר תּוֹרַת בְּהֵמָה חַיָּה וָעוֹף (ויקרא רבה יד)
כי תזריע. לְרַבּוֹת שֶׁאֲפִלּוּ יְלָדַתּוּ מָחוּי — שֶׁנִּמְחָה וְנַעֲשָׂה כְּעֵין זֶרַע — אִמּוֹ טְמֵאָה לֵידָה
(נדה כ"ז):
כימי נדת דותה תטמא. כְּסֵדֶר כָּל טֻמְאָה הָאֲמוּרָה בְּנִדָּה מִטַּמְּאָה בְּטֻמְאַת לֵידָה, וַאֲפִלּוּ נִפְתַּח
הַקֵּבֶר בְּלֹא דָם (שם כ"א):
דותה. לְשׁוֹן דָּבָר הַזָּב מִגּוּפָהּ; לָשׁוֹן אַחֵר לְשׁוֹן מַדְוֶה וְחֹלִי, שֶׁאֵין אִשָּׁה רוֹאָה דָם שֶׁלֹּא
תֶּחֱלֶה וְרֹאשָׁהּ וְאֵבָרֶיהָ כְּבֵדִין עָלֶיהָ (שם ט')

Verse 3

Verse 4

תשב. אֵין תֵּשֵׁב אֶלָּא לְשׁוֹן עַכָּבָה, כְּמוֹ וַתֵּשְׁבוּ בְקָדֵשׁ (דברים א'), וַיֵּשֶׁב בְּאֵלֹנֵי מַמְרֵא (בראשית י"ג):
בדמי טהרה. אַע"פִּי שֶׁרוֹאָה טְהוֹרָה:
בדמי טהרה. לֹא מַפִּיק ה"א, וְהוּא שֵׁם דָּבָר כְּמוֹ טֹהַר:
ימי טהרה. מַפִּיק ה"א — יְמֵי טֹהַר שֶׁלָּהּ:
בכל קדש. לְרַבּוֹת אֶת הַתְּרוּמָה, לְפִי שֶׁזּוֹ טְבוּלַת יוֹם אָרְחָּ, שֶׁטְּבָלָה לְסוֹף שִׁבְעָה וְאֵין שִׁמְשָׁהּ מַעֲרִיב לְטַהֲרָהּ עַד שֶׁקִּיעַת הַחַמָּה שֶׁל יוֹם אַרְבָּעִים שֶׁלְּמָחָר תָּבִיא אֶת כַּפָּרַת טָהֳרָתָהּ:
לא תגע. אַזְהָרָה לָאוֹכֵל וְכוּ' כְּמוֹ שֶׁשָּׁנוּיָה בִיבָמוֹת (דף ע"ה):

Verse 5

Verse 6

Verse 7

והקריבו. לְמֶדְךָ שֶׁאֵין מְעַכְּבָהּ לֶאֱכֹל בְּקָדָשִׁים אֶלָּא אֶחָד מֵהֶם, וְאֵי זֶה הוּא? זֶה חַטָּאת, שֶׁנֶּאֱמַר וְכִפֶּר עָלֶיהָ הַכֹּהֵן וְטָהֵרָה, מִי שֶׁהוּא בָא לְכַפֵּר, בּוֹ הַטָּהֳרָה תְּלוּיָה:
וטהרה. מִכָּלָּל שֶׁעַד כָּאן קְרוּיָה טְמֵאָה:

Verse 8

אחד לעלה ואחד לחטאת. לֹא הִקְדִּימָהּ הַכָּתוּב אֶלָּא לְמִקְרָאָהּ, אֲבָל לְהַקְרָבָה חַטָּאת קוֹדֶם לָעוֹלָה, כָּךְ שָׁנִינוּ בִּזְבָחִים בְּפֶרֶק כָּל הַתָּדִיר (זבחים צ ע"א):

Chapter 13

Verse 1

Verse 2

שאת או ספחת וגו'. שְׁמוֹת נְגָעִים הֵם וּלְבָנוֹת זוֹ מִזּוֹ:
בהרת. חֲבַרְבּוּרוֹת, טיי"א בְּלַעַז, וְכֵן בָּהִיר הוּא בַּשְּׁחָקִים (איוב ל"ז):
אל אהרן וגו'. גְּזֵרַת הַכָּתוּב הִיא שֶׁאֵין טֻמְאַת נְגָעִים וְטָהֳרָתָן אֶלָּא עַל פִּי כֹהֵן (ספרא):

Verse 3

הפך לבן. מִתְחִלָּה שָׁחֹר וְהָפַךְ לְלָבָן בְּתוֹךְ הַנֶּגַע; וּמְעוּט שֶׁעָר שְׂנָיִם:
עמק מעור בשרו. כָּל מַרְאֵה לָבָן עָמֹק הוּא, כְּמַרְאֵה חַמָּה עֲמֻקָּה מִן הַצֵּל:
וטמא אתו. יֹאמַר לוֹ טָמֵא אַתָּה, שֶׁשֵּׂעָר לָבָן סִימָן טֻמְאָה הוּא גְּזֵרַת הַכָּתוּב:

Verse 4

ועמק אין מראה. לֹא יָדַעְתִּי פֵּרוּשׁוֹ:
והסגיר. יַסְגִּירֶנּוּ בְּבֵית אֶחָד וְלֹא יִרְאֶה עַד סוֹף הַשָּׁבוּעַ וְיוֹכִיחַ סִימָנִים עָלָיו:

Verse 5

בעניו. בְּמַרְאֵהוּ וּבְשִׁעוּרוֹ הָרִאשׁוֹן:
והסגירו … שנית. הָא אִם פָּשָׂה בְּשָׁבוּעַ רִאשׁוֹן, טָמֵא מֻחְלָט:

Verse 6

כהה. הָכְהָה מִמַּרְאִיתוֹ, הָא אִם עָמַד בְּמַרְאִיתוֹ אוֹ פָּשָׂה טָמֵא:
מספחת. שֵׁם נֶגַע טָהוֹר:
וכבס בגדיו וטהר. הוֹאִיל וְנִזְקַק לְהִסָּגֵר נִקְרָא טָמֵא וְצָרִיךְ טְבִילָה:

Verse 7

Verse 8

וטמאו הכהן. וּמְשַׁטְּמְאוֹ הֲרֵי הוּא מֻחְלָט, וְזָקוּק לְצִפָּרִים וּלְתִגְלַחַת וּלְקָרְבָּן הָאָמוּר בְּפָרָשַׁת זֹאת תִּהְיֶה:
צרעת הוא. הַמְסֻפַּחַת הַזֹּאת:
צרעת. לְשׁוֹן נְקֵבָה. נגע. לְשׁוֹן זָכָר:

Verse 9

Verse 10

ומחית. שינמי"נט בְּלַעַז, שֶׁנֶּהְפַּךְ מִקְצַת הַלֵּבֶן שֶׁבְּתוֹךְ הַשְּׂאֵת לְמַרְאֵה בָּשָׂר, אַף הִיא סִימָן טֻמְאָה — שֶׁעָר לָבָן בְּלֹא מִחְיָה וּמִחְיָה בְּלֹא שֵׂעָר לָבָן — וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נֶאֶמְרָה מִחְיָה אֶלָּא בַּשְּׂאֵת, אַף בְּכָל הַמַּרְאוֹת וְתוֹלְדוֹתֵיהֶן הוּא סִימָן טֻמְאָה:

Verse 11

צרעת נושנת הוא. מַכָּה יְשָׁנָה הִיא תַּחַת הַמִּחְיָה, וְחַבּוּרָה זוֹ נִרְאֵית בְּרִיאָה לְמַעְלָה וְתַחְתֶּיהָ מְלֵאָה לֵחָה — שֶׁלֹּא תֹאמַר הוֹאִיל וְעָלְתָה מִחְיָה אֲטַהֲרֶנָּה:

Verse 12

מראשו. שֶׁל אָדָם ועד רגליו :
לכל מראה עיני הכהן. פָּרָט לְכֹהֵן שֶׁמָּשַׁךְ מְאוֹרוֹ (ספרא):

Verse 13

Verse 14

וביום הראות בו בשר חי. אִם צָמְחָה בוֹ מִחְיָה הֲרֵי כְּבָר פָּרַשׂ שֶׁהַמִּחְיָה סִימָן טֻמְאָה? אֶלָּא הֲרֵי שֶׁהָיָה הַנֶּגַע בְּאֶחָד מֵעֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה רָאשֵׁי אֵבָרִים שֶׁאֵין מִטַּמְּאִין מִשּׁוּם מִחְיָה — לְפִי שֶׁאֵין נִרְאֶה הַנֶּגַע כֻּלּוֹ כְּאֶחָד, שֶׁשּׁוֹפְעִין אֵילָךְ וָאֵילָךְ (נגעים פ"ו; קידושין כ"ה) — וְחָזַר רֹאשׁ הָאֵבֶר וְנִתְגַּלָּה שְׁפוּעוֹ עַל יְדֵי שֶׁמָּן, כְּגוֹן שֶׁהִבְרִיא וְנַעֲשָׂה רָחָב וְנִרְאֵית בּוֹ הַמִּחְיָה, לְמָדְנוּ הַכָּתוּב שֶׁתְּטַמֵּא (ספרא):
וביום. מַה תַּ"ל? לְלַמֵּד יֵשׁ יוֹם שֶׁאַתָּה רוֹאֶה בוֹ וְיֵשׁ יוֹם שֶׁאֵין אַתָּה רוֹאֶה בוֹ, מִכָּאן אָמְרוּ: חָתָן נוֹתְנִין לוֹ כָּל שִׁבְעַת יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה, לוֹ וּלְכִסּוּתוֹ וּלְבֵיתוֹ, וְכֵן בָּרֶגֶל נוֹתְנִין לוֹ כָּל יְמֵי הָרֶגֶל (נגעים פ"ג, מועד קטן ז'):

Verse 15

צרעת הוא. הַבָּשָׂר הַהוּא: בָּשָׂר לְשׁוֹן זָכָר:

Verse 16

Verse 17

Verse 18

שחין. לְשׁוֹן חֲמוּם, שֶׁנִּתְחַמֵּם הַבָּשָׂר בִּלְקוּי הַבָּא לוֹ מֵחֲמַת מַכָּה שֶׁלֹּא מֵחֲמַת הָאוּר (חולין ח'):
ונרפא. הַשְּׁחִין הֶעֱלָה אֲרוּכָה וּבִמְקוֹמוֹ הֶעֱלָה נֶגַע אַחֵר:

Verse 19

או בהרת לבנה אדמדמת. שֶׁאֵין הַנֶּגַע לָבָן חָלָק, אֶלָּא פָּתוּחַ וּמְעֹרָב בִּשְׂעָרוֹת מְרֻאוֹת — לָבָן וְאָדֹם:

Verse 20

מראה שפל. וְאֵין מַמָּשָׁהּ שָׁפָל, אֶלָּא מִתּוֹךְ לַבְנוּנִיתוֹ הוּא נִרְאֶה שָׁפָל וְעָמֹק, כְּמַרְאֵה חַמָּה עֲמֻקָּה מִן הַצֵּל:

Verse 21

Verse 22

נגע הוא. הַשְּׁאֵת הַזֹּאת אוֹ הַבַּהֶרֶת:

Verse 23

תחתיה. בִּמְקוֹמָהּ:
צרבת השחין. כְּתַרְגּוּמוֹ רֹשֶׁם שְׁחָנָא; — אֵינוֹ אֶלָּא רֹשֶׁם הַחֲמוּם הַנִּכָּר בַּבָּשָׂר; כָּל צָרֶבֶת לְשׁוֹן רְגִיעַת עוֹר הַנִּרְגָּע מֵחֲמַת חֲמוּם, כְּמוֹ וְנִצְרְבוּ בָהּ כָּל פָּנִים (יחזקאל כ"א), רי"טרו"ר בְּלַעַז:
צרבת. רי"טרי"שמנט בְּלַעַז:

Verse 24

מחית המכוה. שנימני"ט; כְּשֶׁחָיְתָה הַמִּכְוָה הָפְכָה לְבַהֶרֶת פְּתוּכָה אוֹ לְבָנָה חֲלָקָה; וְסִימָנֵי מִכְוָה וְסִימָנֵי שְׁחִין שָׁוִים הֵם, וְלָמָּה חִלְּקָן הַכָּתוּב? לוֹמַר שֶׁאֵין מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה — נוֹלַד חֲצִי גְּרִיס בַּשְּׁחִין וַחֲצִי גְּרִיס בַּמִּכְוָה, לֹא יְדוֹנוּ כִּגְרִיס (חולין ח'):

Verse 25

Verse 26

Verse 27

Verse 28

Verse 29

בראש או בזקן. בָּא הַכָּתוּב לְחַלֵּק בֵּין נֶגַע שֶׁבִּמְקוֹם שֵׂעָר לְנֶגַע שֶׁבִּמְקוֹם בָּשָׂר, שֶׁזֶּה סִימָנוֹ
בְּשֵׂעָר לָבָן וְזֶה סִימָנוֹ בְּשֵׂעָר צָהֹב:

Verse 30

ובו שער צהב. שֶׁנֶּהְפַּךְ שֵׂעָר שָׁחֹר שֶׁבּוֹ לְצָהֹב:
נתק הוא. כָּךְ שְׁמוֹ שֶׁל נֶגַע שֶׁבִּמְקוֹם שֵׂעָר:

Verse 31

ושער שחר אין בו. הָא אִם הָיָה בּוֹ שֵׂעָר שָׁחֹר טָהוֹר וְאֵין צָרִיךְ לְהֶסְגֵּר, שֶׁהַשֵּׂעָר שָׁחֹר
סִימָן טָהֳרָה הוּא בִּנְתָקִים, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (פסוק ל"ז), וְשֵׂעָר שָׁחֹר צָמַח בּוֹ וְגוֹ':

Verse 32

והנה לא פשה וגו'. הָא אִם פָּשָׂה אוֹ הָיָה בּוֹ שֵׂעָר צָהֹב טָמֵא:

Verse 33

והתגלח. סְבִיבוֹת הַנֶּתֶק,
ואת הנתק לא יגלח. מַגִּיחַ שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת סָמוּךְ לוֹ סָבִיב, כְּדֵי שֶׁיְּהֵא נִכָּר אִם פָּשָׂה, שֶׁאִם
יִפְשֶׂה יַעֲבֹר הַשְּׂעָרוֹת וְיֵצֵא לִמְקוֹם הַגִּלּוּחַ (נגעים פ"י, ספרא):

Verse 34

Verse 35

אחרי טהרתו. אֵין לִי אֶלָּא פוֹשֶׂה לְאַחַר הַפְּטוּר, מִנַּיִן אַף בְּסוֹף שָׂבוּעַ רִאשׁוֹן וּבְסוֹף
שָׂבוּעַ שֵׁנִי? תַּלְמוּד לוֹמַר פָּשֹׂה יִפְשֶׂה (ספרא):

Verse 36

Verse 37

ושער שחר. מִנַּיִן אַף הַיָּרֹק וְהָאָדֹם, שֶׁאֵינוֹ צָהֹב? תַּלְמוּד לוֹמַר "וְשֵׂעָר"; וּלְשׁוֹן צָהֹב
דּוֹמֶה לְתַבְנִית הַזָּהָב — צָהֹב כְּמוֹ זָהֹב, אור"פלא בְּלַעַז:
טהור הוא וטהרו הכהן. הָא טָמֵא שֶׁטִּהֲרוֹ הַכֹּהֵן לֹא טָהוֹר:

Verse 38

בהרת. חֲבַרְבּוּרוֹת:

Verse 39

כהות לבנת. שֶׁאֵין לָבָן שָׁלֵהּ עַד אֶלָּא כּוֹהֶה:
בהק. כְּמוֹ לָבָן הַנִּרְאֶה בִּבְשַׂר אָדָם, שֶׁקּוֹרִין רוש"ו, בֵּין חֲבַרְבּוּרוֹת אַדְמִימוּת,
קְרוּי בֹּהַק, כְּאִישׁ עַדְשָׁן שֶׁבֵּין עֲדָשָׁה לַעֲדָשָׁה מַבְהִיק הַבָּשָׂר בְּלֹבָן צַח:

Verse 40

קרח הוא טהור הוא. טָהוֹר מִטֻּמְאַת נְתָקִין, שֶׁאֵינוֹ נִדּוֹן בְּסִימָנֵי רֹאשׁ וְזָקָן שֶׁהֵם מְקוֹם
שֵׂעָר, אֶלָּא בְּסִימָנֵי נֶגַע עוֹר בָּשָׂר — (בְּשֵׂעָר לָבָן) וּמִחְיָה וּפְשִׂיוֹן (נגעים פ"י):

Verse 41

ואם מפאת פניו. מִשְׁפּוּעַ קָדְקֹד כְּלַפֵּי פָּנָיו קָרוּי גַּבַּחַת — וְאַף הַצְּדָעִין שֶׁמִּכָּאן וּמִכָּאן בִּכְלָל — וּמִשְׁפּוּעַ קָדְקֹד כְּלַפֵּי אֲחוֹרָיו קָרוּי קָרַחַת:

Verse 42

נגע לבן אדמדם. פָּתוּחַ; מִנַּיִן שֶׁאָר הַמַּרְאוֹת? תַּלְמוּד לוֹמַר נֶגַע:

Verse 43

כמראה צרעת עור בשר. כְּמַרְאֵה הַצָּרַעַת הָאָמוּר בְּפָרָשַׁת "עוֹר בָּשָׂר" — אָדָם כִּי יִהְיֶה בְעוֹר בְּשָׂרוֹ, וּמָה אָמוּר בוֹ? שֶׁמְּטַמֵּא בְּאַרְבַּע מַרְאוֹת, וְנִדּוֹן בִּשְׁנֵי שָׂבוּעוֹת; וְלֹא כְּמַרְאֵה צָרַעַת הָאָמוּר בִּשְׁחִין וּמִכְוָה שֶׁהוּא נִדּוֹן בְּשָׂבוּעַ אֶחָד, וְלֹא כְּמַרְאֵה נְתָקִין שֶׁל מְקוֹם שֵׂעָר, שֶׁאֵין מְטַמְּאִין בְּאַרְבַּע מַרְאוֹת — שְׂאֵת וְתוֹלַדְתָּהּ, בַּהֶרֶת וְתוֹלַדְתָּהּ:

Verse 44

בראשו נגעו. אֵין לִי אֶלָּא נְתָקִין, מִנַּיִן לְרִבּוֹת שְׂאָר הַמְנֻגָּעִים? תַּ"ל "טַמֵּא יְטַמְּאֶנּוּ", לְרַבּוֹת אֶת כֻּלָּן — עַל כֵּן הוּא אוֹמֵר בְּגָדָיו יִהְיוּ פְרֻמִים וְגוֹ':

Verse 45

פרמים. קְרוּעִים:
פרוע. מְגֻדָּל שֵׂעָר:
ועל שפם יעטה. כְּאָבֵל:
שפם. שְׂעַר הַשְּׂפָתַיִם, גרנו"ן בְּלַעַז:
וטמא טמא יקרא. מַשְׁמִיעַ שֶׁהוּא טָמֵא וְיִפְרְשׁוּ מִמֶּנּוּ (ספרא, מועד קטן ה'):

Verse 46

בדד ישב. שֶׁלֹּא יִהְיוּ טְמֵאִים יוֹשְׁבִין עִמּוֹ; וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ מַה נִּשְׁתַּנָּה מִשְּׁאָר טְמֵאִים לֵישֵׁב בָּדָד? הוֹאִיל וְהוּא הִבְדִּיל בְּלָשׁוֹן הָרָע בֵּין אִישׁ לְאִשְׁתּוֹ וּבֵין אִישׁ לְרֵעֵהוּ, אַף הוּא יְבָדֵל (ערכין ט"ז):
מחוץ למחנה. חוּץ לְשָׁלוֹשׁ מַחֲנוֹת:

Verse 47

Verse 48

לפשתים ולצמר. שֶׁל פִּשְׁתִּים אוֹ שֶׁל צֶמֶר:
או בעור. זֶה עוֹר שֶׁלֹּא נַעֲשָׂה בוֹ מְלָאכָה:
או בכל מלאכת עור. זֶה עוֹר שֶׁנַּעֲשָׂה בוֹ מְלָאכָה:

Verse 49

ירקרק. יָרֹק שֶׁבַּיְרֹקִין:
אדמדם. אָדֹם שֶׁבָּאֲדֻמִּים:

Verse 50

Verse 51

צרעת ממארת. לְשׁוֹן סִלּוֹן מַמְאִיר (יחזקאל כ"ח), פויי"נט בְּלַעַז; וּמִדְרָשׁוֹ: תֵּן בּוֹ מְאֵרָה שֶׁלֹּא תֵהָנֶה הֵימֶנּוּ (ספרא):

Verse 52

בצמר או בפשתים. שֶׁל צֶמֶר אוֹ שֶׁל פִּשְׁתִּים, זֶהוּ פְּשׁוּטוֹ; וּמִדְרָשׁוֹ: יָכוֹל יָבִיא גִּזֵּי צֶמֶר
וַאֲנִיצֵי פִּשְׁתָּן וְיִשְׁרְפֵם עִמּוֹ? תַּ"ל "הוּא" באש תשרף — אֵינָהּ צְרִיכָה דָּבָר אַחֵר עִמָּהּ, אִם
כֵּן מַה תַּ"ל "בַּצֶּמֶר אוֹ בַּפִּשְׁתִּים"? לְהוֹצִיא אֶת הָאֲמִרִּיוֹת שֶׁבּוֹ שֶׁהֵן מִמִּין אַחֵר; אֲמִרִּיוֹת
לְשׁוֹן עֶפָה, כְּמוֹ אֵימָרָא (ספרא):

Verse 53

Verse 54

את אשר בו הנגע. יָכוֹל מְקוֹם הַנֶּגַע בִּלְבַד, תַּ"ל "אֵת אֲשֶׁר בּוֹ הַנֶּגַע", יָכוֹל כָּל הַבֶּגֶד
כֻּלּוֹ טָעוּן כִּבּוּס, תַּ"ל "הַנֶּגַע", הָא כֵּיצַד? יְכַבֵּס מִן הַבֶּגֶד עִמּוֹ:

Verse 55

אחרי הכבס. לְשׁוֹן הֶעָשׂוֹת:
לא הפך הנגע את עינו. לֹא הָכְהָה מַרְאִיתוֹ:
והנגע לא פשה. שָׁמַעְנוּ שֶׁאִם לֹא הָפַךְ וְלֹא פָּשָׂה טָמֵא — וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר לֹא הָפַךְ וּפָשָׂה —
הָפַךְ וְלֹא פָּשָׂה אֵינִי יוֹדֵעַ מַה יֶּעֱשֶׂה לוֹ, תַּ"ל "וְהִסְגִּיר אֶת הַנֶּגַע" — מִכָּל מָקוֹם, דִּבְרֵי
ר' יְהוּדָה, וַחֲכָמִים אוֹמְרִים וְכוּ', כְּדְאִיתָא בְּת"כ, וּרְמַזְתִּיהָ כָּאן לְיַשֵּׁב הַמִּקְרָא עַל
אָפְנָיו:
פחתת הוא. לְשׁוֹן גֵּמָא, כְּמוֹ בְּאַחַת הַפְּחָתִים (שמואל ב י"ז), כְּלוֹמַר שְׁפֵלָה הִיא — נֶגַע
שְׁמָרָיו שׁוֹקְעִין (ספרא):
בקרחתו או בגבחתו. כְּתַרְגּוּמוֹ בִּשְׁחִיקוּתֵהּ אוֹ בְּתַדְּתוּתֵהּ:
קרחתו. שְׁתָּקִים, יְשָׁנִים; וּמִפְּנֵי הַמִּדְרָשׁ שֶׁהֵצְרִךְ לִגְזֵרָה שָׁוָה — מְנַיִן לִפְרִיחָה בַּבְּגָדִים
שֶׁהִיא טְהוֹרָה? נֶאֱמְרָה קָרַחַת וְגַבַּחַת בָּאָדָם, וְנֶאֱמְרָה קָרַחַת וְגַבַּחַת בַּבְּגָדִים, מַה לְּהַלָּן פָּרַח
בְּכֻלּוֹ טָהוֹר אַף כָּאן פָּרַח בְּכֻלּוֹ טָהוֹר — לְכָךְ אָמַר הַכָּתוּב לְשׁוֹן קָרַחַת וְגַבַּחַת; וּלְעִנְיָן
פֵּרוּשׁוֹ וְתַרְגּוּמוֹ זֶהוּ מַשְׁמָעוֹ: קָרַחַת לְשׁוֹן יְשָׁנִים וְגַבַּחַת לְשׁוֹן חֲדָשִׁים — כְּאִלּוּ נִכְתַּב
בְּאַחֲרִיתוֹ אוֹ בְּקָדְמוּתוֹ — שֶׁהַקָּרַחַת לְשׁוֹן אֲחוֹרִים וְגַבַּחַת לְשׁוֹן פָּנִים, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב וְאִם
מִפְאַת פָּנָיו וְגוֹ', וְהַקָּרַחַת כָּל שֶׁשּׁוֹפֵעַ וְיוֹרֵד מִן הַקָּדְקֹד וּלְאַחֲרָיו, כָּךְ מְפֹרָשׁ בְּת"כ:

Verse 56

וקרע אתו. יִקְרַע מְקוֹם הַנֶּגַע מִן הַבֶּגֶד וְיִשְׁרְפֶנּוּ:

Verse 57

פרחת הוא. דָּבָר הַחוֹזֵר וְצוֹמֵחַ:
באש תשרפנו. אֶת כָּל הַבֶּגֶד:

Verse 58

וסר מהם הנגע. אִם כְּשֶׁכִּבָּסוּהוּ בַּתְּחִלָּה עַל פִּי כֹּהֵן סָר מֵהֶם הַנֶּגַע לְגַמְרֵי.
וכבס שנית. לְשׁוֹן טְבִילָה; תַּרְגּוּם שֶׁל כִּבּוּסִין שֶׁבְּפָרָשָׁה זוֹ לְשׁוֹן לִבּוּן, "וְיִתְחַוֵּר", חוּץ
מִזֶּה, שֶׁאֵינוֹ לְלִבּוּן אֶלָּא לִטְבֹּל, לְכָךְ תַּרְגּוּמוֹ "וְיִצְטַבַּע", וְכֵן כָּל כִּבּוּסֵי בְגָדִים שֶׁהֵן
לִטְבִילָה מְתֻרְגָּמִין וְיִצְטַבַּע:

Chapter 14

Verse 1

Verse 2

זאת תהיה תורת וגו'. מְלַמֵּד שֶׁאֵין מְטַהֲרִין אוֹתוֹ בַּלַּיְלָה (ספרא):

Verse 3

אל מחוץ למחנה. חוּץ לִשְׁלוֹשָׁה מַחֲנוֹת שֶׁנִּשְׁתַּלַּח שָׁם בִּימֵי חֲלוּטוֹ:

Verse 4

חיות. פָּרָט לִטְרֵפוֹת:
טהרות. פָּרָט לְעוֹף טָמֵא, לְפִי שֶׁהַנִּגָּעִים בָּאִין עַל לָשׁוֹן הָרַע שֶׁהוּא מַעֲשֶׂה פִּטְפּוּטֵי דְּבָרִים,
לְפִיכָךְ הֻזְקְקוּ לְטָהֳרָתוֹ צִפֳּרִים שֶׁמְּפַטְפְּטִין תָּמִיד בְּצִפְצוּף קוֹל (ערכין ט"ז)
ועץ ארז. לְפִי שֶׁהַנִּגָּעִים בָּאִין עַל גַּסּוּת הָרוּחַ (שם)
ושני תולעת ואזב. מַה תַּקָּנָתוֹ וְיִתְרַפֵּא? יִשְׁפּוֹל עַצְמוֹ מִגַּאֲוָתוֹ כְּתוֹלַעַת וּכְאֵזוֹב
עץ ארז. מַקֵּל שֶׁל אֶרֶז
שני תולעת. לָשׁוֹן שֶׁל צֶמֶר צָבוּעַ זְהוֹרִית:

Verse 5

על מים חיים. נוֹתֵן אוֹתָם תְּחִלָּה בִּכְלִי, כְּדֵי שֶׁיִּהֵא דַּם צִפּוֹר נִכָּר בָּהֶם, וְכַמָּה הֵם?
רְבִיעִית (סוטה ט"ז):

Verse 6

את הצפר החיה יקח אתה. מְלַמֵּד שֶׁאֵינוֹ אוֹגְדָהּ עִמָּהֶם, אֶלָּא מַפְרִישָׁהּ לְעַצְמָהּ, אֲבָל הָעֵץ
וְהָאֵזוֹב כְּרוּכִין יַחַד בִּלְשׁוֹן הַזְּהוֹרִית, כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר וְאֶת עֵץ הָאֶרֶז וְאֶת שְׁנִי הַתּוֹלַעַת
וְאֶת הָאֵזוֹב — קִיְּמָה אַחַת לִשְׁלָשְׁתָּן; יָכוֹל כְּשֵׁם שֶׁאֵינָהּ בִּכְלַל אֲגֻדָּה, כָּךְ לֹא תְּהֵא בִּכְלַל
טְבִילָה, תַּ"ל וְטָבַל אוֹתָם וְאֵת הַצִּפֹּר הַחַיָּה — הֶחֱזִיר אֶת הַצִּפּוֹר לִכְלַל טְבִילָה (ספרא):

Verse 7

Verse 8

וישב מחוץ לאהלו. מְלַמֵּד שֶׁאָסוּר בְּתַשְׁמִישׁ הַמִּטָּה (שם):

Verse 9

את כל שערו וגו'. כֻּלָּל וּפְרָט וְכֻלָּל, לְהָבִיא כָּל מָקוֹם כְּנוּס שֵׂעָר וְנִרְאֶה (סוטה ט"ז):

Verse 10

וכבשה אחת. לְחַטָּאת:
ושלשה עשרנים. לִנְסָכֵי שְׁלוֹשָׁה כְּבָשִׂים הַלָּלוּ, שֶׁחַטָּאתוֹ וַאֲשָׁמוֹ שֶׁל מְצֹרָע טְעוּנִין נְסָכִים
(מנחות צ"א):
ולג אחד שמן. לְהַזּוֹת עָלָיו שֶׁבַע, וְלִתֵּן מִמֶּנּוּ עַל תְּנוּךְ אָזְנוֹ וּמַתָּן בְּהוֹנוֹת:

Verse 11

לפני ה'. בְּשַׁעַר נִקָּנוֹר, וְלֹא בָּעֲזָרָה עַצְמָהּ, לְפִי שֶׁהוּא מְחֻסָּר כִּפּוּרִים (כלים פ"א):

Verse 12

והקריב את האיש את. יַקְרִיבֶנּוּ לְתוֹךְ הָעֲזָרָה לְשֵׁם אָשָׁם לְהָנִיף, שֶׁהוּא טָעוּן תְּנוּפָה חָי
(מנחות ס"ב):
והניף אתם. אֶת הָאָשָׁם וְאֶת הַלֹּג (שם ס"א):

Verse 13

במקום אשר ישחט וגו'. עַל יֶרֶךְ הַמִּזְבֵּחַ בַּצָּפוֹן, וּמַה תַּלְמוּד לוֹמַר? וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר בְּתוֹרַת אָשָׁם בְּפָרָשַׁת צָו אֶת אַהֲרֹן שֶׁאָשָׁם טָעוּן שְׁחִיטָה בַּצָּפוֹן? לְפִי שֶׁיָּצָא זֶה מִכְּלַל אֲשָׁמוֹת לִדּוֹן בְּהַעֲמָדָה, יָכוֹל תְּהֵא שְׁחִיטָתוֹ בְּמִקּוֹם הַעֲמָדָה, לְכָךְ נֶאֱמַר "וְשָׁחַט … בְּמָקוֹם אֲשֶׁר יִשְׁחַט וְגוֹ'" (ספרא):

כי כחטאת. כִּי כְּכָל הַחַטָּאוֹת האשם הַזֶּה הוּא לכהן — בְּכָל עֲבוֹדוֹת הַתְּלוּיוֹת בַּכֹּהֵן הֶשְׁוָה אָשָׁם זֶה לְחַטָּאת. שְׁלֹא תֹּאמַר הוֹאִיל וְיָצָא דָּמוֹ מִכְּלַל שְׁאָר אֲשָׁמוֹת לְנָתֵן עַל תְּנוּךְ וּבְהוֹנוֹת, לֹא יְהֵא טָעוּן מַתַּן דָּמִים וְאֵמוּרִים לְגַבֵּי מִזְבֵּחַ, לְכָךְ נֶאֱמַר כִּי כַּחַטָּאת הָאָשָׁם הוּא לַכֹּהֵן יָכוֹל יְהֵא דָּמוֹ נִתָּן לְמַעְלָה כַּחַטָּאת, תַּלְמוּד לוֹמַר וְכוּ' בְּתוֹרַת כֹּהֲנִים:

Verse 14

תנוך. גָּדֵר אֶמְצָעִי שֶׁבָּאֹזֶן, וּלְשׁוֹן תְּנוּךְ לֹא נוֹדַע לִי, וְהַפּוֹתְרִים קוֹרִים לוֹ טנד"רום בהן. גּוּדָל:

Verse 15

Verse 16

לפני ה'. כְּנֶגֶד בֵּית קָדְשֵׁי הַקָּדָשִׁים (ספרא):

Verse 17

Verse 18

Verse 19

Verse 20

ואת המנחה. מִנְחַת נְסָכִים שֶׁל בְּהֵמָה:

Verse 21

ועשרון סלת אחד. לְכֶבֶשׂ זֶה שֶׁהוּא אֶחָד, יָבִיא עִשָּׂרוֹן אֶחָד לִנְסָכָיו:
ולג שמן. לָתֵת מִמֶּנּוּ עַל הַבְּהוֹנוֹת; וְשֶׁמֶן שֶׁל נִסְכֵּי הַמִּנְחָה לֹא הֶחְזִיק הַכָּתוּב לְפָרֵשׁ:

Verse 22

Verse 23

ביום השמיני לטהרתו. שְׁמִינִי לְצָפָּרִים וּלְהַזָּאַת עֵץ אֶרֶז וְאֵזוֹב וּשְׁנִי תּוֹלַעַת:

Verse 24

Verse 25

Verse 26

Verse 27

Verse 28

על מקום דם האשם. אֲפִלּוּ נִתְקַנֵּחַ הַדָּם; לְמֵד, שֶׁאֵין הַדָּם גּוֹרֵם אֶלָּא הַמָּקוֹם גּוֹרֵם (ספרא):

Verse 29

Verse 30

Verse 31

Verse 32

Verse 33

Verse 34

ונתתי נגע צרעת. בְּשׂוֹרָה הִיא לָהֶם שֶׁהַנְּגָעִים בָּאִים עֲלֵיהֶם; לְפִי שֶׁהִטְמִינוּ אֱמוֹרִיִּים מַטְמוֹנִיּוֹת שֶׁל זָהָב בְּקִירוֹת בָּתֵּיהֶם כָּל אַרְבָּעִים שָׁנָה שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר, וְעַל יְדֵי הַנֶּגַע נוֹתֵץ הַבַּיִת וּמוֹצְאָן (ויקרא רבה י"ז):

Verse 35

כנגע נראה לי בבית. שֶׁאֲפִלּוּ הוּא חָכָם וְיוֹדֵעַ שֶׁהוּא נֶגַע וַדַּאי, לֹא יְפָסֵק דָּבָר בָּרוּר לוֹמַר "נֶגַע נִרְאָה לִי", אֶלָּא "כְּנֶגַע נִרְאָה לִי":

Verse 36

בטרם יבא הכהן וגו'. שֶׁכָּל זְמַן שֶׁאֵין כֹּהֵן נִזְקָק לוֹ, אֵין שָׁם תּוֹרַת טֻמְאָה ולא יטמא כל אשר בבית. שֶׁאִם לֹא יְפַנּוּהוּ, וְיָבֹא הַכֹּהֵן וְיִרְאֶה הַנֶּגַע נִזְקָק לְהֶסְגֵּר וְכָל מַה שֶּׁבְּתוֹכוֹ יִטְמָא; וְעַל מָה חָסָה תוֹרָה? אִם עַל כְּלֵי שֶׁטַח, יַטְבִּילֵם וְיִטְהֲרוּ, וְאִם עַל אֳכָלִין וּמַשְׁקִין, יֹאכְלֵם בִּימֵי טֻמְאָתוֹ, הָא לֹא חָסָה תוֹרָה אֶלָּא עַל כְּלֵי חֶרֶס, שֶׁאֵין לָהֶם טָהֳרָה בַּמִּקְוֶה (ספרא):

Verse 37

(שם) שקערורת. שׁוּקָעוֹת בְּמַרְאֵיהֶן:

Verse 38

Verse 39

Verse 40

וחלצו את האבנים. כְּתַרְגּוּמוֹ: וְיִשְׁלְפוּן — יִטְלֹם מִשָּׁם, כְּמוֹ וְחָלְצָה נַעֲלוֹ (דברים כ"ה) לְשׁוֹן הֲסָרָה —:
אל מקום טמא. מָקוֹם שֶׁאֵין טְהָרוֹת מִשְׁתַּמְּשׁוֹת שָׁם, לְמֶדְךָ הַכָּתוּב שֶׁהָאֲבָנִים הַלָּלוּ מְטַמְּאוֹת מְקוֹמָן בְּעוֹדָן בּוֹ (ספרא):

Verse 41

יקצע. רדויי"ר בְּלַעַז, וּבְלְשׁוֹן מִשְׁנָה יֵשׁ הַרְבֵּה:
מבית. מִבְּפָנִים:
סביב. סְבִיבוֹת הַנֶּגַע; בְּתו"כ נִדְרַשׁ כֵּן — שֶׁיְּקַלֵּף הַטִּיחַ שֶׁסְּבִיב אַבְנֵי הַנֶּגַע:
הקצו. לְשׁוֹן קָצֶה — אֲשֶׁר קִצְּעוּ בִקְצוֹת הַנֶּגַע סָבִיב:

Verse 42

Verse 43

הקצות. לְשׁוֹן הֵעָשׂוֹת, וְכֵן הִטּוֹחַ, אֲבָל חֵלֶץ אֶת הָאֲבָנִים מוֹסֵב הַלָּשׁוֹן אֶל הָאָדָם שֶׁחָלְצָן, וְהוּא מְשֻׁקָּל לְשׁוֹן כָּבֵד, כְּמוֹ כְּבֵר, דְּבֵר:
ואם ישוב הנגע וגו'. יָכוֹל חָזַר בּוֹ בַּיּוֹם יְהֵא טָמֵא, תַּ"ל "וְשָׁב הַכֹּהֵן" "וְאִם יָשׁוֹב", מַה שִּׁיבָה הָאָמוּר לְהַלָּן לְסוֹף שָׁבוּעַ, אַף שִׁיבָה הָאֲמוּרָה כָּאן בְּסוֹף שָׁבוּעַ (ספרא):

Verse 44

ובא הכהן וראה והנה פשה. יָכוֹל לֹא יְהֵא הַחוֹזֵר טָמֵא אֶלָּא אִם כֵּן פָּשָׂה, נֶאֱמַר צָרַעַת מַמְאֶרֶת בַּבָּתִּים, וְנֶאֱמַר צָרַעַת מַמְאֶרֶת בַּבגדים, מַה לְּהַלָּן טִמֵּא אֶת הַחוֹזֵר אַע"פִ שֶׁאֵינוֹ פוֹשֶׂה, אַף כָּאן טִמֵּא אֶת הַחוֹזֵר אַע"פִ שֶׁאֵינוֹ פוֹשֶׂה, אִם כֵּן מַה תַּ"ל וְהִנֵּה פָּשָׂה? אֵין כָּאן מְקוֹמוֹ שֶׁל מִקְרָא זֶה, אֶלָּא "וְנָתַץ אֶת הַבַּיִת" הָיָה לוֹ לִכְתֹּב אַתָּר "וְאִם יָשׁוּב הַנֶּגַע"; "וְרָאָה וְהִנֵּה פָּשָׂה" הָא לֹא בָא לְלַמֵּד אֶלָּא עַל נֶגַע הָעוֹמֵד בְּעֵינָיו בְּשָׁבוּעַ רִאשׁוֹן, וּבָא בְּסוֹף שָׁבוּעַ שֵׁנִי וּמְצָאוֹ שֶׁפָּשָׂה — שֶׁלֹּא פֵּרֵשׁ בּוֹ הַכָּתוּב לְמַעְלָה כְּלוּם בְּעוֹמֵד בְּעֵינָיו בְּשָׁבוּעַ וּפָשָׂה בַּשֵּׁנִי; וּמַה רִאשׁוֹן — וְלִמֶּדְךָ כָּאן בְּפִשְׁיוֹן זֶה, שֶׁאֵינוֹ מְדַבֵּר אֶלָּא בְּעוֹמֵד בָּרִאשׁוֹן יָכוֹל יִתְּצֶנּוּ, כְּמוֹ שֶׁמָּמַךְ לוֹ "וְנָתַץ אֶת הַבַּיִת", תַּ"ל וְשָׁב הַכֹּהֵן, וּבָא הַכֹּהֵן, נִלְמַד בִּיאָה מִשִּׁיבָה, מַה שִּׁיבָה חוֹלֵץ וְקוֹצֶה וְטָח וְנוֹתֵן לוֹ שָׁבוּעַ, אַף בִּיאָה חוֹלֵץ וְקוֹצֶה וְטָח וְנוֹתֵן לוֹ שָׁבוּעַ, וְאִם חוֹזֵר נוֹתֵץ, לֹא חָזַר טָהוֹר. וּמִנַּיִן שֶׁאִם עָמַד בָּזֶה וּבָזֶה חוֹלֵץ וְקוֹצֶה וְטָח וְנוֹתֵן לוֹ שָׁבוּעַ? תַּלְמוּד לוֹמַר וְאִם בֹּא יָבֹא, בַּמֶּה הַכָּתוּב מְדַבֵּר? אִם בְּפוֹשֶׂה בָּרִאשׁוֹן, הֲרֵי כְּבָר אָמוּר, אִם בַּשֵּׁנִי, הֲרֵי כְּבָר אָמוּר, הָא אֵינוֹ אוֹמֵר וְאִם בֹּא יָבֹא אֶלָּא אֶת שֶׁבָּא בְּסוֹף שָׁבוּעַ רִאשׁוֹן וּבָא בְּסוֹף שָׁבוּעַ שֵׁנִי וְרָאָה וְהִנֵּה לֹא פָשָׂה; זֶה הָעוֹמֵד מַה יֵּעָשֶׂה לוֹ? יָכוֹל יִפְטֹר וְיֵלֵךְ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב כָּאן וְטִהַר אֶת הַבַּיִת? תַּ"ל כִּי נִרְפָּא הַנָּגַע — לֹא טִהַרְתִּי אֶלָּא הָרְפוּי, מַה יֵּעָשֶׂה לוֹ? בִּיאָה אֲמוּרָה לְמַעְלָה וּבִיאָה אֲמוּרָה לְמַטָּה, מַה בִּיאָה שֶׁלְּמַטָּה חוֹלֵץ וְקוֹצֶה וְטָח וְנוֹתֵן לוֹ שָׁבוּעַ — דְּגָמַר לָהּ זֶהוּ שִׁיבָה זֶהוּ בִיאָה — אַף בַּתַּחְתּוֹנָה כֵּן וְכוּ', כִּדְאִיתָא בְּתוֹרַת כֹּהֲנִים. גְּמָרוֹ שֶׁל דָּבָר אֵין נְתִיצָה אֶלָּא בְּנֶגַע הַחוֹזֵר אַתַּר הַחוֹזֵר אַתַּר הַחוֹזֵר צָרִיךְ פְּשִׁיוֹן. וְסֵדֶר הַמִּקְרָאוֹת כָּךְ הוּא: וְאִם יָשׁוּב, וְנָתַץ, וְהַבָּא אֶל הַבַּיִת, וְהָאוֹכֵל בַּבַּיִת, וּבָא הַכֹּהֵן וְרָאָה וְהִנֵּה פָּשָׂה, וְדִבֶּר הַכָּתוּב בָּעוֹמֵד בָּרִאשׁוֹן שֶׁנִּתַּן לוֹ שָׁבוּעַ שֵׁנִי לְהֶסְגֵּרוֹ, וּבְסוֹף שָׁבוּעַ שֵׁנִי לְהֶסְגֵּרוֹ בָּא וְרָאָהוּ שֶׁפָּשָׂה, וּמַה יֵּעָשֶׂה לוֹ? חוֹלֵץ וְקוֹצֶה וְטָח וְנוֹתֵן לוֹ שָׁבוּעַ, חָזַר, נוֹתֵץ, לֹא חָזַר, טָעוּן צִפָּרִים; שֶׁאֵין בַּנְּגָעִים יוֹתֵר מִשְּׁלוֹשָׁה שָׁבוּעוֹת (עי' ספרא).

Verse 45

Verse 46

כל ימי הסגיר אתו. וְלֹא יָמִים שֶׁקָּלַף אֶת נִגְעוֹ; יָכוֹל שֶׁאֲנִי מוֹצִיא הַמֻּחְלָט שֶׁקָּלַף אֶת נִגְעוֹ, תַּ"ל כָּל יְמֵי:
יטמא עד הערב. מְלַמֵּד שֶׁאֵין מְטַמֵּא בְּגָדִים; יָכוֹל אֲפִלּוּ שָׁהָה בִּכְדֵי אֲכִילַת פְּרָס, תַּ"ל וְהָאוֹכֵל בַּבַּיִת יְכַבֵּס אֶת בְּגָדָיו, אֵין לִי אֶלָּא אוֹכֵל, שׁוֹכֵב מִנַּיִן? תַּ"ל וְהַשּׁוֹכֵב, אֵין לִי אֶלָּא אוֹכֵל וְשׁוֹכֵב, לֹא אוֹכֵל וְלֹא שׁוֹכֵב מִנַּיִן? תַּ"ל יכבס יכבס רִבָּה; אִם כֵּן לָמָּה נֶאֱמַר (שם) אוֹכֵל וְשׁוֹכֵב? לִתֵּן שִׁעוּר לַשּׁוֹכֵב כִּדֵי אֲכִילַת פְּרָס:

Verse 47

Verse 48

ואם בא יבא. לְסוֹף שָׁבוּעַ שֵׁנִי:
וראה והנה לא פשה. מִקְרָא זֶה בָּא לְלַמֵּד בָּעוֹמֵד בְּעֵינָיו בָּרִאשׁוֹן וּבַשֵּׁנִי וּמַה יֵּעָשֶׂה לוֹ, יָכוֹל יְטַהֲרֶנּוּ, כְּמַשְׁמָעוֹ שֶׁל מִקְרָא "וְטִהַר הַכֹּהֵן אֶת הַבַּיִת", תַּ"ל כִּי נִרְפָּא הַנָּגַע — לֹא טִהַרְתִּי אֶלָּא אֶת הָרָפוּי; וְאֵין רָפוּי אֶלָּא הַבַּיִת שֶׁהֶקָּצָה וְהוּטַח וְלֹא חָזַר הַנֶּגַע — אֲבָל זֶה טָעוּן חֲלִיצָה וְקִצּוּי וְטִיחָה וְשָׁבוּעַ שְׁלִישִׁי; וְכֵן הַמִּקְרָא נִדְרָשׁ: וְאִם בֹּא יָבֹא בַּשֵּׁנִי, וְרָאָה וְהִנֵּה לֹא פָשָׂה, יְטִיחֶנּוּ — וְאֵין טִיחָה בְּלֹא חִלּוּץ וְקִצּוּי — וְאַחֲרֵי הִטּוֹחַ אֶת הַבַּיִת וְטִהַר הַכֹּהֵן אֶת הַבַּיִת, אִם לֹא חָזַר לְסוֹף הַשָּׁבוּעַ, כִּי נִרְפָּא הַנָּגַע, וְאִם חָזַר, כְּבָר פֵּרַשׁ עַל הַחוֹזֵר שְׁטָעוּן נְתִיצָה:

Verse 49

Verse 50

Verse 51

Verse 52

Verse 53

Verse 54

Verse 55

Verse 56

Verse 57

להורת ביום הטמא. אֵיזֶה יוֹם מְטַהֲרוֹ וְאֵיזֶה יוֹם מְטַמְּאוֹ (עי' ספרא):

Chapter 15

Verse 1

Verse 2

כי יהיה זב. יָכוֹל זָב מִכָּל מָקוֹם יְהֵא טָמֵא, תַּ"ל מִבְּשָׂרוֹ, — וְלֹא כָּל בְּשָׂרוֹ. אַחַר שֶׁחִלֵּק
הַכָּתוּב בֵּין בָּשָׂר לְבָשָׂר זָכִיתִי לָדִין, טָמֵא בְּזָב וְטָמֵא בְּזָבָה, מַה זָּבָה מִמָּקוֹם שֶׁהִיא מְטַמְּאָה
טֻמְאָה קַלָּה — "נִדָּה" — מְטַמְּאָה טֻמְאָה חֲמוּרָה — "זִיבָה" — אַף הַזָּב מִמָּקוֹם שֶׁמְּטַמֵּא טֻמְאָה
קַלָּה — "קֶרִי" — מְטַמֵּא טֻמְאָה חֲמוּרָה — "זִיבָה" (שם)
זובו טמא. לְמֵד עַל הַטִּפָּה שֶׁהִיא מְטַמְּאָה; זוֹב דּוֹמֶה לְמֵי בָצָק שֶׁל שְׁעוֹרִין, וְדָחוּי,
וְדוֹמֶה לְלֶבֶן בֵּיצָה הַמּוּזָּרֶת, שִׁכְבַת זֶרַע קָשׁוּר, כְּלֶבֶן בֵּיצָה שֶׁאֵינָהּ מוּזָּרֶת:

Verse 3

רר. לְשׁוֹן רִיר — שֶׁזָּב בְּשָׂרוֹ אֶת זובו כְּמוֹ רִיר, שֶׁיּוֹצֵא צָלוּל:
או החתים. שֶׁיּוֹצֵא עָב, וְסוֹתֵם אֶת פִּי הָאַמָּה, וְנִסְתָּם בְּשָׂרוֹ מִטַּפַּת זובו, זֶהוּ פְּשׁוּטוֹ;
וּמִדָּרְשׁוֹ: מָנָה הַכָּתוּב הָרִאשׁוֹן רְאִיּוֹת שְׁתַּיִם וּקְרָאוֹ טָמֵא, שֶׁנֶּאֱמַר זָב מִבְּשָׂרוֹ זובו טָמֵא
הוּא, וּמָנָה הַכָּתוּב הַשֵּׁנִי רְאִיּוֹת שָׁלֹשׁ וּקְרָאוֹ טָמֵא, שֶׁנֶּאֱמַר טֻמְאָתוֹ בְּזובו רָר בְּשָׂרוֹ אֶת
זובו אוֹ הֶחְתִּים בְּשָׂרוֹ מִזּובו טֻמְאָתוֹ הִוא, הָא כֵּיצַד? שְׁתַּיִם לְטֻמְאָה, וְהַשְּׁלִישִׁית מַזְקִיקָתּוּ
לְקָרְבָּן (נדה מ"ג: מגילה ח.):

Verse 4

כל המשכב. הָרָאוּי לְמִשְׁכָּב; יָכוֹל אֲפִלּוּ מְיֻחָד לִמְלָאכָה אַחֶרֶת, תַּ"ל אֲשֶׁר יִשְׁכַּב — אֲשֶׁר שָׁכַב
לֹא נֶאֱמַר אֶלָּא אֲשֶׁר יִשְׁכַּב — הַמְיֻחָד תָּמִיד לְכָךְ, יָצָא זֶה שֶׁאוֹמְרִין לוֹ "עֲמֹד וְנַעֲשֶׂה
מְלַאכְתֵּנוּ":
אשר ישב. יָשַׁב לֹא נֶאֱמַר אֶלָּא אֲשֶׁר יֵשֵׁב עָלָיו, בַּמְיֻחָד תָּמִיד לְכָךְ (שבת נ"ט):

Verse 5

ואיש אשר יגע במשכבו. לְמֵד עַל הַמִּשְׁכָּב שֶׁטָּמוּר מִן הַמַּגָּע, שֶׁזֶּה נַעֲשֶׂה אַב הַטֻּמְאָה לְטַמֵּא
אָדָם לְטַמֵּא בְּגָדִים, וְהַמַּגָּע שֶׁאֵינוֹ מִשְׁכָּב אֵינוֹ אֶלָּא וְלַד הַטֻּמְאָה, וְאֵינוֹ מְטַמֵּא אֶלָּא אֳכָלִין
וּמַשְׁקִין (עי' ספרא):

Verse 6

והישב על הכלי. אֲפִלּוּ לֹא נָגַע — אֲפִלּוּ עֲשָׂרָה כֵּלִים זֶה עַל זֶה — כֻּלָּן מְטַמְּאִין מִשּׁוּם
מוֹשָׁב, וְכֵן בְּמִשְׁכָּב:

Verse 7

Verse 8

וכי ירק הזב בטהור. וְנָגַע בּוֹ אוֹ נְשָׂאוֹ, שֶׁהָרֹק מְטַמֵּא בְּמַשָּׂא (עי' נדה נ"ה):

Verse 9

וכל המרכב. אַע"פ שֶׁלֹּא יָשַׁב עָלָיו, כְּגוֹן הַתְּפוּס שֶׁל סָרָגָא, שֶׁקּוֹרִין ארצו"ן, טָמֵא מִשּׁוּם
מֶרְכָּב, וְהָאֻכָּף שֶׁקּוֹרִין סל"וש טָמֵא טֻמְאַת מוֹשָׁב (עירובין כ"ז):

Verse 10

וכל הנגע בכל אשר יהיה תחתיו. שֶׁל זָב; בָּא וְלִמֵּד עַל הַמֶּרְכָּב שֶׁיְּהֵא הַנּוֹגֵעַ בּוֹ טָמֵא
וְאֵין טָעוּן כִּבּוּס בְּגָדִים, וְהוּא חֹמֶר בַּמִּשְׁכָּב מִבַּמֶּרְכָּב:

והנושא אותם. אֶת כָּל הָאָמוּר בְּעִנְיַן הַזָּב — זוֹבוֹ וְרֻקּוֹ וְשִׁכְבַת זַרְעוֹ וּמֵימֵי רַגְלָיו וְהַמִּשְׁכָּב וְהַמָּרְכָּב — מַשָּׂאן מְטַמֵּא אָדָם לְטַמֵּא בְּגָדִים (עי' ספרא):

Verse 11

וידיו לא שטף במים. בְּעוֹד שֶׁלֹּא טָבַל מִשֶּׁמָּאתוֹ, וַאֲפִלּוּ פָּסַק מִזּוֹבוֹ וְסָפַר שִׁבְעָה וּמָחָר טְבִילָה, מְטַמֵּא בְּכָל טֻמְאוֹתָיו, וְזֶה שֶׁהוֹצִיא הַכָּתוּב טְבִילַת גּוּפוֹ שֶׁל זָב בִּלְשׁוֹן שְׁטִיפַת יָדַיִם, לְלַמֶּדְךָ שֶׁאֵין בֵּית הַסְּתָרִים טָעוּן בִּיאַת מַיִם, אֶלָּא אֵבֶר הַגָּלוּי כְּמוֹ הַיָּדַיִם (ספרא):

Verse 12

וכלי חרש אשר יגע בו הזב. יָכוֹל אֲפִלּוּ נָגַע בּוֹ מֵאֲחוֹרָיו וְכוּ', כְּדְאִיתָא בְּתוֹרַת כֹּהֲנִים עַד "מַגָּעוֹ שֶׁהוּא כְּכֻלּוֹ הֲוֵי אוֹמֵר זֶה הֶסֵּטוֹ":

Verse 13

וכי יטהר. כְּשֶׁיִּפְסֹק (שם):
שבעת ימים לטהרתו. שִׁבְעַת יָמִים טְהוֹרִים מִטֻּמְאַת זִיבָה, שֶׁלֹּא יִרְאֶה זוֹב, וְכֵן רְצוּפִין (ספרא):

Verse 14

Verse 15

Verse 16

Verse 17

Verse 18

ורחצו במים. גְּזֵרַת מָלֶךְ הִיא שֶׁתִּטְמָא הָאִשָּׁה בְּבִיאָה; וְאֵין הַטַּעַם מִשּׁוּם נוֹגֵעַ בְּשִׁכְבַת זֶרַע, שֶׁהֲרֵי מַגַּע בֵּית הַסְּתָרִים הוּא (נדה מ"א:):

Verse 19

כי תהיה זבה. יָכוֹל מֵאֶחָד מִכָּל אֵבָרֶיהָ, תַּ"ל וְהִיא גִּלְּתָה אֶת מְקוֹר דָּמֶיהָ — אֵין דָּם מְטַמֵּא אֶלָּא הַבָּא מִן הַמָּקוֹר:
דם יהיה זבה בבשרה. אֵין זוֹבָהּ קָרוּי זוֹב לְטַמֵּא אֶלָּא אִם כֵּן הוּא אָדֹם (שם י"ט):
בנדתה. כְּמוֹ וּמִתֵּבֶל יְנִדֶּהוּ (איוב י"ח) — שֶׁהִיא מְנֻדָּה מִמַּגַּע כָּל אָדָם:
תהיה בנדתה. אֲפִלּוּ לֹא רָאֲתָה אֶלָּא רְאִיָּה רִאשׁוֹנָה (ספרא):

Verse 20

Verse 21

Verse 22

Verse 23

ואם על המשכב הוא. הַשּׁוֹכֵב אוֹ הֵיוֹשֵׁב עַל מִשְׁכָּבָהּ אוֹ עַל מוֹשָׁבָהּ אֲפִלּוּ לֹא נָגַע בָּהּ, אַף
הוּא בְּדַת טֻמְאָה הָאֲמוּרָה בַּמִּקְרָא הָעֶלְיוֹן, שֶׁטָּעוּן כִּבּוּס בְּגָדִים:
על הכלי. לְרַבּוֹת אֶת הַמֶּרְכָּב:
בנגעו בו. אֵינוֹ מְדַבֵּר אֶלָּא עַל הַמֶּרְכָּב שֶׁנִּתְרַבָּה מֵ"עַל הַכְּלִי":
בנגעו בו יטמא. וְאֵינוֹ טָעוּן כִּבּוּס בְּגָדִים, שֶׁהַמֶּרְכָּב אֵין מַגָּעוֹ מְטַמֵּא אָדָם לְטַמֵּא בְּגָדִים
(כלים פכ"ג):

Verse 24

ותהי נדתה עליו. יָכוֹל יַעֲלֶה לְרִגְלָהּ — שֶׁאִם בָּא עָלֶיהָ בַּחֲמִישִׁי לְנִדָּתָהּ לֹא יִטְמָא אֶלָּא
שִׁלּוֹשָׁה יָמִים כְּמוֹתָהּ — תַּ"ל וְטָמֵא שִׁבְעַת יָמִים, וּמַה תַּ"ל וּתְהִי נִדָּתָהּ עָלָיו? מַה הִיא
מְטַמְּאָה אָדָם וּכְלֵי חֶרֶס, אַף הוּא מְטַמֵּא אָדָם וּכְלֵי חֶרֶס (ספרא; נדה ל"ג):

Verse 25

ימים רבים. שִׁלֹּשָׁה יָמִים (ספרא):
בלא עת נדתה. אַחַר שֶׁיָּצְאוּ שִׁבְעַת יְמֵי נִדָּתָהּ:
או כי תזוב. אֶת שִׁלֹּשֶׁת הַיָּמִים הַלָּלוּ:
על נדתה. מֻפְלָג מִנִּדָּתָהּ יוֹם אֶחָד, זוֹ הִיא זָבָה, וּמִשְּׁפָטָהּ חָרוּץ בְּפָרָשָׁה זוֹ, וְלֹא כְּדַת
הַנִּדָּה, שֶׁזּוֹ טְעוּנָה סְפִירַת שִׁבְעָה נְקִיִּים וְקָרְבָּן, וְהַנִּדָּה אֵינָהּ טְעוּנָה סְפִירַת נְקִיִּים, אֶלָּא
שִׁבְעַת יָמִים תִּהְיֶה בְּנִדָּתָהּ בֵּין רוֹאָה בֵּין שֶׁאֵינָהּ רוֹאָה. וְדָרְשׁוּ בְּפָרָשָׁה זוֹ י"א יוֹם בֵּין
סוֹף נִדָּה לִתְחִלַּת נִדָּה, שֶׁכָּל שִׁלֹּשֶׁת רְצוּפִין שֶׁתִּרְאֶה בְּאַחַד עָשָׂר יוֹם הַלָּלוּ תִּהֵא זָבָה:

Verse 26

Verse 27

Verse 28

Verse 29

Verse 30

Verse 31

והזרתם. אֵין נְזִירָה אֶלָּא פְּרִישָׁה וְכֵן נָזְרוּ אָחוֹר (ישעיהו א'), וְכֵן נְזִיר אֱלֹהָיו
(בראשית מ"ט):
ולא ימתו בטמאתם. הֲרֵי הִכָּרַת שֶׁל מְטַמֵּא מִקְדָּשׁ קְרוּיִ מִיתָה:

Verse 32

זאת תורת הזב. בַּעַל רְאִיָּה אַחַת, וּמַהוּ תּוֹרָתוֹ?
ואשר תצא ממנו שכבת זרע — הֲרֵי הוּא כְּבַעַל קֶרִי, טָמֵא טֻמְאַת עֶרֶב:

Verse 33

והזב את זובו. בַּעַל שְׁתֵּי רְאִיוֹת, וּבַעַל שָׁלוֹשׁ רְאִיוֹת, שֶׁתּוֹרָתָן מְפֹרֶשֶׁת לְמַעְלָה:

Chapter 16

Verse 1

וידבר ה' אל משה אחרי מות שני בני אהרן וגו'. מַה תַּ"ל? הָיָה רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה מוֹשְׁלוֹ מָשָׁל לְחוֹלֶה שֶׁנִּכְנָס אֶצְלוֹ רוֹפֵא, אָמַר לוֹ אַל תֹּאכַל צוֹנֶן וְאַל תִּשְׁכַּב בְּטַחֲב; בָּא אַחֵר וְאָמַר לוֹ אַל תֹּאכַל צוֹנֶן וְאַל תִּשְׁכַּב בְּטַחֲב שֶׁלֹּא תָמוּת כְּדֶרֶךְ שֶׁמֵּת פְּלוֹנִי, זֶה זֵרְזוֹ יוֹתֵר מִן הָרִאשׁוֹן, לְכָךְ נֶאֱמַר אַחֲרֵי מוֹת שְׁנֵי בְּנֵי אַהֲרֹן:

Verse 2

ויאמר ה' אל משה דבר אל אהרן אחיך ואל יבא. שֶׁלֹּא יָמוּת כְּדֶרֶךְ שֶׁמֵּתוּ בָּנָיו:
ולא ימות. שֶׁאִם בָּא הוּא מֵת (ספרא):
כי בענן אראה. כִּי תָמִיד אֲנִי נִרְאֶה שָׁם עִם עַמּוּד עֲנָנִי, וּפְעָמִים שֶׁגִּלּוּי שְׁכִינָתִי שָׁם, יְזָהֵר שֶׁלֹּא יַרְגִּיל לָבֹא, זֶהוּ פְשׁוּטוֹ; וּמִדְרָשׁוֹ: לֹא יָבֹא כִּי אִם בַּעֲנָן הַקְּטֹרֶת בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים (יומא נ"ג):

Verse 3

בזאת. גִּימַטְרִיָּא שֶׁלּוֹ אַרְבַּע מֵאוֹת וְעֶשֶׂר, רֶמֶז לְבַיִת רִאשׁוֹן (ויקרא רבה כ"א):
בזאת יבא אהרן וגומר. וְאַף זוֹ לֹא בְכָל עֵת, כִּי אִם בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ בְּסוֹף הַפָּרָשָׁה "בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ" (שם):

Verse 4

כתנת בד וגו'. מַגִּיד שֶׁאֵינוֹ מְשַׁמֵּשׁ לִפְנִים בִּשְׁמוֹנָה בְּגָדִים שֶׁהוּא מְשַׁמֵּשׁ בָּהֶן בַּחוּץ, שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם זָהָב, לְפִי שֶׁאֵין קַטֵּגוֹר נַעֲשֶׂה סָנֵגוֹר, אֶלָּא בְּאַרְבָּעָה כְּכֹהֵן הֶדְיוֹט — וְכֻלָּן שֶׁל בּוּץ (ראש השנה כ"ו):
קדש ילבש. שֶׁיִּהְיוּ מִשֶּׁל הֶקְדֵּשׁ (ספרא):
יצנף. כְּתַרְגּוּמוֹ, יָשִׂים בְּרֹאשׁוֹ, כְּמוֹ וַתַּנַּח בְּגִדוֹ (בראשית ל"ט) — וַאֲחִתֹּתֵהּ:
ורחץ במים. אוֹתוֹ הַיּוֹם טָעוּן טְבִילָה בְּכָל חֲלִיפוֹתָיו; וְחָמֵשׁ פְּעָמִים הָיָה מַחֲלִיף מֵעֲבוֹדַת פְּנִים לַעֲבוֹדַת חוּץ, וּמֵחוּץ לִפְנִים, וּמְשַׁנֶּה מִבִּגְדֵי זָהָב לִבְגְדֵי לָבָן וּמִבִּגְדֵי לָבָן לִבְגְדֵי זָהָב, וּבְכָל חֲלִיפָה טָעוּן טְבִילָה וּשְׁנֵי קִדּוּשֵׁי יָדַיִם וְרַגְלַיִם מִן הַכִּיּוֹר (יומא ל"א):

Verse 5

Verse 6

את פר החטאת אשר לו. הָאָמוּר לְמַעְלָה, וְלִמֶּדְךָ כָּאן שֶׁמִּשֶּׁלּוֹ הוּא בָּא וְלֹא מִשֶּׁל צִבּוּר (שם ג'):
וכפר בעדו ובעד ביתו. מִתְוַדֶּה עָלָיו עֲוֹנוֹתָיו וַעֲוֹנוֹת בֵּיתוֹ (שם ל"ו):

Verse 7

Verse 8

ונתן אהרן על שני השעירים גרלות. מַעֲמִיד אֶחָד לְיָמִין וְאֶחָד לִשְׂמֹאל, וְנוֹתֵן שְׁתֵּי יָדָיו בַּקֻּלְפִּי, וְנוֹטֵל גּוֹרָל בְּיָמִין וַהֲבֵרוֹ בִּשְׂמֹאל וְנוֹתֵן עֲלֵיהֶם, אֶת שֶׁכָּתוּב בּוֹ "לַשֵּׁם" הוּא לַשֵּׁם, וְאֶת שֶׁכָּתוּב בּוֹ "לַעֲזָאזֵל" מִשְׁתַּלֵּחַ לַעֲזָאזֵל (יומא ל"ט):
עזאזל. הוּא הַר עַז וְקָשֶׁה, צוּק גָּבוֹהַּ, שֶׁנֶּאֱמַר אֶרֶץ גְּזֵרָה — חֲתוּכָה:

Verse 9

ועשהו חטאת. כְּשֶׁמַּנִּיחַ הַגּוֹרָל עָלָיו קוֹרֵא לוֹ שֵׁם וְאוֹמֵר "לַה' חַטָּאת":

Verse 10

יעמד חי. כְּמוֹ יֶעֱמַד חַי — עַל יְדֵי אֲחֵרִים, וְתַרְגּוּמוֹ יִתָּקֵם כַּד חַי; מַה תַּ"ל? לְפִי
שֶׁנֶּאֱמַר לְשַׁלֵּחַ אֹתוֹ לַעֲזָאזֵל וְאֵינִי יוֹדֵעַ שְׁלוּחוֹ אִם לְמִיתָה אִם לְחַיִּים, לְכָךְ נֶאֱמַר יָעֳמַד
חַי, עֲמִידָתוֹ חַי עַד שֶׁיִּשְׁתַּלֵּחַ, מִכָּאן שֶׁשְּׁלוּחוֹ לְמִיתָה (ספרא)
לכפר עליו. שֶׁיִּתְוַדֶּה עָלָיו, כְּדִכְתִיב "וְהִתְוַדָּה עָלָיו" וְגו':

Verse 11

וכפר בעדו וגו'. וִדּוּי שֵׁנִי, עָלָיו וְעַל אֶחָיו הַכֹּהֲנִים, שֶׁהֵם כֻּלָּם קְרוּיִים בֵּיתוֹ,
שֶׁנֶּאֱמַר "בֵּית אַהֲרֹן בָּרֲכוּ אֶת ה'" וְגו' (תהילים קל"ה), מִכָּאן שֶׁהַכֹּהֲנִים מִתְכַּפְּרִין בּוֹ,
וְכָל כַּפָּרָתָן אֵינָהּ אֶלָּא עַל טֻמְאַת מִקְדָּשׁ וְקָדָשָׁיו, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (פסוק ט"ז), "וְכִפֶּר עַל
הַקֹּדֶשׁ מִטֻּמְאֹת" וְגו' (ספרא; שבועות ז'):

Verse 12

מעל המזבח. הַחִיצוֹן:
מלפני ה'. מִצַּד שֶׁלִּפְנֵי הַפֶּתַח, וְהוּא צַד מַעֲרָבִי
דקה. מַה תַּ"ל דַּקָּה? וַהֲלֹא כָּל הַקְּטֹרֶת דַּקָּה הִיא, שֶׁנֶּאֱמַר וְשָׁחַקְתָּ מִמֶּנָּה הָדֵק (שמות ל"ו),
אֶלָּא שֶׁתְּהֵא דַּקָּה מִן הַדַּקָּה, שֶׁבְּעֶרֶב י"כ הָיָה מַזְרִיחַ כַּמַּכְתֶּשֶׁת (כריתות ו'):

Verse 13

על האש. שֶׁבְּתוֹךְ הַמַּחְתָּה:
ולא ימות. הָא אִם לֹא עֲשָׂאָהּ כְּתִקָּנָהּ חַיָּב מִיתָה (ספרא):

Verse 14

והזה באצבעו. הַזָּאָה אַחַת בְּמַשְׁמָע:
ולפני הכפרת יזה שבע. הֲרֵי אַחַת לְמַעְלָה וְשֶׁבַע לְמַטָּה (שם):

Verse 15

אשר לעם. מַה שֶּׁהָפָר מְכַפֵּר עַל הַכֹּהֲנִים מְכַפֵּר הַשָּׂעִיר עַל יִשְׂרָאֵל, וְהוּא הַשָּׂעִיר שֶׁעָלָה עָלָיו
הַגּוֹרָל לַשֵּׁם (שבועות ב'):
כאשר עשה לדם הפר. אַחַת לְמַעְלָה וְשֶׁבַע לְמַטָּה:

Verse 16

מטמאת בני ישראל. עַל הַנִּכְנָסִין לַמִּקְדָּשׁ בְּטֻמְאָה וְלֹא נוֹדַע לָהֶם בַּסּוֹף, שֶׁנֶּאֱמַר לכל
חטאתם, וְחַטָּאת הִיא שׁוֹגֵג.
ומפשעיהם. אַף הַנִּכְנָסִין מֵזִיד בְּטֻמְאָה (שם ז'):
וכן יעשה לאהל מועד. כְּשֵׁם שֶׁהַזָּה מְשַׁנֵּיהֶם בְּפָנִים אַחַת לְמַעְלָה וְשֶׁבַע לְמַטָּה, כְּךָ מַזֶּה עַל
הַפָּרֹכֶת מִבַּחוּץ מְשַׁנֵּיהֶם אַחַת לְמַעְלָה וְשֶׁבַע לְמַטָּה (ספרא; יומא נ"ו):
השכן אתם בתוך טמאתם. אַע"פִּ שֶׁהֵם טְמֵאִים שְׁכִינָה בֵּינֵיהֶם (שם):

Verse 17

Verse 18

אל המזבח אשר לפני ה'. זֶה מִזְבַּח הַזָּהָב שֶׁהוּא לִפְנֵי ה' — בַּהֵיכָל, וּמַה תַּ"ל וְיָצָא?
לְפִי שֶׁהַזָּה הַחֲזָאוֹת עַל הַפָּרֹכֶת וְעָמַד מִן הַמִּזְבֵּחַ וְלִפְנִים וְהִזָּה, וּבְמַתְּנוֹת הַמִּזְבֵּחַ הִזְקִיקוֹ
לָצֵאת מִן הַמִּזְבֵּחַ וְלַחוּץ וְיַתְחִיל מִקֶּרֶן מִזְרָחִית צְפוֹנִית (יומא נ"ח):

וכפר עליו. מַה הִיא כַּפָּרָתוֹ? וּלְקַח מִדַּם הַפָּר וּמִדַּם הַשָּׂעִיר מְעֹרָבִין זֶה לְתוֹךְ זֶה (שם נ"ז):

Verse 19

וְהִזָּה עָלָיו מִן הַדָּם. אַחַר שֶׁנָּתַן מַתָּנוֹת בְּאֶצְבָּעוֹ עַל קַרְנוֹתָיו מַזֶּה שֶׁבַע הַזָּאוֹת עַל גַּגּוֹ: וְטִהֲרוֹ. מִמַּה שֶּׁעָבָר: וְקִדְּשׁוֹ. לֶעָתִיד לָבֹא (ספרא):

Verse 20

Verse 21

אִישׁ עִתִּי. הַמּוּכָן לְכָךְ מִיּוֹם אֶתְמוֹל:

Verse 22

Verse 23

וּבָא אַהֲרֹן אֶל אֹהֶל מוֹעֵד. אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ שֶׁאֵין זֶה מְקוֹמוֹ שֶׁל מִקְרָא זֶה וְנָתְנוּ טַעַם לְדִבְרֵיהֶם בְּמַסֶּכֶת יוֹמָא (דף ל"ב), וְאָמְרוּ: כָּל הַפָּרָשָׁה כֻּלָּהּ נֶאֶמְרָה עַל הַסֵּדֶר חוּץ מִבִּיאָה זוֹ שֶׁהִיא אַחַר עֲשִׂיַּת עוֹלָתוֹ וְעוֹלַת הָעָם, וְהַקְּטֹרֶת אֲמוּרֵי פַּר וְשָׂעִיר, שֶׁנַּעֲשִׂים בַּחוּץ בְּבִגְדֵי זָהָב, וְטוֹבֵל וּמְקַדֵּשׁ וּפוֹשְׁטָן וְלוֹבֵשׁ בִּגְדֵי לָבָן, וּבָא אֶל אֹהֶל מוֹעֵד לְהוֹצִיא אֶת הַכַּף וְאֶת הַמַּחְתָּה שֶׁהִקְטִיר בָּהּ הַקְּטֹרֶת לִפְנֵי וְלִפְנִים:
וּפָשַׁט אֶת בִּגְדֵי הַבַּד. אַחַר שֶׁהוֹצִיאָהּ, וְלוֹבֵשׁ בִּגְדֵי זָהָב לְתָמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם; וְזֶהוּ סֵדֶר הָעֲבוֹדוֹת: תָּמִיד שֶׁל שַׁחַר בְּבִגְדֵי זָהָב, וַעֲבוֹדַת פַּר וְשָׂעִיר הַפְּנִימִיִּים וּקְטֹרֶת שֶׁל מַחְתָּה בְּבִגְדֵי לָבָן, וְאֵילוֹ וְאֵיל הָעָם וּמִקְצַת הַמּוּסָפִין בְּבִגְדֵי זָהָב, וְהוֹצָאַת כַּף וּמַחְתָּה בְּבִגְדֵי לָבָן, וּשְׁיָרֵי הַמּוּסָפִין וְתָמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם וּקְטֹרֶת הַיּוֹם כָּל שֶׁעַל מִזְבַּח הַפְּנִימִי בְּבִגְדֵי זָהָב; וְסֵדֶר הַמִּקְרָאוֹת לְפִי הָעֲבוֹדוֹת כָּךְ הוּא: וְשִׁלַּח אֶת הַשָּׂעִיר בַּמִּדְבָּר, וְרָחַץ אֶת בְּשָׂרוֹ בַּמַּיִם וְגוֹ', וְיָצָא וְעָשָׂה אֶת עֹלָתוֹ וְגוֹ', וְאֵת חֵלֶב הַחַטָּאת וְגוֹ', וְכָל הַפָּרָשָׁה עַד וְאַחֲרֵי כֵן יָבוֹא אֶל הַמַּחֲנֶה — וְאַחַר כָּךְ וּבָא אַהֲרֹן וְהִנִּיחַ שָׁם. מְלַמֵּד שֶׁטְּעוּנִין גְּנִיזָה וְלֹא יִשְׁתַּמֵּשׁ בְּאוֹתָן ד' בְּגָדִים לְיוֹם הַכִּפּוּרִים אַחֵר (יומא י"ב):

Verse 24

וְרָחַץ אֶת בְּשָׂרוֹ וְגוֹ'. לְמַעְלָה לָמַדְנוּ מ"וְרָחַץ אֶת בְּשָׂרוֹ וּלְבֻשָׁם" שֶׁכְּשֶׁהוּא מְשֻׁנֶּה מִבִּגְדֵי זָהָב לְבִגְדֵי לָבָן טָעוּן טְבִילָה, — שֶׁבְּאוֹתָהּ טְבִילָה פָּשַׁט בִּגְדֵי זָהָב שֶׁעָבַד בָּהֶן עֲבוֹדַת תָּמִיד שֶׁל שַׁחַר וְלוֹבֵשׁ בִּגְדֵי לָבָן לַעֲבוֹדַת הַיּוֹם, — וְכָאן לָמַדְנוּ שֶׁכְּשֶׁהוּא מְשֻׁנֶּה מִבִּגְדֵי לָבָן לִבְגְדֵי זָהָב טָעוּן טְבִילָה (שם ל"ב):
בְּמָקוֹם קָדוֹשׁ. הַמְקֻדָּשׁ בִּקְדֻשַּׁת עֲזָרָה; וְהִיא הָיְתָה בְּגַג בֵּית הַפְּרָוָה, וְכֵן אַרְבַּע טְבִילוֹת הַבָּאוֹת חוֹבָה לַיּוֹם, אֲבָל הָרִאשׁוֹנָה הָיְתָה בַּחֹל (שם י"ט):
וְלבש את בגדיו. שְׁמוֹנָה בְּגָדִים שֶׁהוּא עוֹבֵד בָּהֶן כָּל יְמוֹת הַשָּׁנָה:
וְיצא. מִן הַהֵיכָל אֶל הֶחָצֵר שֶׁמִּזְבַּח הָעוֹלָה שָׁם:
ועשה את עלתו. אַיִל לְעוֹלָה הָאָמוּר לְמַעְלָה:
וְאת עלת העם. וְאַיִל אֶחָד לְעוֹלָה הָאָמוּר לְמַעְלָה "וּמֵאֵת עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" וְגוֹ':

Verse 25

וְאת חלב החטאת. אֲמוּרֵי פַּר וְשָׂעִיר:
יקטיר המזבחה. עַל מִזְבַּח הַחִיצוֹן, דְּאִלּוּ בַּפְּנִימִי כְּתִיב לֹא תַעֲלוּ עָלָיו קְטֹרֶת זָרָה וְעֹלָה וּמִנְחָה (שמות ל'):

Verse 26

Verse 27

אשר הובא את דמם. לַהֵיכָל וְלִפְנִים:

Verse 28

Verse 29

Verse 30

Verse 31

Verse 32

וכפר הכהן אשר ימשח וגו'. כַּפָּרָה זוֹ שֶׁל יוֹם הַכִּפּוּרִים אֵינָהּ כְּשֵׁרָה אֶלָּא בְּכֹהֵן גָּדוֹל (יומא ע"ג); לְפִי שֶׁנֶּאֱמְרָה כָל הַפָּרָשָׁה בְּאַהֲרֹן, הֶצְרֵךְ לוֹמַר בְּכֹהֵן גָּדוֹל הַבָּא אַחֲרָיו שֶׁיְּהֵא כָּמוֹהוּ:
ואשר ימלא את ידו. אֵין לִי אֶלָּא הַמָּשׁוּחַ בְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה, מְרֻבֶּה בְּגָדִים מִנַּיִן? תַּ"ל וַאֲשֶׁר יְמַלֵּא אֶת יָדוֹ וְגוֹמֵר; וְהֵם כָּל הַכֹּהֲנִים גְּדוֹלִים שֶׁעָמְדוּ מִיאוּשָׁיְהוּ וְאֵילָךְ, שֶׁבָּיָמָיו נִגְנְזָה צְלוֹחִית שֶׁל שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה (הוריות י"ב)
לכהן תחת אביו. לְלַמֵּד שֶׁאִם בָּנוֹ מְמַלֵּא אֶת מְקוֹמוֹ, הוּא קוֹדֵם לְכָל אָדָם (ספרא):

Verse 33

Verse 34

ויעש כאשר צוה וגו'. כְּשֶׁהִגִּיעַ יוֹם הַכִּפּוּרִים עָשָׂה כַּסֵּדֶר הַזֶּה; וּלְהַגִּיד שִׁבְחוֹ שֶׁל אַהֲרֹן, שֶׁלֹּא הָיָה לוֹבְשָׁן לִגְדֻלָּתוֹ אֶלָּא כְּמִקֵּים גְּזֵרַת הַמֶּלֶךְ (שם):

Chapter 17

Verse 1

Verse 2

Verse 3

אשר ישחט שור או כשב. בַּמֻּקְדָּשִׁין הַכָּתוּב מְדַבֵּר, שֶׁנֶּאֱמַר "לְהַקְרִיב קָרְבָּן" (זבחים ק"ז):
במחנה. חוּץ לָעֲזָרָה:

Verse 4

דם יחשב. כְּשׁוֹפֵךְ דַּם הָאָדָם שֶׁמִּתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ:

(שם) דם שפך. לְרַבּוֹת אֶת הַזּוֹרֵק דָּמִים בַּחוּץ:

Verse 5

אשר הם זבחים. אֲשֶׁר הֵם רְגִילִים לִזְבֹּחַ:

Verse 6

Verse 7

לשעירם. לַשֵּׁדִים, כְּמוֹ וּשְׂעִירִים יְרַקֵּדוּ שָׁם (ישעיהו י"ג):

Verse 8

אשר יעלה עלה. לְחַיֵּב עַל הַמַּקְטִיר אֲבָרִים בַּחוּץ כְּשׁוֹחֵט בַּחוּץ, שֶׁאִם שָׁחַט אֶחָד וְהֶעֱלָה
חֲבֵרוֹ שְׁנֵיהֶם חַיָּבִין (זבחים ק"ו):

Verse 9

ונכרת. זַרְעוֹ נִכְרָת וְיָמָיו נִכְרָתִין:

Verse 10

כל דם. לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר "בַּנֶּפֶשׁ יְכַפֵּר", יָכוֹל לֹא יְהֵא חַיָּב אֶלָּא עַל דַּם הַמְּקֻדָּשִׁים, תַּ"ל "כָּל
דָּם":
(ספרא) ונתתי פני. פְּנַאי שֶׁלִּי — פּוֹנֶה אֲנִי מִכָּל עֲסָקַי וְעוֹסֵק בּוֹ:

Verse 11

כי נפש הבשר. שֶׁל כָּל בְּרִיָּה בַּדָּם הִיא תְלוּיָה, וּלְפִיכָךְ נְתַתִּיו (עַל הַמִּזְבֵּחַ) לְכַפֵּר עַל
נֶפֶשׁ הָאָדָם — תָּבֹא נֶפֶשׁ וּתְכַפֵּר עַל הַנֶּפֶשׁ:

Verse 12

כל נפש מכם. לְהַזְהִיר גְּדוֹלִים עַל הַקְּטַנִּים:

Verse 13

אשר יצוד. אֵין לִי אֶלָּא צַיִד, אֲוָזִין וְתַרְנְגוֹלִין מִנַּיִן? תַּ"ל "צַיִד" מִכָּל מָקוֹם; אִם כֵּן
מָה נֶאֱמַר "אֲשֶׁר יָצוּד"? שֶׁלֹּא יֹאכַל אֶלָּא בַּהַזְמָנָה הַזֹּאת (חולין פ"ד)
(שם פ"ה) אשר יאכל. פֶּרֶט לְטֻמְאִים:

Verse 14

דמו בנפשו הוא. דָּמוֹ הוּא לוֹ בְּמָקוֹם הַנֶּפֶשׁ, שֶׁהַנֶּפֶשׁ תְּלוּיָה בּוֹ:
כי נפש כל בשר דמו הוא. הַנֶּפֶשׁ הִיא הַדָּם. דָּם וּבָשָׂר לְשׁוֹן זָכָר, נֶפֶשׁ לְשׁוֹן נְקֵבָה:

Verse 15

אשר תאכל נבלה וטרפה. בְּנִבְלַת עוֹף טָהוֹר דִּבֵּר הַכָּתוּב, שֶׁאֵין לָהּ טֻמְאָה אֶלָּא בְּשָׁעָה
שֶׁנִּבְלַעַת בְּבֵית הַבְּלִיעָה, וְלִמֶּדְךָ כָּאן שֶׁמְּטַמְּאָה בַּאֲכִילָתָהּ (וְאֵינָהּ מְטַמְּאָה בְּמַגָּע); וּטְרֵפָה
הָאֲמוּרָה כָּאן לֹא נִכְתַּב אֶלָּא לִדְרֹשׁ, וְכֵן שָׁנִינוּ: יָכוֹל תְּהֵא נִבְלַת עוֹף טָמֵא מְטַמְּאָה בְּבֵית
הַבְּלִיעָה, תַּ"ל טְרֵפָה — מִי שֶׁיֵּשׁ בְּמִינוֹ טְרֵפָה, יָצָא עוֹף טָמֵא שֶׁאֵין בְּמִינוֹ טְרֵפָה (ספרא;
זבחים ע'):

Verse 16

(ספרא) ונשא עונו. אִם יֹאכַל קֹדֶשׁ אוֹ יִכָּנֵס לַמִּקְדָּשׁ חַיָּב עַל טֻמְאָה זוֹ כְּכָל שְׁאָר טֻמְאוֹת:

ובשרו לא ירחץ ונשא עונו. עַל רְחִיצַת גּוּפוֹ עָנוּשׁ כָּרֵת וְעַל כִּבּוּס בְּגָדִים בְּמַלְקוּת (שם):

Chapter 18

Verse 1

Verse 2

אני ה' אלהיכם. אֲנִי הוּא שֶׁאָמַרְתִּי בְּסִינַי אָנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ וְקִבַּלְתֶּם עֲלֵיכֶם מַלְכוּתִי, מֵעַתָּה קַבְּלוּ גְּזֵרוֹתָי; רַבִּי אוֹמֵר גָּלוּי וְיָדוּעַ לְפָנָיו שֶׁסּוֹפָן לִנָּתֵק בַּעֲרָיוֹת בִּימֵי עֶזְרָא, לְפִיכָךְ בָּא עֲלֵיהֶם בִּגְזֵרָה אני ה' אלהיכם — דְּעוּ מִי גּוֹזֵר עֲלֵיכֶם, דַּיָּן לִפְרַע וְנֶאֱמָן לְשַׁלֵּם שָׂכָר (עי' ספרא):

Verse 3

כמעשה ארץ מצרים. מַגִּיד שֶׁמַּעֲשֵׂיהֶם שֶׁל מִצְרִיִּים וְשֶׁל כְּנַעֲנִיִּים מְקֻלְקָלִים מִכָּל הָאֻמּוֹת, וְאוֹתוֹ מָקוֹם שֶׁיָּשְׁבוּ בּוֹ יִשְׂרָאֵל מְקֻלְקָל מִן הַכֹּל: אשר אני מביא אתכם שמה. מַגִּיד שֶׁאוֹתָן עֲמֻמִּין שֶׁכִּבְּשׁוּ יִשְׂרָאֵל מְקֻלְקָלִים מִכֻּלָּם (שם) ובחקתיהם לא תלכו. מַה הִנִּיחַ הַכָּתוּב שֶׁלֹּא אָמַר? אֶלָּא אֵלּוּ נִימוֹסוֹת שֶׁלָּהֶן — דְּבָרִים הַמְקוּבָּלִין לָהֶם — כְּגוֹן טַרְטָיָאוֹת וְאִצְטַדְיָאוֹת, רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, אֵלּוּ דַּרְכֵי הָאֱמוֹרִי שֶׁמָּנוּ חֲכָמִים (שם):

Verse 4

את משפטי תעשו. אֵלּוּ דְּבָרִים הָאֲמוּרִים בַּתּוֹרָה בְּמִשְׁפָּט, שֶׁאִלּוּ לֹא נֶאֶמְרוּ הָיוּ כְּדַאי לֶאֱמָרָן:
ואת חקתי תשמרו. דְּבָרִים שֶׁהֵן גְּזֵרַת הַמֶּלֶךְ, שֶׁיֵּצֶר הָרַע מֵשִׁיב עֲלֵיהֶם לָמָּה לָנוּ לִשְׁמָרָן? וְאֻמּוֹת הָעוֹלָם מְשִׁיבִין עֲלֵיהֶם, כְּגוֹן אֲכִילַת חֲזִיר וּלְבִישַׁת שַׁעַטְנֵז וְטָהֳרַת מֵי חַטָּאת, לְכָךְ נֶאֱמַר אני ה', גָּזַרְתִּי עֲלֵיכֶם, אֵי אַתָּה רַשַּׁאי לִפְטֹר (יומא ס"ז):
ללכת בהם. אַל תִּפָּטֵר מִתּוֹכָם, שֶׁלֹּא תֹאמַר לָמַדְתִּי חָכְמַת יְשָׁרְאֵל אֵלֵךְ וְאֶלְמַד חָכְמַת הָאֻמּוֹת (ספרא):

Verse 5

ושמרתם את חקתי וגו'. לְרַבּוֹת שְׁאָר דִּקְדּוּקֵי הַפָּרָשָׁה, שֶׁלֹּא פֵּרֵט הַכָּתוּב בָּהֶם; דָּבָר אַחֵר לִתֵּן שְׁמִירָה וַעֲשָׂיָה לַחֻקִּים וּשְׁמִירָה וַעֲשָׂיָה לַמִּשְׁפָּטִים, לְפִי שֶׁלֹּא נָתַן אֶלָּא עֲשָׂיָה לַמִּשְׁפָּטִים וּשְׁמִירָה לַחֻקִּים (ספרא):
וחי בהם. לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁאִם תֹּאמַר בָּעוֹלָם הַזֶּה וַהֲלֹא סוֹפוֹ הוּא מֵת (שם):
אני ה'. נֶאֱמָן לְשַׁלֵּם שָׂכָר (שם):

Verse 6

לא תקרבו. לְהַזְהִיר הַנִּקְבָּה כַּזָּכָר, לְכָךְ נֶאֱמַר לְשׁוֹן רַבִּים:
אני ה'. נֶאֱמָן לְשַׁלֵּם שָׂכָר:

Verse 7

ערות אביך. זוֹ אֵשֶׁת אָבִיךָ, אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא כְּמַשְׁמָעוֹ? נֶאֱמַר כָּאן עֶרְוַת אָבִיךָ וְנֶאֱמַר לְהַלָּן עֶרְוַת אָבִיו גְּלָה, מַה לְּהַלָּן אֵשֶׁת אָבִיו אַף כָּאן אֵשֶׁת אָבִיו (סנהדרין נ"ד):
וערות אמך. לְהָבִיא אִמּוֹ שֶׁאֵינָהּ אֵשֶׁת אָבִיו (שם):

Verse 8

ערות אשת אביך. לְרַבּוֹת אַחֵר מִיתָה (שם):

Verse 9

בת אביך. אַף בַּת אֲנוּסָה בְּמַשְׁמָע:
מולדת בית או מולדת חוץ. בֵּין שֶׁאוֹמְרִים לוֹ לְאָבִיךָ קַיֵּם אֶת אִמָּהּ, וּבֵין שֶׁאוֹמְרִים לוֹ הוֹצֵא אֶת אִמָּהּ, כְּגוֹן מַמְזֶרֶת אוֹ נְתִינָה (יבמות כ"ג):

Verse 10

ערות בת בנך וגו'. בְּבִתּוֹ מֵאֲנוּסָתוֹ הַכָּתוּב מְדַבֵּר, וּבִתּוֹ וּבַת בִּתּוֹ מֵאִשְׁתּוֹ אָנוּ לְמֵדִין מֵ"עֶרְוַת אִשָּׁה וּבִתָּהּ", שֶׁנֶּאֱמַר בָּהֶן "לֹא תְגַלֶּה", בֵּין שֶׁהִיא מִמֶּנּוּ וּבֵין שֶׁהִיא מֵאִישׁ אַחֵר (שם כב):
ערות בת בנך. קַל וָחֹמֶר לְבִתְּךָ, אֶלָּא לְפִי שֶׁאֵינוֹ מַזְהִירְךָ מִן הַדִּין, לְמָדוֹךָ מִגְּזֵרָה שָׁוָה בְּמַסֶּכֶת יְבָמוֹת (דף ג'):

Verse 11

ערות בת אשת אביך. לְמֵד שֶׁאֵינוֹ חַיָּב עַל אֲחוֹתוֹ מִשִּׁפְחָה וְנָכְרִית, לְכָךְ נֶאֱמַר "בַּת אֵשֶׁת אָבִיךָ" — בְּרֵאוּיָה לְקִדּוּשִׁין (שם כ"ג):

Verse 12

Verse 13

Verse 14

ערות אחי אביך לא תגלה. וּמַה הִיא עֶרְוָתוֹ? אל אשתו לא תקרב :

Verse 15

אשת בנך. לֹא אָמַרְתִּי אֶלָּא בְּשֶׁיֵּשׁ לְבִנְךָ אֵישׁוּת בָּהּ, פָּרַט לַאֲנוּסָה וְשִׁפְחָה וְנָכְרִית (עי' ספרא):

Verse 16

Verse 17

ערות אשה ובתה. לֹא אָסַר הַכָּתוּב אֶלָּא עַל יְדֵי נִשּׂוּאֵי הָרִאשׁוֹנָה, לְכָךְ נֶאֱמַר לֹא "תִקַּח" — לְשׁוֹן קִיחָה, וְכֵן לְעִנְיַן הָעֹנֶשׁ, אֲשֶׁר "יִקַּח" אֶת אִשָּׁה וְאֶת אִמָּהּ — לְשׁוֹן קִיחָה, אֲבָל אֲנַס אִשָּׁה מֻתָּר לְשָׁא בִּתָּהּ (יבמות צ"ז):
שארה הנה. קְרוֹבוֹת זוֹ לָזוֹ:
זמה. עֵצָה, כְּתַרְגּוּמוֹ עֲצַת חֲטְאִין, שֶׁיִּצְרְךָ יוֹעֶצְךָ לַחֲטֹא:

Verse 18

אל אחתה. שְׁתֵּיהֶן כְּאַחַת (קידושין נ'):
לצרר. לְשׁוֹן צָרָה — לַעֲשׂוֹת אֶת זוֹ צָרָה לָזוֹ:
בחייה. לְמֶדְךָ שֶׁאִם גֵּרְשָׁהּ לֹא יִשָּׂא אֶת אֲחוֹתָהּ כָּל זְמַן שֶׁהִיא בַּחַיִּים (יבמות ח'):

Verse 19

Verse 20

Verse 21

למלך. עֲ"זָ הִיא שֶׁשָּׁמָּה מֹלֶךְ, וְזוֹ הִיא עֲבוֹדָתָהּ, שֶׁמּוֹסֵר בְּנוֹ לַכּוֹמְרִים וְעוֹשִׂין שְׁתֵּי מְדוּרוֹת גְּדוֹלוֹת וּמַעֲבִירִין אֶת הַבֵּן בְּרַגְלָיו בֵּין שְׁתֵּי מְדוּרוֹת הָאֵשׁ (סנהדרין ס"ד)
לא תתן. זוֹ הִיא מְסִירָתוֹ לַכּוֹמְרִים:
להעביר למלך. זוֹ הַעֲבָרַת הָאֵשׁ:

Verse 22

Verse 23

תבל הוא. לְשׁוֹן קֶדֶשׁ וְעֶרְוָה וְנֹאוּף, וְכֵן וְאַפִּי עַל תַּבְלִיתָם (ישעיהו י'); דָּבָר אַחֵר תֶּבֶל הוּא לְשׁוֹן בְּלִילָה וְעִרְבּוּב זֶרַע אָדָם וְזֶרַע בְּהֵמָה:

Verse 24

Verse 25

Verse 26

Verse 27

Verse 28

ולא תקיא הארץ אתכם. מָשָׁל לְבֶן מֶלֶךְ שֶׁהֶאֱכִילוּהוּ דָּבָר מָאוּס, שֶׁאֵין עוֹמֵד בְּמֵעָיו אֶלָּא מְקִיאוֹ, כָּךְ אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אֵינָהּ מְקַיֶּמֶת עוֹבְרֵי עֲבֵרָה (ספרא סוף קדושים), וְתַרְגּוּמוֹ וְלָא תְּרוֹקֵן, לְשׁוֹן רִקּוּן — מְרִיקָה עַצְמָהּ מֵהֶם:

Verse 29

הנפשות העשת. הַזָּכָר וְהַנְּקֵבָה בְּמַשְׁמָע (ספרא):

Verse 30

ושמרתם את משמרתי. לְהַזְהִיר בֵּית דִּין עַל כָּךְ (שם):
ולא תטמאו בהם אני ה' אלהיכם. הָא אִם תִּטַּמְּאוּ אֵינִי אֱלֹהֵיכֶם, וְאַתֶּם נִפְסָלִים מֵאֲחֲרַי, וּמַה הֲנָאָה יֵשׁ לִי בָּכֶם וְאַתֶּם מִתְחַיְּבִים כְּלָיָה? לְכָךְ נֶאֱמַר אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם (שם):

Chapter 19

Verse 1

Verse 2

דבר אל כל עדת בני ישראל. מְלַמֵּד שֶׁנֶּאֶמְרָה פָרָשָׁה זוֹ בְּהַקְהֵל מִפְּנֵי שֶׁרֹב גּוּפֵי תוֹרָה תְּלוּיִין בָּהּ (ספרא)
קדשים תהיו. הֱוֵי פְּרוּשִׁים מִן הָעֲרָיוֹת וּמִן הָעֲבֵרָה, שֶׁכָּל מָקוֹם שֶׁאַתָּה מוֹצֵא גֶּדֶר עֶרְוָה אַתָּה מוֹצֵא קְדֻשָּׁה, אֹשֶׁה זָנָה וַחֲלָלָה וְגוֹ' אֲנִי ה' מְקַדִּשְׁכֶם (ויקרא כ"א), וְלֹא יְחַלֵּל זַרְעוֹ, אֲנִי ה' מְקַדְּשׁוֹ (שם), קְדֹשִׁים יִהְיוּ, אִשָּׁה זוֹנָה וַחֲלָלָה (שם):

Verse 3

איש אמו ואביו תיראו. כָּל אֶחָד מִכֶּם תִּירְאוּ אָבִיו וְאִמּוֹ, זֶהוּ פְשׁוּטוֹ; וּמִדְרָשׁוֹ: אֵין לִי אֶלָּא אִישׁ, אִשָּׁה מְנַיִן? כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר תִּירָאוּ הֲרֵי כָאן שְׁנַיִם, אִם כֵּן לָמָּה נֶאֱמַר אִישׁ? שֶׁהָאִישׁ סֵפֶק בְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹת אֲבָל אִשָּׁה רְשׁוּת אֲחֵרִים עָלֶיהָ (ספרא; קידושין ל'):
אמו ואביו תיראו. כָּאן הִקְדִּים אֵם לָאָב, לְפִי שֶׁגָּלוּי לְפָנָיו שֶׁהַבֵּן יָרֵא אֶת אָבִיו יוֹתֵר מֵאִמּוֹ, וּבְכָבוֹד הִקְדִּים אָב לָאֵם, לְפִי שֶׁגָּלוּי לְפָנָיו שֶׁהַבֵּן מְכַבֵּד אֶת אִמּוֹ יוֹתֵר מֵאָבִיו, מְפֻנֶּה שֶׁמְּשַׁדֶּלְתּוֹ בְּדְבָרִים (שם):
ואת שבתתי תשמרו. סָמַךְ שַׁבָּת לְמוֹרָא אָב, לוֹמַר אַף עַל פִּי שֶׁהִזְהַרְתִּיךָ עַל מוֹרָא אָב, אִם יאמַר לְךָ חַלֵּל אֶת הַשַּׁבָּת, אַל תִּשְׁמַע לוֹ, וְכֵן בִּשְׁאָר כָּל הַמִּצְוֹות (בבא מציעא ל"ב):
אני ה' אלהיכם. אֲנִי אֱלֹהִיכֶם חַיָּבִים בְּכִבּוּדִי, לְפִיכָךְ לֹא תִשְׁמַע לוֹ לְבַטֵּל אֶת דְּבָרַי.
אֵיזֶהוּ מוֹרָא? לֹא יֵשֵׁב בִּמְקוֹמוֹ וְלֹא יְדַבֵּר בִּמְקוֹמוֹ וְלֹא יִסְתֹּר אֶת דְּבָרָיו, וְאֵיזֶהוּ כָבוֹד? מַאֲכִיל וּמַשְׁקֶה, מַלְבִּישׁ וּמַנְעִיל, מַכְנִיס וּמוֹצִיא (קידושין ל"א):

Verse 4

אל תפנו אל האלילם. לְעָבְדָם; אֱלִילִים לְשׁוֹן אַל — כְּלֹא הוּא חָשׁוּב:
ואלהי מסכה. תְּחִלָּתָן אֱלִילִים הֵם, וְאִם אַתָּה פוֹנֶה אַחֲרֵיהֶם סוֹפְךָ עוֹשֶׂה אוֹתָם אֱלוֹהוֹת (ספרא):
לא תעשו לכם. לֹא תַעֲשׂוּ לַאֲחֵרִים וְלֹא אֲחֵרִים לָכֶם; וְאִם תֹּאמַר לֹא תַעֲשׂוּ לְעַצְמְכֶם אֲבָל אֲחֵרִים עוֹשִׂין לָכֶם, הֲרֵי כְבָר נֶאֱמַר לֹא יִהְיֶה לְךָ (שמות כ') — לֹא שֶׁלְּךָ וְלֹא שֶׁל אֲחֵרִים:

Verse 5

וכי תזבחו וגו'. לֹא נֶאֱמְרָה פָרָשָׁה זוֹ אֶלָּא לְלַמֵּד, שֶׁלֹּא תְהֵא זְבִיחָתָן אֶלָּא עַל מְנָת לֶאֱכֹל בְּתוֹךְ הַזְּמַן הַזֶּה, שֶׁאִם לִקְבֹּעַ לָהֶם זְמַן אֲכִילָה, הֲרֵי כְבָר נֶאֱמַר (ויקרא ז') וְאִם נֶדֶר אוֹ נְדָבָה זֶבַח קָרְבָּנוֹ וְגוֹ' (ספרא):
לרצנכם תזבחהו. תְּחִלַּת זְבִיחָתוֹ תְּהֵא עַל מְנָת נַחַת רוּחַ — שֶׁיְּהֵא לָכֶם לְרָצוֹן, שֶׁאִם תְּחַשְּׁבוּ עָלָיו מַחֲשֶׁבֶת פְּסוּל לֹא יֵרָצֶה עֲלֵיכֶם לְפָנַי:
לרצנכם. אפיי"צימנטו, זֶהוּ לְפִי פְשׁוּטוֹ; וְרַבּוֹתֵינוּ לָמְדוּ מִכָּאן לַמִּתְעַסֵּק בַּקָּדָשִׁים שֶׁפָּסוּל, שֶׁצָּרִיךְ שֶׁיְּתַכַּוֵּן לִשְׁחֹט (זבחים מ"ז; חולין י"ג):

Verse 6

ביום זבחכם יאכל. כְּשֶׁתִּזְבְּחוּהוּ תִּשְׁחֲטוּהוּ עַל מְנָת זְמַן זֶה שֶׁקִּבַּעְתִּי לָכֶם כְּבָר:

Verse 7

ואם האכל יאכל וגו'. אִם אֵינוֹ עִנְיָן לְחוּץ לִזְמַנּוֹ, שֶׁהֲרֵי כְבָר נֶאֱמַר וְאִם הֵאָכֹל יֵאָכֵל מִבְּשַׂר זֶבַח שְׁלָמָיו וְגוֹ' (ויקרא ז'), תְּנֵהוּ עִנְיָן לְחוּץ לִמְקוֹמוֹ; יָכוֹל יִהְיוּ חַיָּבִין כָּרֵת עַל אֲכִילָתוֹ, תַּ"ל וְהַנֶּפֶשׁ הָאֹכֶלֶת מִמֶּנּוּ עֲוֹנָהּ תִּשָּׂא, "מִמֶּנּוּ" וְלֹא מֻחֲבָרוֹ, יָצָא הַנִּשְׁחָט בְּמַחֲשָׁבַת חוּץ לִמְקוֹמוֹ (זבחים כ"ח):
פגול. מְחֻשָּׁב, כְּמוֹ וּמְרַק פִּגֻּלִים כְּלֵיהֶם (ישעיהו ס"ה):

Verse 8

ואכליו עונו ישא. בְּנוֹתָר גָּמוּר הַכָּתוּב מְדַבֵּר, וְאֵינוֹ עָנוּשׁ כָּרֵת עַל הַנִּשְׁחָט חוּץ לִמְקוֹמוֹ, שֶׁכְּבָר מְעָטוֹ הַכָּתוּב, וְזֶה בְּנוֹתָר גָּמוּר מְדַבֵּר, וּבְמַסֶּכֶת כְּרִיתוֹת (דף ה'), לְמָדוּהוּ מִגְּזֵרָה שָׁוָה:

Verse 9

לא תכלה פאת שדך. שֶׁיְּנִיחַ פֵּאָה בְּסוֹף שָׂדֵהוּ (עי' ספרא):

ולקט קצירך. שְׁבֻלִים הַנּוֹשָׁרִים בְּשָׁעַת קְצִירָה, אַחַת אוֹ שְׁתַּיִם, אֲבָל שָׁלוֹשׁ אֵינָן לֶקֶט (פאה פ"ו):

Verse 10

לא תעולל. לֹא תִטֹּל עוֹלֵלוֹת שֶׁבָּהּ, וְהֵן נִכָּרוֹת; אֵיזֶהוּ עוֹלֵלוֹת? כֹּל שֶׁאֵין לוֹ לֹא כֶתֶף וְלֹא נָטֶף (ספרא):
ופרט כרמך. גַּרְגְּרֵי עֲנָבִים הַנּוֹשְׁרִים בְּשָׁעַת בְּצִירָה:
אני ה' אלהיכם. דַּיָּן לִפָּרַע; וְאֵינִי גּוֹבֶה מִכֶּם אֶלָּא נְפָשׁוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר אַל תִּגְזָל דָּל וְגו' כִּי ה' יָרִיב רִיבָם וְגו' (משלי כ"ב):

Verse 11

לא תגנבו. אַזְהָרָה לְגוֹנֵב מָמוֹן, אֲבָל לֹא תִגְנֹב שֶׁבַּעֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת אַזְהָרָה לְגוֹנֵב נְפָשׁוֹת, דָּבָר הַלָּמֵד מֵעִנְיָנוֹ — דָּבָר שֶׁחַיָּבִין עָלָיו מִיתַת בֵּית דִּין:
ולא תכחשו. לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא ה'), וְכִחֵשׁ בָּהּ מְשַׁקֵּם קֶרֶן וְחֹמֶשׁ, לָמַדְנוּ עֹנֶשׁ, אַזְהָרָה מִנַּיִן? ת"ל וְלֹא תְכַחֲשׁוּ:
ולא תשקרו. לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר (שם), וְנִשְׁבַּע עַל שָׁקֶר יְשַׁלֵּם קֶרֶן וְחֹמֶשׁ, לָמַדְנוּ עֹנֶשׁ, אַזְהָרָה מִנַּיִן? ת"ל וְלֹא תְשַׁקְּרוּ:
לא תגנבו ולא תכחשו ולא תשקרו ולא תשבעו. אִם גָּנַבְתָּ סוֹפְךָ לְכַחֵשׁ, סוֹפְךָ לְשַׁקֵּר, סוֹפְךָ לִשָּׁבַע לַשֶּׁקֶר:

Verse 12

ולא תשבעו בשמי. לָמָּה נֶאֱמַר? לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר לֹא תִשָּׂא אֶת שֵׁם ה' אֱלֹהֶיךָ לַשָּׁוְא (שמות כ'), יָכוֹל לֹא יְהֵא חַיָּב אֶלָּא עַל שֵׁם הַמְיֻחָד, מִנַּיִן לְרַבּוֹת כָּל הַכִּנּוּיִין? ת"ל וְלֹא תִשָּׁבְעוּ בִשְׁמִי לַשָּׁקֶר — כָּל שֵׁם שֶׁיֵּשׁ לִי (ספרא):

Verse 13

לא תעשק. זֶה הַכּוֹבֵשׁ שְׂכַר שָׂכִיר (בבא מציעא ס"א):
לא תלין. לְשׁוֹן נְקֵבָה, מוֹסֶב עַל הַפְּעוּלָה:
עד בקר. בְּשָׂכִיר יוֹם הַכָּתוּב מְדַבֵּר, שֶׁיְּצִיאָתוֹ מִשָּׁקְעָה חַמָּה, לְפִיכָךְ זְמַן גְּבוּי שְׂכָרוֹ כָּל הַלָּיְלָה, וּבְמָקוֹם אַחֵר הוּא אוֹמֵר וְלֹא תָבוֹא עָלָיו הַשֶּׁמֶשׁ (דברים כ"ד), מְדַבֵּר בְּשָׂכִיר לַיְלָה, שֶׁהַשְׁלָמַת פְּעֻלָּתוֹ מִשֶּׁיַּעֲלֶה עַמּוּד הַשַּׁחַר, לְפִיכָךְ זְמַן גְּבוּי שְׂכָרוֹ כָּל הַיּוֹם, לְפִי שֶׁנֶּתְנָה תוֹרָה זְמַן לְבַעַל הַבַּיִת עוֹנָה לְבַקֵּשׁ מָעוֹת (בבא מציעא ק"י):

Verse 14

לא תקלל חרש. אֵין לִי אֶלָּא חֵרֵשׁ, מִנַּיִן לְרַבּוֹת כָּל אָדָם? ת"ל בְּעַמֶּךָ לֹא תָאֹר (שמות כ"ב), אִם כֵּן לָמָּה נֶאֱמַר חֵרֵשׁ? מַה חֵרֵשׁ מְיֻחָד שֶׁהוּא בַּחַיִּים, אַף כָּל שֶׁהוּא בַּחַיִּים, יָצָא הַמֵּת שֶׁאֵינוֹ בַּחַיִּים (ספרא):
ולפני עור לא תתן מכשול. לְפָנַי הַסּוּמָא בְּדָבָר לֹא תִתֵּן עֵצָה שֶׁאֵינָהּ הוֹגֶנֶת לוֹ, אַל תֹּאמַר מְכֹר שָׂדְךָ וְקַח לְךָ חֲמוֹר, וְאַתָּה עוֹקֵף עָלָיו וְנוֹטְלָהּ הֵימֶנּוּ (שם):
ויראת מאלהיך. לְפִי שֶׁהַדָּבָר הַזֶּה אֵינוֹ מָסוּר לַבְּרִיּוֹת לֵידַע אִם דַּעְתּוֹ שֶׁל זֶה לְטוֹבָה אוֹ לְרָעָה, וְיָכוֹל לְהַשְׁמֵט וְלוֹמַר לְטוֹבָה נִתְכַּוַּנְתִּי, לְפִיכָךְ נֶאֱמַר בּוֹ וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ הַמַּכִּיר מַחְשְׁבוֹתֶיךָ; וְכֵן כָּל דָּבָר הַמָּסוּר לְלִבּוֹ שֶׁל אָדָם הָעוֹשֶׂהוּ וְאֵין שְׁאָר הַבְּרִיּוֹת מַכִּירוֹת בּוֹ, נֶאֱמַר בּוֹ וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ:

Verse 15

לא תעשו עול במשפט. מְלַמֵּד שֶׁהַדַּיָּן הַמְקַלְקֵל אֶת הַדִּין קָרוּי עָוֶל, שָׁנוּי וּמְשֻׁקָּע, חֵרֶם וְתוֹעֵבָה, שֶׁהָעָוֶל קָרוּי תּוֹעֵבָה, שֶׁנֶּאֱמַר כִּי תוֹעֲבַת ה' וְגו' כֹּל עֹשֵׂה עָוֶל (דברים כ"ה), וְהַתּוֹעֵבָה קְרוּיָה חֵרֶם וְשֶׁקֶץ שֶׁנֶּאֱמַר וְלֹא תָבִיא תוֹעֵבָה אֶל בֵּיתֶךָ וְהָיִיתָ חֵרֶם כָּמֹהוּ שַׁקֵּץ תְּשַׁקְּצֶנּוּ וְגו' (שם ז'):
לא תשא פני דל. שֶׁלֹּא תֹּאמַר עָנִי הוּא זֶה, וְהֶעָשִׁיר חַיָּב לְפַרְנְסוֹ, אֲזַכֶּנּוּ בַדִּין וְנִמְצָא מְתַפְּרֵנֵס בְּנְקִיּוּת (ספרא):
ולא תהדר פני גדול. שֶׁלֹּא תֹּאמַר עָשִׁיר הוּא זֶה, בֶּן גְּדוֹלִים הוּא זֶה, הֵיאַךְ אֲבַיְּשֶׁנּוּ וְאֶרְאֶה בְּבָשְׁתּוֹ? עֹנֶשׁ יֵשׁ בַּדָּבָר לְכָךְ נֶאֱמַר וְלֹא תֶהְדַּר פְּנֵי גָדוֹל:
בצדק תשפט עמיתך. כְּמַשְׁמָעוֹ; דָּ"אַ: הֱוֵי דָן אֶת חֲבֵרְךָ לְכַף זְכוּת (שבועות ל'):

Verse 16

לא תלך רכיל. אֲנִי אוֹמֵר עַל שֵׁם שֶׁכָּל מְשַׁלְּחֵי מְדָנִים וּמְסַפְּרֵי לָשׁוֹן הָרַע הוֹלְכִים בְּבָתֵּי רֵעֵיהֶם לְרַגֵּל מַה יִּרְאוּ רָע, אוֹ מַה יִּשְׁמְעוּ רָע, לְסַפֵּר בַּשּׁוּק, נִקְרָאִים הוֹלְכֵי רָכִיל — הוֹלְכֵי רְגִילָה, אשפיי"מנט בְּלַעַז. וּרְאָיָה לִדְבָרַי, שֶׁלֹּא מָצִינוּ רְכִילוּת שֶׁאֵין כָּתוּב בִּלְשׁוֹן הֲלִיכָה, לֹא תֵלֵךְ רָכִיל, הוֹלְכֵי רָכִיל נְחֹשֶׁת וּבַרְזֶל (ירמיהו ו'), וּשְׁאָר לָשׁוֹן הָרַע אֵין כָּתוּב בּוֹ הֲלִיכָה, מְלָשְׁנִי בַסֵּתֶר רֵעֵהוּ (תהילים ק"א), לָשׁוֹן רְמִיָּה (שם ק"כ), לָשׁוֹן מְדַבֶּרֶת גְּדֹלוֹת (שם י"ב); לְכָךְ אֲנִי אוֹמֵר שֶׁהַלָּשׁוֹן הוֹלֶכֶת וּמְרַגֶּלֶת, שֶׁהַכַּ"ף נֶחֱלֶפֶת בְּגִימֶ"ל, שֶׁכָּל הָאוֹתִיּוֹת שֶׁמּוֹצְאֵיהֶם מִמָּקוֹם אֶחָד מִתְחַלְּפוֹת זוֹ בָזוֹ, בֵּי"ת בְּפֵ"א וְגִימֶ"ל בְּכַ"ף וְקוּ"ף, וְנוּ"ן בְּלָמֶ"ד, וְזַ"ן בְּצָד"י, וְכֵן וַיִּרְגֶּל בְּעַבְדֶּךָ (שמואל ב י"ט) — רִגֵּל בְּמִרְמָה לֵאמֹר עָלַי רָעָה, וְכֵן לֹא רָגַל עַל לְשׁוֹנוֹ (תהילים ט"ו), וְכֵן רוֹכֵל — הַסּוֹחֵר וּמְרַגֵּל אַחַר כָּל סְחוֹרָה, וְכֵן הַמּוֹכֵר בְּשָׂמִים לְהִתְקַשֵּׁט בָּהֶם הַנָּשִׁים, עַל שֵׁם שֶׁמְּחַזֵּר תָּמִיד בָּעֲיָרוֹת, נִקְרָא רוֹכֵל לְשׁוֹן רוֹגֶל; לָא תֵיכוֹל קוּרְצִין כְּמוֹ וַאֲכָלוּ קַרְצֵיהוֹן דִּי יְהוּדָיֵא (דניאל ב׳:כ״ה), אָכַל בֵּיהּ קוּרְצָא בֵּי מַלְכָּא (ברבות נ"ח); נִרְאֶה בְּעֵינַי שֶׁהָיָה מְשֻׁפָּט לֶאֱכֹל בְּבֵית הַמִּקְבָּל דִּבְרֵיהֶם שׁוּם הַלָּטָה, וְהוּא גָּמַר חִזּוּק שֶׁדִּבָּרָיו מְקֻיָּמִים וְיַעֲמִידֵם עַל הָאֱמֶת, וְאוֹתָהּ הַלָּטָה נִקְרֵאת אֲכִילַת קוּרְצִין, לְשׁוֹן קוֹרֵץ בְּעֵינָיו (משלי ו'), שֶׁכֵּן דֶּרֶךְ כָּל הוֹלְכֵי רָכִיל לִקְרֹץ בְּעֵינֵיהֶם וְלִרְמֹז דִּבְרֵי רְכִילוּתָן, שֶׁלֹּא יָבִינוּ שְׁאָר הַשּׁוֹמְעִים לֹא תעמד על דם רעך. לִרְאוֹת בְּמִיתָתוֹ וְאַתָּה יָכוֹל לְהַצִּילוֹ, כְּגוֹן טוֹבֵעַ בַּנָּהָר וְחַיָּה אוֹ לִיסְטִים בָּאִים עָלָיו (סנהדרין ע"ג):
אני ה'. נֶאֱמָן לְשַׁלֵּם שָׂכָר, וְנֶאֱמָן לִפְרַע:

Verse 17

ולא תשא עליו חטא. לֹא תַלְבִּין אֶת פָּנָיו בָּרַבִּים (עי' ספרא):

Verse 18

לא תקם. אָמַר לוֹ הַשְׁאִילֵנִי מַגָּלְךָ, אָמַר לוֹ לָאו, לְמָחָר אָמַר לוֹ הַשְׁאִילֵנִי קַרְדֻּמְךָ, אָמַר לוֹ אֵינִי מַשְׁאִילְךָ כְּדֶרֶךְ שֶׁלֹּא הִשְׁאִילַתְנִי, זוֹ הִיא נְקִימָה; וְאֵיזוֹ הִיא נְטִירָה? אָמַר לוֹ הַשְׁאִילֵנִי אֶת קַרְדֻּמְךָ, אָמַר לוֹ לָאו, לְמָחָר אָמַר לוֹ הַשְׁאִילֵנִי מַגָּלְךָ, אָמַר לוֹ הֵא לְךָ, אֵינִי כְמוֹתְךָ שֶׁלֹּא הִשְׁאַלְתַּנִי, זוֹ הִיא נְטִירָה, שֶׁנּוֹטֵר הָאֵיבָה בְּלִבּוֹ, אַע"פִּי שֶׁאֵינוֹ נוֹקֵם (ספרא; יומא כ"ג):
ואהבת לרעך כמוך. אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא זֶה כְּלָל גָּדוֹל בַּתּוֹרָה (ספרא):

Verse 19

את חקתי תשמרו. וְאֵלּוּ הֵן: בְּהֶמְתְּךָ לֹא תַרְבִּיעַ כִּלְאַיִם וְגו'; חֻקִּים — אֵלּוּ גְּזֵרַת מֶלֶךְ שֶׁאֵין טַעַם לַדָּבָר:
ובגד כלאים. לָמָּה נֶאֱמַר? לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר "לֹא תִלְבַּשׁ שַׁעַטְנֵז צֶמֶר וּפִשְׁתִּים יַחְדָּו" (דברים כ"ב), יָכוֹל לֹא יִלְבַּשׁ גִּזֵּי צֶמֶר וַאֲנִיצֵי פִּשְׁתָּן, תַּ"ל "בֶּגֶד", מִנַּיִן לְרִבּוֹת הַלְּבָדִים? תַּ"ל "שַׁעַטְנֵז" — דָּבָר שֶׁהוּא שׁוּעַ טָווּי וְנוּז. וְאוֹמֵר אֲנִי נוּז לְשׁוֹן דָּבָר הַנִּמְלָל וְשָׁזוּר זֶה עִם זֶה לְחַבְּרוֹ, טישט"יר בְּלַעַז, כְּמוֹ "חַזְיָיל לְנָזְאֵי דְאִית בְּהוֹן" (מועד קטן י"ב), שֶׁאָנוּ מְפָרְשִׁין לְשׁוֹן כִּמּוּשׁ, פליש"טרא, וּלְשׁוֹן שַׁעַטְנֵז פֵּרוּשׁ מְנַחֵם מַחְבֶּרֶת צֶמֶר וּפִשְׁתִּים:

Verse 20

נחרפת לאיש. מְיֻעֶדֶת וּמְיֻחֶדֶת לְאִישׁ, וְאֵינִי יוֹדֵעַ לוֹ דִּמְיוֹן בַּמִּקְרָא; וּבְשִׁפְחָה כְּנַעֲנִית חֻצָיָה שִׁפְחָה וְחֻצָיָהּ בַּת חֹרִין הַמְאֹרֶסֶת לְעֶבֶד עִבְרִי שֶׁמֻּתָּר בְּשִׁפְחָה הַכָּתוּב מְדַבֵּר:
והפדה לא נפדתה. פְּדוּיָה וְאֵינָהּ פְּדוּיָה, וּסְתָם פְּדְיוֹן בְּכֶסֶף:
או חפשה. בְּשֶׁטָר (ספרא):
בקרת תהיה. הִיא לוֹקָה וְלֹא הוּא, יֵשׁ עַל בֵּית דִּין לְבַקֵּר אֶת הַדָּבָר שֶׁלֹּא לְחַיָּבָהּ מִיתָה כי לא חפשה וְאֵין קִדּוּשֶׁיהָ קִדּוּשִׁין גְּמוּרִין: וְרַבּוֹתֵינוּ לָמְדוּ מִכָּאן (מכות כ"ב), שֶׁמִּי שֶׁהוּא בְּמַלְקוּת תְּהֵא בְּקִרְיאָה — שֶׁהַדַּיָּנִים הַמַּלְקִין קוֹרִין עַל הַלּוֹקֶה "אִם לֹא תִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת וְגו' וְהִפְלָא ה' אֶת מַכֹּתְךָ וְגו'" (דברים כ"ח):
כי לא חפשה. לְפִיכָךְ אֵין חַיָּב עָלֶיהָ מִיתָה, שֶׁאֵין קִדּוּשֶׁיהָ קִדּוּשִׁין, הָא אִם חֻפְּשָׁה קִדּוּשֶׁיהָ קִדּוּשִׁין וְחַיָּב מִיתָה (ספרא):

Verse 21

Verse 22

ונסלח לו מחטאתו אשר חטא. לְרַבּוֹת אֶת הַמְּזִיד כַּשּׁוֹגֵג (ספרא):

Verse 23

וערלתם ערלתו. וַאֲטַמְתֶּם אֲטִימָתוֹ — יְהֵא אָטוּם וְנִסְתָּם מִלֶּהָנוֹת מִמֶּנּוּ:
שלש שנים יהיה לכם ערלים. מֵאֵימָתַי מוֹנֶה לוֹ? מִשֶּׁעַת נְטִיעָתוֹ; יָכוֹל אִם הִצְנִיעוֹ,
לְאַחַר שָׁלוֹשׁ שָׁנִים יְהֵא מֻתָּר, תַּ"ל יִהְיֶה — בַּהֲוָיָתוֹ יְהֵא (ספרא):

Verse 24

יהיה כל פריו קדש. כְּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי שֶׁכָּתוּב בּוֹ וְכָל מַעְשַׂר הָאָרֶץ וְגוֹ' קֹדֶשׁ לַה' (ויקרא
כ"ז), מַה מַּעֲשֵׂר שֵׁנִי אֵינוֹ נֶאֱכָל חוּץ לְחוֹמוֹת יְרוּשָׁלַיִם אֶלָּא בְּפִדְיוֹן, אַף זֶה כֵּן, וְדָבָר
זֶה הַלּוּלִים לַה' הוּא, שֶׁנּוֹשְׂאוֹ שָׁם לְשַׁבֵּחַ וּלְהַלֵּל לַשָּׁמַיִם (עי' ברכות ל"ה):

Verse 25

להוסיף לכם תבואתו. הַמְּצָוָה הַזֹּאת שֶׁתִּשָּׁמְרוּ, תִּהְיֶה לְהוֹסִיף לָכֶם תְּבוּאָתוֹ, שֶׁבִּשְׁכָרָהּ אֲנִי
מְבָרֵךְ לָכֶם פֵּרוֹת הַנִּטְיָעָה; הָיָה רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר דִּבְּרָה תוֹרָה כְּנֶגֶד יֵצֶר הָרָע, שֶׁלֹּא יֹאמַר
אָדָם הֲרֵי אַרְבַּע שָׁנִים אֲנִי מִצְטַעֵר בּוֹ חִנָּם לְפִיכָךְ נֶאֱמַר לְהוֹסִיף לָכֶם תְּבוּאָתוֹ (ספרא):
אני ה'. אֲנִי ה' הַמְּבָטִיחַ עַל כָּךְ וְנֶאֱמָן לְשַׁלֵּם שְׂכָרָן שֶׁל מִצְוֹת:

Verse 26

לא תאכלו על הדם. לְהַרְבֵּה פָּנִים נִדְרָשׁ בְּסַנְהֶדְרִין (דף ס"ג): אֲזָהָרָה שֶׁלֹּא יֹאכַל מִבְּשַׂר
קָדָשִׁים לִפְנֵי זְרִיקַת דָּמִים, וְאַזְהָרָה לָאוֹכֵל מִבְּהֵמַת חֻלִּין טֶרֶם שֶׁתֵּצֵא נַפְשָׁהּ, וְעוֹד הַרְבֵּה
לא תנחשו. כְּגוֹן אֵלּוּ הַמְנַחֲשִׁין בְּחֻלְדָּה וּבְעוֹפוֹת, פִּתּוֹ נָפְלָה מִפִּיו, צְבִי הִפְסִיקוֹ בַּדֶּרֶךְ
(ספרא):
ולא תעוננו. לְשׁוֹן עוֹנוֹת וְשָׁעוֹת, שֶׁאוֹמֵר יוֹם פְּלוֹנִי יָפֶה לְהַתְחִיל מְלָאכָה, שָׁעָה
פְּלוֹנִית קָשָׁה לָצֵאת (סנהדרין ס"ה):

Verse 27

לא תקפו פאת ראשכם. זֶה הַמַּשְׁוֶה צְדָעָיו לַאֲחוֹרֵי אָזְנוֹ וּלְפַדַּחְתּוֹ, וְנִמְצָא הֶקֵּף רֹאשׁוֹ עָגֹל
סָבִיב, שֶׁעַל אֲחוֹרֵי אָזְנָיו עִקְּרֵי שְׂעָרוֹ לְמַעְלָה מִצְּדָעָיו הַרְבֵּה
פאת זקנך. סוֹף הַזָּקָן וּגְבוֹלָיו (מכות כ'), וְהֵן חָמֵשׁ — שְׁתַּיִם בְּכָל לֶחִי וָלֶחִי, לְמַעְלָה
אֵצֶל הָרֹאשׁ שֶׁהוּא רָחָב, וְיֵשׁ בּוֹ שְׁתֵּי פֵּאוֹת, וְאַחַת לְמַטָּה בְּסַנְטֵרוֹ — מְקוֹם חִבּוּר שְׁנֵי
הַלְּחָיַיִם יַחַד (שבועות נ'):

Verse 28

ושרט לנפש. כֵּן דַּרְכָּן שֶׁל אֱמוֹרִיִּים לִהְיוֹת מְשָׂרְטִין בְּשָׂרָם כְּשֵׁמֶת לָהֶם מֵת:
וכתבת קעקע. כְּתָב מְחֻקָּה וְשָׂקוּעַ שֶׁאֵינוֹ נִמְחָק לְעוֹלָם שֶׁמְּקַעְקְעוֹ בְּמַחַט וְהוּא מַשְׁחִיר
לְעוֹלָם:
קעקע. לְשׁוֹן וְהוֹקַע אוֹתָם (במדבר כ"ה), וְהוֹקַעְנוּם (שמואל ב כ"א), תּוֹחֲבִין עֵץ בָּאָרֶץ
וְתוֹלִין אוֹתָם עֲלֵיהֶם, וְנִמְצְאוּ מְחֻקָּעִין וּתְחוּבִין בַּקַּרְקַע, פורפו"ינט בְּלַעַז:

Verse 29

אל תחלל את בתך להזנותה. בְּמוֹסֵר בִּתּוֹ פְּנוּיָה לְבִיאָה שֶׁלֹּא לְשֵׁם קִדּוּשִׁין (סנהדרין
ע"ו):
ולא תזנה הארץ. אִם אַתָּה עוֹשֶׂה כֵּן, הָאָרֶץ מְזַנָּה אֶת פֵּרוֹתֶיהָ לַעֲשׂוֹתָן בְּמָקוֹם אַחֵר וְלֹא
בְאַרְצְכֶם, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (ירמיהו ג'), וַיְמָנְעוּ רְבִיבִים וְגוֹ' (תוספתא, קידושין
א'):

Verse 30

ומקדשי תיראו. לֹא יִכָּנֵס בְּמַקְלוֹ וּבְמִנְעָלוֹ וּבַאֲפֵנְדָּתוֹ וּבְאָבָק שֶׁעַל רַגְלָיו (ברכות נ"ד);
וְאַע"פִּי שֶׁאֲנִי מַזְהִירְכֶם עַל הַמִּקְדָּשׁ, אֶת שַׁבְּתֹתַי תִּשְׁמֹרוּ — אֵין בְּנִין הַמִּקְדָּשׁ דּוֹחֶה שַׁבָּת (ספרא):

Verse 31

אל תפנו. אַזְהָרָה לְבַעַל אוֹב וְיִדְּעוֹנִי; בַּעַל אוֹב זֶה פִּיתוֹם הַמְדַבֵּר מִשֶּׁחְיוֹ, וְיִדְּעוֹנִי הַמַּכְנִיס עֶצֶם חַיָּה שֶׁשָּׁמָה יְדוּעַ לְתוֹךְ פִּיו וְהָעֶצֶם מְדַבֵּר (סנהדרין ס"ה):
אל תבקשו. לִהְיוֹת עֲסוּקִים בָּם, שֶׁאִם תַּעַסְקוּ בָם, אַתֶּם מְטַמְּאִין לְפָנַי וַאֲנִי מְתַעֵב אֶתְכֶם:
אני ה' אלהיכם. דְּעוּ אֶת מִי אַתֶּם מַחֲלִיפִין בְּמִי (ספרא):

Verse 32

מפני שיבה תקום. יָכוֹל זָקֵן אַשְׁמַאי, תַּ"ל זָקֵן, אֵין זָקֵן אֶלָּא שֶׁקָּנָה חָכְמָה (קידושין ל"ב):
והדרת פני זקן. אֵיזֶהוּ הִדּוּר? לֹא יֵשֵׁב בִּמְקוֹמוֹ וְלֹא יִסְתֹּר אֶת דְּבָרָיו: יָכוֹל יַעֲצִים עֵינָיו כְּמִי שֶׁלֹּא רָאָהוּ? לְכָךְ נֶאֱמַר ויראת מאלהיך, שֶׁהֲרֵי דָּבָר זֶה מָסוּר לְלִבּוֹ שֶׁל עוֹשֵׂהוּ, שֶׁאֵין מַכִּיר בּוֹ אֶלָּא הוּא, וְכָל דָּבָר הַמָּסוּר לַלֵּב נֶאֱמַר בּוֹ וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ (שם):

Verse 33

לא תונו. אוֹנָאַת דְּבָרִים; לֹא תֹאמַר לוֹ אֶמֶשׁ הָיִיתָ עוֹבֵד ע"ז וְעַכְשָׁו אַתָּה בָּא לִלְמֹד תּוֹרָה שֶׁנִּתְּנָה מִפִּי הַגְּבוּרָה (בבא מציעא נ"ח):

Verse 34

כי גרים הייתם. מוּם שֶׁבְּךָ אַל תֹּאמַר לַחֲבֵרְךָ (שם נ"ט):
אני ה' אלהיכם. אֱלֹהֶיךָ וֵאלֹהָיו אֲנִי:

Verse 35

לא תעשו עול במשפט. אִם לְדִין, הֲרֵי כְּבָר נֶאֱמַר לֹא תַעֲשׂוּ עָוֶל בַּמִּשְׁפָּט (פסוק ט"ו),
ומה מִשְׁפָּט הַשָּׁנוּי כָּאן? הוּא הַמִּדָּה וְהַמִּשְׁקָל וְהַמְּשׂוֹרָה, מִלְּמֵד שֶׁהַמּוֹדֵד נִקְרָא דַּיָּן, שֶׁאִם שִׁקֵּר בַּמִּדָּה הֲרֵי הוּא כְּמְקַלְקֵל אֶת הַדִּין, וְקָרוּי עָוֶל, שָׁנאוּי וּמְשֻׁקָּץ, חֵרֶם וְתוֹעֵבָה, וְגוֹרֵם לַחֲמִשָּׁה דְּבָרִים הָאֲמוּרִים בַּדָּיָן — מְטַמֵּא אֶת הָאָרֶץ, וּמְחַלֵּל אֶת הַשֵּׁם, וּמְסַלֵּק אֶת הַשְּׁכִינָה, וּמַפִּיל אֶת יִשְׂרָאֵל בַּחֶרֶב, וּמַגְלֶה אוֹתָם מֵאַרְצָם (ספרא):
במדה. זוֹ מִדַּת הָאָרֶץ (שם):
במשקל. כְּמַשְׁמָעוֹ:
ובמשורה. הִיא מִדַּת הַלַּח וְהַיָּבֵשׁ (בבא מציעא ס"א):

Verse 36

אבני צדק. הֵם הַמִּשְׁקוֹלוֹת שֶׁשּׁוֹקְלִין כְּנֶגְדָּן:
איפת. הִיא מִדַּת הַיָּבֵשׁ:
והין. זוֹ הִיא מִדַּת הַלַּח:
אשר הוצאתי אתכם. עַל מְנָת כֵּן; דָּ"אַ אֲנִי הִבְחַנְתִּי בְּמִצְרַיִם בֵּין טִפָּה שֶׁל בְּכוֹר לְטִפָּה שֶׁאֵינָהּ שֶׁל בְּכוֹר, וַאֲנִי הַנֶּאֱמָן לִפְרַע מִמִּי שֶׁטּוֹמֵן מִשְׁקָלוֹתָיו בַּמֶּלַח לְהוֹנוֹת אֶת הַבְּרִיּוֹת שֶׁאֵין מַכִּירִין בָּהֶם (בבא מציעא ס"א):

Chapter 20

Verse 1

Verse 2

ואל בני ישראל תאמר. עוֹנְשִׁין עַל הָאַזְהָרוֹת:

מות יומת. בְּבֵית דִּין, וְאִם אֵין כֹּחַ בְּבֵית דִּין, עַם הָאָרֶץ מְסַיְּעִין אוֹתָן (ספרא)
עם הארץ. עַם שֶׁבְּגִינוֹ נִבְרֵאת הָאָרֶץ, עַם שֶׁעֲתִידִין לִירֹשׁ הָאָרֶץ עַל יְדֵי מִצְוֹות הַבָּלָוִי (שם):

Verse 3

אתן את פני. פְּנַאי שֶׁלִּי — פּוֹנֶה אֲנִי מִכָּל עֲסָקַי וְעוֹסֵק בּוֹ (שם)
באיש. וְלֹא בַּצְּבוּר (שם), שֶׁאֵין כָּל הַצְּבוּר נִכְרָתִין:
כי מזרעו נתן למלך. לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר מַעֲבִיר בְּנוֹ וּבִתּוֹ בָּאֵשׁ (דברים י"ח), בֶּן בְּנוֹ וּבֶן בִּתּוֹ מְנַיִן? תַּ"ל כִּי מִזַּרְעוֹ נָתַן לַמֹּלֶךְ, זֶרַע פָּסוּל מְנַיִן? תַּ"ל בָּתֹּתּוֹ מִזַּרְעוֹ לַמֹּלֶךְ
(ספרא; סנהדרין ס"ד):
למען טמא את מקדשי. אֶת כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל שֶׁהִיא מְקֻדֶּשֶׁת לִי, כִּלְשׁוֹן וְלֹא יְחַלֵּל אֶת מִקְדָּשַׁי
(ויקרא כ"א):

Verse 4

ואם העלם יעלימו. אִם הֶעְלִימוּ בְּדָבָר אֶחָד, סוֹף שֶׁיַּעְלִימוּ בְּדָבָרִים הַרְבֵּה; אִם הֶעְלִימוּ
סַנְהֶדְרֵי קְטַנָּה, סוֹף שֶׁיַּעְלִימוּ סַנְהֶדְרֵי גְּדוֹלָה (ספרא):

Verse 5

ובמשפחתו. אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן וכִי מִשְׁפָּחָה מָה טָּטְאָה? אֶלָּא לְלַמֶּדְךָ שֶׁאֵין לְךָ מִשְׁפָּחָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ
מוֹכֵס שֶׁאֵין כֻּלָּם מוֹכְסִין — שֶׁכֻּלָּן מְחַפִּין עָלָיו (ספרא; שבועות ל"ט):
והכרתי אתו. לָמָּה נֶאֱמַר? לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר ובמשפחתו יָכוֹל יִהְיוּ כָל הַמִּשְׁפָּחָה בְּהִכָּרֵת, תַּ"ל
אֹתו — אוֹתו בְּהִכָּרֵת וְלֹא כָל הַמִּשְׁפָּחָה בְּהִכָּרֵת אֶלָּא בְּיִסּוּרִין (שם):
לזנות אחרי המלך. לְרַבּוֹת שְׁאַר עֲ"ז שֶׁעֲבָדָהּ בְּכָךְ וַאֲפִלּוּ אֵין זוֹ עֲבוֹדָתָהּ (ספרא):

Verse 6

Verse 7

והתקדשתם. זוֹ פְּרִישׁוּת עֲ"ז (שם):

Verse 8

Verse 9

אביו ואמו קלל. לְרַבּוֹת לְאַחַר מִיתָה (שם; סנהדרין פ"ה):
דמיו בו. זוֹ סְקִילָה, וְכֵן כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר דָּמָיו בּוֹ, דְּמֵיהֶם בָּם; וְלָמָּדְנוּ מֵאוֹב
וְיִדְּעוֹנִי, שֶׁנֶּאֱמַר בָּהֶם בָּאֶבֶן יִרְגְּמוּ אֹתָם דְּמֵיהֶם בָּם (ספרא; כריתות ה'). וּפְשׁוּטוֹ שֶׁל
מִקְרָא, כְּמוֹ דָמוֹ בְרֹאשׁוֹ (יהושע ב') — אֵין נֶעֱנָשׁ עַל מִיתָתוֹ אֶלָּא הוּא, שֶׁהוּא גָּרַם
לְעַצְמוֹ שֶׁיֵּהָרֵג:

Verse 10

ואיש. פֶּרֶט לְקָטָן:
אשר ינאף את אשת איש. פֶּרֶט לְאֵשֶׁת קָטָן, לְמָדְנוּ שֶׁאֵין לְקָטָן קִדּוּשִׁין, וְעַל אֵידוֹ אֵשֶׁת
אִישׁ חַיָּבְתִּי לְךָ?
אשר ינאף את אשת רעהו. פֶּרֶט לְאֵשֶׁת גּוֹי, לְמָדְנוּ שֶׁאֵין קִדּוּשִׁין לְגוֹי (ספרא; סנהדרין
נ"ב):
מות יומת הנאף והנאפת. כָּל מִיתָה הָאֲמוּרָה בַּתּוֹרָה סְתָם, אֵינָהּ אֶלָּא חֶנֶק (ספרא;
סנהדרין נ"ה):

Verse 11

Verse 12

תבל עשו. גְּנַאי; לָשׁוֹן אַחֵר מְבַלְבְּלִין זֶרַע הָאָב בְּזֶרַע הַבֵּן:

Verse 13

משכבי אשה. מַכְנִיס כְּמִכְחוֹל בִּשְׁפוֹפֶרֶת:

Verse 14

ישרפו אתו ואתהן. אִי אַתָּה יָכוֹל לוֹמַר אִשְׁתּוֹ הָרִאשׁוֹנָה יִשְׂרְפוּ, שֶׁהֲרֵי נִשָּׂאָהּ בְּהֶתֵּר וְלֹא נֶאֶסְרָה עָלָיו, אֶלָּא אִשָּׁה וְאִמָּהּ הַכְּתוּבִין כָּאן שְׁתֵּיהֶן לְאִסּוּר — שֶׁנִּשָּׂא חֲמוֹתוֹ וְאִמָּהּ; וְיֵשׁ מְרַבּוֹתֵינוּ שֶׁאוֹמְרִים אֵין כָּאן אֶלָּא חֲמוֹתוֹ, וּמַהוּ אֶתְהֶן? אֶת אַחַת מֵהֶן וְלָשׁוֹן יָנִי הוּא הֵן אַחַת (ספרא; סנהדרין ע"ו):

Verse 15

ואת הבהמה תהרגו. אִם אָדָם חָטָא בְּהֶמָה מֶה חָטְאָה? אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁבָּאָה לָאָדָם תַּקָּלָה עַל יָדָהּ לְפִיכָךְ אָמַר הַכָּתוּב תִּסָּקֵל, קַל וָחֹמֶר לָאָדָם, שֶׁיּוֹדֵעַ לְהַבְחִין בֵּין טוֹב לְרַע, וְגוֹרֵם רָעָה לַחֲבֵרוֹ לַעֲבֹר עֲבֵרָה; כַּיּוֹצֵא בַדָּבָר אַתָּה אוֹמֵר אַבֵּד תְּאַבְּדוּן אֶת כָּל הַמְּקֹמוֹת (דברים י"ב), הֲרֵי דְּבָרִים קַל וָחֹמֶר, וּמָה אִילָנוֹת שֶׁאֵינָן רוֹאִין וְאֵינָן שׁוֹמְעִין, עַל שֶׁבָּאת תַּקָּלָה עַל יְדָם אָמְרָה תּוֹרָה הַשְׁחֵת, שְׁרֹף וְכַלֵּה, הַמַּטָּה אֶת חֲבֵרוֹ מִדֶּרֶךְ חַיִּים לְדַרְכֵי מִיתָה, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה (ספרא):

Verse 16

Verse 17

חסד הוא. לְשׁוֹן אֲרַמִי חֶרְפָּה חִסּוּדָא; וּמִדָּרְשׁוֹ אִם תֹּאמַר קָרוֹב נָשָׂא אֲחוֹתוֹ חֶסֶד עָשָׂה הַמָּקוֹם, לִבְנוֹת עוֹלָמוֹ מִמֶּנּוּ, שֶׁנֶּאֱמַר (תהילים פ"ט), עוֹלָם חֶסֶד יִבָּנֶה (ספרא; סנהדרין נ"ח):

Verse 18

הערה. גִּלָּה, וְכֵן כָּל לְשׁוֹן עֶרְוָה גִּלּוּי הוּא, וְהַוָּי"ו יוֹרֶדֶת בַּתֵּיבָה לְשֵׁם דָּבָר כְּמוֹ זַעֲוָה מִגְזֶרֶת וְלֹא קָם וְלֹא זָע (אסתר ה'), וְכֵן אַחֲוָה מִגְזֶרֶת אָח. וְהַעֲרָאָה זוֹ נֶחְלְקוּ בָהּ רַבּוֹתֵינוּ, יֵשׁ אוֹמְרִים זוֹ נְשִׁיקַת שָׁמֶשׁ, וְיֵשׁ אוֹמְרִים זוֹ הַכְנָסַת עֶטָרָה (יבמות נ"ה):

Verse 19

וערות אחות אמך וגו'. שָׁנָה הַכָּתוּב בְּאַזְהָרָתָן, לוֹמַר שֶׁהַזְּהָר עֲלֵיהֶן בֵּין עַל אֲחוֹת אָבִיו וְאִמּוֹ מִן הָאָב, בֵּין עַל אֲחִיוֹתֵיהֶן מִן הָאֵם, אֲבָל עֶרְוַת אֵשֶׁת אֲחִי אָבִיו לֹא הֻזְהַר אֶלָּא עַל אֵשֶׁת אֲחִי אָבִיו מִן הָאָב (עי' יבמות נ"ד):

Verse 20

אשר ישכב את דדתו. הַמִּקְרָא הַזֶּה בָּא לְלַמֵּד עַל כָּרֵת הָאָמוּר לְמַעְלָה שֶׁהוּא בְּעוֹנֶשׁ הֲלִיכַת עֲרִירִי:
ערירים. כְּתַרְגּוּמוֹ, בְּלָא וְלָד, וְדוֹמֶה לוֹ וְאָנֹכִי הוֹלֵךְ עֲרִירִי (בראשית ט"ו); יֵשׁ לוֹ בָּנִים, קוֹבְרָן, אֵין לוֹ בָּנִים, מֵת בְּלֹא בָנִים, לְכָךְ שְׁנָה בִּשְׁנֵי מִקְרָאוֹת אֵלּוּ — עֲרִירִים "יָמֻתוּ", עֲרִירִים "יִהְיוּ", ערירים ימתו. אִם יִהְיוּ לוֹ בִּשְׁעַת עֲבֵרָה לֹא יִהְיוּ לוֹ כְּשֶׁיָּמוּת, לְפִי שֶׁקּוֹבְרָן בְּחַיָּיו, ערירים יהיו. אִם אֵין לוֹ בִּשְׁעַת עֲבֵרָה, יִהְיֶה כָּל יָמָיו כְּמוֹ שֶׁהוּא עַכְשָׁו (ספרא; יבמות נ"ה):

Verse 21

נדה הוא. הַשְׁכִּיבָה הַזֹּאת מְנֻדָּה הִיא וּמְאוּסָה; וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ לֶאֱסֹר הַעֲרָאָה בָּהּ כְּנִדָּה
שֶׁהַעֲרָאָה מְפֹרֶשֶׁת בָּהּ — אֶת מִקְרָהּ הֶעֱרָה (יבמות נ"ד):

Verse 22

Verse 23

(ספרא) כְּאָדָם שֶׁהוּא קָץ בְּמְזוֹנוֹ (בראשית כ"ז), וְאֹקֶץ. לְשׁוֹן מְאוּס, כְּמוֹ קַצְתִּי בְּחַיַּי:

Verse 24

Verse 25

והבדלתם בין הבהמה הטהרה לטמאה. אֵין צָרִיךְ לוֹמַר בֵּין פָּרָה לַחֲמוֹר, שֶׁהֲרֵי מֻבְדָּלִין
וְנִכָּרִין הֵם, אֶלָּא בֵּין טְהוֹרָה לְךָ לִטְמֵאָה לְךָ — בֵּין שֶׁנִּשְׁחַט רֵבּוֹ שֶׁל סִימָן לִנְשְׁחַט חֶצְיוֹ,
וְכַמָּה בֵּין רֵבּוֹ לְחֶצְיוֹ? מִלֹּא שְׁעָרָה (ספרא):
אשר הבדלתי לכם לטמא. לֶאֱסֹר:

Verse 26

ואבדל אתכם מן העמים להיות לי. אִם אַתֶּם מֻבְדָּלִים מֵהֶם הֲרֵי אַתֶּם שֶׁלִּי, וְאִם לָאו הֲרֵי
אַתֶּם שֶׁל נְבוּכַדְנֶאצַּר וַחֲבֶרְיוֹ; רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה אוֹמֵר מִנַּיִן שֶׁלֹּא יֹאמַר אָדָם נַפְשִׁי
קָצָה בִּבְשַׂר חֲזִיר, אִי אֶפְשִׁי לִלְבֹּשׁ כִּלְאַיִם, אֲבָל יֹאמַר אֶפְשִׁי וּמָה אֶעֱשֶׂה וְאָבִי שְׁבַשָּׁמַיִם גָּזַר
עָלַי? תַּ"ל וָאַבְדִּל אֶתְכֶם מִן הָעַמִּים לִהְיוֹת לִי, שֶׁתְּהֵא הַבְדָּלַתְכֶם מֵהֶם לִשְׁמִי — פּוֹרֵשׁ מִן
הָעֲבֵרָה וּמְקַבֵּל עָלָיו עֹל מַלְכוּת שָׁמַיִם (ספרא):

Verse 27

כי יהיה בהם אוב וגו'. כָּאן נֶאֱמַר בָּהֶם מִיתָה וּלְמַעְלָה כָּרֵת, עֵדִים וְהַתְרָאָה בִּסְקִילָה,
מֵזִיד בְּלֹא הַתְרָאָה בְּהִכָּרֵת, וְשִׁגְגָתָם חַטָּאת, וְכֵן בְּכָל חַיָּבֵי מִיתוֹת שֶׁנֶּאֱמַר בָּהֶם כָּרֵת:

Chapter 21

Verse 1

אמר אל הכהנים. אמר ואמרת, לְהַזְהִיר גְּדוֹלִים עַל הַקְּטַנִּים (יבמות קי"ד):
בני אהרן. יָכוֹל חֲלָלִים תַּ"ל הַכֹּהֲנִים:
בני אהרן. אַף בַּעֲלֵי מוּמִין בְּמַשְׁמָע:
בני אהרן. וְלֹא בְּנוֹת אַהֲרֹן (ספרא):
לא יטמא בעמיו. בְּעוֹד שֶׁהַמֵּת בְּתוֹךְ עַמָּיו, יָצָא מֵת מִצְוָה (שם):

Verse 2

כי אם לשארו. אֵין שְׁאֵרוֹ אֶלָּא אִשְׁתּוֹ (שם; יבמות כ"ב):

Verse 3

הקרובה. לְרַבּוֹת אֶת הָאֲרוּסָה (ספרא; יבמות ס'):
אשר לא היתה לאיש. לְמַשְׁכָּב:
לה יטמא. מִצְוָה (ספרא; זבחים ק'):

Verse 4

לא יטמא בעל בעמיו להחלו. לֹא יְטַמָּא לְאִשְׁתּוֹ פְּסוּלָה שֶׁהוּא מְחֻלָּל בָּהּ בְּעוֹדָהּ עִמּוֹ, וְכֵן פְּשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא: לֹא יְטַמָּא בַּעַל בִּשְׁאֵרוֹ בְּעוֹד שֶׁהוּא בְּתוֹךְ עַמָּיו — שֶׁיֵּשׁ לָהּ קוֹבְרִין, שֶׁאֵינָהּ מֵת מִצָּוָה, וּבְאֵיזֶה שְׁאֵר אָמַרְתִּי? בְּאוֹתוֹ שֶׁהוּא לְהֻתְחַלֵּל — לְהֻתְחַלֵּל הוּא מִכְּהֻנָּתוֹ (עי' ספרא; יבמות צ'):

Verse 5

לא יקרחה קרחה. עַל מֵת וַהֲלֹא אַף יִשְׂרָאֵל הֶזְהֵרוּ עַל כָּךְ? אֶלָּא לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר בְּיִשְׂרָאֵל בֵּין עֵינֵיכֶם (דברים י"ד), יָכוֹל לֹא יְהֵא חַיָּב עַל כָּל הָרֹאשׁ, תַּ"ל בְּרֹאשָׁם, וְיִלָּמְדוּ יִשְׂרָאֵל מִכֹּהֲנִים בְּגִזְרָה שָׁוָה, נֶאֱמַר כָּאן קָרְחָה וְנֶאֱמַר בְּיִשְׂרָאֵל קָרְחָה, מַה כָּאן כָּל הָרֹאשׁ אַף לְהַלָּן כָּל הָרֹאשׁ בְּמַשְׁמָע — כָּל מָקוֹם שֶׁיִּקְרַח בָּרֹאשׁ, וּמַה לְהַלָּן עַל מֵת, אַף כָּאן עַל מֵת (מכות כ'):
ופאת זקנם לא יגלחו. לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר בְּיִשְׂרָאֵל לֹא תַשְׁחִית, יָכוֹל לִקְטוֹ בְּמַלְקֵט וּרְהִיטְנִי יְהֵא חַיָּב, לְכָךְ נֶאֱמַר לֹא יְגַלֵּחוּ. שֶׁאֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא עַל דָּבָר הַקָּרוּי גִּלּוּחַ וְיֵשׁ בּוֹ הַשְׁחָתָה, וְזֶהוּ תַּעַר (שם):
ובבשרם לא ישרטו שרטת. לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר בְּיִשְׂרָאֵל וְשֶׂרֶט לָנֶפֶשׁ לֹא תִתְּנוּ (ויקרא י"ט), יָכוֹל שֶׁרֶט חָמֵשׁ שְׂרִיטוֹת לֹא יְהֵא חַיָּב אֶלָּא אַחַת, תַּ"ל לֹא יִשְׂרְטוּ שָׂרֶטֶת, לְחַיֵּב עַל כָּל שְׂרִיטָה וּשְׂרִיטָה, שֶׁתֶּהָ זוֹ יְתֵרָה הִיא לִדְרֹשׁ, שֶׁהָיָה לוֹ לִכְתֹּב לֹא יִשְׂרְטוּ וַאֲנִי יוֹדֵעַ שֶׁהִיא שֶׂרֶטֶת (ספרא; מב' כ'):

Verse 6

קדשים יהיו. עַל כָּרְחָם יַקְדִּישׁוּם בֵּית דִּין בְּכָךְ (ספרא):

Verse 7

זנה. שֶׁנִּבְעֲלָה בְּעִילַת יִשְׂרָאֵל הָאָסוּר לָהּ, כְּגוֹן חַיָּבֵי כָּרֵתוֹת אוֹ נָתִין אוֹ מַמְזֵר (ספרא; יבמות ס"א):
חללה. שֶׁנּוֹלְדָה מִן הַפְּסוּלִים שֶׁבַּכְּהֻנָּה, כְּגוֹן בַּת אַלְמָנָה מִכֹּהֵן גָּדוֹל אוֹ בַת גְּרוּשָׁה (וַחֲלוּצָה) מִכֹּהֵן הֶדְיוֹט, וְכֵן שֶׁנִּתְחַלְּלָה מִן הַכְּהֻנָּה עַל יְדֵי בִּיאַת אֶחָד מִן הַפְּסוּלִים לְכְהֻנָּה (עי' ספרא, קידושין ע"ז):

Verse 8

וקדשתו. עַל כָּרְחוֹ, שֶׁאִם לֹא רָצָה לְגָרֵשׁ הַלְקֻהוּ וְיַסְּרֻהוּ עַד שֶׁיְּגָרֵשׁ (ספרא; יבמות פ"ח):
קדש יהיה לך. נְהֹג בּוֹ קְדֻשָּׁה, לִפְתֹּחַ רִאשׁוֹן בְּכָל דָּבָר וּלְבָרֵךְ רִאשׁוֹן בַּסְּעוּדָה (הוריות י"ב):

Verse 9

כי תחל לזנות. כְּשֶׁתִּתְחַלֵּל עַ"י זְנוּת, שֶׁהָיְתָה בָּהּ זִקַּת בַּעַל וְזָנְתָה, אוֹ מִן הָאֵרוּסִין אוֹ מִן הַנִּשּׂוּאִין; וְרַבּוֹתֵינוּ נָחְלְקוּ בַּדָּבָר וְהַכֹּל מוֹדִים שֶׁלֹּא דִּבֵּר הַכָּתוּב בִּפְנוּיָה (עי' סנהדרין נ"א):
את אביה היא מחללת. חִלְּלָה וּבִזְּתָה אֶת כְּבוֹדוֹ, שֶׁאוֹמְרִים עָלָיו אָרוּר שֶׁזּוֹ יָלַד, אָרוּר שֶׁזּוֹ גִּדֵּל (שם):

Verse 10

לא יפרע. לֹא יְגַדֵּל פֶּרַע עַל אֵבֶל, וְאֵיזֶהוּ גִּדּוּל פֶּרַע? יוֹתֵר מִשְּׁלוֹשִׁים יוֹם (שם):

Verse 11

ועל כל נפשת מת וגו'. בְּאֹהֶל הַמֵּת:
נפשת מת. לְהָבִיא רְבִיעִית דָּם מִן הַמֵּת שֶׁמְּטַמֵּא בָּאֹהֶל (שם):
לאביו ולאמו לא יטמא. לֹא בָא אֶלָּא לְהַתִּיר לוֹ מֵת מִצָּוָה (ספרא; נזיר מ"ז):

Verse 12

ומן המקדש לא יצא. אֵינוֹ הוֹלֵךְ אַחַר הַמִּטָּה (סנהדרין י"ח), וְעוֹד מִכָּאן לָמְדוּ
רַבּוֹתֵינוּ שֶׁכֹּהֵן גָּדוֹל מַקְרִיב אוֹנֶן, וְכֵן מַשְׁמָעוֹ: אַף אִם מֵתוּ אָבִיו וְאִמּוֹ אֵינוֹ צָרִיךְ
לָצֵאת מִן הַמִּקְדָּשׁ אֶלָּא עוֹבֵד עֲבוֹדָה:
ולא יחלל את מקדש. שֶׁאֵינוֹ מְחַלֵּל בְּכָךְ אֶת הָעֲבוֹדָה, שֶׁהִתִּיר לוֹ הַכָּתוּב, הָא כֹּהֵן הֶדְיוֹט
שֶׁעָבַד אוֹנֶן חִלֵּל (זבחים ט"ז; סנהדרין פ"ח):

Verse 13

Verse 14

וחללה. שֶׁנּוֹלְדָה מִפְּסוּלֵי כְהֻנָּה (קידושין ע"ז):

Verse 15

ולא יחלל זרעו. הָא אִם נָשָׂא אַחַת מִן הַפְּסוּלוֹת, זַרְעוֹ הֵימֶנָּה חָלָל מִדִּין קְדֻשַּׁת כְּהֻנָּה
(שם):

Verse 16

Verse 17

לחם אלהיו. מַאֲכַל אֱלֹהָיו, כָּל סְעוּדָה קְרוּיָה לֶחֶם, כְּמוֹ "עֲבַד לְחֶם רַב" (דניאל ה'):

Verse 18

כי כל איש אשר בו מום לא יקרב. אֵינוֹ דִּין שֶׁיִּקָּרֵב, כְּמוֹ הַקְרִיבֵהוּ נָא לְפֶחָתֶךָ (מלאכי
א'):
חרם. שֶׁחָטְמוֹ שָׁקוּעַ בֵּין שְׁתֵּי הָעֵינַיִם, שֶׁכּוֹחֵל שְׁתֵּי עֵינָיו כְּאַחַת (ספרא; בכורות מ"ג):
שרוע. שֶׁאֶחָד מֵאֵבָרָיו גָּדוֹל מֵחֲבֵרוֹ — עֵינוֹ אַחַת גְּדוֹלָה וְעֵינוֹ אַחַת קְטַנָּה, אוֹ שׁוֹקוֹ אַחַת
אֲרֻכָּה מֵחֲבֶרְתָּהּ (ספרא; בכורות מ'):

Verse 19

Verse 20

או גבן. שׁוֹרִי"צִיולש בְּלַעַז, שֶׁגְּבִינֵי עֵינָיו שְׁעָרָן אָרֹךְ וְשׁוֹכֵב:
או דק. שֶׁיֵּשׁ לוֹ בְּעֵינָיו דַּק, שֶׁקּוֹרִים טִיל"א, כְּמוֹ "הַנּוֹטֶה כַּדַּק" (ישעיהו מ'):
או תבלל. דָּבָר הַמְּבַלְבֵּל אֶת הָעַיִן, כְּגוֹן חוּט לָבָן הַנִּמְשָׁךְ מִן הַלֵּבָן וּפוֹסֵק בַּסִּירָא, שֶׁהוּא
עֹגֶל הַמַּקִּיף אֶת הַשָּׁחֹר שֶׁקּוֹרִים פרונ"לא, וְהַחוּט הַזֶּה פוֹסֵק אֶת הָעֹגֶל וְנִכְנָס בַּשָּׁחֹר;
וְתַרְגּוּם תְּבַלּוּל "חִלְיז", לְשׁוֹן חֶלְזוֹן, שֶׁהוּא דוֹמֶה לְתוֹלַעַת אוֹתוֹ הַחוּט, וְכֵן כְּנוּהוּ
חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל בְּמוּמֵי הַבְּכוֹר חֶלְזוֹן, נָחָשׁ, עֵינָב (בכורות ל"ח):
גרב או ילפת. מִינֵי שְׁחִין הֵם; גָּרָב זוֹ הַחֶרֶס, שְׁחִין הַיָּבֵשׁ מִבִּפְנִים וּמִבַּחוּץ, יַלֶּפֶת הִיא
חֶזְזִית הַמִּצְרִית, וְלָמָּה נִקְרֵאת יַלֶּפֶת? שֶׁמְּלַפֶּפֶת וְהוֹלֶכֶת עַד יוֹם הַמִּיתָה, וְהוּא לַח מִבַּחוּץ
וְיָבֵשׁ מִבִּפְנִים, וּבְמָקוֹם אַחֵר קוֹרֵא לַגָּרָב שְׁחִין הַלַּח מִבַּחוּץ וְיָבֵשׁ מִבִּפְנִים, שֶׁנֶּאֱמַר
"וּבַגָּרָב וּבֶחָרֶס" (דברים כ"ח), כְּשֶׁסָּמַךְ גָּרָב אֵצֶל חֶרֶס, קוֹרֵא לַיַּלֶּפֶת גָּרָב, וּכְשֶׁהוּא סָמוּךְ
לְגָרָב קוֹרֵא לַחֶרֶס גָּרָב, כָּךְ מְפֹרָשׁ בִּבְכוֹרוֹת (דף מ"א):
מרוח אשד. לְפִי הַתַּרְגּוּם מְרַס פֻּצְּדָיו, שֶׁפְּתָדָיו מְרֻסָּסִין — שֶׁבִּיצִים שֶׁלּוֹ כְּתוּתִין, פְּתָדִין
כְּמוֹ "גִּידֵי פַּצְדָּו יְשֹׂרָגוּ" (איוב מ'):

Verse 21

כל איש אשר בו מום. לְרַבּוֹת שְׁאָר מוּמִין:
מום בו. בְּעוֹד מוּמוֹ בּוֹ פָּסוּל, הָא אִם עָבַר מוּמוֹ כָּשֵׁר (ספרא):
לחם אלהיו. כָּל מַאֲכָל קָרוּי לֶחֶם:

Verse 22

מקדשי הקדשים. אֵלּוּ קָדְשֵׁי הַקָּדָשִׁים:
ומן הקדשים יאכל. אֵלּוּ קָדָשִׁים קַלִּים, וְאִם נֶאֶמְרוּ קָדְשֵׁי הַקָּדָשִׁים לָמָּה נֶאֱמַר קָדָשִׁים קַלִּים? אִם לֹא נֶאֱמַר, הָיִיתִי אוֹמֵר בְּקָדְשֵׁי הַקָּדָשִׁים יֹאכַל בַּעַל מוּם, שֶׁמָּצִינוּ שֶׁהֻתְּרוּ לְזָר, שֶׁאָכַל מֹשֶׁה בְּשַׂר הַמִּלּוּאִים, אֲבָל בְּזָרָה וְשׁוֹק שֶׁל קָדָשִׁים קַלִּים לֹא יֹאכַל, שֶׁלֹּא מָצִינוּ זָר חוֹלֵק בָּהֶן, לְכָךְ נֶאֱמְרוּ קָדָשִׁים קַלִּים, כָּךְ מְפֹרָשׁ בִּזְבָחִים (דף ק"א):

Verse 23

אך אל הפרכת. לְהַזּוֹת שֶׁבַע הַזָּאוֹת שֶׁעַל הַפָּרֹכֶת.
ואל המזבח. הַחִיצוֹן; וּשְׁנֵיהֶם הֻצְרְכוּ לִכְתֹּב, וּמְפֹרָשׁ בְּתו"כ:
ולא יחלל את מקדשי. שֶׁאִם עָבַד עֲבוֹדָתוֹ מְחֻלֶּלֶת לְפָסֵל (ספרא):

Verse 24

וידבר משה. הַמִּצְוָה הַזֹּאת.
אל אהרן ואל בניו ואל כל בני ישראל. לְהַזְהִיר בֵּית דִּין עַל הַכֹּהֲנִים (עי' ספרא):

Chapter 22

Verse 1

Verse 2

וינזרו. אֵין נְזִירָה אֶלָּא פְּרִישָׁה, וְכֵן הוּא אוֹמֵר "וַיִּנָּזֵר מֵאֲחֵרַי" (יחזקאל י"ד),
"נָזְרוּ אֲחוֹר" (ישעיהו א') — יִפְרְשׁוּ מִן הַקָּדָשִׁים בִּימֵי טֻמְאָתָן (ספרא):
וינזרו מקדשי בני ישראל, אשר הם מקדשים לי ולא יחללו את שם קדשי. סָרַס הַמִּקְרָא וְדָרְשֵׁהוּ:
אשר הם מקדשים לי. לְרַבּוֹת קָדְשֵׁי כֹהֲנִים עַצְמָן:

Verse 3

כל איש אשר יקרב. אֵין קְרִיבָה זוֹ אֶלָּא אֲכִילָה, וְכֵן מָצִינוּ שֶׁנֶּאֶמְרָה אַזְהָרַת אֲכִילַת קָדָשִׁים בְּטֻמְאָה בִּלְשׁוֹן נְגִיעָה, "בְּכָל קֹדֶשׁ לֹא תִגָּע" (ויקרא י"ב), אַזְהָרָה לָאוֹכֵל, וּלְמָדוּהָ רַבּוֹתֵינוּ מִגְּזֵרָה שָׁוָה; וְאֵל"ל שֶׁחַיָּב עַל הַנְּגִיעָה, שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר כָּרֵת עַל הָאֲכִילָה בְּצַו אֶת אַהֲרֹן (ויקרא ז'), שְׁתֵּי כָּרֵתוֹת זוֹ אֵצֶל זוֹ, וְאִם עַל הַנְּגִיעָה חַיָּב, לֹא הֻצְרַךְ לְחַיְּבוֹ עַל הָאֲכִילָה וְכֵן נִדְרַשׁ בְּתו"כ: וְכִי יֵשׁ נוֹגֵעַ חַיָּב? אִם כֵּן מַה תַּ"ל יִקָּרֵב? מְשֻׁכְשָׁר לְקָרֵב, שֶׁאֵין חַיָּבִים עָלָיו מִשּׁוּם טֻמְאָה אֶלָּא אִ"כּ קָרְבוּ מַתִּירָיו (ספרא; זבחים מ"ה):
וְאִ"תּ שָׁלוֹשׁ כָּרֵתוֹת בְּטֻמְאַת כֹּהֲנִים לָמָּה, כְּבָר נִדְרְשׁוּ בְּמַסֶּכֶת שְׁבוּעוֹת (דף ז'), אַחַת לְכָלָּל וְאַחַת לְפָרָט וְכוּ':
וטמאתו עליו. וְטֻמְאַת הָאָדָם עָלָיו, יָכוֹל בַּבָּשָׂר הַכָּתוּב מְדַבֵּר — וְטֻמְאָתוֹ שֶׁל בָּשָׂר עָלָיו — וּבְטָהוֹר שֶׁאָכַל אֶת הַטָּמֵא הַכָּתוּב מְדַבֵּר, עַל כָּרְחֶךָ מִמַּשְׁמָעוֹ אַתָּה לָמֵד — בִּמְי שֶׁטֻּמְאָתוֹ פוֹרַחַת מִמֶּנּוּ הַכָּתוּב מְדַבֵּר, וְזֶהוּ הָאָדָם שֶׁיֵּשׁ לוֹ טָהֳרָה בִּטְבִילָה (ספרא):
ונכרתה. יָכוֹל מִצַּד זֶה לְצַד זֶה — יִכָּרֵת מִמְּקוֹמוֹ וְיִתְיַשֵּׁב בְּמָקוֹם אַחֵר — תַּ"ל אני ה', בְּכָל מָקוֹם אֲנִי (שם):

Verse 4

מזרע אהרן. אין לי אלא זרעו, גופו מנין, תלמוד לומר והוא צרוע, שיכול הואיל ומקריב אונן יקריב צרוע וזב, תלמוד לומר והוא:
עד אשר יטהר. ביאת השמש, או אינו אלא טבילה, נאמר כאן וטהר, ונאמר למטה וטהר (פסוק ז) ובא השמש וטהר, מה להלן ביאת שמש, אף כאן ביאת שמש:
בכל טמא נפש. בְּמִי שֶׁנִּטְמָא בְּמֵת:

Verse 5

(חגיגה י"א) בְּכָעֲדָשָׁה — בְּשִׁעוּר הָרָאוּי לְטַמֵּא. בְּשִׁעוּר לְטַמֵּא וְזֶהוּ כַּזַּיִת (אהלות פ"ב) אשר יטמא לו: או באדם. בְּמֵת: לכל טמאתו. לְרַבּוֹת נוֹגֵעַ בְּזָב וְזָבָה נִדָּה וְיוֹלֶדֶת:

Verse 6

נפש אשר תגע בו. בְּאֶחָד מִן הַטְּמֵאִים הַלָּלוּ:

Verse 7

ואחר יאכל מן הקדשים. נִדְרֶשֶׁת בִּיבָמוֹת (דף ע"ד), בִּתְרוּמָה שֶׁמֻּתָּר לְאָכְלָהּ בְּהַעֲרֵב הַשֶּׁמֶשׁ: מן הקדשים. וְלֹא כָּל הַקָּדָשִׁים:

Verse 8

נבלה וטרפה לא יאכל לטמאה בה. לְעִנְיַן הַטֻּמְאָה הִזְהִיר כָּאן, שֶׁאִם אָכַל נִבְלַת עוֹף טָהוֹר שֶׁאֵין לָהּ טֻמְאַת מַגָּע וּמַשָּׂא אֶלָּא טֻמְאַת אֲכִילָה בְּבֵית הַבְּלִיעָה, אָסוּר לֶאֱכֹל בַּקָּדָשִׁים; וְצָרִיךְ לוֹמַר "וּטְרֵפָה" — מִי שֶׁיֵּשׁ בְּמִינוֹ טְרֵפָה, יָצָא נִבְלַת עוֹף טָמֵא שֶׁאֵין בְּמִינוֹ טְרֵפָה:

Verse 9

ושמרו את משמרתי. מִלֶּאֱכֹל תְּרוּמָה בְּטֻמְאַת הַגּוּף (סנהדרין פ"ג): ומתו בו. לְמֻדָּנוּ שֶׁהָיָה מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם (שם):

Verse 10

לא יאכל קדש. בִּתְרוּמָה הַכָּתוּב מְדַבֵּר, שֶׁכָּל הָעִנְיָן דִּבֵּר בָּהּ: תושב כהן ושכיר. תּוֹשָׁבוֹ שֶׁל כֹּהֵן וּשְׂכִירוֹ, לְפִיכָךְ "תּוֹשָׁב" זֶה נָקוּד פַּתָּח, לְפִי שֶׁהוּא דָּבוּק; וְאֵיזֶהוּ תּוֹשָׁב? זֶה נִרְצָע שֶׁהוּא קָנוּי לוֹ עַד הַיּוֹבֵל, וְאֵיזֶהוּ שָׂכִיר? זֶה קָנוּי קְנְיַן שָׁנִים שֶׁיּוֹצֵא בְּשֵׁשׁ, בָּא הַכָּתוּב וְלִמֶּדְךָ כָּאן שֶׁאֵין גּוּפוֹ קָנוּי לַאֲדוֹנָיו לֶאֱכֹל בִּתְרוּמָתוֹ (ספרא; יבמות ע'):

Verse 11

וכהן כי יקנה נפש. עֶבֶד כְּנַעֲנִי שֶׁקָּנוּי לְגוּפוֹ: ויליד ביתו. אֵלּוּ בְּנֵי הַשְּׁפָחוֹת; וְאֵשֶׁת כֹּהֵן אוֹכֶלֶת בִּתְרוּמָה מִן הַמִּקְרָא הַזֶּה, שֶׁאַף הִיא קִנְיַן כַּסְפּוֹ, וְעוֹד לָמֵד מִמִּקְרָא אַחֵר (במדבר י"ח), כָּל טָהוֹר בְּבֵיתְךָ וְגוֹ' בְּסִפְרֵי:

Verse 12

לאיש זר. לְלֵוִי וְיִשְׂרָאֵל (ספרא):

Verse 13

אלמנה וגרושה. מִן הָאִישׁ הַזָּר: וזרע אין לה. מִמֶּנּוּ: ושבה. הָא אִם יֵשׁ לָהּ זֶרַע מִמֶּנּוּ, אֲסוּרָה בִּתְרוּמָה כָּל זְמַן שֶׁהַזֶּרַע קַיָּם (יבמות ע"ז): וכל זר לא יאכל בו. לֹא בָא אֶלָּא לְהוֹצִיא אֶת הָאוֹנֵן — שֶׁמֻּתָּר בִּתְרוּמָה, זָרוּת אֲמַרְתִּי לְךָ וְלֹא אֲנִינוּת (שם שם ס"ח):

Verse 14

כי יאכל קדש. תְּרוּמָה: ונתן לכהן את הקדש. דָּבָר הָרָאוּי לִהְיוֹת קֹדֶשׁ, שֶׁאֵינוֹ פּוֹרֵעַ לוֹ מָעוֹת, אֶלָּא פֵּרוֹת שֶׁל חֻלִּין וְהֵן נַעֲשׂוּ תְּרוּמָה (פסחים ל"ב):

Verse 15

ולא יחללו וגו'. לְהַאֲכִילָם לְזָרִים:

Verse 16

והשיאו אותם. אֶת עֲצָמָם יִטְעֲנוּ עָוֹן באכלם את קדשיהם שֶׁהֻבְדְּלוּ לְשֵׁם תְּרוּמָה, וְקָדְשׁוּ
וְנֶאֶסְרוּ עֲלֵיהֶן; וְאֶנְקְלוֹס שֶׁתִּרְגֵּם "בְּמֵיכָלְהוֹן בְּסוֹאֲבָא", שֶׁלֹּא לְצֹרֶךְ תִּרְגּוּמוֹ כֵּן:
והשיאו אותם. זֶה אֶחָד מִשִּׁלּוּשָׁה אֻתִּים שֶׁהָיָה רַבִּי יִשְׁמָעֵאל דּוֹרֵשׁ בַּתּוֹרָה שֶׁמְּדַבְּרִים בָּאָדָם
עַצְמוֹ, וְכֵן "בְּיוֹם מְלֹאת יְמֵי נִזְרוֹ יָבִיא אֹתוֹ" (במדבר ו') — הוּא יָבִיא אֶת עַצְמוֹ,
וְכֵן "וַיִּקְבֹּר אֹתוֹ בַּגַּי" (דברים ל"ד) — הוּא קָבַר אֶת עַצְמוֹ, כָּךְ נִדְרָשׁ בְּסִפְרֵי:

Verse 17

Verse 18

נדריהם. הֲרֵי עָלַי:
נדבותם. הֲרֵי זוֹ:

Verse 19

לרצנכם. הָבִיאוּ דָּבָר הָרָאוּי לְרָצוֹת אֶתְכֶם לְפָנַי, שֶׁיְּהֵא לָכֶם לְרָצוֹן, אפיי"מנט בְּלַעַז,
וְאֵיזֶהוּ הָרָאוּי לְרָצוֹן?
תמים זכר בבקר בכבשים ובעזים. אֲבָל בְּעוֹלַת הָעוֹף אֵין צָרִיךְ תַּמּוּת וְזַכְרוּת, וְאֵינוֹ
נִפְסָל בְּמוּם אֶלָּא בְּחֶסְרוֹן אֵבֶר (ספרא):

Verse 20

Verse 21

לפלא נדר. לְהַפְרִישׁ בְּדִבּוּרוֹ:

Verse 22

עורת. שֵׁם דָּבָר שֶׁל מוּם עִוָּרוֹן בְּלָשׁוֹן נְקֵבָה — שֶׁלֹּא יְהֵא בּוֹ מוּם שֶׁל עִוָּרוֹן:
או שבור. לֹא יִהְיֶה:
חרוץ. רִיס שֶׁל עַיִן שֶׁנִּסְדַּק אוֹ שֶׁנִּפְגַּם וְכֵן שְׁפָתוֹ שֶׁנִּסְדְּקָה אוֹ נִפְגְּמָה (בכורות ל"ח):
יבלת. ורו"אה בְּלַעַז:
גרב. מִין חֶזָזִית וְכֵן יַלֶּפֶת, וּלְשׁוֹן יַלֶּפֶת כְּמוֹ וַיִּלְפֹּת שִׁמְשׁוֹן (שופטים ט"ז), שֶׁאֲחוּזָה
בּוֹ עַד יוֹם מִיתָה, שֶׁאֵין לָהּ רְפוּאָה:
לא תקריבו. שָׁלוֹשׁ פְּעָמִים, לְהַזְהִיר עַל הַקְּדָשָׁתָן וְעַל שְׁחִיטָתָן וְעַל זְרִיקַת דָּמָן (תמורה
ו'):
ואשה לא תתנו. אַזְהָרַת הַקְּטָרָתָן:

Verse 23

שרוע. אֵבֶר גָּדוֹל מֵחֲבֵרוֹ:
וקלוט. פַּרְסוֹתָיו קְלוּטוֹת (בכורות מ'):
נדבה תעשה אתו. לְבֶדֶק הַבַּיִת:
ולנדר. לַמִּזְבֵּחַ:
לא ירצה. אֵי זֶה הֶקְדֵּשׁ בָּא לְרָצוֹת? הֱוֵי אוֹמֵר זֶה הֶקְדֵּשׁ הַמִּזְבֵּחַ (תמורה ז'):

Verse 24

ומעוך וכתות ונתוק וכרות. בֵּבֵיצִים אוֹ בַגִּיד:
מעוך. בֵּיצָיו מְעוּכִין בַּיָּד:
כתות. כְּתוּשִׁים יוֹתֵר מִמָּעוּךְ:

נתוק. תְּלוּשִׁין בַּיָּד עַד שֶׁנִּפְסְקוּ חוּטִים שֶׁתְּלוּיִים בָּהֶן, אֲבָל נְתוּנִים הֵם בְּתוֹךְ הַכִּיס, וְהַכִּיס לֹא נִתְלַשׁ:
וכרות. כְּרוּתִין בִּכְלִי וְעוֹדָן בַּכִּיס (בכורות ל"ט):
ומעוך. תַּרְגּוּמוֹ וְדִי מְרִיס, זֶהוּ לְשׁוֹנוֹ בַּאֲרָמִית, לְשׁוֹן כְּתִישָׁה [
וכתות תַּרְגּוּמוֹ וְדִי רְסִיס, כְּמוֹ "הַבַּיִת הַגָּדוֹל רְסִיסִים" (עמוס ו') — בְּקִיעוֹת דַּקּוֹת, וְכֵן "קָנֶה הַמְּרֻסָּס" (שבת פ'):]
ובארצכם לא תעשו. דָּבָר זֶה לְסָרֵס שׁוּם בְּהֵמָה וְחַיָּה, וַאֲפִלּוּ טְמֵאָה, לְכָךְ נֶאֱמַר בְּאַרְצְכֶם לְרַבּוֹת כָּל אֲשֶׁר בְּאַרְצְכֶם, שֶׁאִלְּמָלֵי לֹא נִצְטַוּוּ עַל הַסֵּרוּס אֶלָּא בָּאָרֶץ, שֶׁהֲרֵי סֵרוּס חוֹבַת הַגּוּף הִיא וְכָל חוֹבַת הַגּוּף נוֹהֶגֶת בֵּין בָּאָרֶץ בֵּין בְּחוּצָה לָאָרֶץ:

Verse 25

ומיד בן נכר. שֶׁהֵבִיא קָרְבָּן בְּיַד כֹּהֵן לְהַקְרִיבוֹ לַשָּׁמַיִם לֹא תקריבו לו בַּעַל מוּם; וְאַע"פִ שֶׁלֹּא נֶאְסְרוּ בַּעֲלֵי מוּמִים לְקָרְבַּן בְּנֵי נֹחַ אֶלָּא אִ"כְּ מְחֻסְּרֵי אֵבֶר, זֹאת נוֹהֶגֶת בְּבָמָה שֶׁבַּשָּׂדוֹת, אֲבָל עַל הַמִּזְבֵּחַ שֶׁבַּמִּשְׁכָּן לֹא תַקְרִיבוּ, אֲבָל תְּמִימָה תְּקַבְּלוּ מֵהֶם, לְכָךְ נֶאֱמַר לְמַעְלָה אִישׁ אִישׁ, לְרַבּוֹת אֶת הַגּוֹיִם שֶׁנּוֹדְרִים נְדָרִים וּנְדָבוֹת כְּיִשְׂרָאֵל (חולין י"ג):
משחתם. חִבּוּלָהוֹן:
לא ירצו לכם. לְכַפֵּר עֲלֵיכֶם:

Verse 26

Verse 27

כי יולד. פְּרָט לְיוֹצֵא דֹּפֶן (שם ל"ח):

Verse 28

אתו ואת בנו. נוֹהֵג בַּנְּקֵבָה — שֶׁאָסוּר לִשְׁחֹט הָאֵם וְהַבֵּן אוֹ הַבַּת, וְאֵינוֹ נוֹהֵג בַּזְּכָרִים, וּמֻתָּר לִשְׁחֹט הָאָב וְהַבֵּן (שם ע"ח):
אתו ואת בנו. אַף בְּנוֹ וְאוֹתוֹ בְּמַשְׁמָע (שם פ"ב):

Verse 29

לרצנכם תזבחו. תְּחִלַּת זְבִיחָתְכֶם הִזָּהֲרוּ שֶׁתְּהֵא לְרָצוֹן לָכֶם, וּמַהוּ הָרָצוֹן?
ביום ההוא יאכל. לֹא בָא לְהַזְהִיר אֶלָּא שֶׁתְּהֵא שְׁחִיטָה עַל מְנָת כֵּן — אַל תִּשְׁחֲטוּהוּ עַל מְנָת לְאָכְלוֹ לְמָחָר, שֶׁאִם תַּחְשְׁבוּ בּוֹ מַחֲשֶׁבֶת פְּסוּל לֹא יְהֵא לָכֶם לְרָצוֹן; דָּ"אַ לרצנכם — לְדַעְתְּכֶם, מִכָּאן לַמִּתְעַסֵּק שֶׁפָּסוּל בִּשְׁחִיטַת קָדָשִׁים; וְאַע"פִ שֶׁפֵּרַט בַּנֶּאֱכָלִים לִשְׁנֵי יָמִים, חָזַר וּפֵרַט בַּנֶּאֱכָלִין לְיוֹם אֶחָד שֶׁתְּהֵא זְבִיחָתָן עַל מְנָת לְאָכְלָן בִּזְמַנָּן:

Verse 30

ביום ההוא יאכל. לֹא בָא לְהַזְהִיר אֶלָּא שֶׁתְּהֵא שְׁחִיטָה עַל מְנָת כֵּן, שֶׁאִם לִקְבֹּעַ לוֹ זְמַן (ויקרא ז') אֵכִילָה, כְּבָר כָּתוּב וּבְשַׂר זֶבַח תּוֹדַת שְׁלָמָיו וְגוֹ':
אני ה'. דַּע מִי אָנֹכִי עַל הַדָּבָר וְאַל יֵקַל בְּעֵינֶיךָ:

Verse 31

ושמרתם. זוֹ הַמִּשְׁנָה:
ועשיתם. זֶה הַמַּעֲשֶׂה (ספרא):

Verse 32

ולא תחללו. לַעֲבֹר עַל דְּבָרַי מִזִּידִין; מִמַּשְׁמָע שֶׁנֶּאֱמַר וְלֹא תְחַלְּלוּ מַה תַּ"ל וְנִקַּדַּשְׁתִּי? מִסֹּר עַצְמְךָ וְקַדֵּשׁ שְׁמִי. יָכוֹל בְּיָחִיד, תַּ"ל בתוך בני ישראל; וּכְשֶׁהוּא מוֹסֵר עַצְמוֹ יִמְסֹר עַצְמוֹ עַל מְנָת לָמוּת, שֶׁכָּל הַמּוֹסֵר עַצְמוֹ עַל מְנָת הַנֵּס, אֵין עוֹשִׂין לוֹ נֵס, שֶׁכֵּן מָצִינוּ בַּחֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה שֶׁלֹּא מָסְרוּ עַצְמָן עַל מְנָת הַנֵּס, שֶׁנֶּאֱמַר (דניאל נ'), "וְהֵן לָא יְדִיעַ לָהֵוא לָךְ מַלְכָּא" וְגוֹ', מַצִּיל וְלֹא מַצִּיל — "יְדִיעַ לָהֵוא לָךְ" וְגוֹ' (ספרא):

Verse 33

המוציא אתכם. עַל מְנָת כֵּן:
(שם) נֶאֱמָן לְשַׁלֵּם שָׂכָר אני ה'.:

Chapter 23

Verse 1

Verse 2

דבר אל בני ישראל, מועדי ה'. עֲשֵׂה מוֹעֲדוֹת שֶׁיִּהְיוּ יִשְׂרָאֵל מְלֻמָּדִין בָּהֶם, שֶׁמְּעַבְּרִים אֶת
(ספרא) הַשָּׁנָה עַל גֶּלְיוֹת שֶׁנֶּעְקְרוּ מִמְּקוֹמָן לַעֲלוֹת לָרֶגֶל וַעֲדַיִן לֹא הִגִּיעוּ לִירוּשָׁלַיִם:

Verse 3

ששת ימים. מָה עִנְיָן שַׁבָּת אֵצֶל מוֹעֲדוֹת? לְלַמֶּדְךָ שֶׁכָּל הַמְחַלֵּל אֶת הַמּוֹעֲדוֹת מַעֲלִין עָלָיו
כְּאִלּוּ חִלֵּל אֶת הַשַּׁבָּתוֹת, וְכָל הַמְקַיֵּם אֶת הַמּוֹעֲדוֹת מַעֲלִין עָלָיו כְּאִלּוּ קִיֵּם אֶת הַשַּׁבָּתוֹת
(שם):

Verse 4

אלה מועדי ה'. לְמַעְלָה מְדַבֵּר בְּעִבּוּר שָׁנָה וְכָאן מְדַבֵּר בְּקִדּוּשׁ הַחֹדֶשׁ:

Verse 5

(שם) בין הערבים. מֹשֶׁה שָׁעוֹת וּלְמַעְלָה:
פסח לה'. הַקְּרֻבַת קָרְבָּן שְׁמוֹ פֶּסַח:

Verse 6

Verse 7

Verse 8

והקרבתם אשה וגו'. הֵם הַמּוֹסָפִין הָאֲמוּרִים בְּפָרָשַׁת פִּינְחָס, וְלָמָּה נֶאֶמְרוּ כָאן? לוֹמַר
שֶׁאֵין הַמּוֹסָפִין מְעַכְּבִין זֶה אֶת זֶה:
והקרבתם אשה לה'. מִכָּל מָקוֹם — אִם אֵין פָּרִים הָבֵא אֵילִים, וְאִם אֵין פָּרִים וְאֵילִים
(שם) הָבֵא כְּבָשִׂים:
שבעת ימים. כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר שִׁבְעַת שֵׁם דָּבָר הוּא — שָׁבוּעַ שֶׁל יָמִים, שטי"נא בְּלַעַז, וְכֵן
כָּל לְשׁוֹן שְׁמוֹנַת שֶׁשֶׁת חֲמֵשֶׁת שִׁלּוּשֶׁת:
מלאכת עבדה. אֲפִלּוּ מְלָאכוֹת הַחֲשׁוּבוֹת לָכֶם עֲבוֹדָה וְצֹרֶךְ — שֶׁיֵּשׁ חֶסְרוֹן כִּיס בְּבַטָּלָה שֶׁלָּהֶן
— כְּגוֹן דָּבָר הָאָבֵד, כָּךְ הֵבַנְתִּי מִתּ"כ, דְּקָתָנֵי יָכוֹל אַף חֻלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד יְהֵא אָסוּר בִּמְלָאכָת
עֲבוֹדָה וְכוּ':

Verse 9

Verse 10

(ספרא) ראשית קצירכם. שֶׁתְּהֵא רִאשׁוֹנָה לַקָּצִיר:

עמר. עֶשְׂרִית הָאֵיפָה כָּךְ הָיְתָה שְׁמָהּ, כְּמוֹ וַיָּמֹדוּ בָעֹמֶר (שמות ט"ז):

Verse 11

והניף. כָּל תְּנוּפָה מוֹלִיךְ וּמֵבִיא מַעֲלָה וּמוֹרִיד, מוֹלִיךְ וּמֵבִיא לַעֲצֹר רוּחוֹת רָעוֹת,
מַעֲלָה וּמוֹרִיד לַעֲצֹר טְלָלִים רָעִים (מנחות ס"ב):
לרצנכם. אִם תַּקְרִיבוּ כְּמִשְׁפָּט זֶה יִהְיֶה לְרָצוֹן לָכֶם:
ממחרת השבת. מִמָּחֳרַת יוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן שֶׁל פֶּסַח, שֶׁאִם אַתָּה אוֹמֵר שַׁבַּת בְּרֵאשִׁית אֵי אַתָּה
יוֹדֵעַ אֵיזֶהוּ (ספרא; מנחות ס"ו):

Verse 12

ועשיתם … כבש. חוֹבָה לָעֹמֶר הוּא בָּא:

Verse 13

ומנחתו. מְנָחַת נְסָכָיו:
שני עשרנים. כְּפוּלָה הָיְתָה:
ונסכו יין רבעית ההין. אַעַ"פִ שֶׁמִּנְחָתוֹ כְּפוּלָה אֵין נְסָכָיו כְּפוּלִים:

Verse 14

וקלי. קָמַח עָשׂוּי מִכַּרְמֶל רַךְ שֶׁמְּיַבְּשִׁין אוֹתוֹ בַּתַּנּוּר:
וכרמל. הֵן קְלָיוֹת, שֶׁקּוֹרִין גרנ"ליש:
בכל משבתיכם. נֶחְלְקוּ בוֹ חֲכְמֵי יִשְׂרָאֵל, יֵשׁ שֶׁלָּמְדוּ מִכָּאן שֶׁהָאֲשָׁם נוֹהֵג בְּחוּצָה לָאָרֶץ,
וְיֵ"א לֹא בָא אֶלָּא לְלַמֵּד שֶׁלֹּא נִצְטַוּוּ עַל הָאָשָׁם אֶלָּא לְאַחַר יְרֻשָּׁה וִישִׁיבָה, מִשֶּׁכִּבְּשׁוּ וְחִלְּקוּ
(קידושין ל"ז):

Verse 15

ממחרת השבת. מִמָּחֳרַת יוֹם טוֹב:
תמימת תהיינה. מְלַמֵּד שֶׁמַּתְחִיל וּמוֹנֶה מִבָּעֶרֶב, שֶׁאִם לֹא כֵן אֵינָן תְּמִימוֹת (ספרא; מנחות
ס"ו):

Verse 16

השבת השביעת. כְּתַרְגּוּמוֹ שְׁבוּעֲתָא שְׁבִיעֵתָא:
עד ממחרת השבת השביעת תספרו. וְלֹא עַד בְּכָלָל, וְהֵן אַרְבָּעִים וְתִשְׁעָה יוֹם
חמשים יום והקרבתם מנחה חדשה לה'. בַּיּוֹם הַחֲמִשִּׁים תַּקְרִיבוּהָ, וְאוֹמֵר אֲנִי זֶה מִדָּרְשׁוֹ,
אֲבָל פְּשׁוּטוֹ עַד מִמָּחֳרַת הַשַּׁבָּת הַשְּׁבִיעִת שֶׁהוּא יוֹם חֲמִשִּׁים תִּסְפְּרוּ, וּמִקְרָא מְסֹרָס הוּא
מנחה חדשה. הִיא הַמִּנְחָה הָרִאשׁוֹנָה שֶׁהוּבְאָה מִן הֶחָדָשׁ, וְאִ"תּ הֲרֵי קָרְבָה מִנְחַת הָעֹמֶר אֵינָהּ
כְּשֶׁאָר כָּל הַמְּנָחוֹת, שֶׁהִיא בָאָה מִן הַשְּׁעוֹרִים (מנחות י"ד):

Verse 17

ממושבתיכם. וְלֹא מִחוּצָה לָאָרֶץ (ספרא):
לחם תנופה. לֶחֶם תְּרוּמָה, הַמּוּרָם לְשֵׁם גָּבוֹהַּ, וְזוֹ הִיא הַמִּנְחָה הַחֲדָשָׁה הָאֲמוּרָה לְמַעְלָה:
בכורים. רִאשׁוֹנָה לְכָל הַמְּנָחוֹת, אַף לְמִנְחַת קְנָאוֹת הַבָּאָה מִן שְׁעוֹרִים לֹא תִקָּרֵב מִן הֶחָדָשׁ
קֹדֶם לְשְׁתֵּי הַלֶּחֶם (שם):

Verse 18

על הלחם. בְּגִלַּל הַלֶּחֶם, חוֹבָה לַלֶּחֶם (ספרא; מנחות מ"ה):
ומנחתם ונסכיהם. כְּמִשְׁפָּט מִנְחָה וּנְסָכִים הַמִּפֹּרָשִׁים בְּכָל בְּהֵמָה בְּפָרָשַׁת נְסָכִים, שְׁלוֹשָׁה
עֶשְׂרוֹנִים לַפָּר וּשְׁנֵי עֶשְׂרוֹנִים לָאַיִל וְעִשָּׂרוֹן לַכֶּבֶשׂ, זוֹ הִיא הַמִּנְחָה, וְהַנְּסָכִים חֲצִי הַהִין
לַפָּר וּשְׁלִישִׁית הַהִין לָאַיִל וּרְבִיעִית הַהִין לַכֶּבֶשׂ:

Verse 19

ועשיתם שעיר עזים. יָכוֹל שְׁבָעַת הַכְּבָשִׂים וְהַשָּׂעִיר הָאֲמוּרִים כָּאן הֵם ז' הַכְּבָשִׂים וְהַשָּׂעִיר
הָאֲמוּרִים בְּחֻמַּשׁ הַפְּקוּדִים, כְּשֶׁאַתָּה מַגִּיעַ אֵצֶל פָּרִים וְאֵילִים אֵינָן הֵם, אֱמֹר מֵעַתָּה אֵלּוּ
לְעַצְמָן וְאֵלּוּ לְעַצְמָן — אֵלּוּ קָרְבוּ בְּגִלַּל הַלָּחֶם וְאֵלּוּ לַמּוּסָפִין (שם)
:

Verse 20

והניף הכהן אתם, תנופה. מְלַמֵּד שֶׁטְּעוּנִין תְּנוּפָה חַיִּים, יָכוֹל כֻּלָּם, תַּ"ל "עַל שְׁנֵי
כְבָשִׂים" (עי' מנחות ס"ב)
:
קדש יהיו. לְפִי שֶׁשַּׁלְמֵי יָחִיד קָדָשִׁים קַלִּים, הֶזְקֵק לוֹמַר בְּשַׁלְמֵי צִבּוּר שֶׁהֵן קָדְשֵׁי קָדָשִׁים
:

Verse 21

Verse 22

ובקצרכם. חָזַר וְשָׁנָה, לַעֲבֹר עֲלֵיהֶם בְּשֵׁנִי לָאוִין; אָמַר ר' אַבְדִּימִי בְּרַבִּי יוֹסֵף, מָה רָאָה
הַכָּתוּב לִתֵּן בְּאֶמְצַע הָרְגָלִים — פֶּסַח וַעֲצֶרֶת מִכָּאן וְרֹאשׁ הַשָּׁנָה וְיוֹם הַכִּפּוּרִים וְחַג מִכָּאן
לְלַמֶּדְךָ שֶׁכָּל הַנּוֹתֵן לֶקֶט שִׁכְחָה וּפֵאָה לָעָנִי כָּרָאוּי, מַעֲלִין עָלָיו כְּאִלּוּ בָּנָה בֵּית
—? הַמִּקְדָּשׁ וְהִקְרִיב קָרְבְּנוֹתָיו בְּתוֹכוֹ (ספרא)
:
תעזב. הַנַּח לְפְנֵיהֶם וְהֵם יִלְקְטוּ, וְאֵין לְךָ לְסַיֵּעַ לְאֶחָד מֵהֶם (פאה פ"ה)
:
אני ה' אלהיכם. נֶאֱמָן לְשַׁלֵּם שָׂכָר
:

Verse 23

Verse 24

זכרון תרועה. זִכְרוֹן פְּסוּקֵי זִכְרוֹנוֹת וּפְסוּקֵי שׁוֹפָרוֹת (ספרא: ראש השנה ל"ב) לִזְכֹּר
לָכֶם עֲקֵדַת יִצְחָק שֶׁקָּרַב תַּחְתָּיו אַיִל
:

Verse 25

והקרבתם אשה. הַמּוּסָפִין הָאֲמוּרִין בְּחֻמַּשׁ הַפְּקוּדִים
:

Verse 26

Verse 27

אך. כָּל אַכִּין וְרַקִּין שֶׁבַּתּוֹרָה מְעוּטִים — מְכַפֵּר הוּא לַשָּׁבִים וְאֵינוֹ מְכַפֵּר עַל שֶׁאֵינָם שָׁבִים
(ספרא)
:

Verse 28

Verse 29

Verse 30

והאבדתי. לְפִי שֶׁהוּא אוֹמֵר כָּרֵת בְּכָל מָקוֹם וְאֵינִי יוֹדֵעַ מַה הוּא, כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר
וְהַאֲבַדְתִּי, לְמֵד עַל הַכָּרֵת שֶׁאֵינוֹ אֶלָּא אֲבֵדוֹן
:

Verse 31

כל מלאכה וגו'. לַעֲבֹר עָלָיו בְּלָאוִין הַרְבֵּה, אוֹ לְהַזְהִיר עַל מְלָאכֶת לַיְלָה כִּמְלָאכֶת יוֹם:

Verse 32

Verse 33

Verse 34

Verse 35

מקרא קדֹשׁ. קֻדְּשָׁהוּ בִּכְסוּת נְקִיָּה וּבִתְפִלָּה, וּבְשָׂאָר יָמִים טוֹבִים בְּמַאֲכָל וּבְמִשְׁתֶּה וּבִכְסוּת נְקִיָּה וּבִתְפִלָּה (עי' ספרא):

Verse 36

עצרת הוא. עָצַרְתִּי אֶתְכֶם אֶצְלִי; כְּמֶלֶךְ שֶׁזִּמֵּן אֶת בָּנָיו לִסְעוּדָה לְכָךְ וְכָךְ יָמִים, כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעַ זְמַנָּן לִפָּטֵר, אָמַר, בָּנַי בְּבַקָּשָׁה מִכֶּם עַכְּבוּ עִמִּי עוֹד יוֹם אֶחָד, קָשָׁה עָלַי פְּרֵדַתְכֶם: כל מלאכת עבדה. אֲפִלּוּ מְלָאכָה שֶׁהִיא עֲבוּדָה לָכֶם, שֶׁאִם לֹא תַּעֲשׂוּהָ יֵשׁ חֶסְרוֹן כִּיס בַּדָּבָר לא תעשו. יָכוֹל אַף חֻלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד יְהֵא אָסוּר בִּמְלָאכֶת עֲבוֹדָה, תַּ"ל "הִוא" (שם):

Verse 37

עלה ומנחה. מִנְחַת נְסָכִים הַקְּרֵבָה עִם הָעוֹלָה:
דבר יום ביומו. חֹק הַקָּצוּב בְּחֻמַּשׁ הַפְּקוּדִים:
דבר יום ביומו. הָא אִם עָבַר יוֹמוֹ בָּטֵל קָרְבָּנוֹ (עי' ספרא):

Verse 38

Verse 39

אך בחמשה עשר יום, תחגו. קָרְבַּן שְׁלָמִים לַחֲגִיגָה, יָכוֹל תִּדְחֶה אֶת הַשַּׁבָּת, תַּ"ל אַךְ, הוֹאִיל וְיֵשׁ לָהּ תַּשְׁלוּמִין כָּל שִׁבְעָה:
באספכם את תבואת הארץ. שֶׁיְּהֵא חֹדֶשׁ שְׁבִיעִי זֶה בָּא בִּזְמַן אֲסִיפָה, מִכָּאן שֶׁנִּצְטַוּוּ לְעַבֵּר אֶת הַשָּׁנִים, שֶׁאִם אֵין הָעִבּוּר, פְּעָמִים שֶׁהוּא בְּאֶמְצַע הַקַּיִץ אוֹ הַחֹרֶף: תחגו. שַׁלְמֵי חֲגִיגָה:
שבעת ימים. אִם לֹא הֵבִיא בָּזֶה, יָבִיא בָּזֶה, יָכוֹל יְהֵא מְבִיאָן כָּל שִׁבְעָה, תַּלְמוּד לוֹמַר וחגתם אתו — יוֹם אֶחָד בְּמַשְׁמָע וְלֹא יוֹתֵר, וְלָמָּה נֶאֱמַר שִׁבְעָה? לְתַשְׁלוּמִין (חגיגה ט'):

Verse 40

פרי עץ הדר. עֵץ שֶׁטַּעַם עֵצוֹ וּפִרְיוֹ שָׁוֶה (סכה ל"ה):
הדר. הַדָּר בְּאֵילָנוֹ מִשָּׁנָה לְשָׁנָה, וְזֶהוּ אֶתְרוֹג (שם):
כפת תמרים. חָסֵר וי"ו, לְמַד שֶׁאֵינָהּ אֶלָּא אַחַת:
וענף עץ עבת. שֶׁעָנָפָיו קְלוּעִים כַּעֲבוֹתוֹת וְכַחֲבָלִים, וְזֶהוּ הֲדַס, הֶעָשׂוּי כְּמִין קְלִיעָה (שם ל"ב):

Verse 41

Verse 42

האזרח. זֶה אֶזְרָח, בישראל — לְרַבּוֹת אֶת הַגֵּרִים (ספרא):

Verse 43

כי בסכות הושבתי. עֲנָנֵי כָּבוֹד (שם; מכילתא י"ב):

Chapter 24

Verse 1

Verse 2

צו את בני ישראל. זוֹ פָּרָשַׁת מְצָוֹת הַנֵּרוֹת, וּפָרָשַׁת וְאַתָּה תְּצַוֶּה לֹא נֶאֶמְרָה אֶלָּא עַל סֵדֶר מְלֶאכֶת הַמִּשְׁכָּן, לְפָרֵשׁ צֹרֶךְ הַמְּנוֹרָה, וְכֵן מַשְׁמָע: וְאַתָּה סוֹפֵךְ לְצַוּוֹת אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַל כָּךְ:
שמן זית זך. שְׁלוֹשָׁה שְׁמָנִים יוֹצְאִים מִן הַזַּיִת, הָרִאשׁוֹן קָרוּי זָךְ, וְהֵן מְפֹרָשִׁין בִּמְנָחוֹת (דף פ"ו) וּבְתוֹכ"ד:
תמיד. מַיְלָה לְיַלָּה, כְּמוֹ עוֹלַת תָּמִיד, שֶׁאֵינָהּ אֶלָּא מִיּוֹם לְיוֹם:

Verse 3

לפרכת העדת. שֶׁלִּפְנֵי הָאָרוֹן שֶׁהוּא קָרוּי עֵדוּת; וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ עַל נֵר מַעֲרָבִי, שֶׁהוּא עֵדוּת לְכָל בָּאֵי עוֹלָם שֶׁהַשְׁכִּינָה שׁוֹרָה בְּיִשְׂרָאֵל, שֶׁנּוֹתֵן בָּהּ שֶׁמֶן כְּמִדַּת חֲבֵרוֹתֶיהָ, וּמֻמֶּנָּה הָיָה מַתְחִיל וּבָהּ הָיָה מְסַיֵּם (שבת כ"ב; מנחות פ"ו):
יערך אתו אהרן מערב עד בקר. יַעֲרֹךְ אוֹתוֹ עֲרִיכָה הָרְאוּיָה לְמִדַּת כָּל הַלֵּילָה, וְשֶׁעָרוּ חֲכָמִים חֵצִי לֹג לְכָל נֵר וָנֵר, וְהֵן כְּדַאי אַף לְלֵילֵי תְּקוּפַת טֵבֵת, וּמִדָּה זוֹ הֻקְבְּעָה לָהֶם (מנחות פ"ט):

Verse 4

המנרה הטהרה. שֶׁהִיא זָהָב טָהוֹר; דָּ"אַ עַל טָהֳרָהּ שֶׁל מְנוֹרָה, שֶׁמְּטַהֲרָהּ וּמְדַשְּׁנָהּ תְּחִלָּה מִן הָאֵפֶר (עי' ספרא):

Verse 5

Verse 6

שש המערכת. שֵׁשׁ חַלּוֹת הַמַּעֲרֶכֶת הָאַחַת:
השלחן הטהר. שֶׁל זָהָב טָהוֹר; דָּ"אַ: עַל טָהֳרוֹ שֶׁל שֻׁלְחָן, שֶׁלֹּא יְהִיוּ הַסְּנִיפִין מַגְבִּיהִין אֶת הַלֶּחֶם מֵעַל גַּבֵּי הַשֻּׁלְחָן (שם; מנחות צ"ז):

Verse 7

ונתת על המערכת. עַל כָּל אַחַת מִשְּׁתֵּי הַמַּעֲרָכוֹת; וְהָיוּ שְׁנֵי בְזִיכֵי לְבוֹנָה מְלֹא קֹמֶץ לְכָל אַחַת:
והיתה. הַלְּבוֹנָה הַזֹּאת:
ללחם לאזכרה. שֶׁאֵין מִן הַלֶּחֶם לְגָבוֹהַּ כְּלוּם, אֶלָּא הַלְּבוֹנָה נִקְטֶרֶת כְּשֶׁמְּסַלְּקִין אוֹתוֹ בְּכָל שַׁבָּת וְשַׁבָּת, וְהִיא לְזִכָּרוֹן לַלֶּחֶם, שֶׁעַל יָדָהּ הוּא נִזְכָּר לְמַעְלָה, כַּקֹּמֶץ שֶׁהִיא אַזְכָּרָה לַמִּנְחָה (עי' ספרא):

Verse 8

Verse 9

והיתה. הַמְּנָחָה הַזֹּאת, שֶׁכָּל דָּבָר הַבָּא מִן הַתְּבוּאָה בִּכְלַל מְנָחָה הוּא:
ואכלהו. מוּסָב עַל הַלֶּחֶם שֶׁהוּא לְשׁוֹן זָכָר:

Verse 10

ויצא בן אשה ישראלית. מֵהֵיכָן יָצָא? רַבִּי לֵוִי אוֹמֵר מֵעוֹלָמוֹ יָצָא, רַבִּי בְּרֶכְיָה אוֹמֵר מִפָּרָשָׁה שְׁלְמַעְלָה יָצָא, לִגְלֵג וְאָמַר "בְּיוֹם הַשַּׁבָּת יַעַרְכֶנּוּ" דֶּרֶךְ הַמֶּלֶךְ לֶאֱכֹל פַּת חַמָּה בְּכָל יוֹם, שֶׁמָּא פַּת צוֹנֶנֶת שֶׁל תִּשְׁעָה יָמִים, בְּתִמְיָהָ? וּמַתְנִיתָא אֲמַרָה מִבֵּית דִּינוֹ שֶׁל מֹשֶׁה יָצָא, מְחֻיָּב, בָּא לִטַּע אָהֳלוֹ בְּתוֹךְ מַחֲנֵה דָן, אָמְרוּ לוֹ מַה טִּיבְךָ לְכָאן? אָמַר לָהֶם מִבְּנֵי דָן אֲנִי, אָמְרוּ לוֹ "אִישׁ עַל דִּגְלוֹ בְּאֹתֹת לְבֵית אֲבֹתָם" כְּתִיב (במדבר ב'), נִכְנַס לְבֵית דִּינוֹ שֶׁל מֹשֶׁה וְיָצָא מְחֻיָּב, עָמַד וְגִדֵּף (ספרא, ויקרא ל"ב):
בן איש מצרי. הוּא הַמִּצְרִי שֶׁהָרַג מֹשֶׁה (שם):
בתוך בני ישראל. מְלַמֵּד שֶׁנִּתְגַּיֵּר (ספרא):
וינצו במחנה. עַל עִסְקֵי הַמַּחֲנֶה:
ואיש הישראלי. זֶה שֶׁכְּנָגְדּוֹ שְׁמָהּ בוֹ מִטַּע אָהֳלוֹ:

Verse 11

ויקב. כְּתַרְגּוּמוֹ "וּפָרַשׁ", שֶׁנָּקַב שֵׁם הַמְיֻחָד וְגִדֵּף, וְהוּא שֵׁם הַמְפֹרָשׁ שֶׁשָּׁמַע מִסִּינַי (ספרא):
ושם אמו שלמית בת דברי. שִׁבְחָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל שֶׁפִּרְסָמָה הַכָּתוּב לְזוֹ, לוֹמַר שֶׁהִיא לְבַדָּהּ הָיְתָה זוֹנָה:
שלמית. דַּהֲוָה פְּטְפְּטָה "שְׁלָם עָלָךְ", "שְׁלָם עֲלֵיכוֹן", מְפַטְפֶּטֶת בִּדְבָרִים, שׁוֹאֶלֶת בִּשְׁלוֹם הַכֹּל:
בת דברי. דַּבְּרָנִית הָיְתָה, מְדַבֶּרֶת עִם כָּל אָדָם, לְפִיכָךְ קִלְקְלָה
למטה דן. מַגִּיד שֶׁהָרָשָׁע גּוֹרֵם גְּנַאי לוֹ, גְּנַאי לְאָבִיו, גְּנַאי לְשִׁבְטוֹ; כַּיּוֹצֵא בוֹ "אֲהֶלִיאָב בֶּן אֲחִיסָמָךְ לְמַטֵּה דָן" (שמות ל"א), שֶׁבַח לוֹ, שֶׁבַח לְאָבִיו, שֶׁבַח לְשִׁבְטוֹ (ספרא):

Verse 12

ויניחהו. לְבַדּוֹ, וְלֹא הִנִּיחוּ מְקוֹשֵׁשׁ עִמּוֹ — שֶׁשָּׁנִיהֶם הָיוּ בְּפֶרֶק אֶחָד — וְיוֹדְעִים הָיוּ שֶׁהַמְקוֹשֵׁשׁ בְּמִיתָה, אֲבָל לֹא פֹּרֶשׁ לָהֶם בְּאֵיזוֹ מִיתָה לְכָךְ נֶאֱמַר (במדבר ט"ו), כִּי לֹא פֹרַשׁ מַה יֵּעָשֶׂה לוֹ; אֲבָל בַּמְקַלֵּל הוּא אוֹמֵר לִפְרֹשׁ לָהֶם, שֶׁלֹּא הָיוּ יוֹדְעִים אִם חַיָּב מִיתָה אִם פָּטוּר (ספרא; סנהדרין ע"ח):

Verse 13

Verse 14

השמעים. אֵלּוּ הָעֵדִים:
כל. לְהָבִיא אֶת הַדַּיָּנִים (ספרא):
את ידיהם. אוֹמְרִים לוֹ דָּמְךָ בְּרֹאשְׁךָ, וְאֵין אָנוּ נֶעֱנָשִׁים בְּמִיתָתְךָ, שֶׁאַתָּה גָּרַמְתָּ לְךָ (שם):
כל העדה. בְּמַעֲמַד כָּל הָעֵדָה, (מִכָּאן) שֶׁשְּׁלוּחוֹ שֶׁל אָדָם כְּמוֹתוֹ (עי' שם):

Verse 15

ונשא חטאו. בְּכֶרֶת כְּשֶׁאֵין הַתְּרָאָה:

Verse 16

ונקב שם. אֵינוֹ חַיָּב עַד שֶׁיְּפָרֵשׁ אֶת הַשֵּׁם, וְלֹא הַמְקַלֵּל בְּכִנּוּי (סנהדרין נ"ו):
ונקב. לְשׁוֹן קְלָלָה כְּמוֹ (במדבר כ"ג) "מָה אֶקֹּב" (סנהדרין נ"ו):

Verse 17

ואיש כי יכה. לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר מַכֵּה אִישׁ וָמֵת (שמות כ"א), אֵין לִי אֶלָּא שֶׁהָרַג אֶת הָאִישׁ, אִשָּׁה וְקָטָן מְנַיִן? תַּ"ל "כָּל נֶפֶשׁ אָדָם":

Verse 18

Verse 19

Verse 20

כן ינתן בו. פֵּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ שֶׁאֵינוֹ נִתְּינַת מוּם מַמָּשׁ אֶלָּא תַּשְׁלוּמֵי מָמוֹן, שָׁמִין אוֹתוֹ כְּעֶבֶד, לְכָךְ כָּתוּב בּוֹ לְשׁוֹן נְתִינָה — דָּבָר הַנָּתוּן מִיָּד לְיָד (בבא קמא פ"ד; כתובות ל"ב):

Verse 21

ומכה בהמה ישלמנה. לְמַעְלָה דִּבֵּר בְּהוֹרֵג בְּהֵמָה וְכָאן דִּבֵּר בְּעוֹשֶׂה בָהּ חַבּוּרָה ומכה אדם יומת. אֲפִלּוּ לֹא הָרָגוֹ אֶלָּא עָשָׂה בּוֹ חַבּוּרָה, שֶׁלֹּא נֶאֱמַר כָּאן נֶפֶשׁ; וּבַמַּכֶּה אָבִיו וְאִמּוֹ דִּבֵּר הַכָּתוּב, וּבָא לְהַקִּישׁוֹ לְמַכֵּה בְהֵמָה, מַה מַּכֵּה בְהֵמָה מְחַיְּים, אַף מַכֵּה אָבִיו מְחַיְּים, פָּרָט לְמַכֶּה לְאַחַר מִיתָה; לְפִי שֶׁמָּצִינוּ שֶׁהַמְקַלְלוֹ לְאַחַר מִיתָה חַיָּב, הֵצֵרַךְ לוֹמַר בַּמַּכֶּה שֶׁפָּטוּר, וּמַה בִּבְהֵמָה בְּחַבָּלָה, שֶׁאִם אֵין חַבָּלָה אֵין תַּשְׁלוּמִין, אַף מַכֵּה אָבִיו אֵינוֹ חַיָּב עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה בּוֹ חַבּוּרָה (ספרא; סנהדרין פ"ד):

Verse 22

אני ה' אלהיכם. אֱלֹהֵי כֻלְּכֶם, כְּשֵׁם שֶׁאֲנִי מְיַחֵד שְׁמִי עֲלֵיכֶם, כָּךְ אֲנִי מְיַחֵדוֹ עַל הַגֵּרִים:

Verse 23

ובני ישראל עשו. כָּל הַמִּצְוָה הָאֲמוּרָה בַּפָּרָשָׁה בְּמָקוֹם אַחֵר — דְּחִיָּה, רְגִימָה וּתְלִיָּה (ע' ספרא; סנהדרין מ"ג):

Chapter 25

Verse 1

בהר סיני. מָה עִנְיַן שְׁמִטָּה אֵצֶל הַר סִינַי? וַהֲלֹא כָּל הַמִּצְוֹת נֶאֶמְרוּ מִסִּינַי? אֶלָּא מַה שְׁמִטָּה נֶאֶמְרוּ כְּלָלוֹתֶיהָ וּפְרָטוֹתֶיהָ וְדִקְדּוּקֶיהָ מִסִּינַי אַף כֻּלָּן נֶאֶמְרוּ כְּלָלוֹתֵיהֶן וְדִקְדּוּקֵיהֶן מִסִּינַי, כְּדִ שְׁנוּיָה בְּת"כ; וְנִרְאֶה לִי שֶׁכָּךְ פֵּרוּשָׁהּ: לְפִי שֶׁלֹּא מָצִינוּ שְׁמִטַּת קַרְקָעוֹת שֶׁנִּשְׁנֵית בְּעַרְבוֹת מוֹאָב בְּמִשְׁנֵה תוֹרָה, לָמַדְנוּ שֶׁכְּלָלוֹתֶיהָ וּפְרָטוֹתֶיהָ כֻּלָּן נֶאֶמְרוּ מִסִּינַי, וּבָא הַכָּתוּב וְלִמֵּד כָּאן עַל כָּל דִּבּוּר שֶׁנִּדְבַּר לְמֹשֶׁה, שֶׁמִּסִּינַי הָיוּ כֻּלָּם, כְּלָלוֹתֵיהֶן וְדִקְדּוּקֵיהֶן, וְחָזְרוּ וְנִשְׁנוּ בְּעַרְבוֹת מוֹאָב:

Verse 2

שבת לה'. לְשֵׁם ה', כְּשֵׁם שֶׁנֶּאֱמַר בְּשַׁבָּת בְּרֵאשִׁית (ע' ספרא):

Verse 3

Verse 4

יהיה לארץ. לַשָּׂדוֹת וְלַכְּרָמִים:

לא תזמר. שֶׁקּוֹצְצִין זְמוֹרוֹתֶיהָ, וְתַרְגּוּמוֹ לָא תִכְסָח, וְדוֹמֶה לוֹ "קוֹצִים כְּסוּחִים" (ישעיהו ל"ג), "שְׂרֻפָה בָאֵשׁ כְּסוּחָה" (תהילים פ'):

Verse 5

את ספיח קצירך. אֲפִלּוּ לֹא זְרַעְתָּהּ וְהִיא צָמְחָה מִן הַזֶּרַע שֶׁנָּפַל בָּהּ בְּעֵת הַקָּצִיר וְהוּא קָרוּי סָפִיחַ:
לא תקצור. לְהִיוֹת מַחֲזִיק בּוֹ כִּשְׁאָר קָצִיר, אֶלָּא הֶפְקֵר יִהְיֶה לַכֹּל:
נזירך. שֶׁהִנְזַרְתָּ וְהִפְרַשְׁתָּ בְּנֵי אָדָם מֵהֶם וְלֹא הִפְקַרְתָּם:
לא תבצר. אוֹתָם אֵינְךָ בוֹצֵר, אֶלָּא מִן הַמֻּפְקָר:

Verse 6

והיתה שבת הארץ וגו'. אַע"פ שֶׁאֲסוּרִים עָלֶיךָ, לֹא בַאֲכִילָה וְלֹא בַהֲנָאָה אֲסוּרִים, אֶלָּא שֶׁלֹּא תְנַהֵג בָּהֶם כְּבַעַל הַבַּיִת, אֶלָּא הַכֹּל יִהְיוּ שָׁוִים בָּהּ, אַתָּה וּשְׁכִירְךָ וְתוֹשָׁבְךָ (ספרא):
שבת הארץ לכם לאכלה. מִן הַשָּׁבוּת אַתָּה אוֹכֵל, וְאִי אַתָּה אוֹכֵל מִן הַשָּׁמוּר (ספרא):
לך ולעבדך ולאמתך. לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר וְאָכְלוּ אֶבְיוֹנֵי עַמֶּךָ (שמות כ"ג), יָכוֹל יִהְיוּ אֲסוּרִים בַּאֲכִילָה לָעֲשִׁירִים, תַּ"ל לְךָ וּלְעַבְדְּךָ וְלַאֲמָתֶךָ, הֲרֵי בָּעָלִים וַעֲבָדִים וּשְׁפָחוֹת אֲמוּרִים כָּאן (ספרא):
ולשכירך ולתושבך. אַף הַגּוֹיִם (שם):

Verse 7

ולבהמתך ולחיה. אִם חַיָּה אוֹכֶלֶת, בְּהֵמָה לֹא כָּל שֶׁכֵּן, שֶׁמְּזוֹנוֹתֶיהָ עָלֶיךָ, מַה תַּ"ל וְלִבְהֶמְתֶּךָ? מַקִּישׁ בְּהֵמָה לַחַיָּה, כָּל זְמַן שֶׁחַיָּה אוֹכֶלֶת מִן הַשָּׂדֶה, הַאֲכֵל לִבְהֶמְתְּךָ מִן הַבַּיִת, כָּלָה לַחַיָּה מִן הַשָּׂדֶה, כַּלֵּה לִבְהֶמְתְּךָ מִן הַבַּיִת (שם; תענית ו'):

Verse 8

שבתת שנים. שְׁמִטּוֹת שָׁנִים, יָכוֹל יַעֲשֶׂה שֶׁבַע שָׁנִים רְצוּפוֹת שְׁמִטָּה וְיַעֲשֶׂה יוֹבֵל אַחֲרֵיהֶם, תַּ"ל שֶׁבַע שָׁנִים שֶׁבַע פְּעָמִים, הֱוֵי אוֹמֵר כָּל שְׁמִטָּה וּשְׁמִטָּה בִּזְמַנָּהּ (ספרא):
והיו לך ימי שבע וגו'. מַגִּיד לְךָ, שֶׁאַע"פִ שֶׁלֹּא עָשִׂיתָ שְׁמִטּוֹת, עָשָׂה יוֹבֵל לְסוֹף מ"ט שָׁנָה; וּפְשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא: יַעֲלֶה לְךָ חֶשְׁבּוֹן שְׁנוֹת הַשְּׁמִטּוֹת לְמִסְפַּר מ"ט:

Verse 9

והעברת. לְשׁוֹן "וַיַּעֲבִירוּ קוֹל בַּמַּחֲנֶה" (שמות ל"ו), לְשׁוֹן הַכְרָזָה (ראש השנה ל"ד):
ביום הכפרים. מִמַּשְׁמָע שֶׁנֶּאֱמַר בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, אֵינִי יוֹדֵעַ שֶׁהוּא בָּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ? אִם כֵּן לָמָּה נֶאֱמַר בעשור לחדש? אֶלָּא לוֹמַר לְךָ, תְּקִיעָה בָּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ דּוּחָה שַׁבָּת בְּכָל אַרְצְכֶם, וְאֵין תְּקִיעַת רֹאשׁ הַשָּׁנָה דּוֹחָה שַׁבָּת בְּכָל אַרְצְכֶם אֶלָּא בְּבֵית דִּין בִּלְבָד (ספרא):

Verse 10

וקדשתם. בִּכְנִיסָתָהּ מְקַדְּשִׁין אוֹתָהּ בְּבֵית דִּין, וְאוֹמְרִים מְקֻדֶּשֶׁת הַשָּׁנָה (ראש השנה כ"ד):
וקראתם דרור. לָעֲבָדִים, בֵּין נִרְצַע בֵּין שֶׁלֹּא כָּלוּ לוֹ שֵׁשׁ שָׁנִים מְשֻׁנְמָכַר: אָמַר רַבִּי יְהוּדָה מַהוּ לְשׁוֹן דְּרוֹר? כְּמִדַּיֵּר בֵּי דַיְרָא וְכוּ' — שֶׁדָּר בְּכָל מָקוֹם שֶׁהוּא רוֹצֶה וְאֵינוֹ בְּרִשׁוּת אֲחֵרִים (ספרא; ראש השנה ט'):
יובל הוא. שָׁנָה זֹאת מֻבְדֶּלֶת מִשְּׁאָר שָׁנִים בִּנְקִיבַת שֵׁם לָהּ לְבַדָּהּ, וּמַה שְּׁמָהּ? יוֹבֵל שְׁמָהּ, עַל שֵׁם תְּקִיעַת שׁוֹפָר:
ושבתם איש אל אחזתו. שֶׁהַשָּׂדוֹת חוֹזְרוֹת לְבַעֲלֵיהֶן:
ואיש אל משפחתו תשבו. לְרַבּוֹת אֶת הַנִּרְצָע (קידושין ט"ו):

Verse 11

יובל הוא שנת החמשים שנה. מַה תַּ"ל? לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר וְקִדַּשְׁתֶּם וְגו' כִּדְאִיתָא בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה (דף ח') וּבְתַ"כ:
את נזריה. אֶת הָעֲנָבִים הַמֻּשָּׂרִים, אֲבָל בּוֹצֵר אַתָּה מִן הַמֻּפְקָרִים; כְּשֵׁם שֶׁנֶּאֱמַר בַּשְּׁבִיעִית כָּךְ נֶאֱמַר בַּיּוֹבֵל, נִמְצְאוּ שְׁתֵּי שָׁנִים קְדוֹשׁוֹת סְמוּכוֹת זוֹ לָזוֹ — שְׁנַת מ"ט שְׁמִטָּה, וּשְׁנַת הַחֲמִשִּׁים יוֹבֵל:

Verse 12

קדש תהיה לכם. תּוֹפֶסֶת דָּמֶיהָ כְּהֶקְדֵּשׁ, יָכוֹל תֵּצֵא הִיא לְחֻלִּין, תַּ"ל תהיה — בַּהֲוָיָתָהּ תִּהֵא
(ספרא; סוכה מ'):
מן השדה תאכלו. עַ"י הַשָּׂדֶה אַתָּה אוֹכֵל מִן הַבַּיִת, שֶׁאִם כָּלָה לַחַיָּה מִן הַשָּׂדֶה, אַתָּה צָרִיךְ
לְבַעֵר מִן הַבַּיִת; כְּשֵׁם שֶׁנֶּאֱמַר בַּשְּׁבִיעִית כָּךְ נֶאֱמַר בַּיּוֹבֵל (ספרא):

Verse 13

תשבו איש אל אחזתו. וַהֲרֵי כְבָר נֶאֱמַר וְשַׁבְתֶּם אִישׁ אֶל אֲחֻזָּתוֹ? אֶלָּא לְרַבּוֹת הַמּוֹכֵר שָׂדֶהוּ
וְעָמַד בְּנוֹ וּגְאָלָהּ שֶׁחוֹזֶרֶת לְאָבִיו בַּיּוֹבֵל (שם):

Verse 14

וכי תמכרו וגו'. לְפִי פְּשׁוּטוֹ כְּמַשְׁמָעוֹ; וְעוֹד יֵשׁ דְּרָשָׁה: מִנַּיִן כְּשֶׁאַתָּה מוֹכֵר, מְכֹר
לְיִשְׂרָאֵל חֲבֵרְךָ? תַּ"ל וְכִי תִמְכְּרוּ מִמְכָּר — לַעֲמִיתְךָ מְכֹר, וּמִנַּיִן שֶׁאִם בָּאתָ לִקְנוֹת קְנֵה
מִיִּשְׂרָאֵל חֲבֵרְךָ? תַּ"ל אוֹ קָנֹה — מִיַּד עֲמִיתֶךָ (ספרא):
אל תונו. זוֹ אוֹנָאַת מָמוֹן (בבא מציעא נ"ח):

Verse 15

במספר שנים אחר היובל תקנה. זֶהוּ פְּשׁוּטוֹ לְיַשֵּׁב הַמִּקְרָא עַל אָפְנָיו: עַל הָאוֹנָאָה בָּא
לְהַזְהִיר, כְּשֶׁתִּמְכֹּר אוֹ תִקְנֶה קַרְקַע, דְּעוּ כַּמָּה שָׁנִים יֵשׁ עַד הַיּוֹבֵל, וּלְפִי הַשָּׁנִים וּתְבוּאוֹת
הַשָּׂדֶה שֶׁהִיא רְאוּיָה לַעֲשׂוֹת יִמְכֹּר הַמּוֹכֵר וְיִקְנֶה הַקּוֹנֶה, שֶׁהֲרֵי סוֹפוֹ לְהַחֲזִירָהּ לוֹ בְּשָׁנָה
הַיּוֹבֵל, אִם יֵשׁ שָׁנִים מֻעָטוֹת וְזֶה מוֹכְרָהּ בְּדָמִים יְקָרִים, הֲרֵי נִתְאַנָּה לוֹקֵחַ, וְאִם יֵשׁ
שָׁנִים מְרֻבּוֹת וְאָכַל מִמֶּנָּה תְּבוּאוֹת הַרְבֵּה, הֲרֵי נִתְאַנָּה מוֹכֵר, לְפִיכָךְ צָרִיךְ לְקִנּוֹתָהּ לְפִי
הַזְּמַן, וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר בְּמִסְפַּר שְׁנֵי תְּבוּאֹת יִמְכָּר לָךְ — לְפִי מִנְיַן שְׁנֵי הַתְּבוּאוֹת שֶׁתִּהֵא
עוֹמֶדֶת בְּיַד הַלּוֹקֵחַ תִּמְכֹּר לוֹ. וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ מִכָּאן שֶׁהַמּוֹכֵר שָׂדֵהוּ אֵינוֹ רַשַּׁאי לִגְאֹל
פָּחוֹת מִשְּׁתֵּי שָׁנִים — שֶׁתַּעֲמֹד שְׁתֵּי שָׁנִים בְּיַד הַלּוֹקֵחַ מִיּוֹם לְיוֹם, וַאֲפִלּוּ יֵשׁ שָׁלוֹשׁ תְּבוּאוֹת
בְּאוֹתָן שְׁתֵּי שָׁנִים, כְּגוֹן שֶׁמְּכָרָהּ לוֹ בְּקָמוֹתֶיהָ; וּשְׁנֵי אֵינוֹ יוֹצֵא מִפְּשׁוּטוֹ — כְּלוֹמַר מִסְפַּר
שָׁנִים שֶׁל תְּבוּאוֹת וְלֹא שֶׁל שְׁדָפוֹן, וּמְעוּט שָׁנִים שָׁנִים (ספרא; ערכין כ"ט):

Verse 16

תרבה מקנתו. תְּמִכְרֶנָּה בְּיֹקֶר:
תמעיט מקנתו. תַּמְעִיט בְּדָמֶיהָ:

Verse 17

ולא תונו איש את עמיתו. כָּאן הִזְהִיר עַל אוֹנָאַת דְּבָרִים, שֶׁלֹּא יַקְנִיט אֶת חֲבֵרוֹ וְלֹא
יַשִּׁיאֶנּוּ עֵצָה שֶׁאֵינָהּ הוֹגֶנֶת לוֹ, לְפִי דַּרְכּוֹ וַהֲנָאָתוֹ שֶׁל יוֹעֵץ, וְאֵ"תּ מִי יוֹדֵעַ אִם
נִתְכַּוַּנְתִּי לְרָעָה? לְכָךְ נֶאֱמַר וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ — הַיּוֹדֵעַ מַחֲשָׁבוֹת הוּא יוֹדֵעַ. כָּל דָּבָר הַמָּסוּר
לַלֵּב, שֶׁאֵין מַכִּיר אֶלָּא מִי שֶׁהַמַּחֲשָׁבָה בִּלְבּוֹ, נֶאֱמַר בּוֹ וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ (ספרא; בבא מציעא
נ"ח):

Verse 18

וישבתם על הארץ לבטח. שֶׁבַּעֲוֹן שְׁמִטָּה יִשְׂרָאֵל גּוֹלִים, שֶׁנֶּאֱמַר "אָז תִּרְצֶה הָאָרֶץ אֶת
שַׁבְּתֹתֶיהָ, וְהִרְצָת אֶת שַׁבְּתֹתֶיהָ" (ויקרא כ"ו), וְשִׁבְעִים שָׁנָה שֶׁל גָּלוּת בָּבֶל כְּנֶגֶד שִׁבְעִים
שְׁמִטּוֹת שֶׁבִּטְלוּ הָיוּ:

Verse 19

ונתנה הארץ וגו', וישבתם לבטח עליה. שֶׁלֹּא תִדְאֲגוּ מִשָּׁנַת בַּצֶּרֶת:
ואכלתם לשבע. אַף בְּתוֹךְ הַמַּעַיִם תִּהֵא בּוֹ בְּרָכָה (עי' ספרא):

Verse 20

ולא נאסף. אֶל הַבַּיִת:
את תבואתנו. כְּגוֹן יַיִן וּפֵרוֹת הָאִילָן וּסְפִיחֵי הַבָּאִים מֵאֵלֵיהֶם:

Verse 21

לשלש השנים. לִקְצָת הַשִּׁשִּׁית — מִנִּיסָן וְעַד ר"ה, וְלַשְּׁבִיעִית, וְלַשְּׁמִינִית, שֶׁיִּזְרְעוּ בַּשְּׁמִינִית בְּמַרְחֶשְׁוָן וְיִקְצְרוּ בְנִיסָן:

Verse 22

עד השנה התשיעית. עַד חַג הַסֻּכּוֹת שֶׁל תְּשִׁיעִית, שֶׁהוּא עֵת בֹּא תְּבוּאָתָהּ שֶׁל שְׁמִינִית לְתוֹךְ הַבַּיִת, שֶׁכָּל יְמוֹת הַקַּיִץ הָיוּ בַּשָּׂדֶה בַּגְּרָנוֹת, וּבְתִשְׁרֵי הוּא עֵת הָאָסִיף לַבַּיִת; וּפְעָמִים שֶׁהָיְתָה צְרִיכָה לַעֲשׂוֹת לְאַרְבַּע שָׁנִים — בַּשְּׁשִׁית שֶׁלְּפָנֶיהָ הַשְּׁמִטָּה הַשְּׁבִיעִית, שֶׁהֵן בְּטֵלִין מֵעֲבוֹדַת קַרְקַע שְׁתֵּי שָׁנִים רְצוּפוֹת — הַשְּׁבִיעִית וְהַיּוֹבֵל, וּמִקְרָא זֶה נֶאֱמַר בְּשִׁאָר הַשְּׁמִטּוֹת כֵּן:

Verse 23

והארץ לא תמכר. לִתֵּן לָאוֹ עַל חֲזָרַת שָׂדוֹת לַבַּעֲלִים בַּיּוֹבֵל, שֶׁלֹּא יְהֵא הַלּוֹקֵחַ כּוֹבֶשָׁהּ לצמיתת. לִפְסִיקָה, לְמָכְרָה פְּסוּקָה עוֹלָמִית:
(ספרא) כי לי הארץ. אַל תֵּרַע עֵינְךָ בָּהּ שֶׁאֵינָהּ שֶׁלְּךָ:

Verse 24

ובכל ארץ אחזתכם. לְרַבּוֹת בָּתִּים וְעֶבֶד עִבְרִי, וְדָבָר זֶה מִפֹּרָשׁ בְּקִדּוּשִׁין בְּפֶרֶק רִאשׁוֹן (דף כ"א). וּלְפִי פְּשׁוּטוֹ סָמוּךְ לְפָרָשָׁה שֶׁלְּאַחֲרָיו, שֶׁהַמּוֹכֵר אֲחֻזָּתוֹ רַשָּׁאי לְגָאֳלָהּ לְאַחַר שְׁתֵּי שָׁנִים, אוֹ הוּא אוֹ קְרוֹבוֹ, וְאֵין הַלּוֹקֵחַ יָכוֹל לְעַכֵּב:

Verse 25

כי ימוך אחיך ומכר. מְלַמֵּד שֶׁאֵין אָדָם רַשַּׁאי לִמְכֹּר שָׂדֵהוּ אֶלָּא מֵחֲמַת דּוֹחַק עֹנִי (ע'
(ספרא:
מאחזתו. וְלֹא כֻלָּהּ, לְמֵד דֶּרֶךְ אֶרֶץ, שֶׁיִּשַּׁיֵּר שָׂדֶה לְעַצְמוֹ:
וגאל את ממכר אחיו. וְאֵין הַלּוֹקֵחַ יָכוֹל לְעַכֵּב:

Verse 26

ואיש כי לא יהיה לו גאל. וְכִי יֵשׁ לְךָ אָדָם בְּיִשְׂרָאֵל שֶׁאֵין לוֹ גּוֹאֲלִים? אֶלָּא גּוֹאֵל שֶׁיּוּכַל לִגְאֹל מִמְּכָרוֹ (קידושין כ"א):

Verse 27

וחשב את שני ממכרו. "כַּמָּה שָׁנִים הָיוּ עַד הַיּוֹבֵל? כָּךְ וְכָךְ, וּבְכַמָּה מְכַרְתִּיהָ לְךָ? בְּכָךְ וְכָךְ, עָתִיד הָיִיתָ לְהַחֲזִירָהּ בַּיּוֹבֵל, נִמְצֵאתָ קוֹנֶה מִסְפַּר הַתְּבוּאוֹת כְּפִי חֶשְׁבּוֹן שֶׁל כָּל שָׁנָה, אָכַלְתָּ אוֹתָהּ שָׁלוֹשׁ שָׁנִים אוֹ אַרְבַּע, הוֹצֵא אֶת דְּמֵיהֶן מִן הַחֶשְׁבּוֹן וְטֹל אֶת הַשְּׁאָר";
וְזֶהוּ וְהֵשִׁיב אֶת הָעֹדֵף בְּדְמֵי הַמֶּקַח עַל הָאֲכִילָה שֶׁאֲכָלָהּ וְיִתְּנֵם לַלּוֹקֵחַ:
לאיש אשר מכר לו. הַמּוֹכֵר הַזֶּה שֶׁבָּא לְגָאֳלָהּ:

Verse 28

(ספרא; ערכין ל') די השיב לו. מִכָּאן שֶׁאֵינוֹ גּוֹאֵל לַחֲצָאִין:
(ספרא; ערכין כ"ח) עד שנת היובל. שֶׁלֹּא יְכַנֵּס לְתוֹךְ אוֹתָהּ שָׁנָה כְּלוּם, שֶׁהַיּוֹבֵל מְשַׁמֵּט בְּתְחִלָּתוֹ:

Verse 29

(ספרא) בית מושב עיר חומה. בַּיִת בְּתוֹךְ עִיר הַמֻּקֶּפֶת חוֹמָה מֵימוֹת יְהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן:
והיתה גאלתו. לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר בְּשָׂדֶה שֶׁיָּכוֹל לְגָאֳלָהּ מִשְּׁתֵּי שָׁנִים וָאֵילָךְ כָּל זְמַן שֶׁיִּרְצֶה,
וּבְתוֹךְ שְׁתֵּי שָׁנִים הָרִאשׁוֹנִים אֵינוֹ יָכוֹל לְגָאֳלָהּ, הֻצְרַךְ לְפָרֵט בָּזֶה שֶׁהוּא חִלּוּף — שֶׁאִם רָצָה לִגְאֹל בְּשָׁנָה רִאשׁוֹנָה גּוֹאֲלָהּ, וּלְאַחַר מִכָּאן אֵינוֹ גּוֹאֲלָהּ:
והיתה גאלתו. שֶׁל בַּיִת:
(בראשית כ"ד) ימים. יְמֵי שָׁנָה שְׁלֵמָה קְרוּיִים יָמִים, וְכֵן "תֵּשֶׁב הַנַּעֲרָה אִתָּנוּ יָמִים"

Verse 30

וקם הבית … צמיתת. יָצָא מִכֹּחוֹ שֶׁל מוֹכֵר וְעוֹמֵד בְּכֹחוֹ שֶׁל קוֹנֶה:
אשר לא חמה. "לוֹ" קָרִינָן, אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִ"ל אַעַ"פִּ שֶׁאֵין לוֹ עַכְשָׁיו הוֹאִיל וְהָיְתָה
לוֹ קוֹדֶם לָכֵן; וְעִיר נִקֵּבָה הִיא, וְהֵצֵרַךְ לִכְתֹּב "לָהּ", אֶלָּא מִתּוֹךְ שֶׁצָּרִיךְ לִכְתֹּב "לֹא"
בְּפָנִים, תִּקְּנוּ "לוֹ" בַּמָּסֹרֶת — זֶה נוֹפֵל עַל זֶה:
לא יצא ביבל. אָמַר רַב סַפְרָא אִם פָּגַע בּוֹ יוֹבֵל בְּתוֹךְ שְׁנָתוֹ לֹא יֵצֵא (עי' ערכין ל"א):

Verse 31

ובתי החצרים. כְּתַרְגּוּמוֹ "פַּצְחֵין" — עֲיָרוֹת פְּתוּחוֹת מֵאֵין חוֹמָה, וְיֵשׁ הַרְבֵּה בְּסֵפֶר
יְהוֹשֻׁעַ, "הֶעָרִים וַחֲצֵרֵיהֶם" (יהושע י"ג), "בְּחַצֵּרֵיהֶם וּבְטִירֹתָם" (בראשית כ"ה)
על שדה הארץ יחשב. הֲרֵי הֵן כְּשָׂדוֹת, הַנִּגְאָלִים עַד הַיּוֹבֵל וְיוֹצְאִין בַּיּוֹבֵל לַבְּעָלִים אִם
לֹא נִגְאֲלוּ:
גאלה תהיה לו. מִיָּד, אִם יִרְצֶה, וּבָזֶה יָפֶה כֹּחוֹ מִכֹּחַ שָׂדוֹת, שֶׁהַשָּׂדוֹת אֵין נִגְאָלוֹת עַד
שְׁתֵּי שָׁנִים (ערכין ל"ג):
וביבל יצא. בְּחִנָּם:

Verse 32

וערי הלוים. אַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנָה עִיר שֶׁנִּתְּנוּ לָהֶם:
גאלת עולם. גּוֹאֵל מִיָּד, אֲפִלּוּ לִפְנֵי שְׁתֵּי שָׁנִים, אִם מָכְרוּ שָׂדֶה מִשְּׁדוֹתֵיהֶם הַנְּתוּנוֹת לָהֶם
בְּאַלְפַּיִם אַמָּה סְבִיבוֹת הֶעָרִים, אוֹ אִם מָכְרוּ בַּיִת בְּעִיר חוֹמָה, גּוֹאֲלִין לְעוֹלָם וְאֵינוֹ
חָלוּט לְסוֹף שָׁנָה (שם):

Verse 33

ואשר יגאל מן הלוים. וְאִם יִקְנֶה בַּיִת אוֹ עִיר מֵהֶם וְיֵצֵא בַּיּוֹבֵל אוֹתוֹ מִמְּכָר שֶׁל בַּיִת
אוֹ שֶׁל עִיר וְיָשׁוּב לַבְּעָלִים שֶׁמְּכָרוֹ, וְלֹא יִהְיֶה חָלוּט כִּשְׁאָר בָּתֵּי עָרֵי חוֹמָה שֶׁל יִשְׂרָאֵל,
וּגְאֻלָּה זוֹ לְשׁוֹן מְכִירָה; דָּ"אַ, לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר גְּאֻלַּת עוֹלָם תִּהְיֶה לַלְוִיִּם, יָכוֹל לֹא דִּבֵּר
הַכָּתוּב אֶלָּא בְּלוֹקֵחַ יִשְׂרָאֵל שֶׁקָּנָה בַּיִת בְּעָרֵי הַלְוִיִּם, אֲבָל לֵוִי שֶׁקָּנָה מִלֵּוִי, יִהְיֶה חָלוּט,
תַּ"ל וַאֲשֶׁר יִגְאַל מִן הַלְוִיִּם — אַף הַגּוֹאֵל מִיַּד לֵוִי גּוֹאֵל גְּאֻלַּת עוֹלָם
ויצא ממכר בית. הֲרֵי זוֹ מִצְוָה אֲתֶרֶת, וְאִם לֹא גְאָלָהּ, יוֹצְאָה בַּיּוֹבֵל וְאֵינוֹ נֶחְלָט לְסוֹף
שָׁנָה כְּבֵית שֶׁל יִשְׂרָאֵל:
כי בתי ערי הלוים הוא אחזתם. לֹא הָיָה לָהֶם נַחֲלַת שָׂדוֹת וּכְרָמִים, אֶלָּא עָרִים לָשֶׁבֶת
וּמִגְרְשֵׁיהֶם, לְפִיכָךְ הֵם לָהֶם בִּמְקוֹם שָׂדוֹת, וְיֵשׁ לָהֶם גְּאֻלָּה כְּשָׂדוֹת, כְּדֵי שֶׁלֹּא תֵּפָקַע נַחֲלָתָם
מֵהֶם:

Verse 34

ושדה מגרש עריהם לא ימכר. מֻכָּר גְּזֵבָר, שֶׁאִם הִקְדִּישׁ בֶּן לֵוִי אֶת שָׂדֵהוּ וְלֹא גְאָלָהּ
וּמָכְרָה גְּזֵבָר, אֵינָהּ יוֹצְאָה לַכֹּהֲנִים בַּיּוֹבֵל כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בְּיִשְׂרָאֵל וְאִם מָכֹר אֶת הַשָּׂדֶה לְאִישׁ
אַחֵר לֹא יִגָּאֵל עוֹד (ויקרא כ"ז), אֲבָל בֶּן לֵוִי גּוֹאֵל לְעוֹלָם:

Verse 35

והחזקת בו. אַל תַּנִּיחֵהוּ שֶׁיֵּרֵד וְיִפֹּל וְיִהְיֶה קָשֶׁה לַהֲקִימוֹ, אֶלָּא חַזְּקֵהוּ מִשְּׁעַת מוֹטַת הַיָּד;
לְמָה זֶּה דוֹמֶה? לְמַשּׂאוֹי שֶׁעַל הַחֲמוֹר, עוֹדֵהוּ עַל הַחֲמוֹר אֶחָד תּוֹפֵס בּוֹ וּמַעֲמִידוֹ, נָפַל
לָאָרֶץ, חֲמִשָּׁה אֵין מַעֲמִידִין אוֹתוֹ:
גר ותושב. אַף אִם הוּא גֵּר אוֹ תוֹשָׁב; וְאֵיזֶהוּ תוֹשָׁב? כָּל שֶׁקִּבֵּל עָלָיו שֶׁלֹּא לַעֲבֹד עֲ"זָ
וְאוֹכֵל נְבֵלוֹת (עי' ספרא):

Verse 36

נשך ותרבית. חַד שַׁוְינְהוּ רַבָּנָן, וְלַעֲבֹר עָלָיו בִּשְׁנֵי לָאוִין (בבא מציעא ס'):
ויראת מאלהיך. לְפִי שֶׁדַּעְתּוֹ שֶׁל אָדָם נִמְשֶׁכֶת אַחַר הָרִבִּית, וְקָשָׁה לִפְרֹשׁ הֵימֶנּוּ, וּמוֹרֶה
לְעַצְמוֹ הֶתֵּר בִּשְׁבִיל מְעוֹתָיו שֶׁהָיוּ בְּטֵלוֹת אֶצְלוֹ, תֵּצְרֵךְ לוֹמַר וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ, אוֹ הַתּוֹלֶה
מְעוֹתָיו בְּגוֹי כְּדֵי לְהַלְווֹתָם לְיִשְׂרָאֵל בְּרִבִּית, הֲרֵי זֶה דָּבָר הַמָּסוּר לְלִבּוֹ שֶׁל אָדָם
וּמַחֲשַׁבְתּוֹ, לְכָךְ תֵּצְרֵךְ לוֹמַר וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ (שם ס"א):

Verse 37

Verse 38

אשר הוצאתי וגו'. וְהִבְחַנְתִּי בֵּין בְּכוֹר לְשֶׁאֵינוֹ בְכוֹר, אַף אֲנִי יוֹדֵעַ וְנִפְרָע מִן הַמַּלְוֶה
מָעוֹת לְיִשְׂרָאֵל בְּרִבִּית וְאוֹמֵר שֶׁל גּוֹי הֵם; דְּ"אֲ: אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם עַל מְנָת
שֶׁתְּקַבְּלוּ עֲלֵיכֶם מִצְוֹתַי, וַאֲפִלּוּ הֵן כִּבֵּדוֹת עֲלֵיכֶם:
לתת לכם את ארץ כנען. בִּשְׂכַר שֶׁתְּקַבְּלוּ מִצְוֹתַי:
להיות לכם לאלהים. שֶׁכָּל הַדָּר בָּאָרֶץ יִשְׂרָאֵל אֲנִי לוֹ לֵאלֹהִים וְכָל הַיּוֹצֵא מִמֶּנָּה כְּעוֹבֵד
עֲ"זָ (ספרא; כתובות ק"י):

Verse 39

עבדת עבד. עֲבוֹדָה שֶׁל גְּנַאי שֶׁיְּהֵא נִכָּר בָּהּ כְּעֶבֶד, שֶׁלֹּא יוֹלִיךְ כֵּלָיו אַחֲרָיו לְבֵית הַמֶּרְחָץ
וְלֹא יַנְעִיל לוֹ מִנְעָלָיו (עי' ספרא):

Verse 40

כשכיר כתושב. עֲבוֹדַת קַרְקַע וּמְלָאכֶת אֻמָּנוּת כִּשְׁאָר שְׂכִירִים הִתְנַהֵג בּוֹ:
עד שנת היבל. אִם פָּגַע בּוֹ יוֹבֵל לִפְנֵי שֵׁשׁ שָׁנִים הַיּוֹבֵל מוֹצִיאוֹ:

Verse 41

הוא ובניו עמו. אָמַר רַ' שִׁמְעוֹן אִם הוּא נִמְכַּר, בָּנָיו מִי מְכָרָן? אֶלָּא מִכָּאן שֶׁרַבּוֹ חַיָּב
בְּמְזוֹנוֹת בָּנָיו (קידושין כ"ב):
ואל אחזת אבתיו. אֶל כִּבּוּד אֲבוֹתָיו, וְאֵין לְזַלְזְלוֹ בְּכָךְ (ספרא; מכילתא י"ג):
אחזת. חֲזָקַת:

Verse 42

כי עבדי הם. שְׁטָרֵי קוֹדֶם (ספרא):
לא ימכרו ממכרת עבד. בְּהַכְרָזָה — "כָּאן יֵשׁ עֶבֶד לְמִכֹּר" וְלֹא יַעֲמִידֶנּוּ עַל אֶבֶן הַלָּקַח
(ספרא):

Verse 43

לא תרדה בו בפרך. מְלָאכָה שֶׁלֹּא לְצָרְכָּךְ, כְּדֵי לְעַנּוֹתוֹ, אַל תֹּאמַר לוֹ, הָחֵם לִי אֶת הַכּוֹס
הַזֶּה וְהוּא אֵינוֹ צָרִיךְ, עֲדַר תַּחַת הַגֶּפֶן עַד שֶׁאָבֹא; שֶׁמָּא תֹּאמַר אֵין מַכִּיר בַּדָּבָר אִם לְצָרְכָּךְ
אִם לָאו, וְאוֹמֵר אֲנִי לוֹ שֶׁהוּא לְצָרְכָּךְ, הֲרֵי הַדָּבָר הַזֶּה מָסוּר לְלִבּוֹ, לְכָךְ נֶאֱמַר "וְיָרֵאתָ"
(שם):

Verse 44

ועבדך ואמתך אשר יהיו לך. אִם תֹּאמַר אִם כֵּן בְּמָה אֶשְׁתַּמֵּשׁ? בַּעֲבָדַי אֵינִי מוֹשֵׁל, בָּאֻמּוֹת
אֵינִי נוֹחֵל, שֶׁהֲרֵי הִזְהַרְתַּנִי לֹא תְחַיֶּה כָּל נְשָׁמָה, אֶלָּא מִי יְשַׁמְּשֵׁנִי?
מאת הגוים. הֵם יִהְיוּ לְךָ לַעֲבָדִים (שם):
אשר סביבתיכם. וְלֹא שֶׁבְּתוֹךְ גְּבוּל אַרְצְכֶם, שֶׁהֲרֵי בָּהֶם אָמַרְתִּי לֹא תְחַיֶּה כָּל נְשָׁמָה:

Verse 45

וגם מבני התושבים. שֶׁבָּאוּ מִסְּבִיבוֹתֵיכֶם לְשֵׁם נָשִׂים בְּאַרְצְכֶם, וְיָלְדוּ לָהֶם, הַבֵּן הוֹלֵךְ
אַחַר הָאָב, וְאֵינוֹ בִּכְלַל לֹא תְחַיֶּה, אֶלָּא אַתָּה מֻתָּר לִקְנוֹתוֹ כְּעֶבֶד (קידושין כ"ז):
מהם תקנו. אוֹתָם תִּקְנוּ:

Verse 46

והתנחלתם אתם לבניכם. הַחֲזִיקוּ בָהֶם לְנַחֲלָה לְצֹרֶךְ בְּנֵיכֶם אַחֲרֵיכֶם; וְלֹא יִתָּכֵן לְפָרֵשׁ
הַנְּחִילוּם לִבְנֵיכֶם, שֶׁאִם כֵּן הָיָה לוֹ לִכְתֹּב "וְהִנְחַלְתֶּם" אוֹתָם לִבְנֵיכֶם, וְהִתְנַחַלְתֶּם כְּמוֹ
:וְהִתְחַזַּקְתֶּם
:איש באחיו. לְהָבִיא נָשִׁיא בְעַמָּיו וּמֶלֶךְ בִּמְשָׁרְתָיו שֶׁלֹּא לִרְדּוֹת בְּפֶרֶךְ

Verse 47

יד גר ותושב. גֵּר וְהוּא תוֹשָׁב, כְּתַרְגּוּמוֹ עָרֵל תּוֹתָב, וְסוֹפוֹ מוֹכִיחַ — וְנִמְכַּר "לְגֵר
תּוֹשָׁב":
וכי תשיג יד גר ותושב עמך. מִי גָּרַם לוֹ שֶׁיַּעֲשִׁיר? דְּבוּקוֹ עִמְּךָ.
:ומך אחיך עמו. מִי גָּרַם לוֹ שֶׁיָּמוּךְ? דְּבוּקוֹ עִמּוֹ, עַל יְדֵי שֶׁלָּמַד מִמַּעֲשָׂיו
משפחת גר. זֶה הַגּוֹי, כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר לְעֵקֶר, זֶה הַנִּמְכָּר לְעַ"ז עַצְמָהּ, לִהְיוֹת לָהּ שַׁמָּשׁ, וְלֹא
(ספרא; בבא קמא קי"ג) :לֶאֱלֹהוּת אֶלָּא לַחֲטֹב עֵצִים וְלִשְׁאֹב מַיִם

Verse 48

:גאלה תהיה לו. מִיָּד, אַל תַּנִּיחֵהוּ שֶׁיִּטָּעֵן

Verse 49

Verse 50

עד שנת היבל. שֶׁהֲרֵי כָל עַצְמוֹ לֹא קָנָאוֹ אֶלָּא לְעָבְדוֹ עַד הַיּוֹבֵל, שֶׁהֲרֵי בַּיּוֹבֵל יֵצֵא, כְּמוֹ
שֶׁנֶּאֱמַר לְמַטָּה וְיָצָא בִּשְׁנַת הַיֹּבֵל; וּבְגוֹי שֶׁתַּחַת יָדְךָ הַכָּתוּב מְדַבֵּר (ספרא; קידושין ט"ז),
וְאַעַפ"כֵ לֹא תָּבֹא עָלָיו בַּעֲקִיפִין מִפְּנֵי חִלּוּל הַשֵּׁם (בבא קמא קי"ג), אֶלָּא כְּשֶׁבָּא לִגְאֹל,
יְדַקְדֵּק בַּחֶשְׁבּוֹן, לְפִי הַמַּגִּיעַ בְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה יְנַכֶּה לוֹ הַגּוֹי מִן דָּמָיו, אִם הָיוּ עֶשְׂרִים
שָׁנָה מִשֶּׁנִּמְכַּר עַד הַיּוֹבֵל, וּקְנָאוֹ בְּעֶשְׂרִים מָנֶה, נִמְצָא שֶׁקָּנָה הַגּוֹי עֲבוֹדַת שָׁנָה בְּמָנֶה, וְאִם
שָׁהָה זֶה אֶצְלוֹ חָמֵשׁ שָׁנִים, וּבָא לִגָּאֵל, יְנַכֶּה לוֹ חֲמִשָּׁה מָנִים, וְיִתֵּן לוֹ הָעֶבֶד ט"ו מָנִים,
: וְזֶהוּ והיה כסף ממכרו במספר שנים
כימי שכיר יהיה עמו — חֶשְׁבּוֹן הַמַּגִּיעַ לְכָל שָׁנָה וְשָׁנָה יַחֲשֹׁב, כְּאִלּוּ נִשְׂכַּר עִמּוֹ כָּל שָׁנָה
:בְּמָנֶה, וְיִנַּכֶּה לוֹ

Verse 51

:אם עוד רבות בשנים. עַד הַיּוֹבֵל
:לפיהן. הַכֹּל כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי

Verse 52

Verse 53

(ספרא) :לא ירדנו בפרך לעיניך. כְּלוֹמַר וְאַתָּה רוֹאֶה

Verse 54

(קידושין ט"ו) :ואם לא יגאל באלה. בְּאֵלֶּה הוּא נִגְאָל וְאֵינוֹ נִגְאָל בְּשֵׁשׁ
:הוא ובניו עמו. הַגּוֹי חַיָּב בְּמִזוּנוֹת בָּנָיו

Verse 55

:כי לי בני ישראל עבדים. שְׁטָרֵי קוֹדֶם
(ספרא) :אני ה' אלהיכם. כָּל הַמְשַׁעְבָּדָן מִלְּמַטָּה כְּאִלּוּ מְשַׁעְבְּדוּ מִלְּמַעְלָה

Chapter 26

Verse 1

לא תעשו לכם אלילים. כְּנֶגֶד זֶה הַנִּמְשָׁל לְגוֹי, שֶׁלֹּא יֹאמַר הוֹאִיל וְרַבִּי מְגִלָּה עֲרָיוֹת,
אַף אֲנִי כְּמוֹתוֹ, הוֹאִיל וְרַבִּי עוֹבֵד עָ"זָ, אַף אֲנִי כְּמוֹתוֹ, הוֹאִיל וְרַבִּי מְחַלֵּל שַׁבָּת, אַף
אֲנִי כְּמוֹתוֹ, לְכָךְ נֶאֱמְרוּ מִקְרָאוֹת הַלָּלוּ; וְאַף הַפָּרָשִׁיּוֹת הַלָּלוּ נֶאֱמְרוּ עַל הַסֵּדֶר: בַּתְּחִלָּה
הִזְהִיר עַל הַשְּׁבִיעִית, וְאִם תָּמַד תָּמוֹן וְנֶחְשַׁד עַל הַשְּׁבִיעִית, סוֹפוֹ לִמְכֹּר מִטַּלְטָלָיו, לְכָךְ
סָמַךְ לָהּ וְכִי תִמְכְּרוּ מִמְכָּר — (מַה כְּתִיב בֵּיהּ? אוֹ קָנֹה מִיַּד עֲמִיתֶךָ — דָּבָר הַנִּקְנֶה מִיָּד
לְיָד) — לֹא תָזֹר בּוֹ, סוֹף מוֹכֵר אֲחֶזָּתוֹ, לֹא תָזֹר בּוֹ, סוֹף מוֹכֵר אֶת בֵּיתוֹ, לֹא תָזֹר בּוֹ,
סוֹף מוֹכֵר ,סוֹף לָוֶה בְּרִבִּית — כָּל אֵלּוּ הָאַחֲרוֹנוֹת קָשׁוֹת מִן הָרִאשׁוֹנוֹת — לֹא תָזֹר בּוֹ
אֶת עֲצָמוֹ, לֹא תָזֹר בּוֹ, לֹא דַּיּוֹ לְיִשְׂרָאֵל אֶלָּא אֲפִלּוּ לְגוֹי:
ואבן משכית. לְשׁוֹן כִּסּוּי, כְּמוֹ "וְשַׂכֹּתִי כַּפִּי" (שמות ל"ג), שֶׁמְּכַסִּין הַקַּרְקַע בְּרִצְפַּת
אֲבָנִים:
להשתחות עליה. אֲפִלּוּ לַשָּׁמַיִם, לְפִי שֶׁהִשְׁתַּחֲוָאָה בְּפִשּׁוּט יָדַיִם וְרַגְלַיִם הִיא וְאָסְרָה תּוֹרָה
לַעֲשׂוֹת כֵּן חוּץ מִן הַמִּקְדָּשׁ (מגילה כ"ב):

Verse 2

אני ה'. נֶאֱמָן לְשַׁלֵּם שָׂכָר:

Verse 3

אם בחקתי תלכו. יָכוֹל זֶה קִיּוּם הַמִּצְוֹות, כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר וְאֶת מִצְוֹתַי תִּשְׁמְרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם
הֲרֵי קִיּוּם הַמִּצְוֹות אָמוּר, הָא מָה אֲנִי מְקַיֵּם אִם בְּחֻקֹּתַי תֵּלֵכוּ? שֶׁתְּהִיוּ עֲמֵלִים בַּתּוֹרָה
(ספרא):
ואת מצותי תשמרו. הֱוֵי עֲמֵלִים בַּתּוֹרָה עַל מְנָת לִשְׁמֹר וּלְקַיֵּם, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר "וּלְמַדְתֶּם אֹתָם
וּשְׁמַרְתֶּם לַעֲשׂתָם" (דברים ה'):

Verse 4

בעתם. בְּשָׁעָה שֶׁאֵין דֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם לָצֵאת, כְּגוֹן בְּלֵילֵי שַׁבָּתוֹת (ספרא; תענית כ"ג):
ועץ השדה. הֵן אִילָנֵי סְרָק, וַעֲתִידִין לַעֲשׂוֹת פֵּרוֹת (ספרא)

Verse 5

והשיג לכם דיש את בציר. שֶׁיְּהֵא הַדַּיִשׁ מַרְבֶּה, וְאַתֶּם עֲסוּקִים בּוֹ עַד הַבָּצִיר, וּבַבָּצִיר
תַּעַסְקוּ עַד שְׁעַת הַזָּרַע (ספרא):
ואכלתם לחמכם לשבע. אוֹכֶל קְמָעָא וְהוּא מִתְבָּרֵךְ בְּמֵעָיו:

Verse 6

ונתתי שלום. שָׁמָּא תֹּאמְרוּ, הֲרֵי מַאֲכָל וַהֲרֵי מִשְׁתֶּה, אִם אֵין שָׁלוֹם אֵין כְּלוּם, תַּ"לּ אַחַר
כָּל זֹאת "וְנָתַתִּי שָׁלוֹם בָּאָרֶץ"; מִכָּאן שֶׁהַשָּׁלוֹם שָׁקוּל כְּנֶגֶד הַכֹּל, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (ישעיה
מ"ה) "עוֹשֶׂה שָׁלוֹם וּבוֹרֵא אֶת הַכֹּל":
וחרב לא תעבר בארצכם. אֵצ"ל שֶׁלֹּא יָבֹאוּ לַמִּלְחָמָה, אֶלָּא אֲפִלּוּ לַעֲבֹר דֶּרֶךְ אַרְצְכֶם מְמַדְּינָה
לְמְדִינָה (ספרא):

Verse 7

לפניכם לחרב. אִישׁ בְּחֶרֶב רֵעֵהוּ (שם):

Verse 8

ורדפו מכם. מִן הַחֲלָשִׁים שֶׁבָּכֶם וְלֹא מִן הַגִּבּוֹרִים שֶׁבָּכֶם (שם):
חמשה מאה ומאה מכם רבבה. וְכִי כָךְ הוּא הַחֶשְׁבּוֹן? וַהֲלֹא לֹא הָיָה צָרִיךְ לוֹמַר אֶלָּא מֵאָה
מִכֶּם שְׁנֵי אֲלָפִים יִרְדְּפוּ, אֶלָּא אֵינוֹ דּוֹמֶה מֵעֲטִין הָעוֹשִׂים אֶת הַתּוֹרָה לְמֻרְבִּין הָעוֹשִׂין אֶת
הַתּוֹרָה (שם):
ונפלו איביכם וגו'. שֶׁיְּהוּ נוֹפְלִין לִפְנֵיכֶם שֶׁלֹּא כְּדֶרֶךְ הָאָרֶץ (שם):

Verse 9

ופניתי אליכם. אֶפְנֶה מִכָּל עֲסָקַי לְשֻׁלַּם שְׂכַרְכֶם. מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁשָּׂכַר
פּוֹעֲלִים וְכוּ', כִּדְאִיתָא בְּתו"כ:
והפריתי אתכם. בְּפָרָיָה וּרְבִיָּה:
והרביתי אתכם. בְּקוֹמָה זְקוּפָה (ספרא):
והקימתי את בריתי אתכם. בְּרִית חֲדָשָׁה, לֹא כַבְּרִית הָרִאשׁוֹנָה שֶׁהֲפַרְתֶּם אוֹתָהּ אֶלָּא בְּרִית
חֲדָשָׁה שֶׁלֹּא תּוּפַר, שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיהו ל"א) "וְכָרַתִּי אֶת בֵּית יִשְׂרָאֵל וְאֶת בֵּית יְהוּדָה בְּרִית
חֲדָשָׁה לֹא כַבְּרִית וְגו'" (ספרא):

Verse 10

ואכלתם ישן נושן. הַפֵּרוֹת יִהְיוּ מִשְׁתַּמְּרִין וְטוֹבִים לְהִתְיַשֵּׁן, שֶׁיְּהֵא יָשָׁן הַנּוֹשָׁן שֶׁל שָׁלוֹשׁ
שָׁנִים יָפֶה לֶאֱכֹל מִשֶּׁל אֶשְׁתְּקַד (בבא בתרא צ"א):
וישן מפני חדש תוציאו. שֶׁיִּהְיוּ הַגְּרָנוֹת מְלֵאוֹת חָדָשׁ וְהָאוֹצָרוֹת מְלֵאוֹת יָשָׁן, וּצְרִיכִים
אַתֶּם לְפַנּוֹת הָאוֹצָרוֹת לְמָקוֹם אַחֵר, לָתֵת הֶחָדָשׁ לְתוֹכָן (שם):

Verse 11

ונתתי משכני. זֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ (ספרא: עירובין ב'):
ולא תגעל נפשי. אֵין רוּחִי קָצָה בָּכֶם; כָּל גְּעִילָה לְשׁוֹן פְּלִיטַת דָּבָר הַבָּלוּעַ בְּדָבָר, כְּמוֹ
"כִּי שָׁם נִגְעַל מָגֵן גִּבּוֹרִים" (שמואל ב א') — לֹא קִבֵּל הַמְּשִׁיחָה, שֶׁמּוֹשְׁחִין מָגֵן שֶׁל עוֹר
בְּחֵלֶב מְבֻשָּׁל כְּדֵי לְהַחֲלִיק מֵעָלָיו מַכַּת חֵץ אוֹ חֲנִית, שֶׁלֹּא יִקַּב הָעוֹר:

Verse 12

והתהלכתי בתוככם. אֶתֵּיל עִמָּכֶם בְּגַן עֵדֶן כְּאֶחָד מִכֶּם, וְלֹא תִהְיוּ מִזְדַּעְזְעִים מִמֶּנִּי, יָכוֹל
לֹא תִירְאוּ מִמֶּנִּי, תַּ"ל "וְהָיִיתִי לָכֶם לֵאלֹהִים" (ספרא):

Verse 13

אני ה' אלהיכם. כְּדַאי אֲנִי שֶׁתַּאֲמִינוּ בִּי שֶׁאֲנִי יָכוֹל לַעֲשׂוֹת כָּל אֵלֶּה, שֶׁהֲרֵי הוֹצֵאתִי
אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וְעָשִׂיתִי לָכֶם נִסִּים גְּדוֹלִים
מטת. כְּמִין יָתֵד בְּשֶׁנֵּי רָאשֵׁי הָעֹל הַמְעַכְּבִים הַמּוֹסֶרָה שֶׁלֹּא תֵצֵא מֵרֹאשׁ הַשּׁוֹר וְיַתִּיר הַקֶּשֶׁר,
כְּמוֹ "עֲשֵׂה לְךָ מוֹסֵרוֹת וּמֹטוֹת" (ירמיהו כ"ז), קביליי"א בְּלַעַז:
קוממיות. בְּקוֹמָה זְקוּפָה (ספרא):

Verse 14

ואם לא תשמעו לי. לִהְיוֹת עֲמֵלִים בַּתּוֹרָה, לָדַעַת מִדְרַשׁ חֲכָמִים. יָכוֹל לְקִיּוּם הַמִּצְוֹות?
כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר וְלֹא תַעֲשׂוּ וְגו' הֲרֵי קִיּוּם מִצְוֹות אָמוּר, הָא מָה אֲנִי מְקַיֵּם וְאִם לֹא תִשְׁמְעוּ
לִי? לִהְיוֹת עֲמֵלִים בַּתּוֹרָה, וּמַה תַּ"ל לִי? אֵין לִי אֶלָּא זֶה הַמַּכִּיר אֶת רִבּוֹנוֹ וּמְכַוֵּן
לִמְרֹד בּוֹ, וְכֵן בְּנִמְרוֹד "גִּבּוֹר צַיִד לִפְנֵי ה'" (בראשית י'), שֶׁמַּכִּירוֹ וּמִתְכַּוֵּן לִמְרֹד
בּוֹ, וְכֵן בְּאַנְשֵׁי סְדוֹם "רָעִים וְחַטָּאִים לַה' מְאֹד" (שם י"ג), מַכִּירִים אֶת רִבּוֹנָם
וּמִתְכַּוְּנִים לִמְרֹד בּוֹ (ספרא):
ולא תעשו. מֻשָּׁלָּא תִלְמְדוּ לֹא תַעֲשׂוּ, הֲרֵי שְׁתֵּי עֲבֵרוֹת:

Verse 15

ואם בחקתי תמאסו. מוֹאֵס בַּאֲחֵרִים הָעוֹשִׂים:
משפטי תגעל נפשכם. שׂוֹנֵא הַחֲכָמִים:
לבלתי עשות. מוֹנֵעַ אֶת אֲחֵרִים מֵעֲשׂוֹת:
את כל מצותי. כּוֹפֵר שֶׁלֹּא צִוִּיתִים, לְכָךְ נֶאֱמַר "אֶת כָּל מִצְוֹתַי" וְלֹא נֶאֱמַר "אֶת כָּל
הַמִּצְוֹת":
להפרכם את בריתי. כּוֹפֵר בָּעִקָּר; הֲרֵי שֶׁבַע עֲבֵרוֹת, הָרִאשׁוֹנָה גּוֹרֶרֶת הַשְּׁנִיָּה, וְכֵן עַד
הַשְּׁבִיעִית, וְאֵלּוּ הֵן: לֹא לָמַד, וְלֹא עָשָׂה, מוֹאֵס בַּאֲחֵרִים הָעוֹשִׂים, שׂוֹנֵא אֶת הַחֲכָמִים,
מוֹנֵעַ אֶת הָאֲחֵרִים, כּוֹפֵר בַּמִּצְוֹת, כּוֹפֵר בָּעִקָּר:

Verse 16

והפקדתי עליכם. וְצִוִּיתִי עֲלֵיכֶם:

השחפת. חֹלִי שֶׁמְּשַׁחֵף אֶת הַבָּשָׂר, אנפו"ליש בלעז, דּוֹמֶה לְנָפוּחַ שֶׁהוּקְלָה נְפִיחָתוֹ וּמַרְאִית
פָּנָיו זְעוּפָה:
הקדחת. חֹלִי שֶׁמַּקְדִּיחַ אֶת הַגּוּף וּמְחַמֵּמוֹ וּמַבְעִירוֹ, כְּמוֹ "כִּי אֵשׁ קָדְחָה בְאַפִּי" (דברים
ל"ב):
מכלות עינים ומדיבת נפש. הָעֵינַיִם צוֹפוֹת וְכָלוֹת לִרְאוֹת שֶׁיֵּקֶל וְיֵרָפֵא, וְסוֹף שֶׁלֹּא
יֵרָפֵא, וְיִדְאֲבוּ הַנְּפָשׁוֹת שֶׁל מִשְׁפַּחְתּוֹ בְּמוֹתוֹ; כָּל תַּאֲוָה שֶׁאֵינָהּ בָּאָה וְתוֹחֶלֶת מְמֻשָּׁכָה קְרוּיָה
כְּלָיוֹן עֵינַיִם:
: וזרעתם לריק. תִּזְרְעוּ וְלֹא תְצֻמָּח, וְאִם תְּצֻמַּח ואכלהו איביכם

Verse 17

:ונתתי פני. פְּנַאי שֶׁלִּי — פּוֹנֶה אֲנִי מִכָּל עֲסָקַי לְהָרַע לָכֶם
:ורדו בכם שנאיכם. כְּמַשְׁמָעוֹ, יִשְׁלְטוּ בָּכֶם: אַגָּדַת תּ"כ מִפָּרָשָׁה זוֹ
אף אני אעשה זאת. אֵינִי מְדַבֵּר אֶלָּא בְּאַף, וְכֵן "אַף אֲנִי אֵלֵךְ עִמָּכֶם בְּקֶרִי" (פסוק
מ"א):
והפקדתי עליכם. שֶׁיִּהְיוּ הַמַּכּוֹת פּוֹקְדוֹת אֶתְכֶם מִזּוֹ לְזוֹ, עַד שֶׁהָרַאשׁוֹנָה פְּקוּדָה אֶצְלְכֶם,
אָבִיא אַחֶרֶת וְאַסְמְכָנָּה לָהּ:
בהלה. מַכָּה הַמְבַהֶלֶת אֶת הַבְּרִיּוֹת, וְאֵי זוֹ? זוֹ מַכַּת מוֹתָן:
את השחפת. יֵשׁ לְךָ אָדָם שֶׁהוּא חוֹלֶה וּמֵטָּל בַּמִּטָּה אֲבָל בְּשָׂרוֹ שָׁמוּר עָלָיו, תַּ"לֹ "שַׁחֶפֶת",
שֶׁהוּא נִשְׁחָף, אוֹ עִתִּים שֶׁהוּא נִשְׁחָף אֲבָל נַח וְאֵינוֹ מַקְדִּיחַ, תַּ"לֹ "וְאֶת הַקַּדַּחַת", מְלַמֵּד
שֶׁהוּא מַקְדִּיחַ, אוֹ עִתִּים שֶׁהוּא מַקְדִּיחַ אֲבָל סָבוּר הוּא בְּעַצְמוֹ שֶׁיִּחְיֶה, תַּ"לֹ "מְכַלּוֹת
עֵינַיִם", אוֹ הוּא אֵינוֹ סָבוּר בְּעַצְמוֹ שֶׁיִּחְיֶה, אֲבָל אֲחֵרִים סְבוּרִים שֶׁיִּחְיֶה, תַּ"לֹ "וּמְדִיבַת
נָפֶשׁ":
וזרעתם לריק זרעכם. זוֹרְעָהּ וְאֵינָהּ מַצְמַחַת, וּמֵעָתָּה מָה אוֹיְבֵיכֶם בָּאִים וְאוֹכְלִים? תַּ"לֹ
"וַאֲכָלֻהוּ אֹיְבֵיכֶם", הָא כֵּיצַד? זוֹרְעָהּ שָׁנָה רִאשׁוֹנָה וְאֵינָהּ מַצְמַחַת, שָׁנָה שְׁנִיָּה מַצְמַחַת,
וְאוֹיְבִים בָּאִים וּמוֹצְאִים תְּבוּאָה לִימֵי הַמָּצוֹר, וְשֶׁבִּפְנִים מֵתִים בָּרָעָב, שֶׁלֹּא לִקְּטוּ תְּבוּאָה
אֶשְׁתָּקַד; דָּ"אַ: "וּזְרַעְתֶּם לָרִיק זַרְעֲכֶם", כְּנֶגֶד הַבָּנִים וְהַבָּנוֹת הַכָּתוּב מְדַבֵּר, שֶׁאַתָּה עָמֵל
בָּהֶם וּמְגַדְּלָן, וְהַחֵטְא בָּא וּמְכַלֶּה אוֹתָם, שֶׁנֶּאֱמַר "אֲשֶׁר טִפַּחְתִּי וְרִבִּיתִי אֹיְבִי כֻלָּם" (איכה
ב'):
ונתתי פני בכם. כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בַּטּוֹבָה "וּפָנִיתִי אֲלֵיכֶם", כָּךְ נֶאֱמַר בָּרָעָה "וְנָתַתִּי פָנַי";
מָשָׁל מָשָׁל, לְמֶלֶךְ שֶׁאָמַר לַעֲבָדָיו, פּוֹנֶה אֲנִי מִכָּל עֲסָקַי וְעוֹסֵק אֲנִי עִמָּכֶם לָרָעָה
ונגפתם לפני איביכם. שֶׁיְּהֵא הַמָּוֶת הוֹרֵג אֶתְכֶם מִבִּפְנִים, וּבַעֲלֵי דְבָבֵיכוֹן מַקִּיפִין אֶתְכֶם
מִבַּחוּץ:
ורדו בכם שנאיכם. שֶׁאֵינִי מַעֲמִיד שׁוֹנְאִים אֶלָּא מִכֶּם וּבָכֶם, שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁאֻמּוֹת הָעוֹלָם
עוֹמְדִים עַל יִשְׂרָאֵל, אֵינָם מְבַקְּשִׁים אֶלָּא מַה שֶּׁבַּגָּלוּי, שֶׁנֶּאֱמַר "וְהָיָה אִם זָרַע יִשְׂרָאֵל וְעָלָה
מִדְיָן וַעֲמָלֵק וּבְנֵי קֶדֶם וְגוֹ' וַיַּחֲנוּ עֲלֵיהֶם וַיַּשְׁחִיתוּ אֶת יְבוּל הָאָרֶץ" (שופטים ו'),
אֲבָל בְּשָׁעָה שֶׁאֲעַמִּיד עֲלֵיכֶם מִכֶּם וּבָכֶם, הֵם מְחַפְּשִׂים אַחַר הַמַּטְמוֹנִיּוֹת שֶׁלָּכֶם, וְכֵן הוּא
אוֹמֵר "וַאֲשֶׁר אָכְלוּ שְׁאֵר עַמִּי וְעוֹרָם מֵעֲלֵיהֶם הִפְשִׁיטוּ וְגוֹ'" (מיכה ג')
ונסתם. מִפְּנֵי אֵימָה:
(ספרא) ואין רדף אתכם. מִבְּלִי כֹחַ:

Verse 18

: ואם עד אלה. וְאִם בְּעוֹד אֵלֶּה לֹא תשמעו
:ויספתי. עוֹד יִסּוּרִין אֲחֵרִים
:שבע על חטאתיכם. שֶׁבַע עֶבֵרוֹת הָאֲמוּרוֹת לְמַעְלָה

Verse 19

ושברתי את גאון עזכם. זֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, וְכֵן הוּא אוֹמֵר "הִנְנִי מְחַלֵּל אֶת מִקְדָּשִׁי גְּאוֹן
עֻזְּכֶם" (יחזקאל כ"ד):
ונתתי את שמיכם כברזל ואת ארצכם כנחשה. זוֹ קָשָׁה מִשֶּׁל מֹשֶׁה, שֶׁמֹּשֶׁה הוּא אוֹמֵר "וְהָיוּ
שָׁמֶיךָ אֲשֶׁר עַל רֹאשְׁךָ נְחֹשֶׁת וְגוֹ'" (דברים כ"ח), שֶׁיִּהְיוּ הַשָּׁמַיִם מַזִּיעִין כְּדֶרֶךְ שֶׁהַנְּחֹשֶׁת
מַזִּיעָה, וְהָאָרֶץ אֵינָהּ מַזִּיעָה כְּדֶרֶךְ שֶׁאֵין הַבַּרְזֶל מַזִּיעַ, וְהִיא מְשַׁמֶּרֶת פֵּרוֹתֶיהָ, אֲבָל כָּאן
הַשָּׁמַיִם לֹא יִהְיוּ מַזִּיעִין כְּדֶרֶךְ שֶׁאֵין הַבַּרְזֶל מַזִּיעַ, וְיֹהֵא חֹרֶב בָּעוֹלָם, וְהָאָרֶץ תְּהֵא
מַזִּיעָה כְּדֶרֶךְ שֶׁהַנְּחֹשֶׁת מַזִּיעָה, וְהִיא מְאַבֶּדֶת פֵּרוֹתֶיהָ (ספרא):

Verse 20

ותם לריק כחכם. הֲרֵי אָדָם שֶׁלֹּא עָמַל, שֶׁלֹּא טָרַח, שֶׁלֹּא זָרַע, שֶׁלֹּא נִכֵּשׁ, שֶׁלֹּא כִּסֵּחַ, שֶׁלֹּא
עָדַר, וּבְשָׁעַת הַקָּצִיר בָּא שְׁדָפוֹן וּמַלְקָה אוֹתוֹ, אִין בְּכָךְ כְּלוּם, אֲבָל אָדָם שֶׁעָמַל וְטָרַשׁ
וְזָרַע וְנִכֵּשׁ וְכִסֵּחַ וְעָדַר וּבָא שְׁדָפוֹן וּמַלְקָה אוֹתוֹ, הֲרֵי שָׁנָיו שֶׁל זֶה קֵהוֹת:
(ספרא) ולא תתן ארצכם את יבולה. אַף מַה שֶּׁאַתָּה מוֹבִיל לָהּ בְּשָׁעַת הַזָּרַע:
(שם) ועץ הארץ. אֲפִלּוּ מִן הָאָרֶץ יְהֵא לָקוּי, שֶׁלֹּא יַחֲנִיט פֵּרוֹתָיו בְּשָׁעַת הַחֲנָטָה
לא יתן. מְשַׁמֵּשׁ לְמַעְלָה וּלְמַטָּה, אָעֵץ וְאַפְרִי:
לא יתן פריו. כְּשֶׁהוּא מַפְרֶה מַשִּׁיר פֵּרוֹתָיו, הֲרֵי שְׁתֵּי קְלָלוֹת, וְיֵשׁ כָּאן שָׁבַע פֵּרְעָנֻיּוֹת
(ספרא):

Verse 21

ואם תלכו עמי קרי. רַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ עֲרַאי, בְּמִקְרֶה, שֶׁאֵינוֹ אֶלָּא לִפְרָקִים, כֵּן תֵּלְכוּ
עֲרַאי בְּמִצְוֹות; וּמְנָחֵם פֵּרֵשׁ לְשׁוֹן מְנִיעָה, וְכֵן "הִקַּר רַגְלְךָ" (משלי כ"ה), וְכֵן "יִקַּר
רוּחַ" (שם י"ז), וְקָרוֹב לָשׁוֹן זֶה לְתַרְגּוּמוֹ שֶׁל אֶנְקְלוֹס, לְשׁוֹן קֹשִׁי, שֶׁמַּקְשִׁין לִבָּם לְמָנַע
מֵהִתְקָרֵב אֵלַי:
שבע כחטאתיכם. שֶׁבַע פֵּרְעָנֻיּוֹת אֲחֵרִים, בְּמִסְפַּר שֶׁבַע כְּחַטֹּאתֵיכֶם (ספרא):

Verse 22

והשלחתי. לְשׁוֹן גֵּרוּי:
ושכלה אתכם. אֵין לִי אֶלָּא חַיָּה מְשַׁכֶּלֶת שֶׁדַּרְכָּהּ בְּכָךְ, בְּהֵמָה שֶׁאֵין דַּרְכָּהּ בְּכָךְ מִנַּיִן? תַּ"ל
"וְשָׁן בְּהֵמֹת אֲשַׁלַּח בָּם" (דברים ל"ב), הֲרֵי שְׁתַּיִם. וּמִנַּיִן שֶׁתְּהֵא מְמִיתָה בִּנְשִׁיכָתָהּ? תַּ"ל
"עִם חֲמַת זֹחֲלֵי עָפָר" (שם), מָה אֵלּוּ נוֹשְׁכִין וּמְמִיתִין אַף אֵלּוּ נוֹשְׁכִין וּמְמִיתִין, כְּבָר
הָיוּ שָׁנִים בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל חֲמוֹר נוֹשֵׁךְ וּמֵמִית, עָרוֹד נוֹשֵׁךְ וּמֵמִית:
ושכלה אתכם. אֵלּוּ הַקְּטַנִּים:
והכריתה את בהמתכם. מִבַּחוּץ:
והמעיטה אתכם. מִבְּפָנִים:
ונשמו דרכיכם. שְׁבִילִים גְּדוֹלִים וּשְׁבִילִים קְטַנִּים; הֲרֵי שֶׁבַע פֵּרְעָנֻיּוֹת: שְׁתַּיִם, חֲמַת זוֹחֲלֵי עָפָר, וְשִׁכְלָה, וְהִכְרִיתָה, וְהִמְעִיטָה, וְנָשַׁמּוּ:

Verse 23

לא תוסרו לי. לָשׁוּב אֵלַי:

Verse 24

Verse 25

נקם ברית. יֵשׁ נָקָם שֶׁאֵינוֹ בַּבְּרִית, כְּדֶרֶךְ שְׁאָר נְקָמוֹת, וְזֶהוּ סִמּוּי עֵינָיו שֶׁל צִדְקִיָּהוּ
(ספרא). דָּ"אַ: נקם ברית נִקְמַת בְּרִיתִי אֲשֶׁר עֲבַרְתֶּם. כָּל הַבָּאַת חֶרֶב שֶׁבַּמִּקְרָא הִיא מִלְחֶמֶת
חֲיָלוֹת אוֹיְבִים:
(שם) ונאספתם. מִן הַחוּץ אֶל תּוֹךְ הֶעָרִים מִפְּנֵי הַמָּצוֹר:
ושלחתי דבר בתוככם. עַ"יְ הַדֶּבֶר ונתתם ביד הָאוֹיְבִים הַצָּרִים עֲלֵיכֶם, לְפִי שֶׁאֵין
(שם) מְלִינִים אֶת הַמֵּת בִּירוּשָׁלַיִם, וּכְשֶׁהֵם מוֹצִיאִים אֶת הַמֵּת לְקָבְרוֹ נִתָּנִין בְּיַד אוֹיֵב:

Verse 26

(ירמיהו מ"ח) מטה לחם. לְשׁוֹן מִשְׁעָן, כְּמוֹ מַטֵּה עֹז:
(יחזקאל ה') בשברי לכם מטה לחם. אֶשְׁבֹּר לָכֶם כָּל מִסְעַד אֹכֶל, וְהֵם חִצֵּי רָעָב:
(ספרא) ואפו עשר נשים לחמכם בתנור אחד. מַחְסָר עֵצִים:
והשיבו לחמכם במשקל. שֶׁתְּהֵא הַתְּבוּאָה נִרְקֶבֶת וְנַעֲשֵׂית פַּת נְפֹלֶת, וּמִשְׁתַּבֶּרֶת בַּתַּנּוּר, וְהֵן
(שם) יוֹשְׁבוֹת וְשׁוֹקְלוֹת אֶת הַשְּׁבָרִים לְחַלְקָם בֵּינֵיהֶם:
ואכלתם ולא תשבעו. זֶהוּ מְאֵרָה בְּתוֹךְ הַמֵּעַיִם בַּלֶּחֶם, הֲרֵי שֶׁבַע פֵּרְעָנֻיּוֹת: חֶרֶב, מָצוֹר,
דֶּבֶר, שֶׁבֶר מַטֵּה לָחֶם, חֹסֶר עֵצִים, פַּת נְפֹלֶת, מְאֵרָה בַּמֵּעַיִם; וְנִתַּתֶּם אֵינָהּ מִן הַמִּנְיָן, הִיא
הַחֶרֶב:

Verse 27

Verse 28

Verse 29

Verse 30

במתיכם. מִגְדָּלִים וּבִירָנִיּוֹת:
חמניכם. מִין עֲ"ז שֶׁמַּעֲמִידִין עַל הַגַּגוֹת, וְעַל שֵׁם שֶׁמַּעֲמִידִין בַּחַמָּה, קְרוּיִין חַמָּנִים
(ספרא ויקרא י"ט):
ונתתי את פגריכם. תְּפוּחֵי רָעָב הָיוּ, וּמוֹצִיאִים יְרָאָתָם מֵחֵיקָם וּמְנַשְּׁקִים אוֹתָם, וּכְרֵיסָן
נִבָּקַעַת וְנוֹפֶלֶת עָלֶיהָ (ספרא; סנהדרין ס"ג):
וגעלה נפשי אתכם. זֶה סִלּוּק שְׁכִינָה (ספרא):

Verse 31

ונתתי את עריכם חרבה. יָכוֹל מֵאָדָם, כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר וַהֲשִׁמֹתִי אֲנִי אֶת הָאָרֶץ הֲרֵי אָדָם
אָמוּר, הָא מָה אֲנִי מְקַיֵּם חָרְבָּה? מֵעוֹבֵר וָשָׁב:
והשמותי את מקדשיכם. יָכוֹל מִן הַקְּרְבָּנוֹת, כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר וְלֹא אָרִיחַ הֲרֵי קָרְבָּנוֹת
אֲמוּרִים, הָא מָה אֲנִי מְקַיֵּם וַהֲשִׁמוֹתִי אֶת מִקְדְּשֵׁיכֶם? מִן הַגְּדוּדִיּוֹת — שֶׁיָּרוֹת שֶׁל יִשְׂרָאֵל
שֶׁהָיוּ מִתְקַדְּשׁוֹת וְנוֹעָדוֹת לָבֹא שָׁם; הֲרֵי שֶׁבַע פֶּרְעָנִיּוֹת: אֵכִילַת בְּשַׂר בָּנִים וּבָנוֹת וְהַשְׁמָדַת
בָּמוֹת הֲרֵי שְׁתַּיִם — כְּרִיתוּת חַמָּנִים אֵין כָּאן פֶּרְעָנוּת, אֶלָּא עַ"י הַשְׁמָדַת הַבִּירָנִיּוֹת יִפְּלוּ
הַחַמָּנִים שֶׁבָּרָאשֵׁי הַגַּגוֹת וְיִכָּרְתוּ — וְנָתַתִּי אֶת פִּגְרֵיכֶם וְגוֹ' הֲרֵי שָׁלוֹשׁ, סִלּוּק שְׁכִינָה
אַרְבַּע, חֻרְבַּן עָרִים, שְׁמָמוֹן מִקְדָּשׁ מִן הַגְּדוּדִיּוֹת, וְלֹא אָרִיחַ קָרְבָּנוֹת, הֲרֵי שֶׁבַע:

Verse 32

והשמתי אני את הארץ. זוֹ מִדָּה טוֹבָה לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁלֹּא יִמְצְאוּ הָאוֹיְבִים נַחַת רוּחַ בְּאַרְצָם,
שֶׁתִּהֵא שׁוֹמֵמָה מִיּוֹשְׁבֶיהָ (ספרא):

Verse 33

ואתכם אזרה בגוים. זוֹ מִדָּה קָשָׁה, שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁבְּנֵי הַמְּדִינָה גוֹלִים לְמָקוֹם אֶחָד, רוֹאִים זֶה
אֶת זֶה וּמִתְנַחֲמִין, וְיִשְׂרָאֵל נִזְרוּ כְּבַמְּזָרֶה — כְּאָדָם הַזּוֹרֶה שְׁעוֹרִים בְּנָפָה וְאֵין אַחַת מֵהֶן
דְּבוּקָה בַּחֲבֶרְתָּהּ (שם):
והריקתי. כְּשֶׁשּׁוֹלֵף הַחֶרֶב מִתְרוֹקֵן הַנָּדָן; וּמִדָּרְשׁוֹ חֶרֶב הַנִּשְׁמֶטֶת אַחֲרֵיכֶם אֵינָהּ חוֹזֶרֶת
(ספרא) מַהֵר, כְּאָדָם שֶׁמְּרִיק אֶת הַמַּיִם וְאֵין סוֹפָן לַחֲזֹר:
והיתה ארצכם שממה. שֶׁלֹּא תְּמַהֲרוּ לָשׁוּב לְתוֹכָהּ, וּמִתּוֹךְ כָּךְ עָרֵיכֶם יִהְיוּ חָרְבָּה — נִרְאוֹת
לָכֶם חֲרֵבוֹת, שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁאָדָם גּוֹלֶה מִבֵּיתוֹ וּמִכַּרְמוֹ וּמֵעִירוֹ וְסוֹפוֹ לַחֲזֹר, כְּאִלּוּ אֵין כַּרְמוֹ
וּבֵיתוֹ חֲרֵבִים, כָּךְ שְׁנוּיָה בְּת"כ:

Verse 34

אז תרצה. תְּפַיֵּס אֶת כַּעַס הַמָּקוֹם שֶׁכָּעַס עַל שְׁמִטּוֹתֶיהָ:
והרצת. לַמֶּלֶךְ את שבתתיה :

Verse 35

כל ימי השמה. לְשׁוֹן הֶעָשׁוֹת, וּמ"ם דָּגֵשׁ בְּמָקוֹם כֶּפֶל שְׁמָהּ:
את אשר לא שבתה. שְׁבָעִים שָׁנָה שֶׁל גָּלוּת בָּבֶל הֵן הָיוּ כְּנֶגֶד שְׁבָעִים שְׁנוֹת הַשְּׁמִטָּה וְיוֹבֵל
שֶׁהָיוּ בַּשָּׁנִים שֶׁהִכְעִיסוּ יִשְׂרָאֵל בְּאַרְצָם לִפְנֵי הַמָּקוֹם — אַרְבַּע מֵאוֹת וּשְׁלוֹשִׁים שָׁנָה; שְׁלוֹשׁ
מֵאוֹת וְתִשְׁעִים הָיוּ שְׁנֵי עֲוֹנָם מְשֻׁנְכְּנְסוּ לָאָרֶץ עַד שֶׁגָּלוּ עֲשֶׂרֶת הַשְּׁבָטִים, וּבְנֵי יְהוּדָה
הִכְעִיסוּ לְפָנָיו אַרְבָּעִים שָׁנָה מִשֶּׁגָּלוּ עֲשֶׂרֶת הַשְּׁבָטִים עַד חָרְבוֹת יְרוּשָׁלַיִם, הוּא שֶׁנֶּאֱמַר
בְּיֶחֱזְקֵאל "וְאַתָּה שְׁכַב עַל צִדְּךָ הַשְּׂמָאלִי וְגוֹ', וְכִלִּיתָ אֶת אֵלֶּה וְגוֹ', וְשָׁכַבְתָּ עַל צִדְּךָ
הַיָּמָנִי אַרְבָּעִים יוֹם וְנָשָׂאתָ אֶת עֲוֹן בֵּית יְהוּדָה", וּנְבוּאָה זוֹ נֶאֱמְרָה לִיחֶזְקֵאל בַּשָּׁנָה

הַמְּמִשֶׁלֶת לְגָלוּת הַמֶּלֶךְ יְהוֹיָכִין, וְעוֹד עָשׂוּ שֵׁשׁ שָׁנִים עַד גָּלוּת צִדְקִיָּהוּ, הֲרֵי אַרְבָּעִים וְשֵׁשׁ; וְאִ"תּ שְׁנוֹת מְנַשֶּׁה חֲמִשִּׁים וְחָמֵשׁ הָיוּ, מְנַשֶּׁה עָשָׂה תְּשׁוּבָה שְׁלוֹשִׁים וְשָׁלוֹשׁ שָׁנָה, וְכָל שְׁנוֹת רִשְׁעוֹ עֶשְׂרִים וּשְׁתַּיִם, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ בְּאַגָּדַת חֵלֶק, וְשֶׁל אָמוֹן שְׁתַּיִם, וְאַחַת עֶשְׂרֵה לִיהוֹיָקִים, וּכְנֶגְדָּן לְצִדְקִיָּהוּ; צֵא וַחֲשֹׁב לְאַרְבַּע מֵאוֹת וּשְׁלוֹשִׁים וְשֵׁשׁ שָׁנָה שְׁמִטִּין וְיוֹבְלוֹת שֶׁבָּהֶם, וְהֵם שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה לְמֵאָה — אַרְבַּע עֶשְׂרֵה שְׁמִטִּין וּשְׁנַיִם יוֹבְלוֹת, הֲרֵי לְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה שִׁשִּׁים וְאַרְבַּע, לִשְׁלוֹשִׁים וְשֵׁשׁ שָׁנָה חָמֵשׁ שְׁמִטּוֹת, הֲרֵי שִׁבְעִים חָסֵר אַחַת, וְעוֹד שָׁנָה יְתֵרָה, שֶׁנִּכְנְסָה בַּשְּׁמִטָּה הַמַּשְׁלֶמֶת לְשִׁבְעִים, וַעֲלֵיהֶם נִגְזַר שִׁבְעִים שָׁנָה שְׁלֵמִים, וְכֵן הוּא אוֹמֵר בְּדִבְרֵי הַיָּמִים (דברי הימים ב' ל"ו), עַד רָצְתָה הָאָרֶץ אֶת שַׁבְּתוֹתֶיהָ … לְמַלֹּאוֹת שִׁבְעִים שָׁנָה (סדר עולם):

Verse 36

והבאתי מרך. פַּחַד וְרֹךְ לֵבָב; מ"ם שֶׁל מֹרֶךְ יְסוֹד נוֹפֵל הוּא, כְּמוֹ מ"ם שֶׁל מוֹעֵד וְשֶׁל מוֹקֵשׁ:
ונסו מנסת חרב. כְּאִלּוּ רוֹדְפִים הוֹרְגִים אוֹתָם:
עלה נדף. שֶׁהָרוּחַ דּוֹחֲפוֹ וּמַכֶּהוּ עַל עָלֶה אַחֵר וּמְקַשְׁקֵשׁ וּמוֹצִיא קוֹל, וְכֵן תַּרְגּוּמוֹ קַל טַרְפָּא דְּשָׁקִיף, לְשׁוֹן חֲבָטָה, "שְׁדוּפוֹת קָדִים" (בראשית מ"א) — שְׁקִיפָן קְדוּם, לְשׁוֹן מַשְׁקוֹף, מְקוֹם חֲבָטַת הַדֶּלֶת, וְכֵן תַּרְגּוּמוֹ שֶׁל "חַבּוּרָה" (שמות כ"א) — מַשְׁקוֹפֵי:

Verse 37

וכשלו איש באחיו. כְּשֶׁיְּרוּצוּ לָנוּס יִכָּשְׁלוּ זֶה בָּזֶה, כִּי יִבָּהֲלוּ לָרוּץ כמפני חרב. כְּאִלּוּ בּוֹרְחִים מִלִּפְנֵי הוֹרְגִים, שֶׁיִּהְיֶה בִלְבָבָם פַּחַד, וְכָל שֶׁעָה סְבוּרִים שֶׁאָדָם רוֹדְפָם; וּמִדָּרְשׁוֹ וְכָשְׁלוּ אִישׁ בְּאָחִיו, זֶה נִכְשָׁל בַּעֲוֹנוֹ שֶׁל זֶה, שֶׁכָּל יִשְׂרָאֵל עֲרֵבִין זֶה לָזֶה (ספרא; סנהדרין כ"ז):

Verse 38

ואבדתם בגוים. כְּשֶׁתִּהְיוּ פְּזוּרִים, תִּהְיוּ אֲבוּדִים זֶה מִזֶּה (עי' ספרא):
ואכלה אתכם. אֵלּוּ הַמֵּתִים בַּגּוֹלָה:

Verse 39

בעונת אבתם אתם. כְּשֶׁעֲוונוֹת אֲבוֹתָם אִתָּם — כְּשֶׁאוֹחֲזִים מַעֲשֵׂה אֲבוֹתֵיהֶם בִּידֵיהֶם (שם):
ימקו. לְשׁוֹן הֲמָסָה, כְּמוֹ יִמַּסּוּ, וְכָמוהוּ "תִּמַּקְנָה בְּחֹרֵיהֶן" (זכריה י"ד), "נָמַקּוּ עֲצָמוֹתַי" (תהילים ל"ח):

Verse 40

Verse 41

והבאתי אתם. אֲנִי בְעַצְמִי אֲבִיאֵם; זוֹ מִדָּה טוֹבָה לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁלֹּא יְהוּ אוֹמְרִים, הוֹאִיל וְגָלִינוּ בֵּין הָאֻמּוֹת נַעֲשֶׂה כְמַעֲשֵׂיהֶם, אֲנִי אֵינִי מַנִּיחָם, אֶלָּא מַעֲמִיד אֲנִי אֶת נְבִיאַי וּמַחֲזִירָן לְתַחַת כְּנָפַי, שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל כ"א), "וְהָעֹלָה עַל רוּחֲכֶם הָיוֹ לֹא תִהְיֶה וְגוֹ' חַי אֲנִי … אִם לֹא בְּיָד חֲזָקָה וְגוֹ'" (ספרא):
או אז יכנע. כְּמוֹ "אוֹ נוֹדַע כִּי שׁוֹר נַגָּח הוּא" (שמות כ"א) — אִם אָז יִכָּנַע; לְשׁוֹן אַחֵר אוֹ לַי — שָׁמָּא אָז יִכָּנַע לְבָבָם וְגוֹ':
ואז ירצו את עונם. יְכַפְּרוּ עַל עֲוֹנָם בְּיִסּוּרֵיהֶם:

Verse 42

וזכרתי את בריתי יעקוב. בַּחֲמִשָּׁה מְקוֹמוֹת נִכְתַּב מָלֵא, וְאֵלְיָהוּ חָסֵר בַּחֲמִשָּׁה מְקוֹמוֹת — יַעֲקֹב נָטַל אוֹת מִשְּׁמוֹ שֶׁל אֵלְיָהוּ עֲרָבוֹן שָׁיָּבֹא וִישַׁר גְּאֻלַּת בָּנָיו:
וזכרתי את בריתי יעקוב. לָמָּה נִמְנוּ אֲחוֹרַנִּית? כְּלוֹמַר, כְּדַאי הוּא יַעֲקֹב הַקָּטָן לְכָךְ, וְאִם אֵינוֹ כְדַאי, הֲרֵי יִצְחָק עִמּוֹ, וְאִם אֵינוֹ כְדַאי, הֲרֵי אַבְרָהָם עִמּוֹ שֶׁהוּא כְדַאי, וְלָמָּה לֹא נֶאֱמְרָה זְכִירָה בְּיִצְחָק? אֶלָּא אֲפָרוֹ שֶׁל יִצְחָק נִרְאֶה לְפָנַי צָבוּר וּמֻנָּח עַל הַמִּזְבֵּחַ (ספרא):

Verse 43

(עי' ספרא) גְּמוּל וּבִגְמוּל אֲשֶׁר בְּמִשְׁפָּטַי מָאָסוּ יען וביען.:

Verse 44

ואף גם זאת. וְאַף אֲפִלּוּ אֲנִי עוֹשֶׂה עִמָּהֶם זֹאת הַפֻּרְעָנוּת אֲשֶׁר אָמַרְתִּי בהיותם בארץ
אויביהם, לֹא אֶמְאָסֵם לְכַלֹּתָם וּלְהָפֵר בְּרִיתִי אֲשֶׁר אִתָּם:

Verse 45

(ספרא) שֶׁל שְׁבָטִים. ברית ראשנים:

Verse 46

(שם) אַחַת בְּכָתָב וְאַחַת בְּעַל פֶּה, מַגִּיד שֶׁכֻּלָּם נִתְּנוּ לְמֹשֶׁה בְּסִינַי והתורת.:

Chapter 27

Verse 1

Verse 2

כי יפלא. יִפָּרִישׁ בְּפִיו:
(עי' ספרא) לְתֵן עֵרֶךְ נְפָשׁוֹת — לוֹמַר עֵרֶךְ דָּבָר שֶׁנַּפְשׁוֹ תְלוּיָה בו עָלַי בערכך נפשת.;
ערכין ד'):

Verse 3

והיה ערכך וגו'. אֵין עֵרֶךְ זֶה לְשׁוֹן דָּמִים, אֶלָּא בֵּין שֶׁהוּא יָקָר בֵּין שֶׁהוּא זוֹל, כְּפִי
שָׁנָיו הוּא הָעֵרֶךְ הַקָּצוּב עָלָיו בְּפָרָשָׁה זו:
ערכך. כְּמוֹ עֵרֶךְ, וְכֻפַּל הַכָּפִי"ו לֹא יָדַעְתִּי מֵאֵיזֶה לָשׁוֹן הוּא:

Verse 4

Verse 5

ואם מבן חמש שנים. לֹא שָׁיְיכֵא הַנּוֹדֵר קָטָן — שֶׁאֵין בְּדִבְרֵי קָטָן כְּלוּם — אֶלָּא גָּדוֹל שֶׁאָמַר
עֵרֶךְ קָטָן זֶה שֶׁהוּא בֶּן חָמֵשׁ שָׁנִים עָלַי (עי' ערכין ב'):

Verse 6

Verse 7

ואם מבן ששים שנה וגו'. כְּשֶׁמַּגִּיעַ לִימֵי הַזִּקְנָה, הָאִשָּׁה קְרוֹבָה לְהֶחָשֵׁב כְּאִישׁ, לְפִיכָךְ
הָאִישׁ פּוֹחֵת בְּהֶזְדַּקְנוֹ יוֹתֵר מִשְּׁלִישׁ בְּעֶרְכּוֹ, וְהָאִשָּׁה אֵינָהּ פּוֹחֶתֶת אֶלָּא שְׁלִישׁ בְּעֶרְכָּהּ,
דְּאָמְרִי אִינְשֵׁי "סָבָא בְּבֵיתָא, פַּחָא בְּבֵיתָא, סָבְתָא בְּבֵיתָא סִימָא בְּבֵיתָא וְסִימָנָא טָבָא
בְּבֵיתָא" (ערכין י"ט):

Verse 8

ואם מך הוא. שֶׁאֵין יָדוֹ מַשֶּׂגֶת לִתֵּן הָעֵרֶךְ הַזֶּה.

והעמידו. לַנֶּעֱרָךְ לִפְנֵי הַכֹּהֵן, וְיַעֲרִיכֶנּוּ לִפְנֵי הַשָּׁגַת יָדוֹ שֶׁל מַעֲרִיךְ:
על פי אשר תשיג. לְפִי מַה שֶּׁיֵּשׁ לוֹ יְסַדְּרֶנּוּ, וְיַשְׁאִיר לוֹ כְּדֵי חַיָּיו: מְטָה, כַּר וְכֶסֶת, וּכְלֵי אֻמָּנוּת; אִם הָיָה חַמָּר מַשְׁאִיר לוֹ חֲמוֹרוֹ (בבא מציעא קי"ד; ערכין כ"ג):

Verse 9

כל אשר יתן ממנו. אָמַר רַגְלָהּ שֶׁל זוֹ עוֹלָה, דְּבָרָיו קַיָּמִין, וְתִמָּכֵר לְצָרְכֵי עוֹלָה, וְדָמֶיהָ חֻלִּין חוּץ מִדְּמֵי אוֹתוֹ הָאֵבֶר (ספרא; ערכין ה'):

Verse 10

טוב ברע. תָּם בְּבַעַל מוּם.
או רע בטוב. וְכָל שֶׁכֵּן טוֹב בְּטוֹב וְרַע בְּרַע (עי' תמורה ט'):

Verse 11

ואם כל בהמה טמאה. בְּבַעֲלַת מוּם הַכָּתוּב מְדַבֵּר, שֶׁהִיא טְמֵאָה לְהַקְרָבָה, וְלִמֶּדְךָ הַכָּתוּב שֶׁאֵין קָדָשִׁים תְּמִימִים יוֹצְאִין לְחֻלִּין בְּפִדְיוֹן אֶלָּא אִם כֵּן הֵמִּוּ (שם ל"ג):

Verse 12

כערכך הכהן כן יהיה. לִשְׁאָר כָּל אָדָם הַבָּא לְקָנוֹתָהּ מִיַּד הֶקְדֵּשׁ:

Verse 13

ואם גאל יגאלנה. בַּבְּעָלִים הֶחֱמִיר הַכָּתוּב לְהוֹסִיף חֹמֶשׁ, וְכֵן בְּמַקְדִּישׁ בַּיִת, וְכֵן בְּמַקְדִּישׁ אֶת הַשָּׂדֶה, וְכֵן בְּפִדְיוֹן מַעֲשֵׂר שֵׁנִי — הַבְּעָלִים מוֹסִיפִין חֹמֶשׁ וְלֹא שְׁאָר כָּל אָדָם (שם כ"ה):

Verse 14

Verse 15

Verse 16

והיה ערכך לפי זרעו. לֹא כְּפִי שָׁוְיָהּ, אַחַת שָׂדֶה טוֹבָה וְאַחַת שָׂדֶה רָעָה פִּדְיוֹן הֶקְדֵּשָׁן שָׁוֶה — בֵּית כֹּר שְׂעוֹרִים בַּחֲמִשִּׁים שְׁקָלִים — כָּךְ גְּזֵרַת הַכָּתוּב, וְהוּא שֶׁבָּא לְגָאֳלָהּ בְּתְחִלַּת הַיּוֹבֵל. וְאִם בָּא לְגָאֳלָהּ בְּאֶמְצָעוֹ, נוֹתֵן לְפִי הַחֶשְׁבּוֹן סֶלַע וּפְנִדְיוֹן לְשָׁנָה, לְפִי שֶׁאֵינָהּ הֶקְדֵּשׁ אֶלָּא לְמִנְיַן שְׁנוֹת הַיּוֹבֵל, שֶׁאִם נִגְאֲלָה הֲרֵי טוֹב, וְאִם לָאו הַגִּזְבָּר מוֹכְרָהּ בַּדָּמִים הַלָּלוּ לְאַחֵר, וְעוֹמֶדֶת בְּיַד הַלּוֹקֵחַ עַד הַיּוֹבֵל כִּשְׁאָר כָּל הַשָּׂדוֹת הַמְכוּרוֹת, וּכְשֶׁהִיא יוֹצְאָה מִיָּדוֹ חוֹזֶרֶת לַכֹּהֲנִים שֶׁל אוֹתוֹ מִשְׁמָר שֶׁהַיּוֹבֵל פּוֹגֵעַ בּוֹ, וּמִתְחַלֶּקֶת בֵּינֵיהֶם, זֶהוּ הַמִּשְׁפָּט הָאָמוּר בְּמַקְדִּישׁ שָׂדֶה, וְעַכְשָׁו אֲפָרְשֵׁנוּ עַל סֵדֶר הַמִּקְרָאוֹת:

Verse 17

אם משנת היבל יקדיש וגו'. אִם מִשֶּׁעָבְרָה שְׁנַת הַיּוֹבֵל מִיָּד הִקְדִּישָׁהּ, וּבָא זֶה לְגָאֳלָהּ מִיָּד.
כערכך יקום. כָּעֵרֶךְ הַזֶּה הָאָמוּר יִהְיֶה — חֲמִשִּׁים כֶּסֶף יִתֵּן:

Verse 18

ואם אחר היבל יקדיש. וְכֵן אִם הִקְדִּישָׁהּ מִשְּׁנַת הַיּוֹבֵל וְנִשְׁתַּהֲתָה בְּיַד גִּזְבָּר, וּבָא זֶה לְגָאֳלָהּ אַחַר הַיּוֹבֵל.
וחשב לו הכהן את הכסף על פי השנים הנותרת. כְּפִי חֶשְׁבּוֹן; כֵּיצַד? הֲרֵי קָצַב דָּמֶיהָ שֶׁל אַרְבָּעִים וְתֵשַׁע שָׁנָה חֲמִשִּׁים שְׁקָל, הֲרֵי שְׁקָל לְכָל שָׁנָה וְשֶׁקֶל יָתֵר עַל כֻּלָּן, וְהַשֶּׁקֶל אַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנָה פְּנִדְיוֹן, הֲרֵי סֶלַע וּפְנִדְיוֹן לְשָׁנָה, אֶלָּא שֶׁחָסֵר פְּנִדְיוֹן אֶחָד לְכֻלָּן, וְאָמְרוּ

רַבּוֹתֵינוּ שֶׁאוֹתוֹ פֶּנְדְּיוֹן קַלְבּוֹן לְפְרוֹטְרוֹט, וְהַבָּא לְגְאֹל, יִתֵּן סֶלַע וּפֶנְדְּיוֹן לְכָל שָׁנָה
לַשָּׁנִים הַנּוֹתָרוֹת עַד שְׁנַת הַיּוֹבֵל (עי' ספרא; ערכין כ"ד)
ונגרע מערכך. מִנְיַן הַשָּׁנִים שֶׁמִּשְּׁנַת הַיּוֹבֵל עַד שְׁנַת הַפְּדְיוֹן:

Verse 19

ואם גאל יגאל. הַמַּקְדִּישׁ אוֹתוֹ, יוֹסִיף חֹמֶשׁ עַל הַקִּצְבָּה הַזֹּאת:

Verse 20

ואם לא יגאל את השדה. הַמַּקְדִּישׁ:
ואם מכר. הַגִּזְבָּר:
את השדה לאיש אחר לא יגאל עוד. לָשׁוּב בְּיַד הַמַּקְדִּישׁ:

Verse 21

והיה השדה בצאתו ביבל. מִיַּד הַלּוֹקֵחוֹ מִן הַגִּזְבָּר, כְּדֶרֶךְ שְׁאָר שָׂדוֹת הַיּוֹצְאוֹת מִיַּד
לוֹקְחֵיהֶם בַּיּוֹבֵל:
קדש לה'. לֹא שֶׁיָּשׁוּב לְהֶקְדֵּשׁ בֶּדֶק הַבַּיִת, לְיַד הַגִּזְבָּר, אֶלָּא כשדה החרם הַנָּתוּן לַכֹּהֲנִים —
שֶׁנֶּאֱמַר "כָּל חֵרֶם בְּיִשְׂרָאֵל לְךָ יִהְיֶה" (במדבר י"ח) — אַף זוֹ תִּתְחַלֵּק לַכֹּהֲנִים שֶׁל אוֹתוֹ
מִשְׁמָר שֶׁיּוֹם הַכִּפּוּרִים שֶׁל יוֹבֵל פּוֹגֵעַ בּוֹ (ערכין כ"ח):

Verse 22

ואם את שדה מקנתו וגו'. חִלּוּק יֵשׁ בֵּין שְׂדֵה מִקְנָה לִשְׂדֵה אֲחֻזָּה, שְׂדֵה מִקְנָה לֹא תִתְחַלֵּק
לַכֹּהֲנִים בַּיּוֹבֵל, לְפִי שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְהַקְדִּישָׁהּ אֶלָּא עַד הַיּוֹבֵל, שֶׁהֲרֵי בַּיּוֹבֵל הָיְתָה עֲתִידָה
לָצֵאת מְיָדוֹ וְלָשׁוּב לַבְּעָלִים, לְפִיכָךְ אִם בָּא לְגָאֳלָהּ, יִגְאַל בַּדָּמִים הַלָּלוּ הַקְּצוּבִים לִשְׂדֵה
אֲחֻזָּה; וְאִם לֹא יִגְאַל, וְיִמְכְּרָנָּה גִּזְבָּר לְאַחֵר, אוֹ אִם יִגְאַל הוּא בשנת היובל ישוב השדה
לאשר קנהו מאתו — אוֹתוֹ שֶׁהִקְדִּישׁ, וּפֶן תֹּאמַר "לַאֲשֶׁר קָנָהוּ" הַלּוֹקֵחַ הַזֶּה הָאַחֲרוֹן מֵאִתּוֹ,
וְזֶהוּ הַגִּזְבָּר, לְכָךְ הֻצְרַךְ לוֹמַר לאשר לו אחזת הארץ — מִירֻשַּׁת אָבוֹת, וְזֶהוּ בְּעָלִים
הָרִאשׁוֹנִים שֶׁמִּכָּרוּהָ לַמַּקְדִּישׁ (ערכין כ"ו):

Verse 23

Verse 24

Verse 25

וכל ערכך יהיה בשקל הקדש. כָּל עֶרְכְּךָ שֶׁכָּתוּב בּוֹ שְׁקָלִים, יִהְיֶה בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ:
עשרים גרה. עֶשְׂרִים מָעוֹת, כְּדְּ הָיוּ מִתְחָלָה, וּלְאַחַר מִכָּאן הוֹסִיפוּ שְׁתוּת, וְאָמְרוּ
רַבּוֹתֵינוּ שֵׁשׁ מָעָה כֶּסֶף דִּינָר, עֶשְׂרִים וְאַרְבַּע מָעוֹת לְסֶלַע (עי' בכורות נ'):

Verse 26

לא יקדיש איש אתו. לְשֵׁם קָרְבָּן אַחֵר, לְפִי שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ (עי' ערכין כ"ט):

Verse 27

ואם בבהמה הטמאה וגו'. אֵין הַמִּקְרָא הַזֶּה מוּסָב עַל הַבְּכוֹר, שֶׁאֵין לוֹמַר בִּבְכוֹר בְּהֵמָה
טְמֵאָה וּפָדָה בְּעֶרְכֶּךָ, וַהֲמוֹר אֵינוֹ זֶה, שֶׁהֲרֵי אֵין פְּדְיוֹן פֶּטֶר חֲמוֹר אֶלָּא טָלֶה, וְהוּא מַתָּנָה
לַכֹּהֵן, וְאֵינוֹ לְהֶקְדֵּשׁ, אֶלָּא הַכָּתוּב מוּסָב עַל הַהֶקְדֵּשׁ, שֶׁהַכָּתוּב שֶׁל מַעֲלָה דִּבֵּר בְּפְדְיוֹן
בְּהֵמָה טְהוֹרָה שֶׁהֻמָּמָה, וְכָאן דִּבֵּר בְּמַקְדִּישׁ בְּהֵמָה טְמֵאָה לְבֶדֶק הַבַּיִת:
ופדה בערכך. כְּפִי מַה שֶּׁיַּעֲרִיכֶנָּה הַכֹּהֵן:
ואם לא יגאל. עַל יְדֵי בְּעָלִים:
ונמכר בערכך. לַאֲחֵרִים:

Verse 28

אך כל חרם וגו'. נֶחְלְקוּ רַבּוֹתֵינוּ בַּדָּבָר, יֵ"א סְתָם חֲרָמִים לְהֶקְדֵּשׁ, וּמָה אֲנִי מְקַיֵּם כָּל חֵרֶם בְּיִשְׂרָאֵל לְךָ יִהְיֶה? בְּחֶרְמֵי כֹהֲנִים, שֶׁפֵּרַשׁ וְאָמַר הֲרֵי זֶה חֵרֶם לַכֹּהֵן; וְיֵשׁ שֶׁאָמְרוּ, סְתָם חֲרָמִים לַכֹּהֵן (עי' ספרא; ערכין כ"ח)
לא ימכר ולא יגאל. אֲבָל יִנָּתֵן לַכֹּהֵן: לְדִבְרֵי הָאוֹמֵר סְתָם חֲרָמִים לַכֹּהֲנִים, מְפֹרָשׁ מִקְרָא זֶה בְּחֶרְמֵי כֹהֲנִים — שֶׁהַכֹּל מוֹדִים שֶׁחֶרְמֵי כֹהֲנִים אֵין לָהֶם פְּדְיוֹן עַד שֶׁיָּבֹאוּ לְיַד כֹּהֵן וְחֶרְמֵי גָּבוֹהַּ נִפְדִּים:
כל חרם קדש קדשים הוא. הָאוֹמֵר סְתָם חֲרָמִים לְבֶדֶק הַבַּיִת, מֵבִיא רְאָיָה מִכָּאן, וְהָאוֹמֵר סְתָם חֲרָמִים לַכֹּהֲנִים, מְפֹרָשׁ קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הוּא" לְלַמֵּד שֶׁחֶרְמֵי כֹהֲנִים חָלִים עַל קָדְשֵׁי קָדָשִׁים וְעַל קָדָשִׁים קַלִּים, וְנוֹתֵן לַכֹּהֵן, כְּמוֹ שֶׁנִּינוּ בְּמַסֶּכֶת עֲרָכִין (דף כ"ח), אִם נֶדֶר, נוֹתֵן דְּמֵיהֶן, וְאִם נְדָבָה, נוֹתֵן אֶת טוֹבָתָהּ:
מאדם. כְּגוֹן שֶׁהֶחֱרִים עֲבָדָיו וְשִׁפְחוֹתָיו הַכְּנַעֲנִים:

Verse 29

כל חרם אשר יחרם וגו'. הַיּוֹצֵא לַהֲרֵג וְאָמַר אֶחָד עֶרְכּוֹ עָלַי, לֹא אָמַר כְּלוּם (ספרא; ערכין ו'):
מות יומת. הֲרֵי הוֹלֵךְ לָמוּת, לְפִיכָךְ לֹא יִפָּדֶה — אֵין לוֹ לֹא דָמִים וְלֹא עֵרֶךְ:

Verse 30

וכל מעשר הארץ. בְּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי הַכָּתוּב מְדַבֵּר:
מזרע הארץ. דָּגָן:
מפרי העץ. תִּירוֹשׁ וְיִצְהָר:
לה' הוא. קָנָאוֹ הַשֵּׁם. וּמִשֶּׁלָּנוֹ צִוָּה לְךָ לַעֲלוֹת וְלֶאֱכֹל בִּירוּשָׁלַיִם, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (דברים י"ד), וְאָכַלְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ, מַעְשַׂר דְּגָנְךָ תִּירֹשְׁךָ וְגוֹ' (עי' קידושין נ"ד):

Verse 31

ממעשרו. וְלֹא מִמַּעֲשַׂר חֲבֵרוֹ — הַפּוֹדֶה מַעֲשֵׂר שֶׁל חֲבֵרוֹ אֵין מוֹסִיף חֹמֶשׁ, וּמַה הִיא גְּאֻלָּתוֹ? יִפְדֶּנּוּ כְּדֵי לְהַתִּירוֹ בַּאֲכִילָה בְּכָל מָקוֹם, וְהַמָּעוֹת יַעֲלֶה וְיֹאכַל בִּירוּשָׁלַיִם, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (דברים י"ד), וְנָתַתָּה בַּכֶּסֶף וְגוֹ' (עי' קידושין כ"ד):

Verse 32

תחת השבט. כְּשֶׁבָּא לְעַשְּׂרָן, מוֹצִיאָן בַּפֶּתַח זֶה אַחַר זֶה, וְהָעֲשִׂירִי מַכֶּה בְּשֵׁבֶט צְבוּעָה בְּסִקְרָא, לִהְיוֹת נִכָּר שֶׁהוּא מַעֲשֵׂר, כֵּן עוֹשֶׂה לִטְלָאִים וְלַעֲגָלִים שֶׁל כָּל שָׁנָה וְשָׁנָה (בכו' נ"ח):
יהיה קדש. לְקָרֵב לַמִּזְבֵּחַ דָּמוֹ וְאֵמוּרָיו, וְהַבָּשָׂר נֶאֱכָל לַבְּעָלִים, שֶׁהֲרֵי לֹא נִמְנָה עִם שְׁאָר מַתָּנוֹת כְּהֻנָּה, וְלֹא מָצִינוּ שֶׁיִּהֵא נָתוּן בְּשָׂרוֹ לַכֹּהֲנִים:

Verse 33

לא יבקר וגו'. לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר "וְכֹל מִבְחַר נִדְרֵיכֶם" (דברים י"ב), יָכוֹל יְהֵא בּוֹרֵר וּמוֹצִיא אֶת הַיָּפֶה, תַּ"ל "לֹא יְבַקֵּר בֵּין טוֹב לָרַע" — בֵּין תָּם בֵּין בַּעַל מוּם חָלָה עָלָיו קְדֻשָּׁה — וְלֹא שֶׁיְּקָרֵב בַּעַל מוּם, אֶלָּא יֹאכַל בְּתוֹרַת מַעֲשֵׂר וְאָסוּר לְגָזֵז וְלַעֲבֵד (עי' בכורות י"ד):